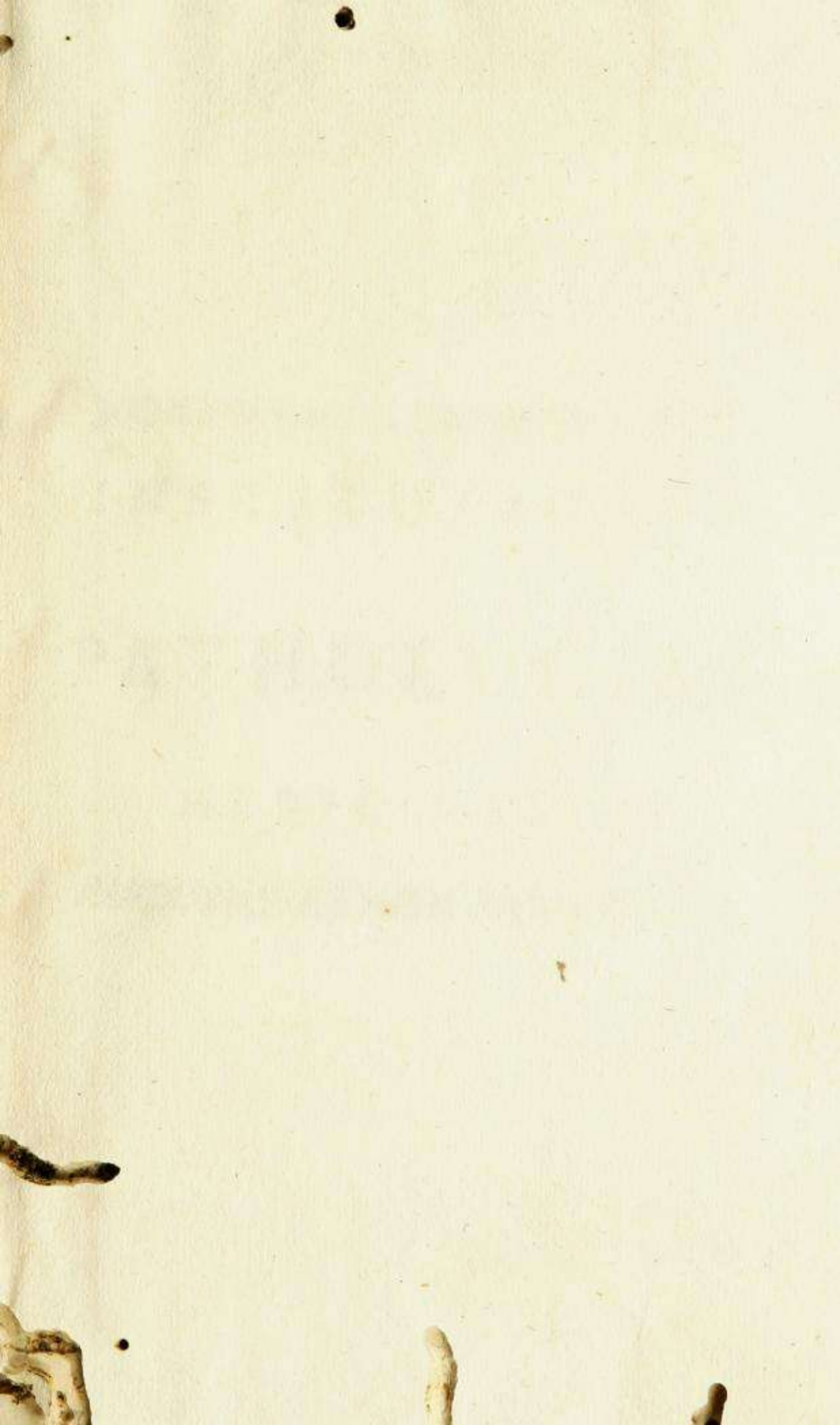
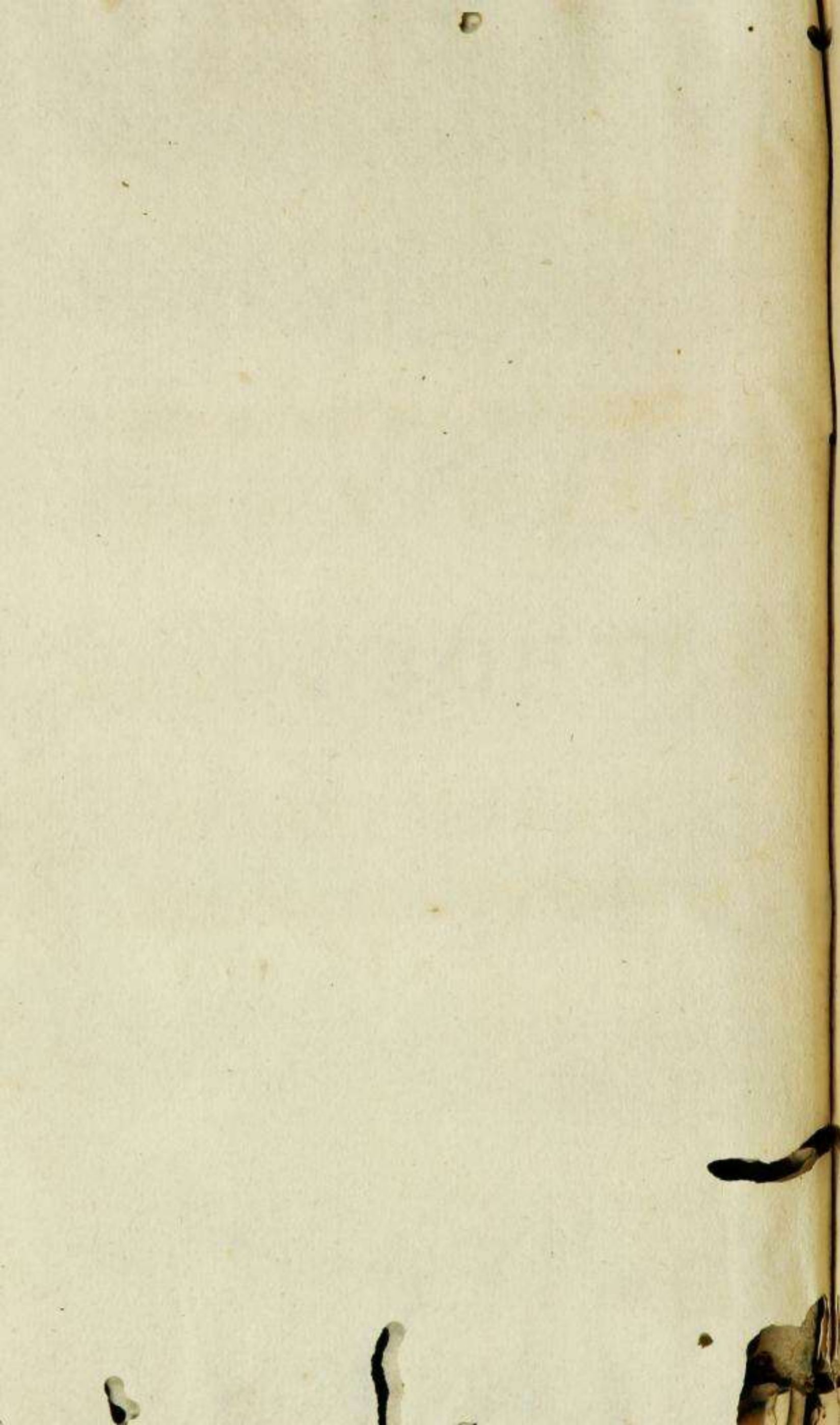
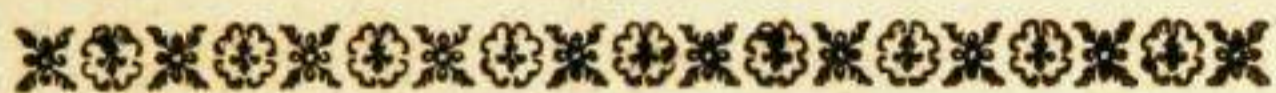

79/A

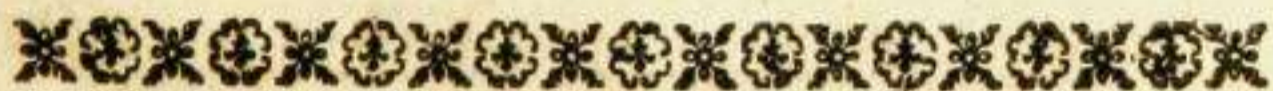

INSTITUTIONES

PATHOLOGIAE

MEDICINALIS.

XXXXXXXXXXXXXXXXXXXX

INSTITUTIONES

PATHOLOGICAE

MEDICINAE

XXXXXXXXXXXXXXXXXXXX

INSTITUTIONES
PATHOLOGICAE

MEDICINALIS.

AUCTORE

H. D. GAUBIO.

LEIDAE BATAVORUM,

Apud SAMUELEM ET JOHANNEM LUCHTMANS,

Academiae Typographos.

MDCCCLVIII.

INSTITUTIONES

PATHOLOGIAE

MEDICINAE

AD

DEGRADU

INSTITUTIONES

AD GRADUUM MEDICINAE

AD GRADUUM

PHILOSOPHIAE

AUDITORIBUS SUIIS

H. D. GAUBIUS.

S. P. D.

Quas vestros in usus scribere aggressus sum, tandemque, post triennalem sub praelo moram, ad finem perduxim, Institutiones Pathologicas vobis quoque, Auditores optimi, offerri dicarique aequum est. Lubens igitur laetusque dico ac dedico, ut qualemcunque laboris, quem, absque vestro incitamento, nec suscepissem unquam, nec forte susceptum absolvissem, fructum. Vestra quidem meaque opinione serius in lucem is prodit: cujus tarditatis causas etsi

*

2

mal-

multas gravesque afferre possim, cum ad me ipsum, tum ad materiem, quam tractavi, pertinentes; tacere tamen malo; ne vel ostentandi potius, quam excusandi, animo afferre videar, vel vestram erga me humanitatem parum agnoscere. Satis esto, non ita me abusum esse patientia vestra, ut etiam frustratus sim. Placet & Catonis illud: *sat cito, si sat bene.* Quod utrum quodammodo sim assecutus, vos judicabitis. Unum hoc in votis est, ut vestrae expectationi amplius, quam mihi met ipsi, satisfacere operam meam contingat. Valete!

D. Leidae Batav. c i o i o c c l v i i i

—o—

OPE-

OPERIS

ARGUMENTA.

INTRODUCTIO *ad* PATHOLOGIAM.

De disciplina medica. pag. I

PATHOLOGIA. II

PATHOLOGIA GENERALIS.

De natura morbi. 12

De causa morbi. 22

De symptomate. 34

PATHOLOGIA SPECIALIS.

De naturis singulorum morborum. 52

Morbi simpliciores. 54

Analysis chemica generalis corporis humani. 56

Morbi partium solidarum simplicissimi. 63

Morbi solidi vivi. 72

Morbi solidorum continentium. 83

Morbi solidorum instrumentarii. 96

Morbi fluidorum. 126

Morbi cohaerentiae in humoribus. 127

*

Acri-

OPERIS ARGUMENTA.

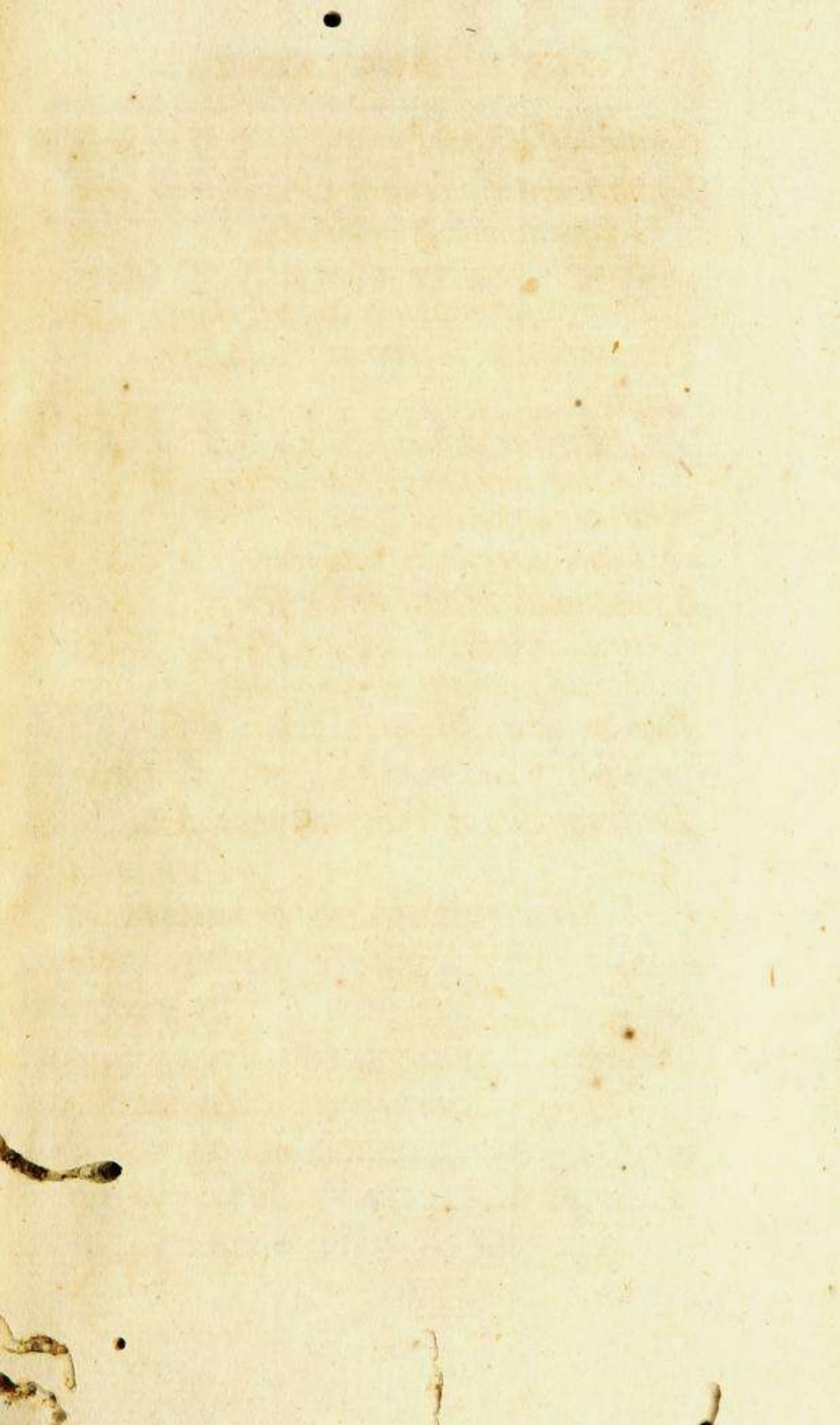
<i>Acritates morbosae humorum.</i>	pag. 135
<i>Morbi humorum ex secessione particularum.</i>	148
<i>Morbi humorum singularium.</i>	150
<i>Chyli vitia.</i>	150
<i>Sanguinis affectiones.</i>	155
<i>Succorum secretorum vitia.</i>	170
<i>Morbi humorum relativi.</i>	176
<i>Quantitas humorum vitiosa.</i>	177
<i>Fluida loco aberrantia.</i>	185
<i>Motus vitia in humoribus.</i>	193
<i>Morbi compositi.</i>	198
<i>De potentiis nocentibus.</i>	200
<i>De nocivis atmosphaerae potestatibus.</i>	201
<i>Noxae ex cibo & potu.</i>	220
<i>De intempestivo remediorum usu.</i>	242
<i>De potentiis, quae virus habent.</i>	245
<i>Errores in motu animali.</i>	254
<i>Damna ex posituris & motibus singularibus.</i>	264
<i>Exercitationes mentis immodicae.</i>	267
<i>Vix noxia animi perturbationum.</i>	273
<i>Excessus somni ac vigiliarum.</i>	280
<i>Excretio ac retentio inordinata.</i>	284
<i>De calculi origine & nocumentis.</i>	292
<i>Potentiae morbificae animatae.</i>	299
<i>De ceteris, quae forinsecus admotae adsunt.</i>	304

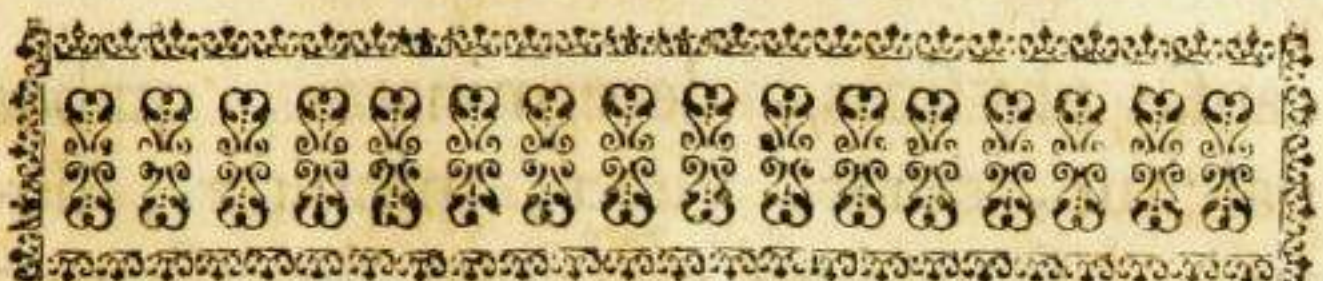
OPERIS ARGUMENTA

<i>De Seminiis morborum.</i>	pag. 312
<i>Semina morborum naturalia,</i> <i>communia.</i>	313
<i>Semina morborum naturalia,</i> <i>propria.</i>	314
<i>Semina morborum, quae praeter</i> <i>naturam sunt.</i>	317
<i>De differenti causarum morbifi-</i> <i>carum constitutione.</i>	320
<i>Vires naturae medicatrices.</i>	327
<i>De symptomatibus singulatim.</i>	337
<i>Qualitates sensibiles alienatae.</i>	338
<i>Excretorum vitia.</i>	344
<i>Actiones laesae.</i>	346
<i>Sensationes molestae ex morbo.</i>	347
<i>Dolor.</i>	348
<i>Anxietas.</i>	356
<i>Exercitationes sensuum laesae.</i>	360
<i>Tactus symptomata.</i>	361
<i>Gustus symptomata.</i>	364
<i>Olfactus symptomata.</i>	365
<i>Auditus symptomata.</i>	368
<i>Visus symptomata.</i>	373
<i>Laesiones sensuum internorum.</i>	386
<i>Delirium.</i>	387
<i>Motricis facultatis symptomata.</i>	393
<i>Spasmus.</i>	394
<i>Paralysis.</i>	399

OPERIS ARGUMENTA.

<i>Somni affectiones.</i>	401
<i>Symptomata motuum vitalium.</i>	405
<i>Respirationis symptomata.</i>	406
<i>Symptomata motus cordis.</i>	415
<i>Symptomata pulsus arteriarum.</i>	418
<i>Symptomata actionum naturalium.</i>	424
<i>Appetitus naturalis laesiones.</i>	424
<i>Actiones laesae primarum viarum.</i>	429
<i>Vitia mictionis.</i>	442
<i>Vitia excretionis cutaneae.</i>	449
<i>Symptomata functionum sexus.</i>	450
<i>Sexus virilis actiones laesae.</i>	451
<i>Sexus foeminei symptomata.</i>	453
<i>De ordinandis morborum differentiis.</i>	461
<i>Differentiae morborum accidentales.</i>	464
<i>Differentiae morborum ab origine.</i>	465
<i>Differentiae morborum a sede.</i>	474
<i>Differentiae morborum a cursu.</i>	477
<i>Differentiae morborum a gradu.</i>	481
<i>Differentiae morborum ab indole.</i>	483
<i>Differentiae morborum ab eventu.</i>	485

INTRODUCTIO
A D
PATHOLOGIAM.

DE
Disciplina Medica.

I.

VITA, Sanitas, Morbus, Mors,
stadium Medicum Naturae
humanae in hoc terrarum
orbe absolvunt.

2. Priores duae conditiones (1) se-
cundum naturam dicuntur; cum iisdem
frui dulce sit : praeter aut contra natu-
ram reliquae, illis oppositae, illaetabi-
les, quas ideo averfamur.

3. Utrumque tamen genus (2), pro
latiore vocabuli NATURA significa-
tione, naturale est, & suas agnoscit

A

causas

causas phyficas, determinatas, quibus nascitur, durat, viget, minuitur, definit, secundum cujusque diversitatem variantes, etiam contrarias, tum homini insitas, tum a foris advenientes.

4. Mens quidem humana, vi commercii, quod cum suo corpore habet, multa & voluntate conscia, & caeco instinctu, operatur, quae vitam ac sanitatem juvant, morbisve aut morte illatis opprimunt.

5. In corpore etiam, pro partium, ex quibus coaluit, mixtione, fabricatione, compositione, animatione, inest & inertia, & mobilitas, & mutabilitas, & incitatio, & conspiratio, unde aliae atque aliae tam salubres, quam insalubres, causae jugiter enascuntur.

6. Versatur praeterea homo inter res innumeras, sua singulas agendi potestate praeditas, multumque perpetuo variantes, quarum aliis carere, alias evitare aut pro arbitrio sibi accommodare semper non potest. Hae vero sive intro deveniant, sive foris admoveantur,
pro

pro sua quaeque materie, virtute, concursione, successione, corpus perque corpus mentem aliter atque aliter afficiunt, internas Naturae humanae vires (4. 5.) diversimode determinant, incitant, opprimunt, in rectum perversumve agunt, suasque vicissim ab his mutationes patiuntur. Ex quo fonte plurimi quotidie secundae adversaeque valetudinis fomites, alimenta, venena, remedia, profluunt.

7. Triplex istud virium genus (4. 5. 6.) sicubi lege Naturae humanae consentanea conspiraverit, vegeta longaevitae fruitur homo: sin minus; morbis aut praematura morte affligitur.

8. Atque haec materies est, quam tractat Medicus, eo quidem proposito, ut hominem suae curae commissum justo moderamine virium (7.) quam diutissime vivum sanumque praestet.

9. MEDICINA igitur, quo hodie colitur ambitu, est scientia ac prudens directio virium Naturae humanae ad vitae & sanitatis a morbis & morte tutelam.

10. Ea (9.) cum olim aegris duntaxat sanitatem promiserat, ampliata deinceps, erga sanos quoque benefica, duplex cum maxime imponit Medico officium, alterum servandae vitae & sanitatis, alterum morborum curandorum.

11. Debet adeo exponere I. conditionum hominis, in quibus aut conservandis aut avertendis versatur (1. 9.), naturam, causas, sedes, differentes modos, gradus, effectus. II. Vires Naturae humanae utrique principio inditas (4. 5.) conservatrices, destructrices, medicatrices. III. Potestates rerum externarum salubres, noxias, medicatas (6.) IV. Regulas denique & praecepta his (III.) utendi, illas (II.) dirigendi ita, ut finis Medico propositus (8. 9.) obtineatur.

12. Quando autem generalis istorum omnium (11.) doctrina non sufficit, sed ad singulos etiam homines, prout aetate, sexu, temperamento, vitae genere, &c. inter se discrepant, aptari debet; manifestum est, quam late

late pateat disciplina Medica.

13. Quae materiae pertractandae multitudo cum justum exigat ordinem, is quidem commodissimus videtur, qui ex diversitate conditionum (2) duplicique Medici officio (10) petitus, quaecunque in homine sano cognoscenda aut agenda sunt, suo quaevis loco disposita, primum enarrat; subjungit deinde, quae ad aegrum pertinent, omnia & singula rite digesta.

14. Universum proinde systema Institutionum Medicinae in duas partes distribuitur, quarum prior doctrinam omnem de rebus, quae secundum naturam in homine sunt, exhibet; posterior de iis, quae praeter aut contra naturam dicuntur (2.). Hanc ΙΑΤΡΙΚΗΝ, illam ΥΓΙΕΙΝΗΝ, ex vario fine appellare licebit.

15. ΥΓΙΕΙΝΗ, lato sensu, totum Medici officium circa hominem sanum complexa, tradit.

I. Oeconomiam humanam, vitaeque & sanitatis naturam, causas, effe-

Etusque declarat: quae pars **PHYSIOLOGIA**, sermo de Natura humana, audit.

II. Signa, quorum ope vita & sanitas in genere, earumque varii status & gradus in homine singulari cognoscuntur: haec **SEMIOTICA PHYSIOLOGICA**.

III. Auxilia & regulas, quibus vita & sanitas quam diutissime incolumis servari possit: quae **DIAETETICA**.

16. **ΙΑΤΡΙΚΗ**, itidem tripartita, simili ordine suam materiem (14.) pertractat, exponendo

I. Quae de natura, differentiis, causis effectibusque morborum scire expedit. Haec **PATHOLOGIA**.

II. Doctrinam signorum, quibus, quid quid in morbis ex se obscurum cognosci debet, praesens, praeteritum aut futurum, detegitur: unde **SEMIOTICA PATHOLOGICA** dicitur.

III. Praesidia adversae valetudinis, modumque illis recte utendi: haec **THERAPEUTICA**.

17. Utriusque partis aequa necessitas & nexus individuus est: prior tamen

men ordine ΥΓΙΕΙΝΗ. Ut curvi norma rectum, ita morbi sanitas: & qui servare sanos novit, bona parte eorum, quae ad tractandos aegros pertinent, instructus est.

18. Praecipuum autem universae Medicinae fundamentum in ipsa hominis Natura situm est. Suis haec viribus, sola, sine Medico, plerorumque tuetur sanitatem, morbis medetur. Hac deficiente aut repugnante irrita artis molimina. Curiosa Naturae observatio, imitatio, ut primam arti originem, ita incrementa dein dedit, dabitque porro. Medici Naturae ministri.

19. Itaque doctrina omnis Medica bonae frugis ad hanc componi normam debet, ut quid Natura faciat aut ferat, ex fideli observatione quam diligentissime enarretur. Nec tamen satis est, vires ejusdem motusque, prout in sanis se produnt, in Physiologia (15. I.) exposuisse: luctans cum morbis Natura, quam Pathologia (16. I.) exhibet, facultates affectionesque suas etiam explicatius producit.

20. Unde liquet, quid de certo in Medicis sentiendum? Natura humana, stans a Creatore legibus finita, per similia individua sese multiplicans, omni tempore eadem, sub iisdem conditionibus eodem semper modo agit ac patitur. Quidquid ergo de ejus oeconomia, integra vel afflicta, prudenti sensuum ministerio clare cognoscitur, id firmum ratumque censendum, nec quidquam eo certius in Physicis. Par ratio est illorum, quae de potestatibus rerum externarum in hominem agentium (6) fideli observatione comperta habentur. Quaecumque porro ex observatis, ad congrua demonstrationis principia applicatis, casti ope ratiocinii, legitime deducta sunt; quanquam per se in sensus non cadunt; non minorem profecto fidem merentur.

21. Nullo proinde jure, quae male seduli doctores aut perperam observando, aut vitiose argumentando, invenerunt, erronea, falsa, incerta, imputantur arti; quasi mere conjecturalis foret.

Non aliis, nec firmioribus, gaudet quaevis Naturae scientia fundamentis.

22. Haud tamen dissimulandum est, suis premi dubiis, obscuris, conjecturalibus, nunquam prorsus extergendis, Medicinam: neque enim datum mortalibus aut suam aut rerum, inter quas versantur, naturam penitus comprehendere. At communis ista ingenii humani imbecillitas quem non stringit? Gravius quidem Medicum ob inexhaustam materiae, qua occupatur, amplitudinem (11. 12.).

23. Privatum insuper evidentiae obstaculum hoc est, quod singuli homines a singulis tantopere differant. Nec vero sufficit Medicum communia modo intueri: oportet & cuivis homini propria; ut qui singulorum salutem praesit (12.). Quae quidem diversitas tam immensa occurrit, ut nulla observationum vi exhauriri possit.

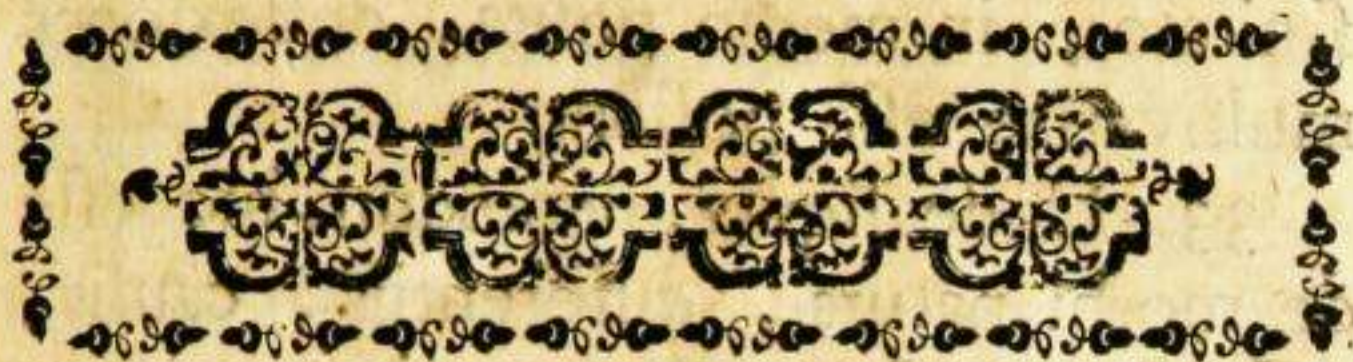
24. Sola denique contemplatione non licet acquiescere, inque obscuris rebus suspendere iudicium, donec lux

affulgeat. Actionem exigit officium (9. 10.). Captanda hinc agendi occasio, quae saepe praeceps per conjecturam cogit determinare, quod per scientiam fat cito nequit.

25. Pro ea igitur parte (22. ad 25.) Medicinam dici conjecturalem non ob-
stamus; ut quae, cum certissima invenire semper non possit, probabilia selectetur, recta tamen ubique ratione utens, atque a vagis & temerariis commentis periculisque alienissima.

26. Audiant haec obtrectatores, & cum didicerint scientias puras ab iis, quas applicatas vocant, contemplativas a practicis, distinguere, videant, quo jure Medicinam prae aliis, ut omnis certi expertem, infament!

27. His praelibatis, pro instituti ratione, primas **PATHOLOGIAE** (16. I.) lineas ducere aggredior: quod ut compendio fieri possit, cognita prius ponere liceat, quaecunque de statu hominis sano in **ΥΓΙΕΙΝΗ** Tironi, ut scitu necessaria, enarrantur (17.)

P A T H O L O G I A .

28. **O**FFICIUM Medici circa hominem aegrum est sanare (10.)

29. Sanatio autem aegri est morbi, quo tenetur, in sanitatem mutatio.

30. Pathologia igitur, quae hominis aegri cognitionem eo quidem fine exponit, ut viam sternat ad medendi methodum (16. I.), docere debet, aegrum inter & sanum quid intersit, quid morbus distet a sanitate.

31. Spectandus adeo morbus est, ut status hominis sanitati oppositus, naturae ab hac diversae particeps, suis ex causis profluens, suosque vicissim effectus producat.

32. Sed & quid morbus a morbo differat, explicandum: quando ab una
fani-

sanitate, in medio posita, deflexiones multivariae esse possunt.

33. Unde liquet, agendum hic esse de morbi natura, differentiis, causis, effectibus, &c. primum in genere, deinde in specie, semperque comparatè ad conditiones sanitatis, quarum ideo plena notitia in antecessum postulatur.

PATHOLOGIA GENERALIS

De Natura Morbi.

34. STATUS ille corporis humani viventis, quo fit, ut actiones, homini propriae, non possint apposite ad leges sanitatis exerceri, Morbus dicitur.

35. Generali quidem *status* vocabulo complectimur defectus, excessus ac permutationes quascunque eorum, quae in ipso corpore hujusque partibus ad legitimam functionum exercitationem requiruntur. Horum igitur notitia, ut decet (27.), imbutum nihil admodum obscuri aut aequivoci in ista voce of-
fen-

fendere potest. Nec facile quis impedimenta externa huc retulerit, nisi qui ludere in re seria velit.

36. Non alios tractat Medicina morbos hominis, nisi qui in corporis aberrationibus siti sunt, hisque correctis tolluntur: habent tamen, mutui nexus lege, primam saepe originem in mente, hujusve operationes sua efficacia perturbant. Hi limites regiminis mentis, quod Medicorum est.

37. Vitae mentio facta in hac definitione non ea solum de causa, quod morbus vitae sit affectio, nec magis, quam sanitas, sine illa concipi possit; sed ut constet etiam, dari principium agens in aegris, a morbo ipso distinctum, cujus motus observare, discernere, dirigere, praecipua Medici in opere versantis cura esse debet (18.). Facit vis vitae in aegro superstes, ut rerum huic admotarum facultates tam salubres, quam insalubres, longe diversa ratione agant (6).

38. Quum vero morbus conditionem
cor-

corporis ponat a statu sano deflectentem (35.); eo praesente effectus, ex sanitate ut ex sua causa profluentes, id est actiones, quoque alienari necesse est. In omni proinde aegro aliqua fere datur actionum laesio, major, minor, vario gradu, modo, numero, extensione, duratione. Hanc si ocys, serius, non intulerint vitia corporis, quae praeter consuetum naturae ordinem sunt, turpitudines potius aut deformitates, quam morbi dicantur; tamen a cura Medicorum haud prorsus semoventur.

39. Omne autem genus actionum, quae ad hominem pertinent, hic volumus, ne illis quidem exceptis, quae solius animi esse videntur; quando in has etiam morbofi corporis magna potestas est.

40. Imperfectiones tamen functionum, quas aetas, sexus, temperamentum &c. ferunt, hujus non sunt loci; quando quidem sanitatis latitudine continentur. Uti nec illae, quas insuetudo habet, impotentiae, aut, quae ex

Naturae humanae necessitatibus fluunt, hujus modum non excedentes affectiones.

41. Ut igitur actiones integrae se habent ad sanitatem, ita laesae ad morbum: nec decet Medicum rationalem, quod abnorme in actionibus est, ipsum morbum dicere; ne notiones causae & effectus temere confundendo curatio exquisita negligatur.

42. Ex quibus (34 ad 42.) liquet, naturam morbi generalem sitam esse in male affectis corporis vivi illis conditionibus, quibus id aptum natum est suam conferre symbolam ad actiones humanas; eoque morbos omnes & singulos inter se convenire, quod in corporis facultatibus sedem habeant. Alieni proinde a foro Medico censendi, quicumque, si modo dantur, ad solam mentem pertinent; nisi statos Medicinae fines removere volupe est.

43. Medica ergo morbi cognitio ponit intellectum eorum, quae in corpore humano ita a statu sano aberrant, ut actio-

actiones inde laedantur. Uti nec sanatio aliud quid postulat, quam eorundem restitutionem in integrum: hac quippe obtenta pristinum quoque actionibus rediturum vigorem jure confidit Medicus, nihil reliquum in arte sua habens, ista si spe exciderit.

44. Morborum adeo singularium, prout in hominibus occurrunt, naturas expositorius id exquisitè indicare debet, quod in praesentis aegri corpore mutatum in causa est, cur is suis muniis rite fungi nequeat. Id vero plerumque a sensu remotum latet, nec per se clare cognosci potest. Unde, ut ex vero detegatur, accurato opus est scrutinio ac cauta ratiocinatione; quum error hic commissus plures eosque non semper innocuos pariat. Prudentissimi hic saepe caecutiunt, maluntque cohibere gradum, quam per tenebras illidere.

45. Huic quidem investigationi (44.) fundamentum praebent, quae in aegro sensibus se manifestant, *Φαινόμενα*: quorum primaria sunt actiones laesae. Hae enim

enim iusto examine perspectae, cum ex morbo profluant (38), hujus, ut causae suae, naturam legitima argumentatione demonstrant.

46. Plenissimam vero lucem affundit notitia exacta status gradusque naturalis singularum actionum, tum modi, quo quaelibet exercetur, & conditionum ac virium, quibus instructum in suis partibus corpus ad eas perficiendas concurrat. Ita nimirum, comparando actionem quamque integram una cum suis requisitis ad eandem in aegro vitiatam, innotescere potest, quisnam & quantus sit recessus a sanitate.

47. Constat hinc, Physiologiam (15. I.) maximae hic utilitatis esse, eaque neminem carere posse, qui naturas morborum recte eruere aut intelligere velit. Sed et quaecunque in expositione oeconomiae humanae supersunt loca obscura, vexata, dubia, aut quae erronea, conjecturalia, ficta, temere admittuntur, ea omnia in detrimentum Pathologiae redundare: ut me-

B

rito

rito Bonus quisque repurgatissimam tandem, omnibusque numeris absolutam doctrinae Medicae eam sibi partem desideret.

48. Nec minoris in ista indagazione momenti est scientia virium, quibus, quae geruntur ab homine, aut ingeruntur, eive quovis modo admoventur, corpus afficiunt ac mutant. Causas haec atque occasiones morborum in se habent (6.); quibus examussim intellectis facile est de natura effectus inde nati iudicium. Qua in re, praeter observationes, quas ex proprio penu Medicina promit, Mechanicorum quoque, Physicorum, Chemicorum, demonstrata apprime conducunt: quanquam multiplex idiosyncrasiae diversitas & infinitus possibilium combinationum numerus optare magis, quam sperare plenam istius doctrinae perfectionem jubet.

49. Praecipue tamen necessarium est ante oculos habere historias omnium ac singulorum morborum integras, ex ple-

nis atque intaminatis Practicorum observationibus accurate concinnatas. His uti nititur universa morborum cognitio (45.); ita, cum conferuntur illis, quae in praesente aegro sagax examen detegit, mali, quo is laborat, indolem pulchre declarant. Nec fane certius aliud datur subsidium, quo obscura clarescant, dubia enodentur, corrigantur falsa, controversa dirimantur; sicubi vel priores etiam scientiae (47, 48.) non fati tuto praeluxerint. Hac ideo regia via inceserunt olim, hodieque incedunt veri quique Medici, dolentes interim, tot hiatibus etiamnum abruptam, & inanium narrationum sordibus conspurcatam esse.

50. Ex quibus (45. ad 50.) rite perpen-
 pensis pronum est colligere, quantis
 hoc scrutinium prematur difficultatibus.
 Qui vero & simul considerat multipli-
 ces morborum in eodem homine com-
 plicationes & metaschematismos, non
 mirabitur, quamobrem vel peritissimis
 etiam toties hic aqua haereat. Quo

quis diutius in arte cum cura elaboravit, eo circumspectius de morborum natura pronunciare solet.

51. An igitur morbus recte dicitur certamen Naturae propriam salutem propugnantis? Ex intimis Medicinae penetralibus petita haec notio sapienti cuivis in arte magistro jure probatur. Inest profecto sua Naturae humanae virtus pervigil, qua vitae ac sanitatis sui corporis conservationi perpetuo studens his necessaria procurat, nocitura repellit. Inde motus spontaneos atque molimina in aegris animadvertere licet, nec causae morbi, nec adhibitis quibusvis demum remediis adtribuenda, quae tam aperte in salutem tendunt, ut data opera aptius excogitari aut feliciter dirigi non potuisse videantur. Rectissime proinde Naturam morborum medicatricem, Medicum Naturae ministrum esse, artisque universae summam ad Naturae observationem, imitationem, directionem, redire inculcatur (9, 18, 19.). Aurea ergo loquendi formula medentibus

bus semper ante oculos versetur. Eandem vero pro generali morbi definitione obtrudere nefas. Neque enim in omnes & singulos quadrat. Nec morbum cum remedio decet confundere. Naturae certamen ideam adversarii includit: hic morbus est: huic suos Natura opponit conatus medicatos, quibus si nomen morbi dederis, an morbum abesse dices, cum languens forte Natura huic non obluetur? An, quos Naturam imitans Medici solertia similes per remedia producit motus, pariter ad morbum ipsum referes? Largimur tamen morbos dari, quorum bonam partem, si universum decursum spectes, ista molimina constituunt: alios item, quibus cum superveniunt, in aliud genus mutantur: multis denique accedere specie symptomatum, quae ut accurate a propriis morbi effectibus discerni debent, ita ad ipsam morbi naturam nullo jure referuntur.

52. Eadem (51.) quoque ab illis perpendi velim, qui in Naturae locum

Animam, Archeum, aut quodvis aliud principium, rationis particeps, in morbis actuosum, substituere malunt. Vobis hi tantum, non re ipsa, dissentiunt: quando autem nihilo plus lucis inde nascitur, non est, cur vocabulum a veteribus introductum abrogemus.

De Causa Morbi.

53. Morbus cum ponat mutationem corporis a statu sano (34. 35.), quae adesse aut abesse potest, effectus erit corporeus determinatae potentiae, cuius vi existit.

54. Id autem qualecunque, quo fit, ut morbus existat, causa morbi vocatur.

55. Ad hujus (54.) investigationem molesta laesarum ex morbo functionum perceptio mortales aegros ab omni aevo compulit; ut inde primum nata videatur Medicina. Officii ratio eo compellit Medicum, qui tum demum vere cognovisse morbum dicendus est,

cum causam ejus detexerit. Sanatio etiam non, nisi succisa morbi causa, exquisitè obtinetur.

56. Statuendus tamen huic (55.) labori certus limes; ne ultra, quam ex usu est, aut subtilius, quam verius, exerceatur. Inde ad ultimas metaphysicas, primasve phycas causas non adscendendum. Ars ex se nimium longa, suo tamen fine conclusa, in causis etiam secundis progressum vetat ulteriorem, quam qui feliciter perficiendae sanationi conducatur.

57. Quocirca nec minutis causarum differentiis, quas schola invexit, hic inhaerendum. Disputationum haec materies, a sanioribus etiam Philosophis hodie repudiata, artem, quae opere potius, quam verbis, demonstranda, dedecet.

58. Distinguunt Medici, nec inutiliter, inter causam externam & internam. Interna vocatur vitium quodcumque in corpore radicatum aliquamdiu, priusquam in morbum erumpat. Si

quae vero gesta, ingesta, aut foris admota homini, sua vi agentia morbum pariunt, is ab externa causa natus dicitur. Prior ergo aliquem ponit ante praesentem morbum sanitatis defectum, sed latentem, aut tam levem, ut absque notabili functionum laesione ad tempus feratur: potestque is in firmis partibus aequae ac in humoribus haerere. Posterior etiam sanissimos morbo afficit, & cum plerumque sensibus manifesta sit, satisque cito noxium effectum edat, ab ipsis aegris saepe animadverti solet. Unde & Evidens audit, nec priscis quoque neglecta Empiricis, qui contra internarum, quod obscurae sint ac incerta tantum conjectura cognosci queant, quaestionem supervacua esse contenderunt.

59. Memorabilis porro est causa προηγμένη seu praedisponens, & προκαταρκτική, πρόφασις, occasio etiam aut occasionalis dicta. Praedisponens dicitur conditio quaevis corpori inhaerens, qua illud aptum est nata occasione morbum susci-

suscipere. Occasio est quidquid prae-
 disponenti superveniens hanc excitat,
 ut una morbum pariant. Neutra ergo
 sola producendo morbo sufficit, sed
 ambarum concursus requiritur: Prae-
 dispositio si abest, occasio non nocet:
 & vicissim si praedisposito ab occasione
 caves, caves a morbo. Distinctionem
 docuit observatio, qua constat, non
 omnes homines ab iisdem rebus aequa-
 liter affici, & valetudinarios proprio
 regimine servari incolumes.

60. Praecipua denique & maxime
 generalis est causarum divisio in Remo-
 tam & Proximam. De utriusque ta-
 men conceptu non convenit inter Au-
 tores. Remota aliis dicitur, quae sola
 non sufficit, sed intercedentem aliam
 requirit causam propiorem, ut morbus
 fiat. Proxima ergo his est, quae re-
 motis superveniens momentum addit,
 ut ilico morbus exoriatur, adeoque
 hunc nascentem proxime antecedit. Ita
 vix discrepat haec causarum sectio a
 priore (59.); confunditur proxima cum

occasionalis (59.), more vulgi, cui causa morbi illud est, quod hunc proxime antecessit: quin remota solo gradu augefcens, ut tandem in morbum abeat, eadem & proxima evadit. Rectius alii remotas vocant, quae singulae quidem aliquid conferunt ad morbum producendum, nec tamen, nisi conjunctae, totum producunt; quemcunque caeterum locum teneant in serie causarum ad morbi generationem confluentium. Unde proxima est, quae ex concursu omnium remotarum nata, sola, integrum morbum ita constituit, ut indissolubili nexu cum eo cohaereat. Quare & Continens dicitur, ut quae universam rationem originis morbi in se contineat, qua posita is continuo se manifestat, adeoque & ablata tollitur. Hujus uti pars modo est remota quaeque, ita & partem morbi tantum producit. Qui omnes & singulas remotas, ut una conspirant, intelligit, notitiam proximae habet: qui tollit cunctas, proximam quoque destruit, & cum hac

morbum : qui aliquas modo , relictis aliis , partem quoque proximae duntaxat deterit , nec perfecte sanat.

61. Missis aliis minoris momenti causarum differentiis , ex hucusque (58. ad 61.) propositis constare potest, eam solam , quam sano sensu dixi proximam aut continentem , verae causae physicae ingenium prae se ferre , quae morbum ita efficiat , ut illa posita hic ponatur , durante duret , mutata mute- tur , ablata tollatur. Reliquis idem tri- bui non posse , nec ideo nomen causae proprie competere. Medicis igitur , suo loquendi more , causae titulo venire id omne , quod quocunque demum modo ad morbi generationem concurrat , sive ut vera causa , sive ut hujus pars , aut conditio sine qua non , &c. Inde liti- gandi , cavillandi , ridendi , materiam nasci , quasi causa sine effectu , hic sine causa esse , eadem causa effectus oppo- sitos producere , aut idem effectus di- versis ex causis oriri possit.

62. Consultum itaque videtur morbi
cau-

causam solummodo vocare id exquisite, cujus vi totus morbus existit. De hac porro, quidquid de causis physicis, affirmare licebit.

63. Inde ut quilibet morbus suam habet causam determinatam (54.), qua necessario efficitur; ita haec alia atque alia erit in morbis natura diversis, & contra eadem in illis, qui natura conveniunt; tametsi diversas corporis partes occupant, ideoque nec easdem praecise functiones turbant. Quod magnae utilitatis in arte compendium.

64. Nec mera tamen privatio dici ea causa semper debet, quasi morbus, ut defectus sanitatis, ex absentia conditionum ad hanc requisitarum modo oriretur. Aliena saepissime in aegris insunt, quae impedimento aut stimulo morbos creant.

65. Quum vero morbus non nisi in corpore sedem habeat (36.), causa eius quoque ad corpus duntaxat pertinebit, inque hoc solo quaerenda erit; quamquam ex mente forsitan, vi mutui com-

mer-

mercii, eo devenit: quod observare quidem Medici est, explicare Philosophi.

66. Ita porro cum morbo cohaeret, ut ab eo inseparabilis abesse nequeat, quin & ille tollatur, nec hoc absente adesse. *Distinctio igitur causarum in continentes & non continentes nulla est. Morbus ultra causam suam, i. e. sine causa non perdurat.*

67. Imo haec causa totam morbi, effectus sui, naturam constituit, ideoque ab hoc re ipsa vix discrepat. *Quidquid in morbo est, in causa ejus inveniri debet. Utilissima ergo & maxime necessaria illius indagatio habetur (43.). Ea demum solida est morborum cognitio, quae, quomodo in suis singuli determinatis causis consistant, demonstrat.*

68. Raro tamen simplex est, sed plerumque ex pluribus conditionibus una concurrentibus composita: *Morborum nempe, ut sanitatis ipsiusque corporis humani, notiones multitudinem in unum collectam quoque involvunt.*

Ita-

Itaque ex quotnain partibus diversis totum illud, quod morbum vocamus, constat, totidem distinctae dabuntur conditiones aut potentiae in ejus causa, quarum singulae partem modo aliquam morbi efficiant, conjunctae demum totum.

69. Quotiescunque ergo earum conditionum, quae mutuo concursu causam morbi componunt (68.), aliqua deficit, mutatur, gradu augetur; aut prius positae novae quaedam accedunt; aut aliae in aliarum locum substituuntur; toties analogae quaedam imminutio, mutatio, aut augmentum in ipso quoque morbo eveniet: uti plena demum hujus abolitio, cum omnes & singulae exquisitae tolluntur.

70. Quo posito fundamento (69.) ratio reddi potest originis morborum lentae vel subitae, durationis, incrementi, decrementi, paroxysmorum, remissionum, periodorum, mutationis ex alio in alium, perfectae aut imperfectae sanationis, reversionis, status

denique neutrius inter sanum & aegrum fluctuantis.

71. Quare, ut causa morbi recte cognoscatur, oportet eam resolvere in simplices, ex quibus composita est, potestates, harumque singulas primo, dein omnes conjunctas, quid seorsim, quid simul valeant, examinare. Quae res difficillima quidem est, at utilitatis tamen plenissima ac Medico dogmatico apprime necessaria.

72. Perficitur autem curiosa indagatione eorum, quae ita morbum antecesserunt, ut credibile sit ad illius generationem aliquid contulisse: sive ea prius in homine extiterint, sive pridem aut nuper a foris accesserint (4. 5. 6.). His quippe vires (71.) continentur, quarum confluxione causa morbi nascitur; ut adeo hujus originem rite considerata declarent.

73. Atqui haec ipsa (72.) sunt, quae Medicis nomine causarum remotarum (60.), praedisponentium, procatarticarum (59.) veniunt. Harum
ideo

ideo quam utilis, & necessaria sit inquisitione, patet. Quodsi vetus Empiricorum Schola in his solis male acquievit, magis etiam culpandi sunt recentiores, qui, remotis insuper habitis, proximae (60.) tantum scrutinio sese addicunt. Haec tamen saepe inaccessibleis est, nisi evidentiores remotae praeluxerint.

74. Quamvis igitur verarum causarum ingenium non habeant, adeoque cum his male confundantur (61.); omnino tamen merentur a Pathologo expendi, possuntque morborum principia vocari, & ad duo summa capita referri, quorum alterum Seminia morborum comprehendat, alterum Potentias nocentes.

75. Seminia voco dispositiones quasunque corpori insitas, quae morborum generationi favent, sicubi potentia nocens analogica accesserit. Praedisponencia alias, aut προηγμένα, dicuntur.

76. Potentiae nocentes sunt res, quae libet ea praeditae facultate, ut morbos producere possint in corpore per seminium

nium (75.) *απτό*, i. e. praedisposito.
His *προκαταρκτικά* dicta conveniunt.

77. Utrisque opus est concurrentibus, ut causa morbi isque ipse nascatur. Neque enim potentia efficax est, nisi in corpus inciderit impressioni ejus recipiendae aptum; nec diathesis feminalis in morbum erumpit, nisi vi quadam appropriata excitetur.

78. Mutua insuper utriusque speciei conditionum requiritur affinitas, ut junctae in eundem effectum conspirent, nec altera alteram destruat. Non quae-libet potentia cuivis feminio evolven-do par est. Nec praedispositio datur universalis ad omne morborum genus: uti nec perfectissima sanitas aequa vi sese ab omnibus & singulis insalubribus tuetur. Hinc eadem diathesis alias fa-vet, alias obstat, pro diversa potentiae nocentis indole.

79. Patet igitur non sufficere super-ficiariam istorum principiorum noti-tiam, sed requiri cognitam cujusque tum feminii, tum potentiae, naturam;

ut mutua eorundem ~~sympatua~~, antipathia, quidque invicem agere ac pati possint, perspiciatur.

80. Ita demum methodo synthetica pervenitur ad cognitionem causae morbi, quam illa junctim constituunt. Quin & eadem opera, a priori, quod ajunt, eruitur natura morbi (67); ut, instituta collatione, eadem per methodum analyticam (45.) inventa comprobari, aut error in alterutro argumentandi genere commissus detegi ac corrigi possit.

De Symptomate.

81. SYMPTOMA, quum vi vocis id denotet, quod aegro accidit; universus autem morbus, una cum causa & effectibus suis, inter res accidentes referri possit; multam Systematicis litigandi materiem dedit; Practicis tamen super hac quaestione non aequae interesse dissentientibus. Facilius plerumque
est

est rem praeientem discernere, quam verbis exacte definire.

82. Quacunque latitudine veteres hoc vocabulum usurparint, certum est hodie symptoma tantum de homine aegro praedicari; de sano nunquam. Pone ergo praeientem morbum, adeoque & hujus causam: sed & aliquid, quod praeter naturam accidit, & quomocunque cum his ipsis cohaeret; dum interim ut distinctum ab iis concipitur. Nequaquam igitur pro omni eo, quod homini praeter naturam evenit, aut pro levioribus affectionibus, quae nomen morbi non merentur, sumi potest.

83. In aegro variae a statu sano alienationes (38.) sensibus sese manifestant; sive actiones spectes, seu eorum, quae foras prodeunt, molem, indolem, aut corporis etiam sensibiles qualitates.

84. Haec phaenomena (83.) cum percipit aeger, animadvertit Medicus, uterque concludit morbum adesse, cer-

tus ex fanitate non oriri. Desinunt & homine in integrum restituto.

85. Male tamen illa quis morbum ipsum dixerit (41.), quia cum hoc cohaerent, nascuntur, durant, abeunt. Non is, nisi rarissime, in sensus incidit (44.): plerumque ratiocinio tantum detegitur, nec aegro prius, quam Medico, innotescit. Quum nihilominus praeter naturam sint, atque in morbo radicata, recte vocantur symptomata, ut quae una cum morbo incidunt.

86. Symptoma proinde notat quamcunque sensibilem a statu naturali alienationem, quae homini ex praesente morbo ita nascitur, ut tamen ab hoc ipso hujusque causa distingui possit, nec ultra morbum duret.

87. Tria nimirum in se aeger habet, quae praeter naturam sunt, morbum, hujus causam & symptoma. Mutuus inter haec nexus datur. Uti morbus non sine causa, ita nec sine symptomate esse potest: nec hoc vicissim

cissim sine illis. In omni morbo appa-
rens aliqua vel actionum, vel excreto-
rum, vel qualitatuum sensibilibus muta-
tio evenit. Nec symptoma porro di-
cendum, quod suo morbo superstes est,
sed morbus.

88. Ita symptomata illam praecipue
status morborum partem efficiunt, quae
in sensus sive aegri, sive Medici, in-
currit, apertissimam, dubiis hinc mi-
nime obnoxiam, quaeque observanti
sponte patet, nec signis adeo aut artifi-
ciosa conjectura eget, ut detegatur.

89. Quum vero non omnia, quae
in aegro praeter naturam eveniunt phae-
nomena, veram symptomatis indolem
(86.) referant, nec eandem semper
originem agnoscant; necessum est alia
ab aliis probe distinguere, prout ex di-
versis fontibus promanant.

90. Alia nimirum statum morbosum
praesentem directe pro sua causa ha-
bent, ex quo ut totidem effectus fluunt,
hinc nexu physico indissolubili cum illo
cohaerent. Et haec quidem genuina

sunt symptomata, atque pro triplici genere rerum, quae praeter naturam in aegro insunt (87.), trifariam distinguuntur in symptomata morbi, causae, & symptomatis.

91. Morbi symptoma dicitur effectus sensibilis vi praesentis morbi proxime productus. Ejus ergo similis est ratio ad morbum, ut hujus ad suam causam (66.) Et cum ex plurium conditionum confluxu morbus nascitur (68.), multorum quoque id genus symptomatum syndrome stipatus esse solet.

92. Horum (91.) itaque utilissima est & maxime necessaria inquisitio. Testantur enim morbi praesentiam non modo, sed naturam quoque. Effectus certe ingenium suae causae declarant. At causa morbi causa etiam est hujus symptomatum.

93. Quodsi vero origo symptomatis propius ex causa morbi derivari possit, causae symptoma audit; vocabulo causae latiore sensu accepto (61.). Id contingit, quoties illius rei, quae morbum

bum efficit, vires ita multiplices sunt, ut aliqua modo pars earum ad morbum producendum concurrat, hinc propria hujus causa fiat; pars altera vero occasione nati morbi quoque, ocyus, ferius, in actum deducta, effectus prodat diversos, morbo supervenientes quidem, non tamen ita nexos, quin hic sine illis esse potuisset. Symptomata causae igitur ut intelligantur, ad potestates causae morbi accessorias ascendendum est.

94. Quare liquet, isthaec symptomata (93.) & perdurante morbo tolli nonnunquam posse, & eodem ablato superesse; aliquando longe plus periculi inferre, quam morbus, quem comitantur; imo & indicare alias morbum morbo superadditum, quorum alter, quia aut tempore prior est, aut manifestior, aut magis urget, tantum pro morbo habetur, altero non adeo in se ipso, sed in effectibus modo suis spectato, aut & prorsus praeterviso. Unde cum princeps morbus desinit,

symptomate causae remanente, hujus idea evanescit, morbusque latens, a quo pendet, se demum prodit. Quae quidem rite perpensa ostendunt, distinctionem istam, sano sensu acceptam, nec paradoxam esse, nec supervacuum, utilissimam potius in facienda cum diagnosi, tum prognosi morborum.

95. Utrumque porro symptoma (91. 93.) si sua vi aliam rursus produxerit affectionem sensibilem, haec symptoma symptomatis vocatur. Quo nomine etiam veniunt reliqui omnes, qui longa saepe serie alii ex aliis deinceps profluunt, effectus morborum; modo symptoma aliquod anterius pro causa habeant, nec hoc sublato persistant (86.).

96. Habent ergo & ista (95.) primam suam originem in morbo hujusve causa, inde cognoscuntur, his remotis tolluntur, & licet plurimum forte aliorum interventu cum iis saltem cohaereant, legitima tamen analysi ad cognoscendam morbi aut causae ejus natu-

naturam & efficaciam quoque facere possunt. Nec plena his neglectis exsurgit morbi historia.

97. Notandum vero, dari non infrequenter in aegris effectus sensibiles, quos si in ortu suo spectes, omnino ad aliquam trium specierum (91. 93. 95.) referas; at qui tam tenaciter corporis partibus impressi sunt, ut ultra morbum perdurent. Unde non symptomata adeo, sed morbi potius secundarii audiunt, eoque magis considerari merentur, quod singularem sibi curam reposcant.

98. Aliud insuper phaenomenon^ω genus in morbis occurrit, quae cum & aegris eveniant, & a sanitatis norma deflectant (82.), generali quidem symptomatum titulo comprehendi possunt; at longe diversam a prioribus originem habent, adeoque cum iis confundi minime debent.

99. Non bruta homo machina est, quae injurias a rebus noxiis sibi illatas iners excipiat ac patiatur. Mens intus est,

est, quae molestiis ex morbo sibi natis exagitata, anxia, quas habet in corpus agendi vires, intendit ad repellendum hostem (4.). Corpus ipsum & sua praeditum est incitatione, quae, moderata quidem in sanis, acrius insurgit praesente malo irritata, inque enormes saepe impetus abripitur, ut morbi insultibus sese opponat. Consensus etiam hic datur ac mutua partium conspiratio, qua uti unum aliquod constituunt, idemque integrum, collata quaeque sua symbola, conservare nituntur, ita cum earum alicui noxa imminet, aliae, nec raro omnes, junctis viribus, laboranti succurrunt, communem in privata cujusque, & propriam in sociarum salute propugnantes (5.). His itaque viribus instructa hominis Natura causis morborum non modo resistit, sed cum his etiam congreditur, initoque conflictu (51.) vim vi opponit. Quod cum aequabili, quo in sanitate fluunt, actionum tenore efficere nequeat, insolitos ciet motus, turbasque facit turbis a morbo

morbo concitatis saepe majores, unde alia super alia symptomata accumulatur.

100. Hujus quidem generis (99.) plerumque sunt alienati rerum ingerendarum appetitus & averfationes, motus spasmodici, convulsivi, circuitus humorum perturbationes, febres, exanthemata, abscessus, haemorrhagiae, vomitus, alvi profluvia, sudores, & alia plurima, quae, etsi morbos comitantur hisve superveniunt, nequaquam tamen continuo ut effectus ex iis eorumve causis directe profluentes aestimare, aut ad symptomata proprie dicta (86.) referre fas est.

101. Naturae ergo molimina potius, aut symptomata activa, auxiliaria, vocentur; quum ab actuosa Natura excitentur, hujusque viribus exhaustis aut oppressis deficient, nec eadem semper in eodem morbo se manifestent, & pedissequas saepe habeant sanationes benignissimas, quin arte inimitabiles, aut saltem rite attendenti salutares plerumque

que fines prodant. Veteres *ἐπιγεγόμενα*, *ἐπιγεγνήματα*, dixere, non sola tamen, nec omnia, his vocibus complexi.

102. Ea vero si in omni latitudine sua spectes, rari sunt morbi, quibus se non adjungant: imo multi, quos non minus constanter & certo comitantur, quam quaevis alia symptomata; ut vere dicas, eos ex junctis potentiae morbosae & contranitentium Naturae virium conatibus profluere. Hi sunt, quos certamina Naturae propriam salutem propugnantis appellare liceat (51.). Nec horum is rite explicuerit ingenium, aut, quibus stipantur, phaenomena, qui, solis inhaerens primi generis (90.) symptomatibus, istos Naturae motus neglexerit.

103. Unde patet, quam utilis Practico & necessaria sit eorumdem accurata cum observatio, tum distinctio; ne vano trepidet metu ad innoxia, aut medicatis Naturae moliminibus temere resistat, quae non turbanda, sed

sed prudenter Regenda (9, 18, 19.).

104. Falluntur tamen, qui ex hoc fonte non nisi salutifera proficisci existimant. Patitur suos & Natura errores, impetusque concipit, qui quod modum excedant, justove debiliores sint, aut minus congruentes in partes directi, plurimum saepe damni & vel exitium quoque inferunt. Ut adeo prudentis Medici sit, non mirabundum modo *αὐτοκρατείας* Naturae spectatorem agere, sed & praecipitem refrenare, excitare torpidam, errantem in viam reducere.

105. Nec suis etiam istud genus caret effectibus morbofis, qui ex turbis inde concitatis, ut symptomata symptomatum (95.), oriuntur, pariterque, ut haec (97.), tam alte nonnunquam inhaerent, ut in morbos secundarios abeant. Et vel victrices quoque Naturae motus (101.) ab his non immunes sunt. Rara sine vulnere victoria. ●

106. Superest & tertius fons eorum, quae aegris supervenire observantur, a
binis

binis prioribus ~~probe~~ distinguendus ;
 quanquam cum iisdem cohaeret. Fortuita haec aut accidentalialia dici possunt ;
 quum viribus rerum , quas casus offert ,
 debeantur.

107. Versatur nimirum aeger , ut
 sanus (6.) , in perpetua ambientium ,
 ingestorum , applicatorum , quin &
 propriarum actionum vicissitudine. Dif-
 ficile autem est haec omnia & singula
 tam exacte statui morboſo ſemper ac-
 commodare , ut Naturam & Medicum
 vel juvent in ſanando , vel ſaltem non
 impediant. Iſta tamen cum vel ſanos
 pro ſua quaevis poteſtate diverſimode
 afficiant (6.) multumque ſaepe mu-
 tent , in aegrotos etiam , quorum non
 integrae vires minus reſiſtunt , plus va-
 lebunt. Unde neceſſum eſt effectus
 prodire , qui , licet ſymptomatis primi
 ſecundique ordinis (90. 98.) intermi-
 xti , morbo tamen aut Naturae non re-
 cte attribuuntur.

108. Nec ſane id genus phaenome-
 na , ut fortuita ſint , momento carent.

Alias

Alias enim morbum acuunt, ex miti faevum, exitialem, reddunt, novo morbo aggravant, in aliam speciem commutant, benignos Naturae motus turbant, pervertunt remediorum operationes, agendi occasiones ac tempora occupant. Alias & adjuvamento sunt, & tam prospere nonnunquam cedunt, ut iis solis recuperata salus debeatur.

109. Est &, ubi eadem persistunt inhaerentque diutius, quam morbus, cui supervenere; tumque manifestius demum originem suam declarant.

110. Quocirca sedulo notari ac distinguere merentur; ut eventus ad suas quique causas referantur, nec alieni effectus morbo, Naturae, aut administratis remediis imputentur, magno historiae Medicae dispendio. Caveant praecipue confusionem, quibus hoc etiam genus ad communem *ἐπιγενομένων* titulum (101.) redigere placet.

111. Ex quibus (90. ad 110.) rite intellectis pronum est colligere, quae ex memoratis fontibus manant, sympto-

ptomata aegris quidem evenire occasione morbi, non tamen omnia & singula eodem nexu aut inter se, aut cum morbo, contineri: ut adeo quaevis nec idem argumentandi genus admittant, nec momentum habeant aequale, cum ad naturas morborum, quos comitantur, dignoscendas, ad praedicendos eventus, aut ad eruendas agendorum indicationes, ut par est, adhiberi debent.

112. Alia certe dixeris Necessaria, quae cum morbo ita cohaerent, ut eodem posito suasque vires evolvente non possint non, ocyus, ferius, sese manifestare. Cujus quidem generis sunt quaecunque ex morbo, ut ex sua causa, fluunt, inque hujus natura universam sui ortus rationem habent sitam. Vocantur etiam Essentialia aut Primaria.

113. Huc referantur ex fonte primo (90.) potissimum symptomata morbi (91.) horumque effectus (95.). Ex altero fonte (98, 99.) plurima quidem

nascuntur variabilis ingenii, nec certi cum morbo nexus, quaeque hinc, pro naturarum diversitate, in eodem morbo aliter atque aliter eveniunt. At quotiescunque ad ipsam morbi constituendam speciem una concurrunt & potestates conditionum morbosarum, & oblucentes irritatae naturae vires (102.), toties & necessaria haberi debent, quaecunque sic oriuntur symptomata activa (101.), ut, si abessent, morbus in aliam speciem transfiret. Tertius fons (106.) nulla, quae hujus loci sint, exhibet.

114. Reliqua igitur, quorum laxior est cum morbo cohaesio, ut abesse aut adesse possint, Non necessaria vocare liceat.

115. Necessariorum (112.) porro varii gradus sunt, nec una omnium ratio. Morbus, ut sanitas, non simul & oritur & perficitur, nec puncto temporis, quidquid mutationum potest, producit, sed successione quadam alios post alios effectus explicat. Habent nimirum sua incrementa vires physicae conditionum

morbofarum : pro horum portione suos variat intenditque nisus Natura : per gradus etiam ex aliis in alias partes facultatesque provolvuntur turbae ac confensiones cientur : ut adeo nec eadem semper facie, nec eodem symptomatum satellitio stipatum se in universo suo ambitu efferat morbus.

116. Inde alia quidem simul cum morbo oriuntur, durant, desinuntque, perpetui ejus comites, quae idcirco Individua, Perpetua, Simultanea, dicenda. Alia, ut necessario eveniant, non tamen indivulsa sunt, nec quovis morbi tempore, sed suo tantum, apparent, hinc Temporaria vocari possunt.

117. Utriusque generis (116.) sedula collectio, a non necessariis (114.) distinctio, & curiosum examen, quo quodvis modo ad suum morbum sese habeat, praecipuum rite instituendae cum diagnosi, tum prognosi, fundamentum praebet. Ex iis signa pathognomonica petuntur & notae characteristicae, quibus morbi a morbis discrepant.

pant. Nec certiores aliunde conduntur aut definitiones aut historiae morborum, quam ex hoc fonte. Iisdem quoque nititur, quam methodus analytica parit, solida naturae morbi cognitio (45.). Temporaria insuper diversis morborum temporibus ac gradibus recte discernendis apprime inserviunt.

118. Non necessaria (114.), nequaquam ideo negligenda, quod minus cohaerenter superveniant, quantae utilitatis esse possint accurate observata, ex dictis (94. 101. 103. 108. 110.) liquet. Momentosa materies cruditatis in morbis, coctionis, crifium, variorumque exituum, his magnam partem continentur.

119. Ceterum quidquid in symptomatibus cujusvis generis a statu sano alienatum se manifestat, id omne ad actiones, excreta, & qualitates sensibiles facile reduci potest, ac sub his titulis, cum opus est, inveniri.

PATHOLOGIA SPECIALIS

De Naturis singulorum Morborum.

120. GENERALIS morbi notio ante (34.) data cum id tantum comprehendat, quod morbi omnes & singuli inter se commune habent, non nisi eorumdem a statu sano discrepantiam edocet. Differunt autem & inter sese, & suo quisque modo vitiatam ponit sanitatem: quod examussum cognoscere praeprimis ad Medicum pertinet (44.); ut cui in praxi singularium cura duntaxat demandetur (23.). Unde a generalibus ad specialia procedendum.

121. Id, quo morbi a morbis discrepant, situm est vel in natura cujusvis peculiari, iisque attributis, sine quibus esse nequeunt; vel in conditionibus extraneis, quae adesse aut abesse possunt, natura morbi adeoque & nomine non mutatis. Hae accidentariae, secundariae: illae essentiales, primariae, differentiae audiunt. Utriusque generis utilissima

lissima est cognitio. Prius exhibet diversas possibilium morborum naturas: posterius morbos considerat, suis terminis circumscriptos, ut in ipsis hominibus Medico cognoscendi & curandi offeruntur. Liquet hinc simul, quo ordine pertractari debeant.

122. Jubet autem ingens morborum numerus & multivaria complicatio Geometrarum sequi methodum in exponendis eorundem naturis, tironemque praemissis simplicioribus ad intellectum compositorum evehere.

123. Necessum itaque erit quamplurima vitia seorsim considerare, quae nunquam singula in aegris occurrunt, & multos simplicioris ingenii affectus inter morbos referre, qui pervulgato loquendi more pro morbis non habentur, aut quos Pathologi etiam causarum titulo adscribunt. Nimirum universalis quaedam datur inter partes humani automatis conspiratio, qua uti in sanitate mutuam sibi opem praestant, atque aliae alias naturae legibus adaptant, ita

in statu morboſo una patiuntur, ſuaſque affectiones invicem communicant. Unde in praxi raro veri occurrunt morbi, quorum ſimpliciffima idea nihil mixturae habeat. Ineſt etiam in ſanitate robur aliquod, quo ſe adverſus vitia ſingularia tuetur, nec a ſolitaria cujuſvis partis alienatione functionum ſuarum tenorem mox perturbari finit: ut adeo plerumque morbus tum demum erumpat, quum latius ſe diffudit malum.

124. Non tamen eſt, cur ea propter doctrina de iſto morborum genere hoc loco praetermittatur. Facit certe plurimum ad intelligendos compoſitos, qui ex confluxu ſimplicium oriuntur. Quin & ſeminiis morborum (75.) poſt tradendis lucem affundit. Nec vero refert, an morbos velis, an potius affectus, vitia, diatheſes, appellare.

Morbi Simpliciores.

125. QUUM morbus corpori inhaereat (36. 42.), in partibus, quae id
con-

constituunt, sedem habebit, proque harum diversitate & ipse diversus erit.

126. Inde continentes occupabit, aut contentas, firmas partes, aut, quos continent, succos. Haec prima morborum differentia.

127. Utrumque porro partium genus suis instructum est conditionibus, quibus ad sua quodlibet munia aptum redditur. Istarum vero aliae communes sunt, aliae ad singulas cujusvis generis species plus minus restrictae; prout hae diversis modis ad functiones sanitatis conferre debent. Neutris carere sani possumus: nec priorum alienatio minus, quam posteriorum, nocet. Unde altera nascitur morborum differentia.

128. Est & mutua quaedam partium ad partes, conditionum ad conditiones, relatio ac proportio, qua ultra citra aberrante non symmetria tantum, sed functionum quoque justa harmonia vitiatur. Ex quo respectu ulterior morborum subdivisio profluit.

129. Secundum has classes (126 ad

129.) morborum simpliciorum historiam ordine exponemus. Dicenda autem plenius intelligentur, si, quae de materie corpus humanum constituyente casta Chemia demonstrat, praemittantur.

Analysis Chemica generalis corporis humani.

130. CORPUS humanum, si correctabilem materiem spectes, ex humido & sicco exquisite mixtis constat.

131. In diversa horum (130.) proportione ac compositione multiplicium consistentiae graduum, quibus partes corporis humani inter se discrepant, ratio potissimum sita est.

132. Humidum mera constituit aqua, durissimis aequae ac fluidissimis indita partibus, qua ablata nil nisi siccum superest.

133. Mobilissima haec materies, leni calore fugax, maximam universi corporis molem conficit, fluidumque in
ejus-

ejusdem succis, molle ac flexile in firma compage producit.

134. Siccum cohaerentius, inertius, calore aegrius dissipandum, in triplicem materiem differentis naturae resolvitur; inflammabilem, quae ignis pabulum; salinam aquae amicam; terream denique, quae igni & aquae resistit.

135. Inflammabile, coloris calorisque sedes, acrimoniae temperamentum, tenacitatem per firma & fluida diffundit.

136. Salinum, phlogisto adhaerente obtusum, aqua dilutum, suo interventu hanc illi conciliat.

137. Terreum, totius machinae basis ac firmamentum, adversus aëris, ignis, aquae, injurias praesidium, hinc per omnes corporis partes, non aequa tamen proportione, distributum, fluidis suam singulis densitatem, firmis stabilitatem infert consentaneam.

138. Quatuor ista (132. 135. 136. 137.), etsi multum inter se diversa, in statu sano nihilominus exactissime

permixta sunt ; ut nulla in particula firma vel fluida, alterum sine altero, ubique invenias omnia, nec nisi nocivo impetu sincerum aliquod a reliquorum consortio abstrahi possit. Quo circa nec credibile est, Naturam in fabricando corpore, augendo, nutriendo, elementis uti disparatis, quae primum inter se misceat, atque alia cum aliis componat eo ordine ac proportione, ut cujusvis partis indoles exigit. Imo vero moleculas adhibet jam mixtas, congruaque harum aggregatione ac varia densatione suum opus perficit. Hujusmodi profecto sunt &, quae de corpore decedunt, detrimenta reparanda, & quae in succis nutritiis fluitant, aut ex alimentis elicuntur, particulae alibiles. Nec major virium Naturae humanae modus esse videtur.

139, Mixtionem (138.) insuper firmat cohaerentia, qua heterogenea inter se continentur, ne sponte divortium faciant, nec vi externa, nisi aegre, a se mutuo avellantur.

140. Vis tamen cohaerendi uti non eadem est inter atomos cujusvis materiae seorsim spectatae, ita nec inter diversas commixtas aequae magna promiscue viget. Aliae aliis affiniores sunt: dantur &, quae se invicem repellunt, nec, nisi proxenetae interventu, consortium stabile subeunt.

141. Humidi, (132.), quam ficci (134.), levior cohaesio est. Quo fit, ut ex diversa alterius cum altero mixti proportione diversi consistentiae gradus emergant.

142. In sicca materie terreum (137.) prae aliis cohaerentissimum est; atomorum suarum in proximos contactus compactione duritiem daturum vix edomandam; nisi aliorum interventu molliretur. Id solum superest, cum ignis & aëris violentia cetera disjunctis, dissipavit. Duriora ossa, igne ad alborum calcinata, suam tuentur cohaesionem ac formam; tametsi praeter meram terram nil reliquum habeant. Et quo pars quaelibet plus terrae congestum

tum addensatumque continet, eo firmitus cohaeret. Quod corpus humanum ex multis junctis unum quid sit ac permaneat, singulaeque ejus partes tamen inter se non confundantur, terrae potissimum debetur. Hic hominis sceletus Chemicus: hoc principium cohaesionis, quietis, inertiae.

143. An autem glutine opus est interposito, aqueo, pingui, quo terreae particulae, sponte dilapsurae, inter se conferruminentur? Imo vero opus est, quoties cohaesio fluida, mollis, flexilis, friabilis, i. e. minus firma requiritur, quam intractabilem terra mera facit. Sufficit huic proximus suarum particularum contactus ad cohaerendum: alienorum interventus cohaesionem modo attemperat, quae tanto laxior est, quo istorum ad terram major ratio. Et ipsa glutina terrae, quam continent, suam cohaerentiam debent.

144. Cur igitur partes corporis humani, igne tostae, in cinerem fatiscunt non cohaerentem? Excussis volatilibus

tilibus vacui nascuntur in massa terrea loculi, quibus fit, ut hujus moleculae a proximis contactibus longius absint. Quin & bonam terrae portionem una in auras dissipari, docet fuligo, tum spiritus, salis, olei, quae prodeunt, depuratio. Inde partes magna materiae volatilis copia suffertae hoc phaenomenon duntaxat exhibent, non item quae terra compactiore sunt stipatae (142.).

145. Aquae & terrae, ad opposita cohaerentiae extrema constitutis (141. 142.), nec nude sociabilibus, salinum (126.) & inflammabile (125.) interponitur, hoc terrae, illud aquae amicum, alterum quoque alteri facile coalescens; ut adeo horum interventu dissidentes materiae concilientur. Aqua sic sali nubit, sali phlogiston, huic denique terra, & mixtio omnium stabilis emergit, gradu cohaesionis, qua inter se ligantur, eundem ordinem sequente, ut privato singulorum ingenio ac mutuis affinitatibus consentaneum.

146. Quare constat, partium humana
ni

ni corporis materiaturam ubique eandem esse, elementa eadem; differentiam vero diversae horum proportioni deberi. Abundans siccum cum paucum humido firmitatem efficit; fluorem contra opposita utriusque mixtio. Nec aliter dura pars a molliori, aut humor crassus a tenuiori discrepat.

147. Aucta igitur proportione sicci ad humidum, hujusve ad illud, humor in partem firmam converti, aut haec vicissim in humorem redire poterit; pars firma durior, mollior; humor crassior aut tenuior reddi. Cohesionis gradum ipsa mixtarum materierum proportio determinat. Naturae humanae familiare hoc opus diversum genus elementorum non exigit.

148. Nec difficile est videre, quamobrem homo in vegetantibus ac animalibus materiem inveniatur corpori suo nutriendo, augendo, reparando, idoneam? Aqueum, salinum, phlogiston, terreum, in his omnibus eadem sunt, nec dispar mixtio generalis. Unde & vicissim

vicissim illis in pabulum cedit corpus humanum.

149. Liquet etiam, cur idem tam proclive in putredinem sit? Humidi ac inflammabilis abundans copia, compagis firmæ laxior pro magna parte cohaesio, succorum per hanc undique diffusorum multitudo, id genus corruptionis facile admittit. Ut merito admirabilis habeatur vitæ potentia, quæ machinam a morte statim putrescentem, aëri proprioque calori, instrumentis ad putredinem efficacissimis, expositam, per tot annos tamen incorruptam tueatur.

Morbi partium solidarum simplicissimi.

150. IDEA solidi simplicissima est, cum spectatur, in quantum a fluido discrepat. Id omni solido commune. Reducitur autem ad solam materiae cohaesionem (146). Elementa materiem constituentia utrobique eadem sunt (ibid.), variata tantum proportione (ibid.).
Haec

Haec in firmis partibus a Medico praecipue attendenda respectu cohaesionis, cujus diversos gradus terminat (147.).

151. Vitiorum igitur, quae in solidis cognosci ac tractari possunt, simplicissima quoque ad cohaesionem pertinent. Nec alia hic in elementis aut temperatura inveniuntur, quorum utilis & necessaria cognitio. Haec prima linea Pathologiae.

152. Cohaerentia quidem duobus modis peccat, imminutione vel excessu: haec rigiditas, illa debilitas, vocatur. Hi bini morbi similes. Tertio solutae unitatis nullus hic locus est; cum eo posito ablata cohaesio concipiatur, adeoque solidi idea evanescat.

153. Utriusque morbi (152.) ingenium declarat notitia justae cohaerentiae gradus, quo firma compages muniis sanitatis aptatur. Corpori, ex innumeris partibus composito, quarum singulae suis agitari motibus, nec mutuis tamen nexibus elabi debebant, humoribus insuper perfuso non continendis

tantum, sed & diversimode movendis, dirigendis, mutandis, nec lapidea durities, nec mollitudo quaevis, congruere poterat. Ut adeo medius quidam inter opposita extrema gradus tenacitatis sanum robur constituat.

154. Cohaesio etiam non in omni parte eadem est, sed cuivis suo data modo, diversa pro vario, cui destinatur, usu. Firmitatis linea, inde a termino fluiditati contiguo, inque hanc velut absorpto, ad ossis usque duritatem protensa, quamplurimos intercipit minoris majorisque cohaesionis gradus, suis singulos partibus convenienter assignatos; quorum permutatio œconomiae humanae intolerabilis.

155. Est etiam, uti generatim sanitatis, ita roboris legitimi solidorum, latitudo quaedam, si diversorum hominum corpora, similesque horum partes firmas inter se comparaveris, ut aetate, sexu, temperamento, &c. a se mutuo discrepant. Vis cohaesionis in homine singulari congruentiam

E

magis

magis proportio harmonica, quam absoluta mensura, determinat.

156. Unde patet, eundem cohaerentiae gradum alias naturalem, alias morbosum esse, nec vitia excessus aut defectus, nisi ex symmetria reliquarum corporis conditionum, dijudicari posse.

157. Debilitas itaque dicatur materiae solidum componentis nisus in cohaesionem tam parvus, ut ferre motus nequeat, quos vitae ac sanitatis munia exigunt, quin nimis cedat.

158. Nec tamen sana habetur corporis partisve cohaesio, quae exquisitissimae tantum vivendi rationi respondeat, modicos errores impune non subeat. Beneficio Creatoris homini in tanta rerum vicissitudine constituto atque ad altiora nato sanitas contigit, quae nec minoribus injuriis statim labefactetur.

159. Debile (157.) autem, vi majore actum, aut salva cohaesione nimis distrahitur recursui impar, aut ruptum plane dissolvitur. Unde duo nascun-

tur hujus vitii genera, quorum quodvis suas iterum species sub se habet pro partium diversitate discrepantes.

160. Ad primum genus referatur

1. Laxum, Flaccidum, in partibus mollibus, quae vi minore ultra modum se extendi aut dilatari patiuntur.

2. Iners, in partibus natura elasticis; cum cerea mollitie lentae impressos motus suffocant, nec insito nisu in statum pristinum resiliunt.

3. Flexile, in ossibus, quae, amissa stabilitate, potentiis distorquentibus aut prementibus nimis facile cedunt, nec formam suam sat tuentur.

161. Genus posterius (159.) comprehendit

1. Tenerum, Gracile, in mollibus partibus, quarum fibrae, quia justo exiliores sunt, distractae, citius, quam par est, rumpuntur.

2. Tabidum, itidem in mollibus, quae corruptis, quos continent, succis maceratae, aut aqueis, oleosis,

mucilaginosi, diu fotae, acribusve erosae, contabescunt & friabiles reditae omnem tenacitatem amittunt. Putredo, concitato motu intestino, aqueum, salinum, phlogiston, agitatur, de terrae interstitiis evolvitur; ut hinc cohaesio minuatur. Docet carniū ex incipiente corruptione nascens delicata teneritudo.

3. Fissile, in partibus natura tenacioribus, quum ob contextum sicciorem minus obsequiosae distrahi nequeunt, quin rimas trahant & cohaesione laterali fibrarum soluta findantur.

4. Fragile, in ossibus, quorum materies pingui & glutine emuncta, acri exesa, destructa cohaerentiae firmitate, ad leves motus frangitur.

162. Omnium istarum debilitatis specierum (160. 161.) generalis causa sita est in elementi terrei, quod basin solidorum constituit (142.), particularum contactibus justo paucioribus, nec sat arctis: horum enim numero & proximitati vis cohaesionis respon-

respondet. Inde connata aut vitae regimine acquisita fibrarum exilitas; succorum prae solidis multitudo; aquae, mucii, pinguis, copia inundans; aut & eorundem absque terrae compactio-
ne defectus; violenta partium ultra to-
num distractio; acre varium, firmis
per humores insinuatum, amicam
aquam trahendo, retinendo, phlogi-
ston solvendo, gluten attenuando,
terram exedendo, omnia inter se com-
movendo, eo deducunt.

163. Qui vero duplicem considerat
noxam, cui debile solidum exponitur
(159.), & cum requisitis sanitatis in
diversis partibus comparat, is facile vi-
det, seminium in hoc vitio dari innu-
merorum magni momenti morborum,
maxime sicubi ex incongrua vivendi
ratione aut aliunde potentiae nocentes
accesserint.

164. Rigiditas (152.), affectio priori
opposita, hinc intelligitur: ponit enim
excedentem in solidis cohaerentiam,
qua distractioni suae plus resistunt,

quam modus sanitatis (153.) requirat aut ferat.

165. Efficit autem, prout in diversis partibus vario gradu inest, aut insuperabilem firmitatem, aut fragilitatem flecti nesciam. Quocirca & hic duplex distinguere genus licet & sequentes horum species internoscere.

1. Tenax, in partibus mollibus, cum aegrius sese distrahi ac discerpi patiuntur. Exemplum in carnibus anoforum animalium.

2. Durum, in mollibus quoque, sicubi praeter naturam in cartilaginem aut os mutatae sequaces esse desinunt.

3. Fragile, Vitreum, in ossibus, a fragili (161. 4.) spongioso diversum, nascens ex majore materiae condensatione, qua fit, ut impetu fortiore rumpantur potius, quam tantillum cedendo cohaesionem tueantur. Docent ossa hyeme fragiliora. Nec molles etiam partes ab hoc vitio prorsus immunes sunt.

166. Ponit hic status (165.) elementum

tum terrestre in solidis ultra modum abundans, nimisve compactum; ut hinc propiores justo ac numero auctos habeat contactus mutuos, interfluentis humidi defectu laborans. Quo nativitas, sexus, aetas, temperamentum, vitae ratio, ambientia, &c. conferunt.

167. Efficit autem multiplicia circuitus humorum, secretionis, excretionis, nutritionis, incrementi, motuum ac sensuum, impedimenta; prout vel in universo corpore, vel in singulari hujus parte obtinet.

168. Utrumque vitii genus (159. 164.) tam late patet, ut firmarum partium nulla iis non obnoxia sit; quum id afficiant, quod omnes inter se commune habent. Itaque non tantum pertinent ad solidum minimum, simplicissime spectatum, sive id fibrulam esse finxeris, sive informe coagulum; sed etiam ad membranas, canales, viscera, carnes, ligamenta, tendines, cartilagineas, ossa, &c. quibus solidum minimum pro communi materiatura est. Nec

excipiuntur, quae ex canalibus compressis, siccatibus, exhausto densatove suo liquore concretis, compinguntur magis aut crassescunt partes; nec quae per epigenesin quovis demum modo accrescunt.

Morbi Solidi vivi.

169. SOLIDUM vivum dico, quod vi vitali pollet.

170. Vis vitalis solidi est, qua id ad contactum irritamenti se contrahit, crispatur.

171. Irritamentum est, quidquid contactu suo vim vitalem (170.) ad agendum ciet. Eo autem non tantum acria referuntur, sed & alia multum diversae virtutis, quae solidis intus vel foris admota aliquam status spontanei mutationem inducunt. Sunt autem occasiones duntaxat, nec adeo verae causae contractionis; quum haec actioni irritamenti, tanquam effectus, minime respondeat, nec in solido vita destituta producat.

172. Duas itaque in solido vivo concipere facultates licet; alteram quasi sentiendi, qua stimuli actionem suo quodam modo percipit; alteram movendi, qua sese contrahendo vim vi opponit ac repellit veluti, quod quietis suae statum turbat.

173. Inde, cum vita in solido agit, series datur trium conditionum; irritationis puta, perceptionis ac contractionis; quae successione subitissima inter se confluunt, ac altera alteram excitant, quanquam non aequa virtute, nec semper eadem lege.

174. Perceptioni quidem constanter proportionata videtur contractio, pro minore vel majore illius gradu & ipsa minor majorve futura. At irritationem inter ac perceptionem haud similis semper obtinet ratio, sive stimuli naturam spectes, seu, quas afficit, partes. Imo vero discrepantia hic datur multiplex, nec ad certas leges redigenda.

175. Quamvis enim credibile sit, vim istam per universum corpus vi-

vens diffusam esse; ratio tamen & experimenta suadent, non aequaliter in singulis partibus vigere, sed aliis acutissimam, tenacissimam, insidere, aliis diversimode tum efficacia, tum duratione, minorem, nonnullis etiam minimam, quae vix aperte se prodat. In hujus scalae summo gradu Cor stare, proxime sub hoc Ventriculum & Intestina, dein Diaphragma, tandemque ceteros musculos, sagax HALLERI industria nuper detexisse videtur.

176. Diversi quoque istius virtutis gradus in toto homine notantur pro varia aetate, sexu, temperamento, vitae genere, statu graviditatis, puerperii, &c. Facit & idiosyncrasia differentiam, & consuetudo.

177. Unde fit, ut cujusvis irritamenti applicati actionem non quisque homo, aut quaelibet hujus partes, pari gradu sentiant, eademque res & stimuli loco esse & non esse possit in diversis.

178. Est & consensus aliquis ac

conspiratio inter vivas partes, qua mutuas sibi suppetias ferunt, atque altera alteram in communes contractiones ciet, cum una modo laceffitur: ut adeo pars singularis irritata nonnunquam universum corpus exagitet.

179. Animalis etiam vis, quae sensus regit, cum vi vitali communicat, & vehementer affecta huic pro irritamento esse potest, ut haec vicissim illi. Quocirca & mentem hominis isti commercio implicitam esse constat.

180. Haec (169. ad 180.) consideranti obscurum esse nequit, quanti momenti effectus cum in sanitate, tum in morbis, ex principio vitali profluant. Nititur eo magna pars virium Naturae humanae conservatricium, destructricium, medicatricium (4. 5. 37. 51. 99. & seqq.) In hoc dum agunt, stimuli morborum, aliae atque aliae nascuntur affectiones, prout diverso ejus gradu homo ab homine (176.), pars a parte (175.) discrepat.

pat. Huic potissimum debentur Naturae illa molimina, quae fontem alterum Symptomatum (101.) constituunt.

181. Hoc Ἐνορμῶν, Hippocrati dictum, quicumque ad mentem hominis referunt, haud satis apposite explicant, cur id sine conscientia agat, nec obediat voluntati, & vel in partibus de corpore vivo resectis aliquamdiu superfit. Rectius itaque corpori videtur tribuendum.

182. Quum vero ejusdem actio non adeo in humoribus, sed in solidis se manifestet, his potius, quam illis, id insidere creditur; ita tamen, ut ab iis non inseparabile adesse aut abesse possit, neque hinc ad solidi in se simpliciter spectati naturam pertineat.

183. Male igitur in firmarum partium elementis, horumve mixtione, aut glutine, quaeritur; ut quae morte superfunt, nec admodum mutari videntur. Fibram, ut simplicissima (150.) mente concipitur, vivere nemini observatum.

184. Nec juvat precario assumere fictitiam in solido fabricationem, ut vis istius fundamentum; quum legibus Mechanicis non adeo locus hic detur (174.).

185. Elasticitas quoque, gravitas, attractio, repulsio, effervescentia, explosio, & reliquae corporum inanimorum vires, Physicis Chemicisque celebratae, cum aliqua veri specie huc trahi nequeunt. An vis electrica? Dies doceat.

186. Quare vim vitalem merito ab omni alia corporum vi motrice hucusque detecta distinguimus, ut principium sui generis, viventibus inditum, quod privas sibi in agendo leges sequatur sola observatione detegendas.

187. Quando autem nulla assignari fibra potest, quae, dum vita gaudet, mero constet solido, nec materie fluida plus minus perfusa sit (182.); & mollitudo fibrae magis etiam, quam durities, favet vi vitali; haecque ipsa,
nisi

nisi jugiter reparetur, fugax cito evanescit; dubitare profecto licet, utrum solida eam in semet ipsis habeant, an vero potius subtili cuidam fluido debeant inhaerenti, aut saltem absque novo hujus qualicunque demum influxu diu conservare possint. Cave tamen, ne hic de contrectabili humore cogites!

188. Ex quibus (169. ad 188.) consequitur, tanti hoc motus principium momenti esse, ut non a Physiologis modo, sed & vel maxime a Pathologis attendi mereatur; & sua id vitia pati posse, quae & frequentissima sint, & sive solitaria, sive cum aliis morbis complicata, multivarias functionum perturbationes inducere queant, nec tamen inter similes, elementarios, temperiei, totiusve substantiae, aut & organicos solidorum morbos, veteribus dictos, neque etiam inter humorum vitia a recentioribus addita, sat commodum inveniant locum, atque adeo singularem sibi titulum

tulum reposcant. Quidni praeceuntem sequamur HIPPOCRATEM? qui, praeter continentia & contenta, etiam τὰ ὀρμῶντα, in homine contemplari cum ratione iussit.

189. Vis vitalis duplici modo peccare potest; excessu puta & defectu. Hunc torporem vocabo; illum irritabilitatem. Medius inter haec extrema status sanitatem ponit. Cohaerentiae debilitatem aut rigiditatem (151.) nonnulli male cum duobus istis affectibus confundunt.

190. Irritabilitas mihi dicitur solidi vivi tanta sensilitas (172.), ut levibus stimulis in motus erumpat enormes, quibus aequabilis functionum tenor perturbetur.

191. Enormitatis motuum mensuram dat nota vis & applicatio irritamenti collata cum intensitate, duratione, reciprocatione, extensione contractionum, quae inde consequuntur. Ut ideo huic vitio obnoxiiis intolerabilia sint, quae sani facile ferunt.

192. Notetur tamen, quae intra limites sanitatis consistit, sensilitatis differentia in diversis cum hominibus, tum partibus ejusdem hominis (175. ad 178.) Nec singularis etiam cujusdam stimuli intolerantia mox pro morbosa affectione habeatur; quamvis inferre morbos possit.

193. Occupat autem iste excessus aut universum corpus, quod una mentem quoque irritabiliorem sibi plerumque junctam habet; aut partem modo singularem, cui, quod suo toti non rite attemperata sit, levi quavis occasione turbae nascuntur.

194. Difficile est in tanta naturae virtutis vitalis ignoratione fontes detegere, ex quibus id vitium promanat. Docet tamen observatio, ut plurimum simul adesse 1. delicatam solidae compagis teneritatem (161. 1.); alias & 2. strictam fibrarum tensionem, mobiliore elatere comitatam; 3. magnam sensuum agilitatem; 4. saepius & acrem humorum tenuitatem; 5. systema circula-

culacionis agitatus. Unde haereditas, aetas junior, temperamentum mobile, sexus fequior, clima calidius, vitae genus lautum, sine exercitatione, aut & strictius regimen, cum meticolosa omnis insoliti evitatione, morbi acuti, febriles, calidi, eo disponunt. A mente corpus irritabilius reddi (193.) non magis probabile est, quam illam ab hoc incitari.

195. Generales, qui ex irritabilitate oriuntur, effectus reducere licet ad solidorum vibrationes tremulas, crispationes, tensiones, spasmos, convulsiones; ex quibus iterum dolores, anxietates, cavitatum contractiones, obstructiones, inflammationes, & multiplex circulationis, secretionis, excretionis, aliarumque functionum impedimentum ac alienatio consequi possunt: uti facile est eruere, si quis irregulares illos motus ad varias corporis partes, membranas, vasa, viscera, glandulas, musculos, fibras motrices, organa sensuum, &c. applicat, habita simul con-

F

sensus

sensus (178. 179.) ratione. Unde dubites, utrum huic par affectio detur alia, quae tot tantisque hominem malis obnoxium reddat.

196. Torpor (189.) solidi vivi ponit imminutam vario gradu sensilitatem, hinc ad irritamenta nisus in contractionem tam parvos, ut non sufficiant iis producendis motibus, quos oeconomiae salus postulat.

197. Obtinet adeo vel in toto corpore, vel in parte singulari, & minore quidem majoreve recessu a vigore naturali. Abolitio plenaria, universalis, vel particularis, mors est.

198. Comitari eum solet 1. rudior fibrosi contextus crassities, delicatae gracilitati (161. 1.) opposita, ob molem majorem aegrius mobilis; 2. rigiditas partium tenax, vel dura inflexibilis (165. 1. 2.) superpondio ac compactione terrae gravis; sed & 3. laxitas ac inertia (160. 1. 2.), ex colluvie aquosa, mucosa, pingui; 4. inde & crasis humorum frigida, aquosa, viscida,

da, aut terrestris densior; 5. eorundem lentior per vasa motus; 6. sensuum denique ac animi motuum tarditas. Quaecunque igitur istas affectiones in homine producere possunt, Torpori quoque inferendo apta habentur. Sunt autem contraria memoratis (194.), adeoque ex his intelliguntur.

199. Nec difficulter perspiciuntur mala, quae ex hoc vitio in omne genus functionum redundant; quando harum nulla est, quae principii vitalis influxu impune carere possit. Morbi praesertim chronici inde nascuntur valde refractarii, quin insanabiles; quum ob Naturae virium languorem & medicamenta parum valeant (180. 18.).

Morbi Solidorum continentium.

200. Non alia datur generalior eademque evidentior firmarum hominis partium constructio, quam illa, qua cavitates efformant, magnitudine, figura, decursu, diversissimas, admittendis,

continendis, transmittendis, vehendis, fecernendis, expellendis, variis materiis idoneas: ut ideo universa corporis compages solida continentium titulo comprehendatur.

201. Cavorum vero singula suum habere modum, qui sanitatis muniis maxime conveniat, docet Physiologia. Ab hoc igitur si ultra vel citra recedunt, morbi nascuntur & notabiles, & valde frequentes ob magnam cum parietum, tum contentorum, mutabilitatem.

202. Hos inter praecipue exponi merentur, qui ad cavitatis suis lateribus interceptae, aut luminum, quibus admittit vel emittit, magnitudinem pertinent excessu defectuve peccantem: sunt enim prae ceteris manifestiores, & multiplici magni momenti noxa graves, variorumque malorum, quae inde oriuntur, naturam declarant.

203. Magnitudo cavi ostiive praeter modum aucta, suas in species distributa, ponit

1. Dilatationem, Ἐκφυσις, cum parietes cavitatis, nimium inter se distantes, spatium justo capacius circumscribunt. Obtinere potest in quibuscunque cavis corporis, majoribus, minoribus, quorum parietes distensionem admittunt, sive canales fuerint, sinus, aut receptacula. Oritur autem, si contenta materies majore vi in latera agit distendendo, quam haec superare contranitendo queant. Quo facit congesta uberior moles, volumen expansione auctius, impeditus trajectus, impetus advectorum enormis; parietum robur imminutum, aut eorum, quibus a foris fulciuntur, ablatio.

2. Ἀνασώμωσις, quae hic vocatur ostii cavitatis, quod admittit aut emittit, immodica laxatio. Unde fit, ut plus aut aliud quid, quam lex sanitatis exigit, introeat exeatve. Efficere hanc eadem possunt, quae dilatationem (1.); sphincterum praeterea, si quos orificia habent, resolutio.

3. Διαπρήδωσις, quae adesse dicitur,

cum fibrae membranas cavitationum contextentes, distractae, a mutuo contactu ita recedunt, ut, absque continui solutione, interstitia hiantia nascantur, quae, textilis ad instar, transfudare sinant humorem, qui contineri debuerat. Producitur id malum ab iisdem conditionibus (1.), sed majore gradu applicatis, & quidem ad cava, quorum parietes contextu subtiliore gaudent, aut vitio laxiores sunt (160. 1.).

4. Διαίρεσιν, cum ob cohaesionem fibrarum vere solutam parietes cavorum, qua integri requiruntur, perforati sunt, aut ostiorum margines nimis ampliati. Quod effici potest vi mechanica externa, secante, pungente, contundente, lacerante; aut ruptione a contentis distendentibus illata, quae ῥήξις audit; aut erosione ab acribus, quam διάβρωσιν vocant.

204. Quodsi potentiis nocentibus modo enumeratis accesserit naturalis aut morbofa debilitas (157.), vel torpor (196.), universi corporis partisve singularis

gularis (154. 155. 175. 176. 197.),
facilius etiam haec mala (203.) produ-
cuntur.

205. Priores quidem tres affectiones
(203. 1. 2. 3.) non adeo plane praeter
naturam sunt, ut non in statu sano, mo-
dico gradu, quoque obtineant, & fa-
cile ferantur, imo ad diversa vitae mu-
nia etiam requirantur: uti varias partium
per aetatem mutationes, impositas sexui
sequiori functiones &c. consideranti pa-
tet. Unde tum demum pro morbis ha-
beri possunt, cum modum excedunt,
aut ordine, tempore, materie, parti-
bus, incongruis eveniunt.

206. Innotescit etiam, quatuor haec
vitia (203. 1. ad 4.) gradu potissimum
inter se differre, & quodvis posterius ex
priore semel nato produci posse, dilata-
tione, cum ad ora meatuum usque se ex-
tendit, in anastomofin, aut, cum au-
getur, in diapedesin, hac denique in
diaeresin abeunte. Quod notatu appri-
me utile, ut venienti malo in tempore
occurratur; quando species anteriores

facilem saepe sanationem admittunt, vera continui solutio aegrius.

207. Effectus autem multiplices inde consequuntur, qui, rite animadversi ac singulis corporis partibus applicati, plurimorum graviumque morborum originem declarant.

Dilatatio quidem tumores producit, eosque saepe immanes, si parietes tenaciores vim lente distendentem diu experiuntur: tum vero Natura quoque, ne tenuati rumpantur, quandoque cavet densatione, incrassatione, novisve laminis appositis, cavitatum latera roborando. Multiplex hinc conformationis a statu sano recessus incautos fallens. Violentior distractio rupturas infert: unde contentorum elapsio, & quae ex hac sequuntur, innumera. Materiae in cava distenta protrusae impetus major, impedito transitu, crescente aestu, concitata putredine, vi pressionis intercepto in vascula parietum partiumque vicinarum influxu vitali, mortificat. Si tenuior pars materiae, in cavum amplius

congestae, per os angustius, aut per laterum diapedesin (206.), transfudat, retenta crassior, paulatim densata, tumores solidos, molles, duros, efficit.

Anastomosis, ex protracta dilatatione tandem nascens (206.), subito nonnunquam dimittit aggestam diu cohibitamque materiem, finemque malo laetum, tristem, imponit. Ex aliena materie per oscula meatuum ampliora intrante, aut exeunte, errores loci, obstructions, ecchymoses, secretionum ac excretionum turbae, varii tumores, oriuntur.

Nec dissimilia sunt, quae diapedesis aut diaeresis, ocyus, ferius, superve-niens producit.

Quando autem fibrae corporis diu fortiterque distractae vim sese restituen-di demum amittunt, aut in eo statu ob-rigescent; non est, cur quis miretur, noxas ex hoc fonte nascentes haud raro tam diuturnas, quin insanabiles esse; quamvis & potentiae distendentes tan-dem auferantur.

208. Est tamen in his morbis etiam aliquid medicati, quo Natura utitur in salutem sui corporis, cum nociva materies e massa humorum separari, expelli debet. Criticae evacuationes ac metastases hoc potissimum adminiculo nituntur.

209. Alterum cavorum male affectorum genus morbos angustiae promit, quorum & species cognoscere expedit pro diverso, quo fiunt, modo distinguendas.

I. Obstructio, Ἐμφραξις, notat cavum congesta materie spissiore, quae transmitti nequeat, ita repletum, ut pervium esse desinat. Quocirca parietes cavi non in vitio sunt, sed quae his continentur. Haec autem diversimode peccant. Liquor sanus, legitimi floris, at errore propulsus in dilatata ora meatuum, qui natura angustiores vehendae tenuioris materiae tantum dicati sunt: quod per anastomofin (207.) evenire potest. Materies indigena, degener, justo tenacior,

mucosa, phlogistica, pinguis, amurcosa, empyreumatica, terrea, grumosa, pultacea, purulenta, feculenta, &c. Materies aliena, calculus, gypsum, vermes, & similia, vel in corpore morbose generata, vel a foris ingesta, applicata, cavis ductuum aut orificiis impacta; ut nec ipsa, nec, quae decet, alia transmitti queant. Huc & referre licet partis intra partem receptionem, volvulum, &c. de quibus post.

2. **Obstipatio**, στενωπία, viae angustatio, quae fit, cum parietum crassities aequabiliter aucta, aut tuber intus prominens, cavitatem minuit, tollit. Congesti in vasculis aut interstitiis membranarum humores, chondrogenia, osteogenia, lithogenia, emphysema, tumores inflammatorii, purulenti, sarcomata, scirrhi &c. in texto parietum nata, si cavo imminent, huc faciunt.

3. **Compressio**, θλίψις, quando externa vis, cedentia cavitatum latera introrsum urgens, diametro per gradus imminuta, tandem distantiam eorum

run-

rundem per mutuū intus contactum prorsus tollit. Tumores, ossa fracta, luxata, ligaturae, pondera, potentiae contudentes, distrahentes, contorquentes, &c. id vitium creant.

4. Collapsus, *Συλλήσις*, cum latera cavorum, ob defectum materiae contentae non dispanſa, subsidendo ad se mutuo accedunt. Ponit ergo parietes aut natura, aut diuturna ultra tonum distensione, aliave causa, flaccidos, infirmos, & subitam depletionem; ut, sustentaculo suo orbati, proprio robore tueri cavitatem nequeant, quam tamen novo influxu facile recuperant; nisi subsidentiae compressio etiam (3.), aut concretio, accesserit.

5. Contractio etiam huc referenda, qua parietes insita suarum fibrarum vi contractili sua cava aut ostia arctant, occludunt. Id vel lente & paullatim fit, vel subito & vehementer. Inest nimirum in solido, quod cavitatum latera format, vis cohaerentiae (139. & seq. 150.), quae uti resistit elementorum

rum separationi, ita propiorem reddere contactum perpetuo nititur. Inest & in multis, vario gradu, vis elastica. Accedit insuper vis vitalis (170. 175.). Nec desunt, quibus & muscularis potentia pro adjumento concessa est; si modo hanc a priore diversam credere libet. His viribus internis cavorum parietes se tuentur adversus contentorum impetus extrorsum, sibi que a nimia distensione aut ruptione cavent. Ut adeo continentium & contentorum oppositi nisus antagonismum exercent mutuum, quo cavorum diametri determinantur, majores minoresve futuri, si alteruter horum nisuum a justa aequilibrata recesserit. Inde contractionis lentae ac subitae origo ac discrepantia intelligitur. Quod si vis cohaerentiae & elateris in parietibus ultra modum augeatur, non incrementum pariter materiae contentae mole, volumine, pondere, motu; aut versa etiam vice haec minuantur, non item imminuto potentiae contractantis momento; pro hujus ingenio paulla-

paullatim & leniter in sese coeunt parietes, fibrisque adductis cava sua arcant, donec cum contentis ad aequilibrium deveniant, aut his expulsis vel deficientibus, quam possunt, maximam contractionem assequantur. Vis autem vitalis & muscularis, irritata, violentius agit, nec adeo in statu aequilibrum cum contentis quiescens, ad stimulum multiplicem (171.) subito in spasmos (195.) ruit, quibus stricti parietes aut distractionem non, ut decet, admittunt obrigescentes, aut cava ultra modum angustant, quin penitus occludunt. Innotescit hinc, quam variae causae utrumque id vitium inducant; & cum prior contractio sequatur distensionem imminutam, ex hac etiam nimium aucta posteriorem oriri posse; nec tamen ambas tantopere inter se differre, ut non quandoque in eadem parte simul nasci queant, aut altera alteri supervenire.

6. Coalitus, Σύμφυσις, denique ponit abolitam cavitationem ob parietes, quibus

bus formatur, intus consolidatos. Quod affectionis genus aut post continui solutionem nata cicatrix callusve infert, aut compressio (3.), collapsus (4.), contractio (5.), diuturna, fortior, ut ex contactu interno laterum perdurante concretio demum consequatur. Quin & obstipans tumor (2.) id efficere valet. Quandoque & obstruens materies (1.), solidescens, internae parietum superficiæ coalescit. Unde constat, omnes angustationum species, ad extremum deductas, tempore tandem in symphyin abire posse: quo cum deventum est, frustra utplurimum tentatur sanatio, nisi manus opera adhiberi possit.

210. Uti vero haud rarum est plures memoratarum specierum (209.) una concurrere; ita saepissime huic vitio comes aut pedissequum sese adjungere solet prius (203), idemque cavum parte angustius, parte amplius justo esse ob impeditum materiae affluentis transitum.

211. Facile hinc perspiciuntur innumera mala, quae ex hoc fonte in oeconomiam

miam humanam redundant ; quum ad omne genus cavitatum maximarum aeque ac minimarum pertineat, & a legitima harum ad sua contenta ratione ple-raeque omnes quarumvis partium functiones plus minus pendeant. Complicatio autem frequens cum vitioso excessu (210.) etiam noxas inde oriundas multiplicat, aggravat.

Morbi Solidorum instrumentarii.

212. CORPUS humanum in partibus suis firmis, quae sensuum ope cognoscuntur, systema esse instrumentorum diversissimorum, quae cum secundum naturam se habent, suo singula numero, magnitudine, conformatione, proportionem, situ, nexu, continuitate, determinationis gaudeant, docet Anatome. Physiologia autem demonstrat, vi hujus fabricae suo unamquamque partem aptari operi, quod sanitas postulat, peragendo, ideoque aliam atque aliam cuius contigisse, ut diversae functionis instrumentum esse debebat.

213. Ceteris ergo integris, sola etiam istarum conditionum (212.) permutatio ac de naturali statu decessio actionibus sanis impedimento esse potest. Inde morbi instrumentarii, organici, nascuntur perquam notabiles, adeoque ordine nunc pertractandi.

214. Monendum vero prius, non omnia, quae hic occurrunt, vitia, licet a naturae modo recedant, functionibus ita obesse, ut morbis vere accenseri mereantur (38.): multa etiam, strictiore sensu, potius ad classem symptomatum pertinere; quum ad horum similitudinem ab aliis morbis pendeant (86.): plurima denique ex solidorum & fluidorum affectionibus composita esse; uti & ipsae partes instrumentariae hanc mixturam constanter habent. Hunc tamen circulum evitare nec Physiologia, nec Pathologia, potest.

215. Ut partium similarium (150.), ita & dissimilarium primaria dos est cohaesio. Hac nititur materiae firmitas, continuitas, hinc & aptitudo ad reliquas do-

tes mechanicas recipiendas, conservandas. Vitiata igitur morbos infert, eosque diversos, prout vel ad partis in seorsim spectatae substantiam pertinent, vel ad ejusdem cum vicinis nexum.

216. Prioris generis sunt continui solutiones, quo sequentes species referuntur.

217. Fractura, quae solutio continui est in parte dura, ossea, cartilaginea, a causis mechanicis facta. Haec lato sensu comprehendit Fissuram, Ἐδρην, Praecisionem, Attritionem, &c. Produci-
tur ab injuria, quam vis percutiens, pungens, secans, tundens, cohaesione ossium major, infert. Unde tanto levioribus causis nascitur, quo ossa ex senio, acri gelu, lue venerea, scorbuto, arthritide, rachitide, carie, aliove vitio, fragiliora sunt (161. 4. 162. 165. 3.); ut ideo, absque vi externa, sola musculorum actio ossium, quibus infiguntur, fracturas quandoque efficiat. Mala, quae hinc sequuntur, innumera facile eruuntur tum ex multiplici usu, quem

quem ossa oeconomiae humanae praestare debent, nec possunt tamen, nisi integra; tum ex perturbatione, irritatione, distractione, pressione, laceratione, quam fracta partibus vicinis necessario inferunt.

218. Vulnus, quod notat continui solutionem in parte solida, non dura, recentem, a vi mechanica ita factam, ut sanguis aliusve succus e vasis prodeat. Potentiis ergo similibus, ut fractura; oritur, proque harum, & quas haec laedunt, partium, modique, quo laedunt, diversitate plurimas habet differentias & varia nomina, caesionis, excisionis, puncturae, rupturae, fissurae, contusionis, &c. Quidquid adeo sanarum functionum ab integritate partium & succis legitime intra sua cava contentis aut motis pendet, nato vulnere vitari necesse est. Unde, quae hinc oriuntur, turbae numero & varietate infinitae perspiciuntur. Accedunt autem & salutare Naturae motus, qui vulnus ad sanescendum disponunt.

219. Hujus etiam loci sunt solutiones continui siccae, quarum hiantia labia epidermis, callus, cicatrix, ita obduxit, ut nec de extremis vasculorum humor elabatur, nec coalescere separata etiam sub mutuo contactu possint. Palpebra, labium, lingua, auricula, &c. fissa huc pertinent. Nec durae etiam partes ab hoc vitio immunes sunt, quod alias congenitum est, alias ex vulnere, ulcere, fractura, carie, &c. utcunque sanatis contrahitur.

220. Posterius genus (215.) vitia habet incongrui nexus, quae cum legitimam partium mobilitatem aut firmitatem pervertant, plerumque non impune feruntur. Peccant autem excessu vel defectu.

221. Connexio excedens dicitur, cum, quae disjuncta esse oportet, coalescunt, aut quorum laxior requiritur cohaesio, justo strictior est. Symphyfes ductuum, ostiorum, hiatusum naturalium (209. 6.) huc retuleris. Unde
 "Ατρητοι ad podicem, genitalia, urethram,
 meatum

meatum auris, nares, &c. Digiti, labia, muscoli, tendines, viscera, &c. sic inter se, vel cum vicinis, coalita in suis muniis impediuntur: quae affectiones aut ab ortu insunt, aut ex aliis malis (209. 6.) consequuntur.

222. In articulis praecipue notabile hoc vitium *'Αγκύλην*, *'Αγκύλωσιν*, veteres appellant, cum articuli ita obrigescent, ut eorum motus prohibeatur. Pone adeo male affectas illas partes, quae ad articulum formandum tuendumque faciunt, & varia occasione nascens lae-
sis ex fractura, luxatione, vulnere, contusione, abscessu, ulcere, tumore, dolore, articulis crebro supervenit; siquidem ligamenta quacunque de causa interdum violantur, contrahuntur, rigescunt, cum internis partibus coalescent; alias arungia deficiens siccitatem, aut eadem abundantior sive inspissata, quandoque etiam alienus humor in cavum articuli effusus, tumorem infert; alias extrema ossium commissorum labe rachitica tumescunt, aut callus fracti pro-

pe articulum ossis, exostosis, fungusve intus luxuriat; aut ulcus vel caries serpens partium firmitatem, cohaesionem, laevorem, figuram, pervertit, &c. Raro autem quaedam istarum affectionum diu inhaeret, quin & aliam atque aliam sibi comitem adsciscat: unde malum insanabilius evadit.

223. Hujus etiam generis sunt Ἀγκυλόγλωσσον & Ἀγκυλοβλέφαρον, quorum illud linguae adstrictionem notat, qua ejus motus ad suctum, deglutitionem, loquelam, necessarii impediuntur, ob frenulum a nativitate durius magisque contractum, aut ob cicatricem ex vulnere vel ulcere sub lingua relictam: hoc similem in palpebris affectionem, qua inter se, & quandoque etiam cum albo oculi, vel cum cornea, ita cohaerent ac coalescunt, ut, quum diduci nequeant, visui obsint. Oritur ex interposita materie glutinante, aut ex cicatrice minus caute inducta.

224. Nexus deficit (220.), sicubi, quas cohaerescere decet, partes disjunctae

tae sunt, aut laxius inter se neētuntur, quae arētius debebant. Quo pertinent cartilaginum, epiphysium ab ossibus secessiones; vitia, quae medium quid inter fracta & luxata habent; dentium vacillatio, articulorum ob ligamenta flaccidiora infirmitas, linguae cohaesio iusto laxior, hinc nimia mobilitas, &c.

225. Est etiam plerarumque partium certa quaedam inter se collocatio, naturae maxime consentanea, quae sola cum pervertitur, functiones integrae esse non possunt; etiamsi cetera se recte habeant. Unde nova iterum morborum classis exsurgit, qui quidem, ut saepius cum vitiis cohaesionis (215.) complacentur, ab his tamen distincti seorsim considerari merentur pro specierum, in quas abeunt, diversitate. Referatur huc Luxatio, Hernia, Prolapsus, Aberratio.

226. Luxatio dicitur, cum ossa, qua inter se commissa sunt, de sede sua naturali decedunt. Committuntur autem vel per articulum, cum manifesta obscure mobilitate, vel per coitum, quo

diversum motum non habent, sed, quasi unum atque idem sint inter se, junguntur. Hic modus *σύμφυσις*, ille *τὸ ἄρθρον*, veteribus audit. Pro hac igitur diversitate luxatio etiam in duas species distinguitur.

227. Ἐξάρθρημα; quasi dearticulatio, luxatio proprie dicta, est articuli de sede sua in locum alienum decessio, qua motus pervertitur. Levior hujus vitii gradus subluxatio est, *παράρθρημα*, cum os pro parte modo, nec plane extra crepidinem sui acetabuli, elapsum est: quo etiam distorsio referatur, siquidem & ossium situm turbat. Infert haec mala vis externa varia, expellens, intorquens, distrahens, major robore naturali articuli. Alias & intra cavitatem nata mucii, feri, puris, aliusve succi congestio, aut partium exsuperantia, os pedetentim e sede sua protrudit. Favet his potentiis, quidquid conditiones, quae articulis pro munimento sunt, infirmat. Unde ligamentorum, muscutorum, tendinum, imbecillitas aut soluta

luta continuitas, processuum, qui prope adstant, ossium ipsorum, qua contra sese sita sunt, cartilaginum interpositarum, molliumque partium, quae intus sunt, varia vitia, tumores, deformitates, relaxationes, ulcera, caries, fracturae, contusiones, &c. eo disponunt; ut etiam sola suorum musculorum actione quandoque articulus solvatur. Hinc multiplex luxationis cum aliis morbis complicatio.

228. Quum vero in *σύνταξι* ossium tanta detur varietas, & nullus articulus tam similis alteri sit, ut non aliquid diversi habeat; nec aequale omnibus robur natura concesserit, aliorumque in alias atque alias partes facilior aut difficilior sit luxatio; oportet eum, qui de his vitiis recte judicare velit, non solum singulorum ossium positus ac figuras nosse, sed etiam comperta habere, quaecunque aut communia sunt omnibus articulis, aut propria singulis, ligamenta, cartilagineas, glandulas, musculos, tendines, apophyses, epiphyses tum cartilagineo-

fas, tum osseas, harumque in varia aetate mutationes, nec non vasa, nervos, viscera, quae adjacent. Nec aliter intelligi possunt mala innumera, quae ex luxatis consequuntur.

229. Altera situs ossium perverfi species est, si, quae sine articulo percoitum juncta sunt, inter se dehiscunt (226.). Haec singulare nomen non obtinuit, & parte ad nexus vitia (224.) etiam referri potest, in iis certe ossibus, quae media quaedam materia inter se connectit. Ceterum ex supradictis (227, 228.) intelligitur.

230. Hernia (225.) adesse dicitur, cum functio sana laeditur, quia pars mollis, interna, ex sede sua naturali egressa, intra cavum alius partis mollis morbose recepta est. Hoc nomen genericum, ut satis multas sub se species habeat, abusive tamen transfertur ad varios tumores, quos hernias spurias vocant, eo quod iisdem locis, quibus hernia vera familiaris est, eveniant; quanquam origine, & natura sunt dissimillimi, nulloque pro-

• inde

inde jure huc referri possunt.

231. Partium, quae abdomine continentur, herniae prae aliis & frequentiores sunt & praecipue memorabiles. Iis opportunitatem dat parietum, qui abdomen circumdant, pro magna parte molitudo; peritonaei, quod intus succingit, natura tenax quidem, at maximam distensionem admittens; viscerum, quae isto sacco continentur, moles ingens, laxitas, mobilitas, multumque perpetuo varians ob diversam contentorum quantitatem dimensio, nec certa semper in omni suo ambitu sedes; eorundem hinc vi respirationis aliorumque corporis motuum agitatio, pressio, major, minor, perpetua, nec tamen semper ab omni parte aequabilis, adeoque & continuus fere nisus ad erumpendum de coercente suo sacco, si qua detur rima, aut ad eundem dilatandum. Huic ut resistere peritonaei membrana posset, ossibus, musculis, aponeurosibus, integumentis, &c. foris impositis fulcitur, introrsum urgetur. Ita nato inter oppositas potentias

tias aequilibrio nec de angustiis suis prorumpere interanea possunt, nec nimis cedere peritoneum. At si qua parte istud externa sua vi destituitur, aut contentorum impetus, inaequaliter directus, aliquam ejus sedem, quae minus reniteat, vehementer extrorsum trudit; cedens ibidem peritoneum aut in appendicem cavam dilatatur, aut, quod rarissimum, rumpitur; utroque autem modo, quae intus vicinae sunt, partes mobiles de suo cavo emigrare sinit & extra abdominis peripheriam subter communia integumenta sese effundere, crescente indies tumore, si eadem causae perduraverint. Haec generalis est idea herniarum, quae ad abdomen oriuntur. Unde differentias multiplices intelligere facile est.

232. Umbilicus, post partum praecisus, cicatrice occlusus, si minus firmo constat circulo tendineo, quo olim vasa umbilicalia transmiserat, ea sedes peritonei, quae subest, in centro motus abdominis constituta, nec satis a foris suffulta,

fulta, ab adjacente tum epiplooo, tum intestino, propulsa se remittit, diducitur, cutim & ipsum umbilicum attollit faccumque format, in quem vicinae intus partes morbose recipiuntur. Ita tumor nascitur, quem communi nomine ἐξόμφαλον, vel ἐξόμφαλον πάθη, vel ὀμφαλοκήλην, herniam umbilicalem, vocant, vitium infantibus foeminisque ex graviditate ac partu difficili frequentius.

233. In utroque inguine, qua sede funiculus vasorum, contextu celluloso comprehensus, sub peritoneo emergens, per annulum, rectius arcum tendineum muscutorum abdominis obliquorum, externi & interni, super os pectinis descendit, inque viris ad testes, in foeminis ad pudendorum oras, nomine incongruo ligamenti uteri rotundi, defertur, ibidem membrana peritoneae nudior, minusque extrinsecus suffulta, frequentissime herniam patitur. Quod si enim foramen illud arcuatum quacunque de causa diducitur, pressum a contentis atque distractum peritoneaeum per id descen-

scendit, secumque una abducit propinquas partes, omentum, intestinum, &c. nascente ad inguen tumore, qui hernia inguinalis, *βασωνοκήλη*, dicitur, quamdiu in hac sede consistit. Si vero ocyus, ferius, ad inferiora etiam se protendit, in viris quidem diducto scroto hernia scrotalis, *ὄσχεοκήλη*, vocatur, in foeminis autem ad labia naturalium devolutus peculiare nomen nondum obtinuit. Haec tamen etiam in utroque sexu quibusdam hernia inguinalis completa, illa incompleta, audit.

234. Praeterea ad externum inguinis latus, qua proxime subest femoris cum coxa articulus, simile vitium quandoque oritur, cui nomen herniae cruralis, femoralis, inguinalis externae, *μηροκήλης*, a recentioribus impositum. Ea nimirum sede vasa cruralia, materie cellulosa involuta, ex abdomine, per sinum ossis ilium, sub aponeurosi muscoli obliqui externi & interni crassescente, inque speciem ligamenti, quod a FALLOPIO vel POUPARTIO denominatur, indurata,

rata, educuntur & ad femora ac pedes descendunt. Id ligamentum itaque si qua de causa distrahitur vel laxatur, peritoneum hoc loco debilius cedit, extenditur, inque appendicem producitur cavam, quae omentum ac intestinum recipit, cumque his secundum supra dicta vasa, in anteriore femoris regione, paulatim descendens, integumenta communia in tumorem elevat. Sexus sequior hoc malum frequentius, quam viri, experitur.

235. Istis quidem locis (232 ad 234.) venter ita a natura comparatus est, ut minus ad resistendum robur habeat. Nec ideo mirum, saepissime ibi hernias incidere, si vehementior corporis nixus, spiritu cohibito, casus ab alto, praecipitium, ictus abdomini illatus, valida succussio &c. ventre simul cibo, potu, foetu, aëre, aqua, admodum distento, aut superne, per fascias, thoraces vestesve arctiores valde compresso, aut feminibus multum diductis, occasionem dederit. Magis tamen his vitiis obnoxii sunt homines

mines aetate, temperie, morbove debiles, flaccidi, humidi, obesi: unde immodicus quotidie lactis, olei, butyri, pinguedinis, aquae calidae, usus eo disponit.

236. Rarior est, nec tamen praetermittenda, quam ventralem vocant, hernia, quae in quibusvis aliis abdominis sedibus oriri potest, quotiescunque peritonaei membrana, ob musculos, praecipue transversum dictum, quo proxime contegitur, aliqua parte relaxatos, collisos, incisos, ruptos, adesos, sustentaculo suo orbata, infirmior foras prorumpit atque distenditur, aut ipsa quoque continui solutionem passa, prohibere nequit, quo minus ea, quae intus sunt, foras emergant. Per universum ideo ventris mollis ambitum accidere solet, si qua hujus regio ex vulnere, contusione, abscessu, sinu, recente cicatrice, debilior, pressione justo majore (235.) urgetur.

237. Huc igitur & referre licet ab observatoribus memoratas hernias lumbales, dorsuales, tum eas, quae ad foramen magnum coxarum ossis, & ad perinaeum,

rinaeum, visae, & internis quoque variis sedibus ita natas, ut extrinsecus nullo tumore sese prodant, & si quas alias forsitan in posterum praxis detexerit. Diaphragmate laxato, laeso, vicina abdominis contenta versus pectoris cavitatem propelli posse, inque hanc irrumpere, observatio docuit.

238. Uti autem sede differunt abdominales herniae, ita non minus partibus elapsis. Unde varias quoque denominationes obtinuerunt. Frequentissime omentum, aut intestinum, aut utrumque includunt, dicunturque ἐπιπλοοκήλη, ἔντεροκήλη, ἔντεροεπιπλοοκήλη. Nonnunquam & ventriculus subest: quam γαστροκήλην vocare licet. Alias vesicae urinariae pars in viris ad inguen, & vel ad scrotum usque protruditur; in foeminis etiam quandoque ob graviditatem pressa descendit, vulvamque inter & anum lotio turgens prominet: haec κυστοκήλη; cujus species etiam prolapsio utero sese adungere solet. Nec vel uterus ab hoc vitio immunis dicitur: quae ὕστροκήλη.

H

Alia-

Aliarum partium similis ratio est.

239. Scire etiam expedit, intestinum quandoque non toto sui cavi ambitu, sed parietis sui aliqua tantum sede in processum diducta, intra saccum herniae recipi, complicato dilatationis (203. 1.) & situs perversi vitio. Id ipsum & vesicae, & forte matrici quoque accidere potest, labe congenita aut post inducta.

240. Impedimenta functionum, quae ex his vitiis (232 ad 240.) profluunt, innumera sunt & pro diversitate dimotarum partium valde diversa, tum vero praesertim periculi plenissima, cum strictius sacci hernialis ostium & reversionem prohibet, & intercepto humorum motu inflammationem ciet, quae plerumque brevi in gangraenam transit.

241. Prostant & exempla Ἐγκεφαλοκήλης in recens natis infantibus, parte quadam encephali per hiatus calvae extrorsum protrusa, atque in tumorem integumentorum recepta. Cranii ossium mollitudo nimia, inaequabilis, aut defectus;

ctus; hydrocephalus; pressio capitis intra uterum & in partu protractiore violenta, inaequalis, in causa esse possunt.

242. Γλωσσοκήλη, linguae hernia, dici potest, quando lingua justo mobilior, in fauces revoluta, nixu deglutitionis intra ostium pharyngis impacta haeret in cavitate non sua, hancque & proximam spiritus viam quandoque obturat non sine praesenti vitae discrimine. Linguae, ob frenulum brevius, aut ultra modum & praeter necessitatem sectum, nimia mobilitas (224.) recens natis, fugendi cupidis, hoc malum infert.

243. Musculi denique & horum imprimis tendines, si de suis sedibus exsiliunt, ob laxata aut rupta, quibus continentur, vincula ac fascias, insequente ut plurimum violento spasmo, situs vitium patiuntur, quod hujus etiam loci est.

244. Aliud herniae genus est, quando pars in semet ipsam revolvitur, ac suum intra cavum recepta haeret, ideo-

que in opere suo turbatur. Quod malum volvulus aut intus susceptio dicitur, nec nisi in intestinis locum habet, quum aliqua pars istius tubi contractior in vicinam ampliorem compulsa irrumpit hujusque cavo conclusa retinetur.

245. Laxa mobilitas intestinorum, magna sensilitas, facilis & dilatatio a contentis, & vicissim a spasmis contractio, faciunt hoc vitium crebro nasci, si quae violenta commotio, vomitus, irritatio ab acribus, inflammatis, lumbricis, &c. accesserit. Nec tenuia tantum, sed crassa etiam ei obnoxia.

246. Susceptio autem vel sursum vel deorsum fit, eademque ad variam profunditatem varioque numero. Alias plenaria vel perfecta est, cum universus fistulae ambitus, una cum suo mesenterio, subintrat: alias imperfecta ac levior, quando pars peripheriae modo, praesertim a sede mesenterii remotior, implicatur.

247. Pertinax malum, producta obstructione (209. I.) tubi intestinalis, omnem

nem primarum viarum functionem turbat, natoque ileo celerem plerumque mortem inducit. Saepiuscule tamen etiam innocue fertur, si spasmus, inflammatio, impedimentum materiae trahendae, abest.

248. Procidentia, *πρόπτωσης*, (225.), ab hernia differt eo, quod ponat partem mollem, quae secundum naturam intus recondita est, e sede sua ita dimotam, ut per hiatus aliquem, vel naturalem, vel vitio natum, nuda foras effundatur. Unde simul patet, non omnes vulgo dictos prolapsus hujus loci esse.

249. Proprie huc referatur Ani procidentia, cum postrema tubi intestinalis pars, cui recto nomen, relaxata per podicem descendit atque inversa excidit, burfulae aut farciminis in modum foras propendens. Ex quo, praeter alias noxas, etiam dolor, inflammatio, gangraena, consequuntur, maxime si, quod elapsum est, sphinctere ani valentius contracto stringitur. Producent hoc vitium, quaecun-

que aut intestinum ipsum, aut nexum ejus cum vicinis & stabilem positum infirmant, diarrhoea diuturna, dysenteria, tenesmus, creber acriorum purgantium usus, fex dura, sicca, aegrius nec nisi validis conatibus extrudenda, haemorrhoides, ascarides, ulcera, vulnera levatorum ani, &c. His quidem omnibus debilitatum intestinum leviores etiam nixus ferre non potest, quin remisso sphinctere elabatur.

250. Uteri procidentia, ubi simile priori (249.) vitium patitur in foeminis uterus, qui per vaginam devolutus foras protuberat, isque vel inversus, vel non inversus.

251. Inversi uteri prolapsus dicitur, cum ejusdem fundus inversus intra apertum os internum sese demittit, ac per vaginam descendens, forma plerumque globosa, ex partibus naturalibus propendet. Cujus mali varii sunt gradus ad summum usque, ubi totus uterus elapsus tumorem facit, qui etiam vesicam illi adhaerentem intus comprehendit.

• Puer-

Puerperio saepissime supervenire subito haec affectio solet, cum aperto etiamnum post partum ore interno, uteroque nondum condensato, rudiore manu valentius protrahuntur secundae: rarissime, si unquam, ex doloribus partum insequentibus. Alias tamen & virginibus mulieribusque nunquam puerperis, paulatim & tardiore progressu, accidit marcescente ob aetatem provectam utero, multaque pinguitudine, aliave materie intra ventrem accumulata deorsum truso. Multiplex autem, quae ex hoc vitio nascitur, functionum laesio facile patet. Si pars prolapsa contrahente se ore interno premitur, inflammatio, gangraena, mors inopina saepe instat.

252. Quodsi vero sic dicta ligamenta, quae uterum in sua sede continent, hujusque & vaginae contextus, ac ceterae partes vicinae, relaxantur; uterus totus, praeeunte ore interno, descendit, & ex pudendis prolabitur, tumorem extrinsecus creans, qui os internum prodit. Hic uteri non inversi prolapsus (250.)

major, minor, & virginibus & maritatis infestus, quandoque congenitus, tumque falso nonnunquam ad ambigui sexus conformationem relatus. Nascitur omni causa, qua aut universon corpus, aut speciatim partes genitales, praeter modum flaccescunt. Unde calidae abusum, fluores albos diuturnos, partum laboriosum, neglectum a partu decubitum, &c. consequi solet. Uterus quoque in modum scirrhi induratus, tumefactus, valde ponderosus, vi vaginae illata, sibi viam ad descensum parat.

253. Vaginam praesertim prolabi frequentissimum est, & modo quidem duplici. Vel enim ora circum circa relaxata, in modum botuli, varia longitudine, ex pudendis dependet: vel pars tantum aliqua tunicae ejus resoluta descendit, quae non mature reducta, aëre, attritu, pressione, irritata, nonnunquam in vastum tuber, sarcomati simile, augetur, incautisque specie prolapsi uteri imponit. Iisdem ceterum causis (252.), nec non rudiore cunni tractatione, oritur
hoc.

hoc vitium, multisque incommodis molestum est.

Facile autem perspicitur, memoratas (250 ad 253.) procidentias multimodis inter sese complicari posse, aliamque ex alia consequi.

254. Oculus *πρόπτωσιν*, aliis *ἐκπιεσμὸν*, patitur, cum inflammatione, hydrophthalmia, aliave causa distentus, aut nato intra orbitam tumore pressus, e sede sua prorsum vel ad latus propellitur, ut palpebris contineri nequeat. Lingua similem in modum ore extruditur.

255. Multae praeterea internae partes, uti encephalon, pulmo, omentum, intestina, splen, &c. per vulnera & ulcera in cavitates penetrantia foras prodire possunt. Quo pertinet uveae oculi prolapsus, cum haec tunricula per corneae ruptae, incisae, erosae, aperturam protrusa tuberculum excitat, *σαφύλωμα*, *μυοκέφαλον*, *μῆλον*, *ἤλ*⊙, pro varia similitudine dictum.

256. Aberrationum (225.) denique multiplex genus superest, quae partibus

mollibus eum in modum accidunt, ut nec herniis, nec procidentis, annumerari possint, haud minus tamen memorabiles, quia sanitatis functiones saepe magnopere pervertunt. Viscerum situs alienati, intestinorum contorsiones & nodi, testium intra abdomen aut ad inguina retentio, oris uterini obliquitas, &c. hujus loci sunt. An & incongrua foetus sub partu collocatio? An conceptus extrauterini?

257. Fatendum nihilominus, haud raro occurrere id genus errores, qui, ut enormes videantur, oeconomiam tamen nequaquam turbent, nec adeo inter morbos referri mereantur (38.).

258. Porro numerus partium vitiose excedere aut deficere potest. Exuperantia raro morbus est, cum functiones non admodum laedat: ut sextus digitus, tertius testiculus, &c. Rerum vero, quae praeter naturam sunt, ratio hoc loco haberi non potest. Defectus tamen plerumque impedimento est, hinc morbis accensendus, si in unica cadit instrumen-

ta, aut & in illa, quorum gemina quidem vel plura corpus habet, sed quae, si quod consortium deest, hujus vicem reddere nequeunt. Levioris autem & maligni ingenii est ex eo, quod partibus quibusdam haud aegre caremus, inferre, praeter omnem utilitatem nobis a Natura datas esse.

259. Conformatio uti primario ad usum, deinde & ad pulchritudinem comparata est, ita cum deflectit a naturae ordine, alias turbatis functionibus morbos parit, alias deformitates tantum innoxias, quae raro Medicum occupant. Haec igitur vitia qui dijudicare volet, cogitet, dimensionis limites non in omnibus & singulis partibus adeo strictos esse, quin multiplex varietas sanitate illibata feratur; neque idem cuivis homini vel nationi pulchrum aut deforme videri.

260. Magnitudo etiam suos excessus ac defectus patitur, aut morbis aut turpitudinibus annumerandos, qui tamen magis in singulis partibus, quam in universo corpore spectari debent. Sanitas in-

ingentem staturae humanae diversitatem admittit, pumilioni apte conformato haud minus propitia, quam vasto giganti. Nec, quae ex varia aetate solummodo profluit, quantitatis differentia in toto corpore hujusve partibus; etsi functionum imperfectionem creat; morbosa dici potest; quum naturae legibus consentanea sanitatis latitudine contineatur.

261. Simplex auctae quantitatis vitium est Enormitas, cum pars immodico materiae propriae appositu ultra, quam par est, augefcit, conformatione ac substantia illibatis. Debetur itaque excessui nutritionis, quem affluxus humorum ad partem justo major, trajectus difficilior, hinc nutrimenti accumulatio, aut & detritio solito minor, producit. Eo autem, praeter alia multa, defectus nutritionis in aliis partibus etiam conferre potest. Datur forte & ab ortu quaedam dispositio singularis huic incremento favens.

262. Tumorum natura magis composita est; ponit enim fere alienum quid, sive fluidum, sive firmum, partibus impactum,

paſtum, vitia humorum, meatuum, morbos instrumentarios alios, &c. diverſimode inter ſe complicata, quorum efficacia non tantum volumen partium augetur, ſed ſubſtantia quoque, figura, aliaeve qualitates ſenſibiles praeter naturam mutantur. Unde hoc loco nondum intelligi poſſunt.

263. Par ratio eſt minutae quantitatis, quam aut mutilatio inducit tollendo partem instrumenti, aut multiplici vitio naſcens ſuccorum replentium, nutrientium, defectus, aut cauſa ipſam materiam ſolidam liquans, deterens, corrodens, diſſipans. Comitatur adeo morbos varios infra demum exponendos.

264. Denique & partes, quae in ſe ſpectatae vitio magnitudinis non laborare videntur, collatae cum aliis, proportionem (212.) excedere aut deficere ita poſſunt, ut ea de cauſa homini major ad certos morbos proclivitas naſcatur, dicique debeat, ſi quidem id morbi nomen non meretur, ſeminium tamen morbi eſſe, quod alias ab ortu adnaſcitur, alias poſt

post demum ex ossium praecipue affectionibus contrahitur. Constans proportionis diversitas, quam sexus & aetas monstrat, non pulchritudini tantum, sed & utilitati servit.

Morbi Fluidorum.

265. HUMANI corporis molem longe maximam ex fluidis constare, uti Chemia docet; ita his ad exequenda vitae & sanitatis munia haud minus opus esse, quam firmis partibus, ex Physiologia certum habetur.

266. Nec perinde est ad functionum integritatem, qualis humor corpore contineatur, aut qua copia, quove loco sit, moveaturne an stagnet, retineatur an excernatur: sed habent ista omnia suum quoque a Natura constitutum modum, a quo si deflectunt, morbus imminet.

267. Itaque, expositis solidorum vitiis, affectionum, quae in humores cadere possunt, doctrinam simili methodo (122.) nunc quoque tradi oportet. Fatendum quidem, veteres haud adeo male

le

le iisdem inter morborum causas locum dedisse; quum solitariae plerumque illibata sanitate ferantur, nec nisi laesis demum solidis in morbum erumpant. Rationes tamen (123. 124.) datae praevalere videntur.

268. Humores corporis humani a Pathologo vel in se ipsis seorsim, vel comparate ad partes firmas, quibus continentur, spectari possunt. Utroque modo ingens vitiorum numerus occurrit, quorum illa absoluta, haec relativa, dicere, singulasque classes in sua porro genera distribuere liceat. Ordinem pertractatio prodet.

Morbi Cohærentiæ in Humoribus.

269. OMNIBUS fluidis commune est differre a solidis. Differunt autem sola materiae cohaesione (150.), cujus exiguum quidem, at tamen aliquem habent gradum. Cohæsio nulla non fluidi minus, quam solidi, conceptum tollit: uti contra auctior fluidum in solidum mutat. Hujus igitur dotis, ut simplicissimae,
ma-

manifestissimae & maxime universalis, hic primum ratio habenda.

270. Vis cohaesionis non eadem secundum naturam obtinet in omnibus & singulis humani corporis humoribus: sua cuique data est, qua, quibus destinatur, muniis aptissimus reddatur. Fluiditatis ideo scala haud secus, quam firmitatis (154, 155.), multos comprehendit gradus valde differentes, sive succos diversos ejusdem hominis inter se compares, sive eosdem spectes in diversa aetate, sexu, temperamento, vitae genere, &c. Nimirum suos sibi humores propriis viribus fabricat corpus sanum, hinc suum ad modulum fingit. Haec sani morbosique in isto genere mensura. (156.).

271. Cohærentiæ inter particulas humorum duo sunt vitia, excessus ac defectus. Haec tenuitas, dissolutio, illa tenacitas, spissitudo, lentor, dicitur. Utraque aut universos humores, aut singularem quendam occupat, toti corpori, aut parti modo, nociva.

272. Qui considerat, Naturam non frustra hominis sani liquoribus diversissimos cohaesionis gradus tribuisse (266.); his auctis aut imminutis pro rata decrefcere aut augeri fluiditatem; pro hujus autem ratione pariter minus magisque expeditos reddi humores ad motum, transitum per canales, divisionem, mixtionem, absterfionem, excretionem, &c. dein cum his confert multivaria munia, quae pro oeconomiae humanae ejusque functionum integritate obire debent: eum latere nequit damnosa utriusque mali (267.) potestas. Ut merito quis miretur potuisse & hujus rei inter Medicos controversiam esse.

273. Conditionum, a quibus fluiditas nostrorum humorum pendet, idea ad intelligendam ejus vitiorum naturam praelucebit.

274. Humores C. H. omnes & singuli, quos sensuum ope examinare licet, ex diversa materie mixti, parte tantum aliqua ex se fluidi sunt, altera parte solidescunt; ut crassamenti fluor vehiculo

interfluenti debeatur, hujusque ad illud varia proportio diversos fluiditatis gradus constituat, altero alterius cohaesionem moderante.

275. Pars fluida mera fere aqua est (132. 133.), qua demta reliquum spissescit. Unde quo tenuior crassiorve humor est, eo plus minusve aquae exhibet.

276. Crassamentum ex triplici materie, salina, inflammabili, terrea, (134. ad 137.) coalitum, per aquam varia proportione diffusum, inde concrefcere non potens, hanc vicissim sua quoque spissitudine plus minus inviscat.

277. Differentiam itidem facit mutua proportio trium materierum (276.), quae crassamentum efficiunt. Abundans terra & phlogiston magis inspissant.

278. Est & mucosum quid in humoribus, lentum, in fila ductile, gummi vegetantium simile, crassamenti portio minus oleosa, mixtione singulari blanda, tenax, simulque aquae amica & bibula, quae adhaesione sua fluorem lubricum efficit, eo quidem viscidiorum, quo magis abundat.

279. Legitimæ istarum materierum (274. ad 278.) proportioni accedens mixtio æquabilis, quam motus & calor præcipue conservant, suam cuivis humori consistentiam determinat.

280. An etiam sphaerica molecularum figura, quam microscopium detegit, minimos contactus admittens, ad leviores cohaesionem disponit? Multa sunt, quae dubitare jubent. Videas & globulos sanguinis, cum pressi aliam induunt formam, non cohaerescere: nec certe, nisi interfluente vehiculo disparati, fluiditatem tuentur. Oleum non ideo fluidius est, quia sese in sphaerulas colligit cum aquoso latice subactum. Ceterum qualem particularum figuram fluida homogenea prae se ferant aut exigant, Physici determinent: de humanis liquoribus quod Medico scitu utile videtur, meum est hoc loco proponere.

281. Liquet hinc multa esse, quorum concursione iusta humorum fluiditas nascitur, hujusque adeo vitia in varias abire species, a Medico probe distinguendas.

282. Spissitudo (271.) quidem alias defectum ponit aquae, quo fit, ut crassamenti particulae inter se nimis propinquae tenacius cohaerescant. Potus parcius, excretiones lymphaticae auctiores, dissipatio humidi per motum, calorem, &c. absorptio aut restagnatio ejusdem a crassamento separati, id malum producant.

283. Nascitur & iners gluten in humoribus, cum crassamenti pars mucosa (278.) ultra modum increscit. Haec, aquae amans, hujus quoque abundantem copiam imbibere ac inviscare potest. Unde species haec tenacitatis a priori (282.) diversissima ortum habet ex alimentis glutinosis, coctione debiliore, circuitu humorum languente, intermisso motu animali, frigore, retentis excrementis mucosis.

284. Crassamentum porro superpon-
dio suae terrae (276.), in qua vis cohae-
sionis maxima (142.), laborare potest,
atque hinc tenacitas nasci pessima, sicubi
& aquae defectus (282.), ut fieri assolet,
accesse-

accesserit. Discrepat autem hoc vitium pro vario terrae cum materie salina aut oleosa connubio. Acor inhaerens stipticum producit concrementum, quo vel aquosus etiam latex solidescit. Pingui obvoluta terra piceam in amurcam abit, quae, resinae in modum, aquam respuens tenacissime vasis adhaeret aegre abstergenda. Terrestria, dura, sicca, austera, adstringentia, farinosa non fermentata, glutinosa, pinguia, coagulantia, refrigerantia, stupefacientia, titulo cibi, potus, medicamenti, veneni, ingesta materiem dant, cui si junguntur causae (282.), quae mobilia expellunt, crassiora figunt, tanto citius certiusque humoribus ista labes inducitur.

285. Effectus generales spissitudinis facile perspiciuntur: primarii sunt tardior humorum per canales transitus, hinc stagnatio, obstructio, infarctus, secretionum ac excretionum impedimenta, multifarium denique tumorum genus.

286. Alterum cohaerentiae vitium, tenuitas humorum (267.), quae fluidi-

tatis excessum ponit, haud minus multiformis est, hinc pro differentiis suis ordinate exponenda.

287. Prima eaque simplicissima species aquosa dici potest, quum ortum debeat aquae humores inundanti, qua reliqua principia nimis soluta & diffusa in moleculas justo minores, laxius cohaerentes, tenuantur. Sequitur abusum aquosorum, maxime calidorum, internum, externum; vitam desidem in aëre humido; solidorum debilitatem (157.), torporem (196.); evacuationes nimias; hinc circuitus vitalis languorem; caloris nativi defectum; retentionem excrementi aquosi. Producit autem suas vicissim causas, solida inundata infirmando (162.), torpefaciendo (198.), hinc tumores aquosos, frigidos, omniumque functionum lentorem.

288. Altera tenuitatis species, composita, acrimoniam aquae junctam habet, cujus vi solvente terreum ac oleosum crassamenti magis divisum, vehiculo aqueo aequabilius solutum dilutumque,

arctiorem cum hoc copulam init atque a-
 deo a mutua cohaesione prohibetur. A-
 cre insuper, sicubi salinae est indolis, a-
 micum aquae, hanc trahit aegriusque
 dimittit. Nascitur dissolutio haec ex acri-
 multum variante, vel inquilino, abun-
 dante, magis evoluto, corrupto; vel
 alieno cibi, potus, aëris, medicamenti,
 veneni, miasmatis, contagii, ingesto
 vel foris admoto, noto vel ignoto: qua
 de differentia suo deinceps loco dicetur.
 Tum quoque de effectibus inde oriundis
 constabit, ut qui pro acrimoniae diversi-
 tate multum discrepant. In genere te-
 nuis humor, valde meabilis, acri suo
 simul irritans, rodens, facili e vasculis
 elapsu haemorrhagias, diarrhoeas, ptya-
 lismum, urinas & sudores colliquantes,
 ecchymoses, maculas, exanthemata,
 pustulas, pluresque alias circulationis,
 nutritionis, secretionum ac excretionum
 turbas inducit.

Acritates morbosae humorum.

289. QUODSI porro humores spec-

tentur, uti in homine sano insunt, facile liquet, non sola fluiditate suis aptari muniis; sed requiri alias insuper dotes, easque vel communes omnibus, vel singulis proprias, quibus & ab aliis liquoribus non humanis, & inter sese discrepent.

290. Communium princeps est blandities, quam, paucissimis exceptis, omnes nostri humores sani prae se ferunt. Huic igitur oppositum vitium acrimoniae, cum frequentissimum sit, & multiplex, multisque modis damnosum, singularem meretur attentionem.

291. Acre in genere ratione corporis humani dicitur, quidquid pungendo, secando, rodendo, solidorum cohaesionem solvere, partibus vi sentiendi praeditis dolorem inferre, & vi vitali (170.) animatas ad contractionem stimulare valet. Aliud Mechanicum est; aliud Chemicum, hujusque obscurior vis agendi ex manifestiore illius utcunque intelligitur.

292. Acris Mechanici vis solvens, dolorifica, stimulans, ponit corporeae massae 1 figuram angulosam acutam, qua
 • pene-

penetrabilis fit & omnem sui motus vim in pauca modo puncta corporis, quod ferit, imprimat; 2 duritiei gradum, comparate ad corpus feriendum, majorem; 3 motum, quo in sese mutuo incurrant.

293. Chemicæ acritudinis; quanquam subtilissima fabrica aciem sensuum effugit; ob effectuum tamen similitudinem par ratio esse videtur. Rigiditatis, acuminis, motûs, ideæ & hic concurrunt, sed sano sensu, nec subtilius, quam verius, adhibendæ. Actioni hujus acris favet fluor: ut adeo rigiditas nequaquam in universa massa, sed in minimis ejusdem particulis duntaxat ponenda sit. Nec & harumce figura exacte determinari potest, quæ forte in alio atque alio acris genere diversissima est, nec profecto tam absolute angulosa requiritur, quin & alia concipi queat. Motum denique hæc acria non tam aliunde præstolantur, quam insita sua vi excitant, vi tamen vitali (170.) simul adjuta.

294. Quocirca patet posterioris tantum acrimoniæ (293.) rationem hoc lo-

co haberi ; ut quae sola humores ita inficere possit, ut partem eorum constituat.

295. Hujus vero multiplex origo clarius innotescet, si, quibus ad eam averteendam Natura utitur, adminicula prius intelligantur.

296. Primum quidem, quos homini cibos potusque in alimentum destinavit Natura, blandi sunt, mites, nec eminenti quodam acrimoniae gradu pollent. Doceant fructus, cerealia, legumina, carnes, pisces, aqua &c. Luxus demum acria, aromatica, spirituosae, salina, amara, rodentia, &c. in culinas ac cellas convexit, gulae irritamenta malis innumeris famosa.

297. Corpus praeterea, qua ostiis porisque patens introitum alienis concedit, janitore sensu custoditur, qui ab appulso acri irritatus motus ciet, quorum efficacia constrictis viis hostilis materies excludatur, aut aliquo usque admissa rejiciatur, saltem diluta ac obtusa utcunque mitescat.

298. Quum tamen & personata acritas subdole irrepit, quae posita intus larva sese explicet; & blanda quoque tum vi actionum vitalium, tum errore multiplici, intra corpus degenerare queant; imo materiei salina, cui acre potissimum debetur, etiam secundum naturam (136.) undique perfusi sumus; huic quoque inevitabili periculo remedium praesto est sollicita blandi & acris permixtio, hujusque paucioris per abundantem illius copiam facta velut suffocatio. Etenim, si quatuor spectes principia (275. 276.), nusquam in humoribus micula datur salis, quam non & terra obtundat, & phlogiston molliat, & plurima diluat aqua. Lenis insuper mucus (278.) per omnia se diffundens, acri mitificando, oblinendis solidis, aptissimus. Nec dispar est pinguedinis humoribus remixtae utilitas. Idcirco etiam ad ingerendos cibos potusque fame ac siti compellimur. Crudum vero, quod in his est, itidem nonnisi per subtilissima oscula, hinc minima sensim quantitate, in interiora corporis

poris admittitur, ut plurimo mox humore inquilino obrutum, tectam, qua forte pollet, acritatem exferere nequeat. Motus denique perpetuus, moderato calore adjutus, mixtionem aequabilem curat conservatque, nec acre sine blando seorsum esse finit.

299. His vero omnibus nondum satis tutum corpus sua etiam obtinuit emunctoria, per quae, quod ingressum domari nequit, aut quoquo modo intus subnascitur, acre mature, priusquam noceat, eliminari possit.

300. An & Naturae humanae facultas inest, moleculas acres, detritis aut intropressis angulis, in sphaerulas tornando blanditiem creandi? Non satis constat speciosam ideam aequaliter in fluidam solidamque acrimoniam quadrare. Credibilius profecto, mixtione Chemica (298.) magis, quam Mechanica rotundatione, id opus perfici.

301. Ex his itaque perspicitur, primum morborum acris fontem situm esse in multiplici commercio, quod homini vi-

vo cum rebus externis intercedit (6.). Aër, cibus, potus, medicamenta, venena, miasmata, contagia, multivarium acre sic in humores a foris, per diversas vias modosque, invehunt; maxime, si blando sub vehiculo clam irrepit, aut varia corruptione, mixtione, secessione, intus evolvitur, aut, qua intrat, torpidior est vis vitalis (297.), impetive majore superatur.

302. Nascitur & acre, cum sanum corpus necessaria alimonia (298.) non reficitur, eoque citius, quo vigor vitalis major: neque enim dissipat modo blandiora, sed & materiem salinam evolvit acuitque; ut ideo pabulo demulcente egeat.

303. Huc porro referatur humorum circuitus naturae modum excedens, cui immoderatio calor se comitem jungit. Neuter diu tolerabilis, quin aqua avolet, & mite oleum cum sale acrescat.

304. Stagnatio itidem nascentem ex aequabili mixtione blanditiem (298.) tollit. Inde promptuaria acrimoniae in

partibus singularibus oriuntur, quae noxas quaquaversum diffundunt.

305. Nihil tamen acrimoniae ingenerandae magis favet, quam anomalia illorum motuum, quibus coctiones, secretiones ac excretiones perficiuntur. Cruditas hinc, multiformis per spontaneam corruptionem degeneratio, incongrua separandorum permixtio, aut miscendorum separatio, retentio materiae excrementitiae majorque exasperatio, utilium excretio aut ob confusas fordes depravatio, & quae ex his profluunt, innumera humorum vitia.

306. His fontibus ortum acre, motu ac calore vitali incitatum, pruritus infert, dolores, spasmos, convulsiones, irritatis solidis motus humorum irregulares, constrictis canalibus immeabilitatem, erosio ecchymoses, evacuationes nimias, pustulas, ulcera, cariem, atrophiam, multasque alias functionum perturbationes. Haec quidem omni humorum acrimoniae communia sunt. Habet autem & unaquaeque, ut natura discre-

pat ab aliis, suam sibi privam insuper efficaciam. Quin & origo singulis non eadem est. Unde, praemissis generalibus, speciatim deinceps pertractari merentur.

307. Acor primis maxime viis infestus, tempore & sanguinem humoresque inde deductos subiens, nascitur ex usu diuturno acidorum aut acescentium, quae viribus corporis non subiguntur; aut quia ex se indomabilia sunt naturae humanae, aut ob virtutis coëtricis impotentiam. Debilitas igitur (157.) solidorum universalis, aut privata viscerum primae digestionis; irritabilitas (190.) regulares horum motus turbans; inertia defectusve succorum praeparantium; circulationis & caloris naturalis languor; neglectus motus animalis, eo disponunt: ut pateat, cui maxime aetati, sexui, vitae generi, hoc acce frequentius eveniat.

308. Qui hoc vitio laborant, his, praeter modo memorata (306.), acido aquam trahente, retinente, phlogiston supprime, terram solvente, pallet, friget corpus, laxantur solida, flexile (160. 3.)

fra-

fragile 161. 4.) in ossibus nascitur, vigor circulationis, virtutisque vitalis, minuitur: unde crasis humorum vitiata, ineptitudo ad aequabilem circuitum, assimilationem, nutritionem, aliaque mala innumera.

310. Acerbi hinc perspicitur natura, materies, & nocendi vis. Nascitur enim ex acido in multam terram defixo, jungitque acrimoniae spissitudinem, qua humorum coagula, obstructions refractariae, vasorum constrictiones, &c. creantur (284. 285.).

310. Acre alcalescens, volatile, purum, in humores inducitur abusu vegetabilium acrium, quae hoc sale scatent; tum & eorum, quae nativo sani corporis sali admista alcali volatile ex eo evolvunt: cujusmodi sunt sales lixivi, sapo, &c. Aromata quoque calidiora, multum quotidie ingesta, dum perpetuo stimulo exagitant, ignea vi sales nostros in id acrimoniae genus acuunt. Forte & venena quaedam huc referenda. Actioni eorum favet calor intensior.

311. Proprium huic acri est humores, dissoluto crassamento, nimis attenuare; ut incitato simul motu, irritatis solidis, erosus canalibus, vix coërcendi hac illac effluant: unde quae porro consequantur mala, pronum est eruere (288.).

312. Putredo, affinis quidem priori vitio (310.), nequaquam tamen confundenda, compositum notat acrimoniae genus, quo affecti humores simul & salem habent volatilem alcalinum, & oleum huic permistum acre, foetidum. Utriusque materiae corruptio demum putredinem constituit, & maxime quidem posterior, quam simplex alcali volatile etiam antevertere potest.

313. Ex diversis ideo causis etiam nascens pro fundamento habet spontaneam corporis nostri in hoc vitium proclivitatem (149.), in qua tum fovenda, tum ab excessu prohibenda, mirabilem perpetuo solertiam Natura ostendit. Materiem itaque huic corruptioni praebent ipsi humores sani; victus deinde animalis, sponte aut vi praeparationis in putredinem

pronior; aquarum, aëris, putror corpore susceptus, nidulantes in primis viis vermes; fomites ulcerosi, cariosi, cancrofi, gangraenofi, &c. tabo in humores effuso inficientes. Excitant autem & accelerant motum septicum calor ingens, calor subito succedens frigori glaciali, agitatio nimia, stagnatio, aër non renovatus, cibi potusque vigente vita defectus, suppressa excrementorum ejectione, medicamenta, venena, miasmata, contagia, quae, etsi per se neutiquam putrent, vi tamen fermentali aut stimulante, admista humoribus, solidis vivis applicata, ocius ferius putredinem inducunt.

314. Nata haec acrimonia, vitae infestissima, humores dissolvit, ad nutriendum ineptos reddit, pingue eliquat, rancore inficit, solida irritat, erodit, tabefacit; hinc febres acutas, inflammationes, exanthemata, gangraenas, sphacelos, circulationis, secretionis, excretionis, omniumque functionum turbas creat, saepe nec natura, nec arte superandas.

315. Salis cibarii abusus, maxime cum potio aquae parcior est, acrimoniam muriaticam per humores diffundit. Horum inde dissolutio, gravitas major, aquosae mucosaeque partis exasperatio, circulationis calorisque nativi augmentum, pruritus, rubores, erosiones, putrida carniū tabitudo, aut majore excessu, impacto in terram sale, durities inflexibilis.

316. Par fere ratio est acrimoniae ammoniacalis, quae salis nativi, aut huic adfinis, superpondium in nostris humoribus ponit, nascique potest, cum excretio salium legitima quoquo modo supprimitur, aut exsuperans alcaliscentis vel acidi salis copia (307. 310. 312.) oppositi salis usu cicuratur.

317. Hae quidem manifestiores sunt & frequentiores, quibus humorum massa inficitur, acritates. Multae supersunt aliae, quae aut ad singulos tantum humores pertinent, suo deinceps loco exponendae, aut commodius inter morborum causas recensentur.

Morbi humorum ex secessione particularum.

318. SI porro cogites, requiri, ut inter diversas materias, ex quibus humores constant (274. ad 280.), aliquis detur adhaesionis gradus, qui mutuam mixtionem tueatur, caveatque divortium; novum sese offert vitiorum communium (289.) genus, quod nimis facilem ponit aliarum ab aliis secessionem. Ex qua discrasia multorum morborum origo ac natura intelligitur.

319. Fac portionem aqueam cum crassamento (274.) laxius justo cohaerere; mutua secessione nascetur hujus inspissatio, inertia, & reliqua mala, ante (285.) recensita. Tenuis contra pars, vasculis haud rite coërcenda, perspiratione, sudore, urinis, alvi excretionem, salivationem, praeter modum auctis e corpore, non sine multiplici noxa, effluet (288.), aut in cavitates majores minoresve congesta, stagnans, varias hydropum species producet.

320. Prout autem crassamentum quoque diversimode a naturali sua crasi deflectit, vitiata aut proportione aut indole suarum partium (276.); ita ex secessione nascens concretio (319.) alia atque alia erit. Exsuperans mucus (278.) viscida, gummosa, pultacea, dabit spissamenta: abundans evolutumque phlogiston pinguia, sebacea, resinosa, amurcosa: copiosior denique terra, ob parcius oleum macilentior, infixio propius sale acido stiptica, haud sat solubilis, cum de aquoso latice elabatur, calculos, tartaros, osseas lapideasque partium indurationes generabit.

321. Difficile fuerit omnes explanare modos, quibus ista affectio in humores invehitur: credibile tamen magnam partem deberi erroribus in diaeta diu multumque admissis, coctionum vitiis, vehementibus aut diuturnis circulationis ac motuum vitalium turbis, spasmiss, excretionibus inordinatis, &c. Quo & retuleris forte haereditatem.

Morbi Humorum Singularium.

322. **PLURIMA** sunt, quibus succi C. H. inter sese discrepant, eaque praecipua; quum suis quemque muniis aptum reddant. Quocirca & multivarii, in hoc genere occurrunt a statu naturali deflexus, tam ob frequentiam, quam ob perpetuum fere cum vitiis universalibus nexum, apprime notandi; ut ideo ordine pertractari mereantur.

Chyli vitia.

323. **CHYLUS** primarum viarum pro materie habet succum ex cibo potuque ingestis prolectum, liquoribus inquilinis, qui in hanc officinam confluunt, permistum, aëre, calore, virtute organorum primae digestionis mutatum. Naturam ergo eorum, quibus constat, & virium, quibus mutatur, gradum sequitur, duplicique hoc ex fonte vitiosas non minus, quam laudabiles, trahit qualitates.

324. Quum vero nutritioni destinatus per universum corpus distribui debeat,

beat, vitiatus non primis tantum viis nocet, sed labem quoque suam in omnes humores diffundit; ut merito plerarumque cacochymiarum origo inde repetatur.

325. Acrimonia acida, suis ex causis nata (307.), in chylo frequens, ventriculo ac intestinis irritatis producit ructus acidos, cardialgiam, voracitatem, flatus, tormina, spasmos, pyrosin: bilem praecipue enervat, virore inficit & acore, qui hinc ad feces etiam alvinas deducitur: acri denique in systema circulationis delato oriuntur mala (308.) enumerata.

326. Chylus austerus generatur ex ingestis similibus, immaturis, acerbis, vinis austeris, abusu absorbentium, adstringentium, coagulantium; maxime sicubi copioso liquore non diluuntur, inque debili corpore nec vi saponacea bilis, nec valido motu animali, tenuantur. Producit dolores in primis viis stringentes, algentes, anxietatem: introitum in lactea sibimet impedit, hinc restagnans, cum fece mistus immeabili, suo privat

nutrimento corpus, aut intro admissus glandulas mesenterii obstruit, vitioque in reliquos etiam humores diducto noxas (285, 310.) infert.

327. Putridi, nidorosi, in hoc succo multiplex origo (312, 313.). Id semel susceptum ubi menstrua primae digestionis, praesertim bilem, infecit, tubique alimentaris parietes sua mephiti imbuit, vi septica dein in ingesta grassatur, lateque per corpus se spargit. Inde ructus nidorosi, fordes oris, linguae, faucium, putridae, sitis, prostratus appetitus, nausea, vomitus, anxietas, calor molestus, diarrhoea putrida, aphthae, raptoque in interiora putrore mala supra (314.) memorata.

328. Acre oleosum, rancidum, ambustum, innascitur chylo ex ingestis pinguibus, rancidis, tostis, frixis, per menstrua primae digestionis non sat subactis, calore nimio interno adustis. Facit autem cardialgiam urentem, ructus ac vomitiones materiae amarae, pinguis, rancidae, acris, igneae, horrorem ciborum,
sitim

fitim summam, siccitatem, calorem anxium, feces alvi pingues, fervidas, foetentes, urinam flammeam, acrem, calidam, spumofam, febres ardentes, erysipelas, inflammationes acres, vix resolvendas, hisque longe pejora symptomata, sicubi & pinguedinem corporis simili tandem vitio imbuerit.

329. Chylum nimis glutinosum creant farinacea cruda, pultacea, frigida, tenacia, gelatinosa, pinguia, diu multumque ingesta, defectu aut inertia liquorum digerentium, imminutis viribus coëtricibus, languore circulationis, omisso motu animali, non rite subacta (283, 284.). Ex quo vitio prostratus appetitus, repletionis sensus, nausea, vomitus glutinis; salivae, bilis, ceterorumque hujus officinae menstruorum inviscatio, ventriculi ac intestinorum laxitas, inertia, secretio & absorptio chyli impedita, alvus tarda & sine dolore tumens; acida, putrida, rancida ex restagnatione corruptio, mesenterii obstructio, mucii in omnibus humoribus abundantia (283.), & qui

K 5

hinc

hinc profluunt, effectus (285.) nascuntur.

330. Chylus porro in sanguinem delatus, uberum muliebrium fabrica in lac mutabilis, huic ideo similis, triplici quoque constare videtur materie, sero, cremore, caseo, aequabiliter inter se mistis, proportionatis, cohaerentibus. In sero aqua, in cremore phlogiston, in caseo salino-terreum dominatur. Singulis suus est ad nutritionem usus. Credibile igitur posse & proportionis vitia in his nasci, quae requisitas chyli dotes pervertant, & cohaesionis mutuae gradum augeri nimis minuive, ut tardius aut citius, quam par est, a se mutuo secedant. Applicentur huc supra exposita (274. ad 280. 282. & seq. 318. ad 321.).

331. An pingue in chylo abundans, laxiusve cum ceteris hujus particulis cohaerens, causa nimiae obesitatis? Pinguedinem certe corpori ex oleo chyli venire in mollem cellulofam deposito, multa docent. Cremorem quoque simplice potius mixtione, quam vera solutione, cum lacte cohaerere, spontanea ejus per mo-

ram secessio indicat. Alimenta igitur pingua large ingesta si chylum copiosa obruunt adipe, quam nec vis humorum, bilis maxime, saponacea, nec vegetus circuitus, auctiorve calor & motus animalis, rite subigant, eâdem facile secedente farciri corpus necesse est.

Sanguinis affectiones.

332. SANGUINI par alius liquor extra corpus animale, aut natura, aut arte, productus non invenitur. Est ergo solius vitae animalis effectus eo singularior, quod exsanguia etiam alimenta pro materie habeat.

333. Constat quidem, ut ceteri nostri humores, parte tenui & crassa (274.), similiaque etiam principia examine Chémico prodit (275, 276.); quin & communis eorum veluti mater est: at multum tamen discrepat a singulis. Unde operae pretium fuerit, quae sibi priva habet, prout absque violento experimentorum apparatu se manifestant, prius proponere; ut discrasiae ejus deinceps clarius intelligantur.

334. Sanguis, ex sani hominis vase sincerus fluens, calens, pelvi exceptus, crassiusculum refert liquorem, homogenei ruboris, opacum, ad tactum pinguem, glutinosum.

335. Halitus tum sponte assurgit foetidulo odore percipiendus, qui campana frigida exceptus, densatus, in laticem abit excolorem, non nisi odore ab aqua pura distinguendum. Haec pars sanguinis volatilior, mole pauca, est, quam sui generis spiritum dixeris.

336. Frigescens interea, qui restagnat, sanguis, qua aëri contiguus est, totus in spissamentum cogitur tremulum, aequaliter rubrum, sero simile igne liquato, quod frigore iterum consistit: ut pateat motu ac calore vivi corporis fluorem ejus aequabilem conservari.

337. Dein ex superficie ac ambitu coaguli undequaque tenuis exsudat humor, qui paullatim adunatis guttis auctior seorsim circum placentam rubram diffluit, hancque pro rata jam contractio-

tam,

tam, in modum insulae, natare facit. Hic alter secessus in serum & crassamentum, materias diversissimas.

338. Serum sponte fluens, quantavis aquae copia facile, aequabiliter, diluendum, diaphanum, subflavesceus, saporis leviter falsi, mucosa materie (278.) valde diluta viscidulum, igne 150 graduum thermometri Fahrenheitiani, instar albuminis ovi, cito, absque multa dissipatione, concrescit in massam albidam, scissilem, quae porro calore modico fota in duas partes secedit; alteram volatilem, fluidam, excolorem, aquae simillimam, copiosissimam; alteram fixam, solidam, corneam, cum tenacitate fragilem, ex cinereo subflavam, nunquam ex sincero sero rubram aut rubroatram, mole exiguam, aqua insolubilem. Haec tertia separatio, quae aquam & gluten sale imbutum, naturamque albuminis, in hoc sero prodit.

339. Crassamentum rubrum, etsi homogeneum videtur, facili tamen opera in diversa abit. Quodsi enim super linteo expansum adfusa iterum iterumque
aqua

aqua non calente abluitur, rubor tandem omnis per aquam se diffundit, cumque hac per poros lintei transit, relicta im-meabili massa, ruboris experte, fibrosa, membranacea. Haec quarta secessio in partem rubram & fibrosam.

340. Fibra sanguinis, iterata ablutione albescens, ex filamentis velut in membranas contexta, aqua non solubilis, sero igne coacto (338.) haud absimilem refert materiem. Haec crassamenti basis, a portione rubra longe diversa: diversa etiam a sero; quum sponte solidescat sanguine frigente, stagnante, ab sero semet segreget, rubrisque particulis amicior has trahat sibi que adunet. An igitur inest etiam in sanguine vitali? An nascitur demum in effuso? Inest certe materies fibrae, sed coire impedita, dum motu vitali calet sanguis. Nec abesse constat, quia microscopio non detegitur.

341. Rubra pars, per aquam diffusa (339.), plure etiam aqua in infinitum fere diluta, dilutius quidem rubet, nunquam tamen flavescit: uti nec recentis

sanguinis guttula, millecuplo aquae tepidae permixta, in flavedinem diducitur, sed rubella manet. An ergo rubor ejus flavedini addensatae tribuendus? Vix credibile.

342. Eadem, aquae intermixta, cum hac per poros lintei trajecta (339.), quamprimum igne acta bullit, secessum molitur, inque floccos pallide rubentes coacta, colo separata, aquam rubore carentem reddit. Quippe ferum ex parte, una cum rubra sanguinis portione, vi aquae, ablutum, calore in albidos floccos coagulatum, dum deserit aquam, secum trahit inviscatam simul rubedinem, alboque & rubro permixtis pulviculam pallidiorem nasci oportet. Non igitur recte dixeris, rubrum aqua vere solutum fuisse. Imo fugit aquam, nec, nisi interventu feri, per eam diffusum manet, hoc vi coaguli secedente & ipsum secedit.

343. Puls rubella (342.), leni calore ficcata, massam dat atrorubram, friabilem, igne majore liquecentem, ardentem, quae Chemico apparatu explorata magnam

magnam vim olei, ac tantillum terrae ferruginosae, promit. Naturam igitur resinae habet.

344. Unde liquet, dari in sanguine, praeter spiritum (335.), triplicem materiem contrectabilem, serum, rubrum & fibram. In sero aqua praevalet; in rubro phlogiston; in fibra terra. Priori fluiditas debetur; alteri rubor; posteriori crassities. Adeo autem inter sese discrepant, ut motu vitali quidem aequabiliter permixta conserventur, intime tamen cohaerescere ac Chemice soluta esse dici non possit.

345. Nonne igitur magna est sanguinis cum lacte similitudo? Major certe, quam cum alio quovis nostro humore. Compara cum sero lactis serum sanguinis, cum cremore rubrum, cum caseo fibram! Multa invenies utrinque communia, sive materiem spectes, sive cohaesionem & secessum (330, 331.). Ut forte non inepte lac sanguinem album, sanguinem lac rubrum appellaveris. Disparitatem, quae lac inter & sanguinem
obti-

obtinet, utcunque explicant vires circulationis, pressionis in canalibus, caloris, aëris, conjunctae, quibus sal acescens in alcaliscentem, fermentabile in putrescibile, mutatur, phlogiston magis evoluitur, terra densatur.

346. Rubra hinc materies, quae in sanguine praecipua habetur, non est nisi oleum ejus nativum, tenuissime divisum, intertritum reliquis particulis, nec tamen vi saponacea ita solutum, ut non cum aqueo liquore divortium faciat, quamprimum remittens calor & motus miscere desierunt.

347. Ita tandem constat, quid de natura & ortu globulorum, quos microscopium in massa sanguinea detegit, sentiendum sit. Rubrae hi portioni proprii non sane sunt, nisi oleum, quod cum aquoso latice permixtum subactumque, pro mutuo inter has materias dissidio, sese in sphaerulas colligit, interfluente inimica aqua separatas &, ne confluere queant, impeditas. Inde in lacte etiam visuntur, & qualicumque oleo cum aqua

agitato produci facile possunt: nec torno Mechanico opus est, ut rotundentur. Hinc & attentus videas molles esse, compressiles, figuram, cum in vasculis premuntur, mutare, cum a pressione liberantur, in globularem resilire.

348. Nec obstat, quae praedicatur, aequalis singulorum globulorum moles eademque diameter. Limitatae circulationis vires in infinitum usque discerpere nequeunt particulas olei certa vi inter se cohaerentes. Dabitur ergo meta, ultra quam progredi nefas. Cur autem rei, quae ipsa parum firmo talo nititur, rationem anxie quaeramus?

349. Divisibiles porro esse in minores globulos, hosque separatos dilutius rubere, vix dubium est. At senarium esse numerum globulorum minorum, ex quibus componuntur, in quos secedunt, incertum. Nihil autem minus credibile, quam ista secessione rubrum in serum mutari, hujusve senos globulos inter se compactos globulum rubrum efficere. Repugnant experimenta (338, 341.) & diver-

diversissima utriusque materiae natura (343. ad 347.).

350. Nec licet ex pondere specifico materiae rubrae majore, quam feri, aliquid pro hoc asserto (349.) concludere. Precario enim illud assumitur; quum pars crassamenti rubra nunquam sincera obtineri queat (342.).

351. Integrum ergo fuerit Physiologis, pro lubitu, id genus speculationibus indulgere: at Pathologis nihil inde bonae frugis.

352. Ex data sanguinis analysi intelligere est, quibusnam vitiis obnoxius esse possit, sive partes ejus singulae seorsim spectentur, sive ut una junctae universam massam constituunt.

353. Verosimile est dari certam aliquam trium sanguinis partium (344.) proportionem mutuam, quae sanitati perfectae maxime conveniat. Nec credendum tamen adeo hanc esse necessariam, ut quicumque ab ea recessus impune ferri nequeant. Quotidiana potius vel in sanissimis quoque videtur innoxie fieri

posse mutatio. Quin & temperamento-
rum, sexuum; aetatum, &c. diversitas
non eandem in omni homine ponit aut
postulat. Vitium itaque demum fuerit,
si major est recessus idemque a singulari
sui hominis constitutione multum alienus.

354. Enormis feri abundantia aquam
in sanguine auget: unde aquosa tenuitas
(287.), morbique ex colluvie serosa ori-
undi.

355. Exsuperans fibra densitatem in-
ducere debet, tenacitatem, immeabili-
tatem, lentum circuitum, obstructions
&c. Vid. (284, 285.).

356. Rubrae portionis excessus, cum
phlogiston in sanguine abundans notet,
quavis occasione nociva caloris augmen-
ta, immodicas expansiones, inflammatio-
nes &c. creat.

357. Hi excessus tam moderati, ut
sanitatis munia non turbent, utcunque
explicant diversam sanguinis crasin, quae
in diversis temperamentis occurrit. Prior
enim (354.) Phlegmatico, alter (355.)
Melancholico, tertius (356.) Cholericus
pro-

proprius est, Sanguineo nullus.

358. Majoris momenti vitia sunt, quae ad singularum sanguinis partium qualitates pertinent: quamquam negari nequit, plura forte nos latere; quum Physiologia humorum multis etiamnum defectibus laboret.

359. In sero quidem excedere aqua potest, ut justo minus tardiusque igne concreseat (338.): quod vitium simile prioribus (287, 354.) iisdem quoque causis nascitur, eosdemque hinc effectus producit.

360. Est & ubi mucii inertis copia in eodem crescit: quo fit, ut reliqui humores inde secreti inviscantur tenacitate ante exposita (283.)

361. Vim concrescendi quoque augeri in hoc latice frequens est, & eo quidem gradu, ut stagnans ac frigescentis, cito, more fibrae (340.), coëat, inque hanc veluti mutatus dici possit. Haec diathesis inflammatoria, quam paulo post inter morbos fibrae sanguinis exponemus.

362. Salinae materiae five propriae, five alienae, superpondio ferum praecipue inficitur: pollet enim & amica salibus aqua, & inviscante mucositate, cumque iis, quae a foris in massam humorum subvehuntur, proximum alit commercium. Pleraque ideo acria hic sedem figunt, hocque quasi vehiculo per corporis partes sese diffundunt (307, ad 317.).

363. Purpura sanguinis (341.) justo pallidior, loturae carniū similis, ex defectu nascitur materiae rubrae, compactione hujus minore, phlogisto non sat exaltato, per mucum, acidum, aliave peregrina immixta suppresso. Unde comitari solet vitia (283, 287, 307.), easdemque causas agnoscit, nec dispares effectus producit. Quandoque & corruptioni debetur.

364. Rubor floridior inducitur motu, attritu, attenuatione, permixtione cum ferro, nimis. Hinc circulationem auctam, calorem intensiorem, salinae materiae (310, 315, 316.) abundantiam, sequitur. Est autem fere dissolutior hic

sanguis, frigore tardius aut vix concre-
scens, phlogisto nimis evoluto facile ex-
ardescens, ad elapsum e vasculis, errores
loci, phlogoses, proclivis.

365. Nigrescens color oritur, si terra
exsuperat, aut infixio acido stiptica est,
aut ubi crasin sanguinis corrumpunt aliena
intermixta ex vitiato chylo, retentis ex-
crementis, miasmate, contagio, vene-
no, tabo putrido, rancido, ulceroso,
gangraenoso, cancroso, &c. intromissis.
Varium hinc acre comes est, & major
alias spissitudo, alias dissolutio: quae di-
versitas proinde & multiplex malorum
genus post se trahit.

366. Fibra sanguinis (340.) nisu ad
concrescendum minore peccat, quo fit,
ut tardius aut vix a sero secedat, nullam-
que aut laxiorem justo formet insulam,
quae nec rubros globulos rite coactos si-
bique adunatos habeat. Fibrosae materiae
paucitas, compactio minor, aquosa aut
mucosa inundatio (283, 287.), attenua-
tio nimia per motum, calorem, sales
solventes, aliosve stimulos aut fermenta

(365.) corrumpentia, consumptio ob defectum necessariae per alimenta reparationis, &c. id vitium producunt. Sanguis hinc dissolutior noxas infert (287, 288.).

367. Contrarium fibrae vitium, nimia cohaerentia, aut ponit simpliciter auctam hujus ad serum proportionem (355.), tota hinc massa sanguinis quandoque in grumum coëunte: aut vim concrescendi intensiorem, qua & celerior fit per quietem ac frigus concretio, eademque longe tenacior; ita ut corium densum, non rubrum, sed albidum, flavescens, quandoque virescens, livescens, varia crassitie, cito innascatur summitati insulae, haecque etiam longe compactior, ora ob corii contractionem retorta, saepe in scutellam excavetur, circumfluente sero copiosiore. Haec crusta phlogistica, diathesis inflammatoria, corium pleuriticum audit. Quum vero & fibrae ablutae (340.), & sero igne concreto (338.), simillima sit materies, credibile est nasci, cum fibra in systemate circula-

tionis

tionis nimium densatur, serique portio major totusve latex, continuata densatione, in fibram convertitur sponte, statim, concrefcentem (361.): ut adeo ad eam constituendam nec pinguedine, nec mucositate arteriarum, succis multum diversis, opus esse videatur, nec sola etiam aquae dissipatio semper sufficere. Docet certe observatio, iisdem potentiis, quae sanam sanguini fibram ingenerant, quoquo modo intensioribus id vitium induci. Auctior hinc circulatio, motus febriles, aestus, vasorum angustia, compressio, exercitia corporis nimia, terreorum, adstringentium, calefacientium, spirituosorum, abusus quotidianae hujus densitatis causae fiunt. Mala autem, quae inde oriuntur, plurima ex dictis (285, 355.) patent; si addideris, refractarium hoc gluten, aquosis insolubile, comite plerumque febre circumactum, calore etiam magis compingi, aut non nisi corruptum denique resolvi (366.), hinc Naturae viribus plane indomabile reddi.

368. His vero (353, ad 368.) rite intellectis,

tellectis, haud difficile est rationem invenire reliquarum affectionum, quibus massae circulantis qualitates pervertuntur, quousque revera obtinent ac fructuose indagari possunt; densitatis puta, gravitatis, elasticitatis, divisibilitatis, &c. ultra modum auctae aut imminutae. Et multae forsan aliae hic dantur aberrationes, quas tamen cum conjectura modo assequamur, non est, cur nos morerentur.

Succorum Secretorum Vitia.

369. Ex uno sanguine per universum corpus distributo multos in diversis partibus succos artificio admirabili secedere, singulosque, ut natura & inter sese & a sanguine differunt, ita diversis quoque oeconomiae humanae usibus destinatos esse, Physiologia demonstrat; etiamsi modum, quo sua cuique crasis peculiaris constituatur, haud plene assequitur.

370. Igitur & communia quidem ex communi fonte, unde dimanant, vitia

trahent, quae tamen pro discrepante cuiusvis indole aliquid singulare habeant, aliaque & alia mala inferant: & privata quoque jam secretis evenire poterunt, quae non admodum in aliis occurrant. Merentur adeo speciatim expendi.

371. Humores aqueo-salini, quo lympham igne non concrefcentem, atque hinc secreta menftrua primae digeflionis, tum excrementa aquofa, &c. refero, praeter tenuitatem (287.), fiffitudinem mucofam (283.), & varias acritates (307. ad 317.), hoc fingulare prae ceteris habent, ut nimis facile terreas moleculas, interventu falis per aquam folutas, fecedere finant, hisque data opportunitate adunatis calculofa concrementa, multimodis nociva, deponant (320.).

372. His fimilis quidem, fed plure oleo in verum faponem redacta Bilis, eidem vitio (371.) obnoxia eft. Sed & inertiam patitur amurcofam, mucofam, aqueam, magno actionum naturalium detrimento. Praefertim vero alienis falibus imbuta, aut ftagnatione, aestu, motu

motu vehemente aut inordinato, corrupta, diversas contrahit acrimoniae species gradusque, & his consentaneas colorum mutationes, flavedine nativa in vitellinum, porraceum, aeruginosum, isatoden, atrum denique colorem abeunte. Unde totidem vitiatae Bilis species, una cum suis effectibus a Veteribus sedulo notatae, enascuntur.

373. Succus mucosus (278.), ingente copia, nec minore commodo, per partes corporis diffusus, praeter communia consistentiae vitia (282, 286), & naturali suo lentore, & stagnatione, acrimoniis maxime patet, quae ejus glutine inviscatae difficillime extergentur. Unde, quas Veteres memorant, pituita falsa, acida, vitrea prae aluminosa acerbitate dira tormina cum sensu frigoris in transitu per intestina inferens, quin & gypsea plure terra onusta (320.), intelliguntur. Nec infrequens est, virus contagiosum in muco nidulari, taboque sic multiplicato solidis infestum, late serpere.

374. De succis pinguibus idem dicendum ; ut qui natura quoque lenti, inque laxa cellulosa tela restagnantes, nec aquoso humore solubiles, quae semel suscepere, heterogenea, acria, virulenta, tenaciter sibi illigant, menstruorum & circulationis viribus subducunt, fovent, & suppeditato velut pabulo augent aegerrime extricanda.

375. Propria pinguedini corruptio, rancor, hic maxime notabilis ; quum semel susceptus vix emendari queat, ac virtute quasi fermentali sese propagans, pessima acrimonia, quaecunque tangit, rodens urensque, vel ipsis etiam ossibus cariem inferat. Ingesta (328.), humorum putredo (312.), intensior circulatio & calor, stagnatio, contagia & venena septica, hoc malum inducunt.

376. Nascuntur in pingui quoque consistentiae vitia. Etenim secundum naturam non mero oleo, sed aliqua etiam parte mucis (373.) constat. Hujus igitur si proportio suis ex causis (283.) ultra modum augetur, liquidior justo adeps cellu-

cellulosam tumore inerte, non elastico, distendit, eademque aquae magis amica hanc ex humoribus praeterfluentibus attrahit, retinet, sic leucophlegmatiam, hydropem *ανα σαρχα*, oedema, &c. producit. Abit & contra in seivum aequo durius, cum exsuperante terra, haeve acore austero stiptica (284, 310, 326.), infarcitur. Unde panniculi adiposi indurationes, steatomata, tubercula, mole, forma, duritie, degeneratione, multum diversa.

377. Ex his utcunque intelligi possunt morbosae affectiones succorum, qui ex mucis ac pinguedinis confluxione nati similitudinem gummi-resinae vegetabilis prae se ferunt. Reducuntur quippe ad spissum, tenue, acre denique varium.

378. Inter succos nutritioni destinatos Lac sua quoque peculiaria vitia habet, quae cum Chylo potissimum debeantur, ex dictis (323. ad 331.) sponte patent.

379. Gelatina firmas partes nutriens, ex crassamento feri (338.) & fibra sanguinis

guinis (340.) nascens, aut abundante aqua nimis diluitur (287.), aut obruitur inertis mucii copia (283, 329.), aut varia inficitur acrimonia. Unde replendo magis infirmit, quam roborat, aut rodendo etiam destruit. Salino-terreum hic abundans, secessione nimis facili (320), incrustationes partium atque indurationes calculosas, osseas, producit.

380. Liqueur genitalis, sine moleculis animatis, at virtute perquam singulari, an, praeter communes affectiones, privam sibi contrahit acrimoniam, qua salacitatem inducat? An inertiam, sterilitatis matrem? An suo modo degenerans monstra parit? In re obscura nihil pronuntiandum, donec plenior lux ex Physiologia affulserit.

381. Eadem circumscriptio praeterire etiam jubet, quaecunque de vitiis fluidi vitalis (187.) proferri solent; quum conjecturis tantum nixa, nec solidam Pathologo scientiam pariant, nec certum in praxi usum praestent.

382. Et hae quidem ex plurimis paucae

cae sunt singularium humorum affectiones morbosae, quas utcunque cognoscere datur. Credibile est innumeras superesse nunquam plene detegendas; maxime si quae in singulo quovis homine, pro *ιδιοσυγκρασίας* diversitate, quilibet humor propria sibi, in simili humore alius hominis non adeo reperiunda, etiam in statu sano, habere possit, spectaveris, certus, non omnem corporum humanorum discrepantiam Medicam sola partium firmarum pro suis dotibus dissimilitudine absolvi, sed fluida quoque suam una symbolam conferre. Quum tamen haud aliter nobis innotescant, nisi singularium quorundam effectuum apparitione, quorum veras causas in tanta possibilitium multitudine assignare non licet; tacere fatius fuerit, quam, quae scientia comprehendi nequeunt, conjecturis prosequi.

Morbi humorum relativi.

383. PRAECIPUUM oeconomiae humanae fundamentum in mutua solidi fluidique

dique actione, suis limitata legibus, positum esse Physiologia demonstrat. Datur ergo in sanitate harmonica quaedam inter duo agentia proportio, qua, ne alterum alteri enormiter praevaleat, caveatur. Docet etiam ipsa humorum multiplex diversitas & non promiscua singulorum distributio, non quemvis cuivis aut parti, aut usui, appropriatum esse. Itaque, tametsi crasis vitio careant, peccare tamen & copia, & loco, & motu ita possunt, ut perturbatis inde solidorum muniis functionum integritas laedatur (266.). Quum vero morborum, qui ex hoc fonte oriuntur, idea necessariam ad solida relationem includat (268.), haud immerito relativi dicuntur.

Quantitas humorum vitiata.

384. PROPORTIO laudabilis fluidorum ad partes firmas non tam exacte ad pondus determinata est, ut quivis excessus aut defectus morbum inferat. Latitudo sanitatis, quae aetates, sexus, temperamenta, comprehendit, his con-

sentaneas quoque utriusque materiae proportionem, etsi multum discrepantes, includit. Nec aliter suam poterat adversus perpetuas ambientium vicissitudines (6.) tueri constantiam sanitas. Maximum igitur & minimum, quod hic impune fertur, difficulter discernas. Hoc minus, illo majus, illatis noxis se prodit.

385. Quodsi universa humorum massa, qualitatis vitio caeterum carens, comparate ad firmas partes, ultra modum exsuperat, ut turgens oneri sit turbetque functiones, haec *πολυχυμία* dici potest: uti contra nimia imminutio *ὀλιγοχυμία*. Utriusque ideam dat status infantiae ac senii naturalis. Unde etiam effectus intelliguntur. Originem autem declarat alienata ingestorum & egestorum ratio.

386. Intemperies humida, potius ad cacochymias referenda (287, 354, 359.), ponit aquosi laticis copiam fluida ac solida inundantem, hinc immodicam aquae infero, hujusque ad crassamentum sanguinis, proportionem. Causae adeo effectus-

fectusque ejus ex locis citatis facile intelliguntur. Quin & oppositi vitii, intemperiei siccae, idea hinc clarescit.

387. Notari praecipue hoc loco meretur Plethora, plenitudo, multitudo, quae dicitur boni sanguinis ea abundantia, quam systema circulationis absque periculo sanitatis ferre nequeat. Dari id genus superpondii ut omni tempore docuit observatio, ita ex rite intellecto humorum circuitu manifeste sequitur. Nec certe audiendi, qui rem tanti momenti ficulneis argumentis explodere vani aggrediuntur. Quum vero vitium proportionis sit, haecque diversimode spectari queat, diversas quoque in species id partiri licet.

388. Habetur hinc primo Plethora ad molem, quae & vera dicitur & absoluta, ponitque molem sanguinis reapse ita exuberantem, ut partibus continentibus prae nimia distensione incommodet. Haec proprie *πολυαιμία*, veterum Plethora ad vasa. Cum in temperamenta incidit mollioris habitus, hic

fanguine undequaque perfusus intense rubet ac turget: in strictioribus corporibus vasa majora magis distenduntur, venaeque prae arteriis laxiores ultra modum tumescunt. Unde recentiorum Plethora ad habitum & ad vasa vel venas intelligitur. Eam inducit vigor sanitatis sub vitae genere lautiore, otioso, securo, quo robusta viscera plus generant chyli sanguinisque laudabilis, quam nutritio ac excretionēs necessariae sibi postulant.

389. Huic affinis altera Plethora ad spatium dicenda, quia ex imminuta systematis circulatorii capacitate oritur, quantitate sanguinis haud pariter imminuta. Nimirum nec mole, nec volumine, auctus sanguis modum tamen excedit, si, quo contineri debet, spatium contrahitur. Respectivam ideo vocant, ut cujus origo tota debeatur firmis partibus, aut nimium constrictis (195, 209. 5.) in terrore, accessu febrili, frigore magno, subito, &c. aut his ipsis rigiditate (164), exsiccatione, coalitu

(209.

(209. 6.), non cedentibus, imperviis; aut denique mutilatis.

390. Est & Plenitudo ad volumen, apparens quoque & spuria dicta, quae aucto rarefacti sanguinis volumine molem veluti auctam mentitur; quanquam hujus nulla est exsuperantia. Quum enim capacitas canalium haud eodem gradu una dilatetur; expansus humor, quo ante modice repleti fuerant, majus spatium affectando haud aliter, quam vera Plethora (388.), turgescit. Ingens calor ab aëre, foco, balneo, cibis, potibus, medicamentis, venenis, febribus ardentibus, inflammatoriis, exercitatione, animi pathemate, frictione, &c. in corpore concitatus, magna & subita pressio atmosphaerae immunitio, motus intestini humorum ob aliena intermixta singulares, &c. huic vitio ansam dare solent. Certius autem nascitur, sicubi & irritabilitas (190.) accesserit, aut seminium dederit sanguinis discrasia ad rarescendum pronior (356, 364.), aut liquatae pinguedi-

nis, quam calor valde expandit, copia in massam circulantem recepta.

391. Constare hinc potest, quid de Plethora ad vires, veteribus memorata, sentiendum? Male hanc neoterico-
rum nonnulli, ut fictam, explodunt; cum reapse, & multiplici quidem specie notabilis, occurrat. Dicatur ergo ea sanguinis abundantia, cui ferendae regundaeque vires Naturae non sufficiant, hinc onere gravatae opprimantur. Plenitudo quaevis (388, 389, 390.) ad summum progressa, nec mature levata, etiam in robustis, sarcina demum fit viribus major, quae spontaneam lassitudinem, ad motus torporem, sensumque gravitatis inducat. In debilibus (159.) exiguum quoque sanguinis superpondium, valentiori facile tolerandum, superatis canalium viribus incommodat, & congestione, oppletionem, eruptionem, gravat (203, 204.). Naturis irritabilibus (190.) levis humorum excessus pro stimulo est, cujus dum sentiunt molestiam, in motus inordinatos ruunt, ut

amoliantur, & semet ipsas, pro ductis in cassum viribus, fatigant. Consuetudo denique mittendi sanguinis, naturalis, artificialis, uti reparandae jacturae studium indit, ita reparatae creat intolerantiam, cui moles, aliter haud gravatura, oneri est. An igitur Plethora ad vires non datur?

392. Manifestum quoque est, posse plures Plenitudinis species (388--391.) una complicari, hisque insuper adjungi vitiatas humorum qualitates. Unde nonnullorum *Euchyma* & *Cacochyma* Plethora intelligitur. Commotam vero vocant, quae turgens noxas infert, gravioresque minatur.

393. Inopia boni sanguinis, quae merum defectum, non item discrasiam, ponit, vix nisi subita, enormi, evacuatione nascitur, nec durare diu potest, quin vitium qualitatis ex prostrato functionum vigore accedat. Hoc & illi jungitur, quam inedia creat. Tardiores humorum jacturae, etiam praegrandes, ne *κενειαγγείαν* inducant, accom-

modata partium contractione (209, 5.)
 Natura cavet. Morbo superato exhaustis
 apposita nutritio cito succurrit; alioqui
 in cacochymiam inclinant.

394. Obesitas hujus etiam loci est,
 nec tamen cum Plethora, quam saepe
 comitatur aut sequitur, confundenda.
 Notat enim sanae pinguedinis, partibus
 interfusae, excessum, qui functionibus
 obstat. Sanitas quidem proportionem
 multum diversas hujus succi absque no-
 tabili impedimento fert; at sarcina ta-
 men graviore, subito aucta, haud mi-
 nus, quam multo sanguine, opprimitur.
 Iisdem vero causis fere nascitur, qui-
 bus Plethora (388.), huicque aut super-
 venit aut substituitur, cum ex pleniore
 victu multum quotidie laudabilis chyli
 in vasa defertur, qui vegeta circulatio-
 ne nec dissipari, nec in sanguinem con-
 verti, nec nutritioni impendi omnis
 possit, hinc suum cremorem per inter-
 stitia partium in laxam cellulofam depo-
 nat. Unde mollior corporis habitus,
 aetas infantilis & media, sexus sequior,

eo inclinatur. Materiem subministrat chylus blandus, multo abundans pingui, eodemque facile secedente (331.). Elucescit hinc, cur partes singulares saepe prae aliis hac multitudine graventur.

395. Defectus adipis, macies, vix eo gradu nascitur, ut morbosa dici possit, quin aliae una subsint affectiones, unde ut symptoma pendet, aut quarum consortio demum nociva redditur. Acrimonia certe ut saepissime ipsa emaciat, ita comitem se facile jungit, sive inopia chyli blandi, oleosi, sive immodica evacuatio, aut quovis modo facta dissipatio, pinguedinem consumat.

396. Reliquorum succorum excedens deficiensve copia vel ad cacochymias (354. ad 368.) pertinet, vel inter causas morborum aut symptomata aptiorem locum invenit.

Fluida loco aberrantia.

397. QUANQUAM humorum non adeo stabilis est in corpore humano, ut partium firmarum, situs, nec certa

semper, qua morantur, sedes; habent tamen & suos sibi a Natura constitutos canales, loculos, receptacula, cava, quibus, tanquam cancellis, contineantur, vehantur, nec egredi sine noxa possint. Id quidem in succis singularibus, iisque, qui in certis partibus collecti restagnant, manifestissimum. At vero nec illi quoque excipiuntur, qui magis universales, non interrupto motu circumacti, toto corpore oberrant: neque enim perinde est ad sanitatem, quo genere vasorum aut cavitatum sanguis, serum, lymphæ, &c. ferantur.

398. Ex hac igitur contentorum ad continentia relatione classis exsurgit morborum valde notabilium, qui, quod humores non suo, sed alieno loco sint, oeconomiam turbant, nec ideo male errores loci appellantur, variasque in species dividi possunt, quarum præcipuas nunc exponemus.

399. Error fluentium mihi dicitur, cum succus corporis inquilinus, e suis in aliena vasa delatus, hæc præter naturæ

turae ordinem permeat, tanquam si propria sibi forent, nullo tamen ceterum obstructionis, effusionis, excretionisve vitio accedente. Evenit hoc multoties in systemate circulationis, ubi motu accelerato, aucto calore, rarefiunt humores, vasa laxantur, ampliantur, ut crassior sanguinis pars, ultra, quam decet, propulsa, in vasculis justo minoribus, non suis, circumeat, errore quidem ut plurimum innoxio, quandoque tamen & periculoso. Stagnans in cellulosa pingue, subito in vasa raptum; Bilis suos limites egressa, inque sanguinem diffusa; Urina, materies perspirabilis, &c. retenta cum in massam circulantem regurgitant, exempla noxarum, quas id vitium infert, praebere possunt. Secretionum certe multifaria hinc perturbatio. An huc etiam retuleris materiae morbosae, alicubi stagnantis, receptionem in communes circuitus vias, aut ejusdem permanentem cum humoribus circulantibus mixturem, quum evacuari vel in parte aliqua deponi debuisset?

400. Errorem impactorum voco, quando liquor in canalem alienum delatus, nec permeare potens, impactus, cavitatem illius natura angustiore obturat, sibi que & aliis deinceps appulsis transitum negat, vitio triplici aberrationis, stagnationis & obstructionis (209. 1.) concurrente; quanquam si continentia & contenta in se seorsim spectes, vix admodum a statu sano mutata deprehendas. Nascitur facile ex errore priore (399.), cum humor crassior, in aliena protrusus vascula, quorum diametri in progressu naturaliter decrescunt aut superveniente spasmo (209. 5.) minuuntur, negato tandem per angustias transitu sistitur. Ex quo fonte multiplex porro genus infarctuum, tumorum, metastasium, inflammationum, &c. oriri posse haud difficulter perspicitur.

401. Est & error excretorum memorandus, quo fit, ut humor in aliena vasa propulsus, horum ostiis elapsus, praeter naturam e corpore ejiciatur. Ejus autem duae species sunt. Vel enim materies utilis,

tilis, hinc retinenda, suis è vasculis aberrans, in canales excretorios devectora, tanquam recrementum, exturbatur, dispendio saepe irreparabili. Chyli, sanguinis, feri, lymphæ, &c. excretiones per alvum, urinae vias, cutim &c. in variis alvi profluviiis, diabete, mictu cruento, sudatione nimia, colliquante, id ostendunt. Vel, quam Natura excretioni destinavit, materies ad aliud, non suum, delata emunctorium expurgatur, errore quidem tolerabiliore; ut qui boni humoris jacturam non inferat: at suis tamen & noxis aliunde infesto; quum non cuivis excremento quodlibet emissarium indiscriminatim conveniat. Bilis, urina, perspirabile, fex alvina, sanguis menstruus, &c. ita quandoque aberrant.

402. Huc etiam referatur error effusorum, varietate multiplici peccans, quem latiore sensu *ἐκχύμωσις* dicere liceat. Nimirum suis e vasis effusa materies tum non e corpore elabatur, sed partium interstitiis recepta colligitur ac restagnat. Cujus quidem vitii permultae sunt species

cies & longe plura etiam mala, quibus oeconomiam infestat.

403. Differentiam facit varia vasorum emittentium affectio, quae effluxui favet, ἀναστόμωσις, διαπήδησις, διαίρεσις, (203. 2. 3. 4. 207.). Discrepant & cavitates recipientes, ut majores, minores, naturales aut vi factae fuerint. Tela cellulosa, quae partium interstitia undique replet, facile distendenda, frequens & commodum effusis receptaculum praestat. Praecipue tamen notanda est materiae, quae effunditur, diversitas; ut ex qua totidem differentes morborum species, aliis atque aliis symptomatibus stipatae, enascuntur.

Sanguinis e suis vasis effusi errorem videas in fugillatione, aneurysmate spurio, exanthematibus, inflammatoriis tumoribus, haemorrhagiis internis, &c. Nec diu fertur haec stagnatio in humore tam mutabili, quin coagulo (336.), secessione (337.), suppuratione, putredine, crasis vitietur.

Quum Lympha sanguinis effusa, in interstitiis solidorum vi distendente factis,
in

in membrana cellulosa habitus totius corporis, aut partium singularium, in cavis magnis parvisve, accumulatur, pustulae, bullae, leucophlegmatia, hydrops *ἀνα σάρακα*, *ὑπο σάρακα*, abdominis, thoracis, capitis, scroti, partium internarum, oedema &c. oriuntur.

Pingue, bilis, chylus, ceterique succi singulares hunc ubi errorem patiuntur, alia atque alia mala inducunt.

Humor corruptus, pus, ichor, fanies, materies morbosa, cruda, cocta, cum in cavitates aut interstitia partium effunduntur, empyemata, abscessus, sinus, fistulas, ulcera, gangraenas, metastases salutares, noxias, &c. inferunt.

Quin & aër, ut suos in corpore canales habet, quos secundum naturam permeat, ita egressus inde si recipitur in aliena cava, aut in cellulosam, tumores aërii, elastici, oriuntur, plus minus, quandoque per universum habitum expansi. Inde empneumatosis, emphysema, tympanias. Fieri etiam potest, ut latens in humoribus elastica materies, aëri similis, qua-

quacunq̄ue occasione exsoluta, recuperata elasticitate seorsim sese congregans, locoque veluti errans, tumores expansione sua flatuosos, prioribus similes, producat.

404. An & errorem nutrimenti statuere licet, sicubi moleculae nutritiae alienis partibus, quarum dissimilis est mixtio, apponuntur; ut justa solidi consistentia ac textura pervertatur, cute in callum cornuve, carne musculosa in tendinem aut cellulosam, parte molli in cartilagineum, os, dentem, lapidem, aut osse retro in massam molliorem degenerante? Haud sane credibile est, singulas succi nutritii particulas ejusdem prorsus esse mixtionis (138.), & cujuscunque fuerint, quibuslibet solidis nutriendis indiscriminatim quadrare (146, 147.). Nec constat Naturae humanae datam esse potestatem, mutata elementorum proportione, mixtiones quasvis ex quibusvis pro lubitu fabricandi. Quodsi igitur materies nutriens, ceterum sana, errorem loci patitur, vitiata inde assimilatione, substan-

stantia partium mirifice alienari ea de causa posse videtur.

405. Denique & secretorum error haud infrequenter obtinet; at qui cum priorum (399. ad 404.) modo effectus ac sequela fit, singularem titulum vix meretur.

Motus vitia in humoribus.

406. CONSTAT humores nostri corporis & intestino suarum molecularum, & progressivo totius massae motu secundum naturam cieri. Neutro carere sanitas potest, quae tamen & moderatum utriusque gradum requirit, nec quosvis excessus defectusve, aut alienationes, impune ferre potest.

407. Intestinis, qui ad fluiditatem pertinet, hujus quoque auctae vel immi- nutae rationem sequitur; hinc, quae patitur, vitia ad nimiam tenuitatem aut tenacitatem referre, atque ex dictis (271 & seq.) intelligere licet. Alias ejusdem species, quarum in mutanda humorum crasi major ac singularior sit potentia, cum in

fanitate, tum in morbis, excitari, multiplices liquorum ex uno sanguine nascentium discrepantiae & plures etiam degeneraciones haud obscure innuere videntur. Et credibile quidem est alienorum, quae corpus subeunt, mixtionem cum humoribus, aut singulares in solidis vibrationes quacunque occasione ortas, producendis id genus motibus multum conferre: at difficile fuerit peculiare cujusvis horum ingenium ac determinatas, unde singuli profluunt, causas harumque agendi modos explanare. Chemicorum fermenta, sano sensu applicata, illustrant quidem, nec tamen solvunt quaestionem. Nec multo plus efficiunt, qui a variatis duntaxat solidorum motibus omnem efficaciae hujus originem repetendam esse censent.

408. Manifestior alter humorum motus (406.), quo per vasa vecti locum mutant, trifariam vitari potest, aucta nimirum, aut imminuta nimis velocitate, tum directione abnormi.

409. Motus major debetur intensiori
foli-

solidorum in fluida actioni. Hanc vero intendunt, quaecunque vel vires illorum motrices incitant, irritamenta multivaria (171. ad 181.), sive directe in corpus, sive per mentem in corpus agentia; vel quae resistentias ab humorum mole, spissitate, adhaesione, aut a canalium rigiditate, angustia (209.) &c. objectas minuunt: cujusmodi plurima habentur. Nec minor numerus est effectuum, qui inde consequuntur, quique ob mirabilem oeconomiae humanae consensum suas vicissim causas saepe producunt, augent, multiplicant. Generaliorum praecipui sunt solidorum a fluidis nimio impetu actis major irritatio, agitatio; hinc attritus validior; caloris augmentum; rarefactio humorum; subtiliorum dissipatio; crassamenti inspissatio; resolutio putris; blandiorum acritas; acrium exacerbatio; canalium expansio; ruptura; humorum aberratio omnigena (399. ad 405.), & quae porro ex his sequi possunt, innumera acuti praesertim generis mala. Utitur tamen & Natura quam frequentissime

hoc ipso excessu, ut remedio efficace, quo cruda subigat, noxia corrigat, expellat, acria mitiget, coacta solvat, obstructa referet, aliaque plurima in corporis sui salutem moliatur (99.).

410. Ex oppositis causis nascens humorum tarditas hinc intelligitur, quae cum decrescente per varios gradus solidorum ac fluidorum mutuâ actione ad quietem tendat, ipsa vi vitali torpente (196, 198, 5.) functionibus omnibus languorem inducit, multas suspendit aut plane delet. Unde morborum chronicorum origo multiplex, intractabile ingenium & difficillima ob prostratas Naturae vires sanatio.

411. In statu sano quaelibet corporis pars suum accipit humorum demensum, sive massae spectes copiam, sive motus, quo fluit, quantitatem. Nec moles adeo partium hanc portionem determinat, sed naturae functionisque, cui destinantur, diversitas. Itaque tametsi levior quilibet excessus defectusve haud ilico laedit; gravior tamen diuque durans noxas parit.

rit. Nimius certe affluxus impulsu enormi aut vasa irritat, in motus fortiores ciet (170, 195.); unde attritus, calor, transfluxus intensior, attractio novi humoris uberior, revulsio ab aliis partibus, harum depletio, & similia: aut vim parietibus insuperabilem infert; unde dilatatio, ἀνασώμωσις, διαπήδησις, διάρρησις (203.) & quae ex his sequuntur, infinita (207.). His contraria mala deficiens influxio producit. Nec difficile est ex dictis (409.) utriusque immoderationis causas eruere; ut quae in perversa virium motricium & resistantiarum ratione potissimum quaeri debeant.

412. Quos porro Natura habet, motus humorum magis determinati, ad circuitum, secretionem, excretionem, effusionem in cava corporis, resorptionem ex his, &c. pertinentes, ita pendent a prioribus (406.), ut inde, tanquam effectus ex suis causis, profluant, adeoque & aberrationes, quas patiuntur, tanquam symptomata (90.), quae horum vitiis superveniant, spectari, neque hoc loco seorsim exponi debeant.

Morbi Compositi.

413. ATQUE haec summa est affectionum simpliciorum (125. ad 412.): quae cum perraro solitariae Medico tractandae offerantur, (123.), pro multivaria sua combinatione, qua demum in veros morbos abeunt, cum maxime considerari merentur.

414. Morbus compositus dicitur is, ad quem constituendum diversae affectiones simplices ita concurrunt, ut unum faciant. Hic ergo tot partes habet, quot affectionum simplicium confluxu nascitur; in has resolvitur; his demum intellectis & ipse intelligitur: nec harum ulla tolli mutarive potest, quin morbi, quem componunt, natura quoque alienetur.

415. Unde generatim quidem triplex hic locum habet compositio, prout aut solidorum, aut fluidorum, diversa vitia inter sese, aut haec cum illis, una confluent. At utriusque generis tam multae porro dantur species; ut possibilium combinationum numerum inire, exque singulis

lis nascentes morbos ordinate exponere vix liceat.

416. Naturae praeterea morborum nondum satis liquido demonstratae sunt (44.). Superest hic plurima disceptandi ac dissentiendi materies; unde difficulter sese expedire valeat, qui doctrina synthetica uti velit.

417. Rectius idcirco ex parte status morborum manifestiore, quae in sensu incurrit (45, 86, 88.), ordo desumitur pertractandae huic materiae appositus. Sic characteres certi, quibus & conveniunt inter sese & discrepant diversi morbi, horumque classes, genera ac species, legitima methodo constitui possunt; ut dignotio in praxi facilius reddatur, & confusio ac litigandi occasio evitetur. Morbi itaque compositi spectantur potius, ut totidem diversae symptomatum concursiones, ac, pro more Systematicorum, ad Pathologiae specialis eam sectionem, quae de Symptomatibus singulatim agit, commode relegantur.

418. Accidentariae quoque morborum

differentiae (121.), quanquam proxime subjungi essentialibus solent, hoc loco tamen cum plene intelligi nequeant, infra demum aptius enarrabuntur. De principiis itaque ac fontibus, unde morbi promanant (74. ac 79.), speciatim nunc dicendum est.

De Potentiis nocentibus (76.).

419. QUUM morbi in C. H. possibili- les tantopere inter sese natura discrepent, vires quoque potentiarum, quibus oriuntur (63.), diversissimas esse oportet. Merentur adeo seorsim singulae exponi, ut quam efficere quaelibet mutationem possit, compendio invenire liceat, cum opus est (71. 79.).

420. Triplex quidem fons est, unde potentiae nocivae nobis proveniunt; uti totuplice virium genere legitime conspirante sani servamur (7.). Mens, corpus, res externae, suas hic singula partes habent (4, 5, 6.). Nec multum refert, utrum hac ipsa utaris in pertractando divisione, an cum aliis numerum praeferas quaternarium

narium aut fenarium, vel cum PITCARNIO potius dichotomiam malis, atque omnia reducas ad aliorum actionem in hominem, hominisque actionem in semet ipsum. Quaecunque huc pertinent, vocari Medicis solent res nonnaturales, quasi tu dicas res medias, quae ex se nec secundum, nec contra naturam sint (2.), nec salubres, nec noxiae, at usu vel abusu tales fieri queant. Haec vocis technicae ambiguitas facile expedienda neminem morari debet (3.).

421. Agunt autem ista omnia (420.) utroque & generalium & singularium virium genere. Juvabit itaque Mechanicis, Phycis, Chemicis, Medicis uti demonstratis ad eruendos intelligendosque, quos producunt, effectus.

De nocivis Atmosphaerae potestatibus.

422. FLUIDUM aërium, quo viventes circumfundimur, quod respiramus, deglutimus, amplissimae corporis nostri superficiei externae, internae, perpetuo contiguum est. Debet ergo pro virium

qualitatumque suarum diversitate multimodis nos adficere; maxime quum tot tantisque continue vicissitudinibus obnoxium esse Physici ostendant.

423. Aër calidus, qua ambit aut penetrat, corpora ad suum gradum calefacit; rarefacit; particulas, quibus constant, in mutua cohaesione relaxat; in motus intestinos ciet; qua volatiles sunt, dissipat; vires motrices insitas ad agendum concitat; fermentationem, putredinem, ciet ac promovet.

424. Ex his (423.) intelligitur, quae nam evenire homini debeant, qui aestui aëris nimio diu exponitur.

1. Pro intensiore mediæ ambientis calore, quo, non suo, corpus calefcit, caloris nativi imminutio, extinctio, extranei substitutio.

2. Ex rarefactione augmentum voluminis, & majus quidem in fluidis, quam in solidis; unde plenitudo vasorum & turgor (390.), & multiplex humorum aberratio (399. & seq.).

3. Ob relaxatam cohaesione[m] debili-

tas solidorum (157.), spongiosus carniū contextus, articulorum infirmitas, laxum, iners, flexile (ibid.).

4. Ob eandem rationem humorum spissiorum tenuatio, inertium agitatio, motusque per vasa minus resistentia (2.3.) liberior.

5. Vis vitalis (170. 194.) sensilior quidem & agilior, at robore, tenacitate, hinc duratione minor, facilius in suis motibus turbanda, brevi fervore torpens, deficiens.

6. Humorū pars tenuior, volatilis, spirituosā, aquosā, de poris superficiei corporis externae, internae, aëri expositae, dissipatur. Unde defectus subtiliorum, crassamenti inspissatio (274, 275, 282.), immeabilitas, diathesis atrabilaria, inflammatoria, solidi exsiccatio, vasculorum obstructio, &c.

7. Salinae, oleosae, materiae agitatio major, attenuatio, evolutio, ad putredinem & rancorem dispositio, alcalescens, amarum, adustum, foetidum, flavum, fuscum, nigricans, inducit, atque hinc
oriun-

oriundas febres biliosas, putridas, arden-
tes, malignas, morbosque acutos, cali-
dos, multivaria functionum generis ner-
vosi laesione stipatos.

8. Ea, quae primis viis continentur,
sicubi ad fermentandum aut putrescen-
dum prona fuerint, aestuoso aëre tanto
citius in hos motus concitantur, ac ructus,
inflationes, dolores, spasmos ventriculi
& intestinorum, anxietates, vomitum,
choleras, diarrhoeas, dysenterias, &c,
producunt.

9. Pars corporis singularis, prae cete-
ris nimium excalescens, aequabilem cir-
cuitum turbat, humores ad se trahit, rare-
factos in aliena vascula admittit, irritata
vi vitali inordinatas suarum fibrarum agi-
tationes concipit: inde infarctus, dolo-
res, rubores, erysipelas, inflammatio,
phrenitis, ophthalmia, angina, peripneu-
monia, &c.

425. Manifestum itaque est, calorem
atmosphaerae prodesse quidem corpori-
bus senilibus, torpidis, frigidis, mucosis,
colluvie serosa obrutis, inopia humorum
labo-

laborantibus: at contra vehementer nocere plethoricis, obesis, biliosis, calidis, ficcis, in haemorrhagias pronis, irritabilibus, cibo animali potuique spirituofo deditis, multisque cacochymicis; praecipue autem generi nervoso, pulmonibus, primis viis ac systemati bilioso infestum esse, harumque partium functiones multimodis turbare.

426. Atmosphaerae frigus corpora densat, in minus volumen redigit, fluida quidem eodem gradu magis, quam solida, ad congelationem usque; solida rige facit, magis elastica reddit; motus intestinos fluidorum minuit, suspendit; majore gradu aquam & liquores aquosos in glaciem vertit, quae dum nascitur, raref-cens, levior, majus affectat spatium, magnaque vi, quae expansioni resistunt, obstacula amolitur: liquores non simplices si congelascunt, pars a parte secedit, cras-tis totius mutatur, nec regelando semper restitui potest: quae vasa succosque his contentos habent, molliores praecipue vegetantium ac animalium partes gelu
con-

constrictae, si subito calore regelantur, irreparabilem contextus ac mixtionis dissolutionem passae corrumpuntur.

427. Haec (426.) generatim a Physicis demonstrata si ad hominem applicentur, consequitur frigore intensiore

1. Solida corporis contrahi, rigefieri, elatere augeri, fragiliora reddi (165. 3.), canalium cava arctari, hinc contentis spatium minui, resistentias crescere. Tanto autem major constrictio erit, quia sensus frigoris etiam stimulo agit in vim vitalem (171.).

2. Humores cogi, inertes, immeabiles, ad stagnandum pronos reddi.

3. Mutari ergo rationem continentium ad contenta (424. 2. 426.), & ceteris paribus corpora succis exhausta deterius, quam pleniora, habere.

4. Robustis porro ac motu animali valido utentibus mutuam inter solida ac fluida actionem, attritum, increfcere, calorem internum augeri, circuitum, coctionem, attenuationem, dissipationem, & reparandae per alimenta ingesta jacturae

necessitatem intendi, hinc appetentiam acui, huicque nisi mature satisfiat, accedere debilitatem, animi deliquium & vel mortem ex fame subitaneam.

5. Debilibus contra & quiescentibus, ob constricta vasa ac spissos humores, circulationis vigorem imminui, nativum calorem, vim vitalem, decrefcere, omnium functionum torporem induci, suppressis evacuationibus non defaecari humores, inde acre, mucum, aquam, augeri, scorbutum, morbos articulares, leuco-phlegmatiam, hydropes, nasci: obrui praeterea nimia humorum copia partes interiores, cum ad superficiem corporis aëri expositam resistentiae ob frigus ultra modum crescunt (411.); hinc cordis, pulmonum ac encephali functiones praecipue impediri: penetrante autem introrsum gelu insuperabili omnem suspendi motum, & vel sanguine in pulmonibus coacto, intercepta respiratione, subitam inferri mortem, aut encephalo congelascente invincibilem nasci somnum, quo vita demum extinguatur.

6. Extremis corporis partibus, quae minus a frigore defensae sunt, contrahi vascula, spissari humores, occludi poros, supprimi perspirationem; hinc livores, rubores, tumores, pruritus, perniones, fissuras, ulcera nasci; aut frigore glaciali penetratis, sensu motuque suffocato, gangraenam, sphacelum, & ab imprudenti excalescētia putredinem (426.), loco sanationis, induci.

7. Cavum narium, fauces, tracheam, qua spiritus meat, similia pati, hinc gravedinem, coryzam, anginam, raucedinem, tussim &c. creari.

8. Pulmones maxime, ut amplissima superficie contactum spirati aëris libere admittunt, stringi, minus perspirare, pituitam accumulare, obstrui, coacto sanguine inflammari, exsiccare, suffocari. Unde anhelitus, tussis, catarrhus, mucus, pus, gangraena, sphacelus, mors subita.

9. Male praesertim affici & corpora & partes, in quibus vis vitae minor inest, aut justo irritabilior, debilior humorum circuitus, caloris nativi languor, sensuum

motuumque torpor, aut & nimia agilitas, fibrosi contextus teneritudo, aut excedens rigiditas, humorum inopia, aut inertia aquosa, glutinosa, terrestris, frigida, vappida.

428. Quibus perspectis haud difficile est rationem reddere, cur frigidum inimicum ossibus, dentibus, nervis, encephalo, spinali medullae? Cur senibus? Climati calidiori adsuetis? Cur ulceribus mordax, cutim obduret, dolorem, qui pus non moveat, producat, convulsiones, tetanos, nigrores, rigores febriles concitet? Quin patet etiam, cur subitae caloris ac frigoris permutationes insuetis adeo noceant, & quae mala efficiant?

429. Aër humidus, multa gravidus aqua, elatere ac pondere suo minus efficax, impressos motus receptasque qualitates sensibiles suffocat magis, quam propagat; minus aptus novos vapores de corporibus, quae ambit, recipere, absorbere, dissipare, haec potius humectat, humore insinuato replet, laxat, mollit, solvit, diluit; situm, putredinem, pro-

O

mo-

movet calore praesertim adjutus; frigidus simul difficilius calefcit, ad sensum frigidior est.

430. Liquet adeo in atmosphaera humidior diu versanti

1. Superficiem corporis minus premi, canalium parietes hinc parte suae fulturae externae privari, nec plena vi in contentos humores agere.

2. Humores inundante aqua nimis dilui, colluviem ideo serosam nasci &, quae inde sequuntur, mala (287.).

3. Solida humectata laxari, flaccescere, inertia reddi.

4. Itaque circuitum vitalem in universum, trajectum sanguinis per pulmones, attritum, calorem, coctionem, nutritionem, torpere, ac repleri quidem, non roborari corpus.

5. Supprimi perspirationem, praecipue pulmonalem: unde augmentum colluviei serosae (2.), infarctus vasorum pulmonalium, tussis, peripneumonia notha, excretio per sputa, urinas, alvum, copiosior, aquosi laticis in cellulosa & cavi-

tatibus restagnatio, lentor, corruptio aëris, prægravati corporis torpor, febris, rheumatismus, cachexia, &c.

6. Sensuum aciem obtundi, languere motum animale, genus nervosum infirmari, vim vitalem minui (298. 3. 4.): unde omnium functionum inertia.

7. Humori junctum frigus si fuerit, modo memorata etiam majore gradu nasci, difficilius superari, omnem ideo naturae vigorem cadere.

8. Calor contra magnus si accesserit, summam induci solidis laxitatem, aperiri poros, attrahi humores, attenuari, in aliena vascula admitti, qua data porta erumpere, aut & retentos celerrime ad putredinem disponi: unde habitus externi distensio, sudatio enormis, interiorum inanitio, virium lapsus, morbi putridi, contagiosi, pestilentes.

9. Aetati igitur teneriori, sexui sequiori, temperiei frigidae, humidae, corporibus laxis, aqua, mucos, plenis, humentis aëris usum valde nocere.

481. Siccitate peccans aër oppositos

O 2

edere

edere effectus debet: absorbendae quippe humiditati aptissimus corpora quidem siccat, siccando roborat, exsucca tamen & reddit, rigefacit, ac tenuiores humorum partes abripiendo morbosam his spissitatem inducit, inflammatoriam, atrabilariam (282, 284, 367.). Prae ceteris tamen utrique hominis principio amior habetur ista aëris qualitas, ac saluberrima, maxime si caloris excessus abfuerit.

432. Aër, qua gravis, efficax est in comprimendis, densandis, quibus circumfunditur, corporibus, eoque magis, quo gravior, figitque simul materiem, quae liquoribus continetur, elasticam, sub minore aëris pressione sese expedientem. Baroscopiis autem constat, crassio-rem aëra, qui humidior est, fere minus gravitare, magis contra ferentem, & multas magnasque perpetuo esse hujus dotis vicissitudines in nostra atmosphaera; ut, quae inter maximum & minimum terminum intercedit, differentia etiam partem decimam exaequet.

433. Inde atmosphaera, qua corpus humanum ambit ac subintrat, pondere suo hoc ipsum in omni puncto aequabiliter, pro more fluidorum, premit, solida fulcit, roborat, continentia ad contenta apprimit, mutuam inter haec actionem attritumque auget, canalium diametros tuetur, humores, ne evagentur, coërcet. Viget adeo sub justa harum potentiarum aequilibritate circuitus vitalis, respiratio, calor natus, sanitas.

434. Aucta quidem per causas naturales aëris pressio, sicubi aequaliter agit, fertur facile, quin sanum robur auget: at majore momento in partem singularem directa nocere potest comprimendo, arc-tando vasa, exprimendo humores atque in partes alias, minus pressas, determi-nando. Id cum pulmone intensiore gradu evenit, canalibus ejus compressis, aucta cordi resistentia, trajectus sanguinis impeditur, suffocatur, retentisque humoribus gravantur aliae partes, non sine multipli-ci noxa.

435. Imminutae gravitatis pernicio-
 O 3 fior

fior vis est: solida enim fulturae defectu laxat, humores exsoluta materie elastica rarefacit, vasa replet, dilatata, debilitat, hinc tumores, eruptiones, aberrationes humorum producit, circulationem infirmit, vires ad motum animale prostermit, pulmonum praecipue actioni obest: unde respiratio laboriosa, non fatians, ab accumulato sanguine peripneumonia, haemoptoë, &c.

436. Innotescit hinc leviolem, calidiorlem, humidiorlem aëra multis effectibus inter se convenire (424, 429, 435.), itemque gravem, frigidum, siccum, (427, 431, 434.); adeoque pro diversa harum qualitatum concursione noxas inde oriundas multum intendi, aut mitigari quoque & averti posse. Nec dissimilis est ratio aëris nimis rari aut densi, minusve aut magis justo elastici.

437. Quum vero atmosphaerae pondus in diversa locorum altitudine, aut in eadem, diversis temporibus, maximopere discrepet, huicque ideo proportionata corporum pressio plurimum quoque va-

riare

riare debeat; pronum est colligere, cur magnae subitaeque hujus etiam dotis permutationes insuetis tam intolerabiles sint? Cur periculofissimae debilibus, irritabilibus, & quorum humores multum ac facile rarefcunt? Cur adeo incommodae iis, quos morbi pectoris tenent? Cur asthmaticis imminentis boni vel mali index Barometrum?

438. Haud aliud tamen vitium exitialius est, quam quod diuturna stagnatione in locis undique occlusis, puteis, cryptis, contrahit aër, cum nulla ventilatione renovatur. Torpore enim veluti putrescens, qui vitae cibus fuerat, velox fit venenum, vitae non minus, quam flammae, inimicissimum.

439. Nec dispar corruptio est, quam subit aër, ubi semper idem, nec renovatus, circa hominem stagnat, multoties respirationi vitali adhibetur, praecipue autem multitudini hominum circumfusus in usu est. Sive enim amittat inspiratus aliquid, quod non, nisi permixtione cum aëre recente, recuperare que-

at ; sive receptis abs corpore vivo vaporibus inficiatur ; seu demum propria inertia situm contrahat ; certissimis hodie observatis constat , in carceribus , castris , nosocomiis , navibus , & in quocunque multorum hominum diversorio haud rite ventilato , ob eam causam virus innasce aëri , quo febres pessimi generis , putridae , malignae , exanthematibus stipatae , cito lethales , contagio quoque late serpentes , oriantur. Hae vero cum putrorem in humores inductum (312. ad 314.) multis indiciis ostendant , vim septicam aëris sic corrupti quoquo modo contractam clare testari videntur.

440. Qui porro considerat , in atmosphaeram perpetuo recipi diffundique omnivaria quorumcunque corporum effluvia subtilioresque moleculas , quae quovis demum modo volatiles redditae , multifariam inter sese & cum aëre permistae , divisae , conjunctae , pro suo quaevis ingenio alias atque alias agendi vires habeant exferantque in corpora humana , quae una cum aëre alluunt ac

sub-

subintrant; is facile videt, innumera ex hoc fonte promanare morborum principia ac materias, quae frustra quis ab ipso aëre, aut a communibus ejus qualitatibus repetat, perque observationes meteorologicas unice detegere atque explicare conetur.

441. Quocirca sane difficillimum fuerit plenam exhibere aëris historiam pathologicam, quae examuffim omnes & singulas, quas contrahere potest, noxias vires enarret, & ad peculiare ejusdem constitutiones in quibusvis locis ac temporibus applicari valeat; maxime, quum tanta sit multitudo ac frequentia occasionum, quibus & qualitates ejus & contenta necessario permutari debeant.

442. Corpora coelestia, meteora, climata, anni tempestates, soli diversitas, montes, mare, lacus, paludes, flumina, vegetantia, animalia, subterranea, hominum numerus, vitae genus, alimenta, potulenta, ignis pabulum, opificia, artes, commercia, & alia plurima, suam quaeque eo symbolum conferunt.

443. Ventorum praecipue insignes sunt in varianda aëris efficacia partes, & multiplex hinc in corpora humana agendi modus. Impetu suo allisi urgent premuntque fortius, quasi pondus aëris increvisset (433, 434.). Plus dein aëris intra datum tempus homini applicant; quo plerumque fit, ut & communes atmosphaerae qualitates, &, quae continet, aliena tanto intensius pro suis quaeque viribus agant. Renovant quoque nec torpore corrumpi sinunt (438, 439.) tum aërem, tum aquas. Agitando praeterea miscent inter sese varias aëris regiones: inde alias qualitates aliis substituunt, diversas mutua confusione contemperant, contenta quoque permutant, diluunt, diffundunt, aequabilius distribuunt, inter se effectu vario committunt. Vapores praesertim, effluvia, miasmata, de locis in loca transferunt, sic purgant aut inquinant. Nec alia fere potentia datur naturalis, quae ut ipsamet saepe admodum variabilis est, ita fluido aërio tam magnas & universales

les mutationes tanta celeritate inferat.

444. Ex his quidem (443.) in genere perspicere datur boni malique plurimum adflare ventos homini posse. Ut autem cognoscatur, quid quisque ventus speciatim valeat, non satis est generalibus inhaerere; quando idem diversis temporibus ac locis salubris & insalubris esse potest. Diversus aëris status (442.) in locis, unde spirant, per quae feruntur, quo tendunt venti, varia eorundem duratio, successio, & similia, longe alias & vel oppositas quoque vires ciere solent. Ut adeo non nisi his una consideratis limitatio quaestio demum ex vero utcunque solvi queat.

445. Quum igitur tanta sit in diversis habitati orbis regionibus atmosphaerae discrepantia, & longe plurimi a statu exquisite salubri recessus ubivis fere perpetuo obtineant; ut ex hoc solo fonte innumeros quotidie morbos profluere necessum videatur: mirari omnino quis possit, ubique tamen & homines vivere & sanitate frui, & vel sub jove malo etiam

etiam longaevitatis haberi exempla ac valetudinis in senium usque sine morbis protractae. Nimirum natiuitate & consuetudine durantur corpora, ut malignum aëra non modo innoxie ferant, sed semel adsuefacta vel facilius quoque, quam mitiorem insolitum. Ipsa aëris inconstantia & frequens variatio saepe pro remedio est, quo vis nociva obtundatur. Magnis demum subitisque mutationibus difficillime resistitur.

Noxae ex Cibo & Potu.

446. MANIFESTUM vitae sanitatisque nutrimentum in esculentis & potulentis est, quae idcirco non minus, quam aër, inter res necessarias referuntur. Rei tamen optimae pessimi sunt & valde multiplices abusus, unde plurimorum morborum materiae causaeque succrescunt. Merentur ergo speciatim considerari.

447. Docet quidem observatio stupendam ab humano genere admitti ferrique in victu varietatem; ut ferme diceret nihil admodum constans certumque esse,

esse, quod usum atque abusum discriminet. Ferrea quorundam natura nullo fere excessu laeditur. Alios vitae genus a noxis tutos praestat. Durantur alii adfuetudine. Nonnullos frequens in opposita extrema relapsus, atque adeo ipsa errorum permutatio juvat. Isthaec tamen cum ad paucos modo pertineant, tollere, quae maximae parti evenire ex abusu solent, nequaquam possunt.

448. Alimentorum copia major, quotidie ingesta, etiam quae vires coctrices non superat, consuetudine tamen inducit voracitatem, & nisi vita interveniat laboriosa, crescente chyli, fecum, pinguis (394.), sanguinis (388.), omnium humorum (385.) multitudine obruit tandemque nocet.

449. Eadem tanta, ut oneri sit ac rite digeri nequeat, fractis canalibus alimentarii viribus, impedito menstruorum digestivorum affluxu & actione, hinc perturbata coctione, cruditates parit, spontaneas ingestorum corruptiones, multiplex hinc chyli vitium (325. ad 330.),

&

& quae ex horum quovis tum in primis viis, tum in reliquo corpore, nascuntur, mala innumera, praecipue multivarias cacochymias (283, 284, 288, 307, ad 321.), ac vitia nutritionis.

450. Quodsi vero enormi sarcina ita distenditur ventriculus, ut nato spasmora sua claudat, distractis fibris, vasis arctatis, suppresso motu, sufflaminato humorum affluxu, prohibeatur contritio, permixtio, solutio, dilutio, expulsio; pressis, irritatis partibus vicinis dyspnoea nascitur, anxietas, humorum circuitus perversus, impetus male directus, excitata cum encephalo consensio, cephalalgia, vertigo, sensuum hebetudo, apoplexia; aut & cardialgia, nausea, vomitus inanis, rarissimisque exemplis ruptura oesophagi aut ventriculi; nisi mature laxato alterutro ore gravans materies vel vomendo excutiatur, vel cruda devolvatur in intestina, commotaque alvo tandem exeat.

451. Repletio autem a cibo, quam a potu, fere nocentior est; tolerabilior, quae

quae lente & gradatim fit, quam quae subito.

452. Copia ingestorum minor, quam vitae ac sanitatis ratio postulat, ob defectum necessariae refectiois, languorem functionibus infert, minuit humorum quantitatem, adipem consumit, emaciat, extenuat corpus, refrigerat, ventriculum ac intestina contrahit; ut aegre dein plus alimenti ferant, quin molestia, dolor, nausea, vomitus, oriatur: sic consuetudine inducitur demum mensae parcissimae necessitas, atque intolerantia ejus etiam demensi, quo Natura eget.

453. Absoluta autem a cibo & potu abstinentia si diu fertur, liquores menstrui, qui in primae digestionis officinam confluunt, ingestis novis non mixti, diluti, temperati, pro sua indole admodum acres fiunt: inde anima foetens, ingens appetentia, vel ad summam quoque crudelitatem impellens, ructus, borborygmi, nausea, vomitus materiae acris, salinae, biliosae, putridae, animi deliquia, fami demum prostratae succedens imma-

nis fitis, siccitas, debilitas. Dum vero blandi chyli nihil in interiora devehitur, & interea tamen vitae actiones perseverant; oportet solidis detritis, nec relictis, dissipata parte humorum tenuiore, quae non reparatur, vasa inaniri, circulationem fatiscere, & cum mole corporis imminuta vires cadere: inde levitas ad stateram, pulsus debilis, caloris nativi decrementum, squalens macies ac siccitas bibula habitus corporis. Succedit denique defectu mitis nutrimenti atque attritu continuato, salium atque oleorum in humoribus summa acrimonia, volatilis, putrida, rancida, pestifera, ex qua spasmi, convulsiones, febres acutae, furibundae, mors.

454. Haec quidem (452, 453.) inaevidentia sunt ac citius necant, si potus simul ac cibi inopia genius defraudetur: defectus cibi utcunque portione levatur. Et quo circuitus humorum intensior est, motus animalis fortior, auctior calor, copiosior excretio ac dissipatio, eo graviores ab inedia noxae.

455. Liquet igitur abstinentiam nimiam magis etiam laedere, quam nimiam repletionem, & delinqui gravius in victu nimis tenui, quam in paulo pleniore. Quin constat etiam, cur senes facillime in ediam ferant; dein aetatis constantis homines; nequaquam adolescentes; omnium minime pueri; & inter hos quidem illi, qui id aetatis fuerint alacriores? Quare animalia hyeme sopita vitam sine alimento protrahant? Cur & quales aegroti diutius in ediam, quam sani, tolerant? Quare macilenti facilius, quam humoribus pleni? Quae causa subitae emaciationis in acutis? Cur a fame pestis?

456. Proportionem cibi solidi ac potus mutuam non adeo exquisitam postulat sanitas, ut non diversissima utentes recte valeant. Suadet etiam ratio, cuiusvis aetati, sexui, temperamento, vitae generi, tempestati, climati, &c. non eandem aequae convenire. Videtur tamen enormior alterutrius excessus posse laedere, si conditionibus hominis incongruus diu protrahatur. Abundantior certe potio aquo-

P

fam

fam inducere tenuitatem (287.) humoribus debet, urinas, perspirationem, sudores ultra modum augere, sic eluta simul materiae utilis parte suo fraudare corpus nutrime; aut & retenta aqua debilitare, torpescere, varias hydropis species creare (ibid.). Contra ubi alimenta, ex se non liquida, justo parciori potu humectantur, nec humidior est temperatura hominis, spissa farcina gravatus ventriculus aegre digerit, tarde expellit, crassio-rem intestinis tradit chymum, qui & per haec difficulter mobilis, horum muco magis inviscatus, fece multa, spissa, sicca, restagnante, opplet, chylum parcio-rem, spissio-rem, lacteis tradit: unde mesenterii obstructio; sanguis glutinosus, densus, atrabilarius; similes alii humores; salis non diluti acritas major; excrementi secessio & expulsio difficilior; cacochymia multiplex; viscerum infarctus, multique alii, quos aquae defectus pedissequos habet, effectus morborum. (Conf. 166, 167, 198, 282, 285.).

457. Materiaram, quibus vitam, nec aegre,

gre, sustentant homines, tam diversae sunt qualitates; ut pene videatur perinde esse, qualibuscunque utaris, modo valeas; sanis omnia esse sana, & palato impune indulgeri posse, dumne quantitate peccetur. Suadet tamen luxus plurimjs, alios penuria cogit ejusmodi ingerere, quae etiam modice assumpta nocent. Sunt & quorum rarior usus innocens est, quotidianus demum laedit. Sunt quae insuetis tantum obsunt. Quin & ingens illa hominum inter sese discrepantia, quam sanitatis latitudo comprehendit, uti non eundem in singulis virium coctricium gradum ponit; ita aliam atque aliam, quae cuique consentanea sit, victus rationem postulat. Doceat lac, quod Natura infanti destinavit. Juvat itaque & varia mala, quae ex hoc fonte promanant, speciatim exponere.

458. Viscidum in cibis abundans, sic ubi valido Naturae robore non subigitur, chylum producit nimis glutinosum & quae inde porro sequuntur, mala supra memorata (285, 329). Pulmonum

oppletio, glandularum tumores, telae cellulosaë infarctus, systematis, quod ad bilem pertinet, inertia, generis nervosi languor, torpor vis vitalis (196, 198.), præcipua fere sunt, cum gluten, ex primis viis in interiora devectum, universam humorum massam inundat (283). Glutinoso autem & acre quandoque jungitur, quod aut manifestum continent alimenta, aut corruptione, ob defectum coctionis inducta, concipiunt; ex vegetabilibus quidem acidum (307.), acerbum (309.), ex animalibus putridum (312. 313.), ex pinguibus rancidum (375.). Sic pituitae acres (373.) nasci queunt, suis singulae effectibus diversis notabiles.

459. Pinguium abusus, dum blanda sunt, primas vias lubricat, laxat, debilitat, chylum præbet nimio obrutum cremore, qui minus etiam subactus facile secedat (331.). Unde prægravans obesitas (394.). Quin & si virium coëtricium torpidior fuerit actio, qui in esculentis pinguedinibus natura inest mucus (376.), facile

facile in viscidum (458.) degenerat, ac inertem pituitam in univēsum corpus diffundit. Utraque de causa debilitas solidorum (162.), ac torpor (198.). Oleosa insuper sincera, minoribus vasculis impacta, aquosis humoribus introitum transitumque negant; sic obstructions, ac secretionum & excretionum impedimenta creant.

460. Eadem vel spontanea corruptione, vel praeparatione coquinari, vel vitio coctionis, ex nativa blanditie in acrimoniam versa, nocent vehementius (328.); maxime si diuturno abusu rancor primarum viarum in secundas admissus adipem corporis demum quoque infece-rit (375.). Inde pessimae notae cacochymia acris, atrabilaria, scorbutica, cada-verosa, vix extergenda, quae ad inflammationes, exanthemata, herpes, ulcera maligna, cancros, gangraenas, sphacelos, cariem, disponit.

461. Eorum, quae ingerimus ex numero vegetabilium praesertim, multa acidum habent manifestum, plurima la-

tens, quod evolvi potest. Hoc si valida vi coctrice non vincitur, & vel suas ob causas extricatum magis acuitur (307.), chylum, menstrua primae digestionis, sanguinem denique ac reliquos humores acre inficit, qui multimodis ubique (308, 325.) nocet.

462. Acidi austeri, quod praecipue in fructibus minus maturis residet, effectus morborum ex (309, 320, 326, 376.) innotescunt.

463. Acidum subtilius, quod in fermentatis plus minus acre & manifestum inest, spiritu perquam volatili stipatum, citius per massam humorum se diffundens, cum nimio usu vires coctrices eludit, delata in lympham acritate irritante, rodente, solvente, diversimode cum terra concrefcente (320, 371, 372, 379.), dolores, spasmos, vasculorum constrictiones, stases humorum, catarrhos, rheumatismos, arthritidem, calculos & similia insuper producit.

464. Alcaloescentia acria, cibi, potus, condimenti titulo largius ingesta, quid mali

• mali inferant, ex (310, 311.) liquet.

465. Quae de nociva falsamentorum acrimonia hoc loco memorari possent, ante (315, 316.) occupata videantur.

466. Aromatum vis ignea, ab alimenti ingenio (296.) longe aliena, acri oleo, sali, spiritui rectori inhaerens, Naturae humanae vix domabilis, urente laedit sanos stimulo, tenaciore, pinguedini amico, difficulter abstergendo: producit adeo in primis viis sitim, cardialgiam, ardorem stomachi, pinguium una ingestorum rancorem, nauseam, ructus, vomitus; bilem exasperat; intestina inflammat: in secundis viis motum humorum intendit, calefacit, subtiliora dissipat, adipem eliquat, sales acuit, acrimonia alcalescente attenuat sanguinem (310, 311.), corpus torrefacit. Inde siccitas, macies, febres calidae, contracturae, spasmi, exanthemata, inflammationes, dolores arthritici, & plura alia nascuntur.

467. Quod habent vina, cerevisiae veteres, praecipue meraciores, liquores ardentes ex his similibusve igne prolecti,

simplices aut diversimode compositi, acre spirituosum, fermentatione natum, sui generis est, in bonam malamque partem famosissimum, priva sibi efficacia singulare, & abusu magis etiam nocens, quo penetrat altius, ac diluente vehiculo per emunctoria corporis emisso, meracius semet in humores ac solida defigit. Agit autem fluida densando, spissando; partes firmas constringendo; fibras stimulo; vim vitalem, vim sentientem, impetum animale incitando, in turbas adigendo. Itaque necessum est immodica portione induci sitim, temulentiam, circuitum acceleratum, calorem auctum, rarefactionem humorum, subtilioris dissipationem, humorum coagulum, sanguinis diathesin inflammatoriam (367.), vasorum constrictionem, dilatationem, rupturam, errores loci (397 & seq.), obstructions, inflammationes; sed & systematis nervosi vibrationes enormes, delassantes, pessumdantes, nimiam humorum ad superiora determinationem, encephali hinc commotionem, op-
ple-

pletionem; difflato denique stimulo ac fedato impetu insequi subsidentiam humorum, collapsum vasorum, circulationis torporem, frigus, vires exhaustas, omnium functionum languorem, contraria prioribus omnia.

468. Haec rite consideranti haud obscura potest esse ratio eorum, quae ebriosis accidere quotidie observantur. Cur natam ab hesternae crapula aegritudinem nova pocula solvant? Cur hic abusus ex diuturna consuetudine in necessitatem abeat, ac sero aut nunquam dediscatur, imo paulatim increfcens a lenioribus ad fortissima tandem perveniat? Quare junioribus tanto, quam provec̄tis, perniciosior sit? Quamobrem primae digestionis officinam adeo labefactet; ut, prostrata omni ciborum appetentia, solo tandem potu vivatur? Quid humores, tanta spirituum copia jugiter nutritos, in vaporem mutet? Unde cachexia, macies, leucophlegmatia, hydrops, in ebriosis? Unde oculorum rubor, exanthemata faciei? Cur proni sint in morbos acutos, in-

flammatorios, hisque periculosissime decumbant? Cur tremores, paralyfes, apoplexiam, & quae sunt alia sensuum motuumque vitia toties experiantur? An podagra & calculus huic quoque acri debeat?

469. Ejusdem quidem originis, at naturae diversae est acre, Gas HELMONTIO dictum, quod vigente fermentatione vinosa nascens exspiransque afficere eos potest, qui magnam valde fermentabilium, aut reipsa fermentantium, copiam subito in se ingurgitant. Acritas haec, vi elastica praegrandi stipata, stimulo non tantum, sed expansione etiam nocet: unde ructus creat, spasmos ventriculi & intestinorum, inflationes, anxietates summas, vomitum, choleram, diarrhoeam, dysenteriam, ileum, &c. Haec tamen leviora modo sunt, si plurima spectes exempla hominum, quos aëris isthac aura infecti usus subitaneae morti dedit.

470. Dulciaria, saccharata, mellita, hisque similia, usu immodico, per occultam acrimoniam dentibus inimica sunt;

•sunt; pro vi sua fermentante, acidum ingenerant, & quae ex hoc profluunt, mala (461.); praeterea solvunt tenuantque humores (288.); horum minuta densitate & firmas partes relaxant; non uno hinc nomine generi nervoso infesta, infantibus, sexui sequiori, debilibus, hysteri-
cis, hypochondriacis, obsunt.

471. Flatulentum, quod olera, legumina, radices, fructus varii esculenti similiaque, diu multumque, sine interpositis aliis, ingesta, fotu, actione menstruorum digestiorum, fermentatione &c. evolvunt, sicubi vi valida coctrice non subigitur, ructus, flatus, borborygmos, colicas creat, primarum viarum fibras distrahendo enervat, irritando in spasmos ciet, ordinatos motus pervertit: unde cruditas alimenti, diaphthora, varia chyli degeneratio, impedita defaecatio, paucum ac debile nutrimentum, virium lapsus, cachexia &c.

472. Principium terreum in ingestis exsuperans, sive acido infectum (462.), seu viscido (458.) pinguive (459.) permixtum

stum fuerit, ni motu animali vincatur, potuque multo diluatur, oneri est primis viis, dyspepsiam producit (456.), multitudine ac siccitate fecis ventrem infarcit, alvum constipat, haemorrhoides tumentes, dolentes, fluentes, infert, auctaque per chylum nimis terrestrem proportione hujus elementi in sanguine, ceteris humoribus, firmis etiam partibus, cohaesionem nimiam, quietem, inertiam (142.), rigiditatem (166.) torporem (198, n. 4.), spissitudinem (284.), concretiones varias (320.), obstructions (209. n. 8.), & quae hinc promanant, mala innumera efficit.

473. Polytropha, succosiora, jurulenta, quum justo uberius nutriant, corporibus minus exercitatis illata plethora (388.) nocent; augent & adipem non sine molestia (394.), & quando ab animalium partibus praecipue petuntur, ex multitudinis vitio tandem in cacochymiam acrem, putridam (313, 327.), rancidam (328, 375.), viscidam (329, 458.), devehunt.

474. Damnosa praeprimis est aquae in
victu

victu exsuperantia, quam calidæ potiores
admittunt, abusu hodie nimis pervulga-
to. Inundata hoc potu viscera primæ di-
gestionis laxantur, infirmantur, menstu-
orum salia nimis diluta enervantur, ano-
rexia, apepsia nascitur: multa insuper ir-
rigatione mucus (373.), has partes intus
oblinens, abstergetur; unde nudarum sen-
sibilissima teneritudo, dolores, spasmi, in-
tolerantia ingestorum, vita sine cibis, &c.
Chylus vero aquosior, in systema circu-
lationis delatus, tenuitatem aqueam
(287.) per humores diffundit, pallorem
sanguini (363.), colluviem serosam uni-
verso corpori inducit (354, 359.): unde
nutritio prava, solidorum debilitas (162.),
carnis effeminatio, nervorum impoten-
tia, torpor vis vitalis (196.), sensuum,
motuum, circulationis, frigus, hydro-
pum variae species ex restagnante aquo-
so lentore; eodem vero ad emunctoria
determinato, horum relaxatio, excretio
aucta, maxime per renes, diabetes, fluor
albus, sitis, defectus nutrimenti, virium
lapsus, emaciatio, tenuatio corporis, ta-
bes & similia.

475. Si, quae ingeruntur ceterum salubria, ultra modum igne fervent, vias, quas pertranseunt, fauces, laryngem, oesophagum, & in quem descendunt, ventriculum, fervore nimio affici necesse est, amburi, crispari, inflammari, excoriari; hinc dolores, spasmos, siccitatem, indurationem, abscessum, ulcus, fungum, scirrhum, cancrum, in istis partibus nasci. Ex quo fonte multiplex deglutitionis, respirationis, loquelae, concoctionis laesio; praecique autem tristissimae illae ex oesophagi angustia anginae, quae impedito alimenti in ventriculum descensu miseros, fame sitique exhaustos, fato vix eluctabili perimunt. An etiam vini adusti abusus (467.) huic malo favet?

476. Oppositi excessus haud minores, nec multum dispares sunt noxae. Immodice frigentia cum partes internas, calore nativo jugiter fotas, contingunt, fibras earum irritando, poros stringendo, vasa arctando, humores coagulando, dolores, spasmos, obstructions, inflammationes, variaque circuitus, secretionis, excre-

excretionis, impedimentā tum in his ip-
fis, tum consensione etiam in aliis parti-
bus, efficiunt: unde toties ex hac causa an-
ginae, pleuritides, ventriculi, diaphrag-
matis, jecinoris, &c. inflammationes, do-
lores colici, hydrops, aliaque mala nas-
cuntur; eoque fere certius, quo corpus
paullo ante quovis demum modo magis
incaluerit. Liquet adeo, quam male sibi
consulant, qui dum aëre, foco, motu,
inglue, vinis, condimentis, aestuant,
cibus potibusque glaciatis refrigerationem
captare in deliciis habent.

477. Qui prae voracitate cibos soli-
dos, tenaciores, priusquam deglutiant,
commandere praetermittunt, ventriculo
plus facessunt negotii, quam Natura im-
posuit. Minus expedita hinc menstruor-
um in offas non emollitas actio, pingui-
um subactio nulla, difficilior succi extrac-
tio, digestio tardior, tardior de ventriculo
expulsio, plures reliquiae, quas mora
longior diversimode corrumpit, novum
cibum vicissim corrupturas: unde multi-
plex chyli vitium (323 ad 331.), saburra

primarum viarum, nidus vermium, fex multa, tenacius cohaerens, aegre mobilis, adeoque diutius restagnans. Haec tamen debilibus ac defidibus magis, quam robustis & exercitatis, eveniunt.

478. Denique & in temporibus cibandi potandique peccari potest. His quidem indicandis non minus, quam moderandae quantitati, famem sitimque Natura constituit. At multa sunt in vita civili, quae ab homine, non soli ventri nato, determinatius aliquid & uniformius, quam stimuli naturales dare possint, postulant. Itaque ea est oeconomiae humanae facilitas, ut aliis atque aliis legibus sese adstringi patiatur, hisque semel receptis consuescat, nec ideo tamen leviores quasvis ab his recessiones aegre ferat. Intervallis ita quidem multum diversis bene vescimur. Nihilominus nocent sibi, quorum perpetuo in patinis aut poculis animus est; ut semper pleno ventri nunquam induciae concedantur. Etenim, si digestio felix est, quantitatis tamen vitium ingruit (448.): plerumque vero non
inter-

interrupto opere lassantur viscera; ut tarde ac male coquant: unde varii generis cacochylia, hujusque pedissequa cacochymia ac cachexia (449.).

479. Atque haec praecipua sunt istius argumenti capita, unde intelligere licet, quod in usitatioe victus ratione noxium inest. Plurima quidem praeterea ab hominibus nonnunquam, cibi potusve causa, ingeruntur singularia, insolita, cruda, inquinata, corrupta, horrida, venenata, non alibilia, ἀτοπα, quae suis singularia, longe diversis, modis obsunt. Eo alios compellit penuria, alios depravatus ex graviditate aut morbo appetitus, luxus aut avaritia alios. Quandoque imprudens delectus, neglecta praeparatio, incongrua conservatio, casus, aut malorum hominum artes, minusve favens anni constitutio, alimentis ceterum salubribus vitium indunt, quo vim morbiferam, & vel virulentam quoque consequuntur. Haec tamen cum nimis & multa & specialia sint, alienum institutis meis videtur, hoc loco exponere.

De Intempestivo remediorum usu.

480. MEDICAMENTA quum aegris sanitatem restituant, morbosas corporis conditiones in sanas mutandi virtute instructa esse debent (29, 42, 43.). Eo igitur ab alimentis differunt, quae in naturam corporis mutari fas est, ut hoc nutriendo conservare queant.

481. Pertinent adeo remedia ad res sanis non necessarias; ut quos, quales sunt, conservari, non mutari oporteat. Proinde supervacuum est eorum, quibus sani commode caremus, usus, dumne detrimentosus: ingesta enim, quod mutandum sit, non inveniunt: inertia ergo per corpus transeunt; aut Naturae robore subacta in alimentum convertuntur; aut si pro suis agunt viribus, etiam periculum est, ne, quod sanum est, mutando morbum facessant.

482. Nec obtentui est, quod varii dentur sanitatis gradus, quodque, quorum imperfectior sanitas est, cum veluti pro aegris haberi possint, ad valescendum
medi-

• medicina egeant. Neque enim in arte est, quas Natura constituit, omnes sanitatum differentias coaequare; tutiusque, quod hac in parte praestari potest, consentanea vitae ratione, quam medicamentis, obtinetur.

483. Idem de prophylaxi dicendum, quae si continuo per remedia, praepri-
mis, ut fieri solet, valentiora quaeritur, haud raro in prophasin morborum con-
vertitur.

484. In universum itaque hic abusus nocet sanis, praesidia adversae valetudi-
nis in secunda consumendo, adsuetudi-
nem cum menti, tum corpori, inducen-
do, qua tandem necessaria reddantur,
particulis alienis, indomabilibus, succos
inficiendo, vi non propria partes lacef-
fendo, fatigando, regulares Naturae mo-
tus interturbando, ejusque pensum in-
gesta materie non alibili aggravando. His
si adjungas singulares insuper agendi vi-
res, quibus diversa remediorum genera
pollent, haud difficile est colligere, cur
hoc errore impliciti toties suo scopo ex-

cidant, morbosque ac mortem properata, tam pro laetiore sanitate reportent. Alterantia quidem, quae dicunt, nisi draſticae fuerint poteſtatis, utcunque tolerabiliora ſunt, minusque ac tardius nociva. Evacuantium vero, ut frequentior abuſus, ita effectus peſſimi. Obſunt certe eo, quod aut plus juſto ejiciant, aut cum inutili etiam utile, quod retineri debebat, aut nimis praecipitanter, aut tempore modove incongruis, aut non ſuis locis (401.). Nocent & emunctoriis ſtimulo, attritu, dilatatione, anaſtomofi, diapedeſi, diaereſi (203. 1. 2. 3. 4.), infirmatione, incontinentia, infarctu, confuſione. Naturae praeterea ordinem turbant, intentiones fruſtrantur, ſolicitant imparatam, ſtimulis extraneis adſuefaciunt, ad ſuos ſurdam reddunt, incitant ad id, quod male ejeſtum eſt, reparandum, nec alio ferme fine, quam ut praeſto ſit ad excernendum (391.): unde, ubi reparati excretio tardat, multitudine angitur, expellere molitur urgetque irrequieta. Sic tota demum huic ſtudio addicta vires ſuc-

coſ

eosque corporis, & alimoniam, consumit in conficienda materie mox oneri futura. Haec si vel valentissima corpora tandem pessumdare debent, quanto citius certiusque valetudinarios, debiliores, qui nimis frequenter ex hoc abusu robur sibi vani promittunt?

485. His addi potest, nocere etiam haud raro remedia, tametsi ceterum congrua, sicubi ad affectus, Naturae per consuetudinem familiares, qui medicati quid in se habent, tollendos temere adhibentur: sanati enim longe deteriora saepe mala post se trahunt.

De Potentiis, quae virus habent.

486. SI quid perexigua mole ingestum corpori humano, aut a foris admotum, vi singulari, nec moli respondente, effectus producit expectatione longe majores, qui in perniciem vitae ac fanitatis tendunt, id venenum dicitur.

487. Tantus quidem id genus rerum numerus est, & tam differentes agendi modi; ut speciatim singulas hoc loco ex-

ponere vix finat instituti ratio. Merentur, tamen in genere considerari.

488. Venenorum nonnulla acritate Mechanica (292) infestant, aequiparanda potentiis, quae fracturas ac vulnura (217, 218.) inferunt. Ingesta igitur partes internas, exquisito sensu praeditas, irritant, pungunt, scindunt, lacerant. Unde dolores, spasmos, vulnura, haemorrhagias, inflammationes, ulcera creant certo fere lethalia; quum domari, detergeri, aut ad inertiam redigi in visceribus perpetuo motis vix queant.

489. Inest aliis acre Chemicum (293.), manifestum, occultum, multiplex, quod quidem humoribus solutum, motu ac calore corporis actum, etiam altius penetrare & multimodis intendi potest (301.). Horum adeo effectus intelliguntur ex (306.).

490. Quaedam vi septica tam vehementer in humores grassantur, ut late diffusa putredine corpus inde colliquescat diffluatque, solidis non minus, quam fluidis, sua cohaesione destitutis. Conf.

(161, 2. 288, 310 ad 314.): unde &, quas inferunt, noxas perspicere datur.

491. Aliorum deleteria potestas vasa constringit, humores inspissat, meatus occludit, motum supprimit, circuitum vitalem, secretiones, excretiones retardat, sufflammat; ita ocysus aut ferius mortem infert.

492. Longe plurima tamen, eademque perniciosissima, ipsum vitale principium (169 & seq.) invadunt, hujusque motus aut irritatione violenta perturbando, aut vehementissime incitando, aut & injecto torpore suspendendo (195, 199.), functiones vitae pessumdant. Quin credibile est, reliquos etiam venenorum in solida & fluida effectus (488 ad 491.) magna ex parte iisdem vitalium virium motibus vitiatis deberi; hos certe pedissequos habere, eoque magis esse exitiales. Hac igitur potestate inprimis virulentae gradus malignitatis videntur metiendi.

493. Ex quo intelligere licet, quamobrem sensuum motuumque, qui voluntati parent, facultates plerumque tristis-

simas in turbas conjiciantur; ut ipsam mentis arcem ab isto hoste oppugnari dixeris (179, 209, n. 5.)? Et cur Naturae vires raro hic multum valeant (180.)? Et quam prope a venenis absint medicamentorum efficacissimorum permulta; ut omnino ambigere inter utrumque genus videantur, ad utrumque pertinere? Vires medicatae & venenatae, qua proximis gradibus sese contingunt, exigua molis differentia invicem convertuntur.

494. Haec vero uti sic fatis apposite generalem toxicorum efficaciam declarant; ita nequaquam tamen sufficiunt ad privam singulorum exponendam, qua fit, ut alia prae aliis velocius aut lentius, inque alias & alias partes ac functiones, modisque longe diversissimis, inexplicabili plane varietate, suam saevitiam exercent. Parum profecto vel acutissima etiam ingenia hic promoverunt.

495. Nec minus difficilis indaginis istud quoque est, quod venena quaelibet non cuivis indiscriminatim homini aequae noceant, nec & eidem quovis demum modo

modo admota. Alia quippe vapore aëri permixto, in spiracula corporis admissio, operantur; alia maxime, cum deglutuntur; alia in vulnere tantum, quae quidem inertia reddere vis ventriculi valet; alia aliis modis; nonnulla etiam quibuscunque. Haec uti observando discimus, ita, qua fiant ratione, explicatu arduum est.

496. Miasmatum noxiorum, quae aëra inficiunt (440.), haud absimile est ingenium: quanquam enim non adeo semper vi deleteria agunt; agunt tamen parva mole, ac materia saepe sensibus vix manifesta, modisque singularibus, & morbos creant refractarios, malignos, quos vis Naturae difficulter superare valeat (486.). Nec infrequenter corporum virulentorum effluvia sunt. Quocirca omnino ad venena referri merentur.

497. Haec inquinamenta quam multiplici origine in atmosphaeram subvehantur, utcunque quidem ex (440 ad 444.) intelligere est. Nec difficulter perspicitur, ob amplissimum, quod viventibus cum aëre intercedit, commercium

(422.), plurimas patere vias, quibus admitti queant, solidaque stimulando, torpesciendo, succorum crasin motumque turbando nocere. At cum propriam singulorum naturam, viresque privas, ac agendi modos eruere aggredimur, effectuumque tantopere discrepantium rationem reddere, aqua non minus haeret, quam in historia venenorum (494, 495.), nec, praeter generalia (488 ad 494.), quidquam certi determinare licet.

498. Hujus etiam loci sunt contagiones, quarum virtute velut genitrici id genus morbi suam speciem propagant & communicata multimodis labe per homines grassantur. Agunt certe & virulenta potestate (486, 496.), & suo quaeque modo sibi proprio, & in alias atque alias corporis partes (494.), effectusque statos quidem, at longe diversissimos, producant. Unde constat, uti origine, ita naturis, magnopere inter sese discrepare, & suas singulis inditas esse certas vires, quibus, cum per congruas vias in corpora devenerint actioni faventia, su-

am

am quaelibet morbi formam distinctam constanti lege haud aliter procreent, quam plantarum animaliumve femina, aptis concepta locis, in suam singula determinatam speciem evolvuntur. Quo fit, ut diverso cuiusvis contagio suus respondeat singularis morbus, horumque totidem differentia genera, quot contagiorum, numerentur nequaquam inter sese confundenda.

499. An igitur omnis contagio animata est, suamque quaelibet habet singularem, unde oritur ac multiplicatur, animalculorum speciem? Quod peculiare nonnullis est, haud satis tuto per analogiam universo generi tribuitur. An vis phantasiae, an metus, contagiorum mater? Violentos animi motus ad virus generandum, acuendum, conferre posse indubium est; at si vel soli etiam meticulosi tantum inficerentur, ipsis tamen sensibus constat, singularem in veris contagiis materiem intervenire, qua sine reliqua vix quidquam possint. Utrum immutabilis est, rerumque principiis hac dote

dote aequiparanda contagiorum natura? Et, si est, an inde sequitur eadem ober-rare chorda, & qui specificum quaerat antidotum veneno contagioso opposi-tum, & qui de metallis vilioribus in au-rum transmutandis fatagat? Dubia pro-positio, conclusio falsa BOERHAAVIUM non tangit, etiamsi ab Archiatro Regio pronunciata.

500. Attendi praecipue meretur, qua contagia pollent, mirabilis illa facultas sanos humores in sui similitudinem con-vertendi. Hac nititur stupenda eorum-dem multiplicatio. Nec sese tamen ex-ferit, nisi vi vitae in corpore idoneo ex-citata; ut omnino dubites, utri potior effectus pars debeatur.

Data certe est Naturae humanae po-estas assimilandi, qua in augendo su-s-tentandoque per alimenta corpore suo utitur. Nec facile tamen dixeris, hanc esse, qua gliscit contagium vitae tam i-nimicum; nisi corruptionem neges quid-quam a coctione differre, & quod Na-tura violenter patitur, perinde habeas,
atque

atque illud, quod dedita opera in corporis sui conservationem peragit.

Qui vim generandi contagiis inditam ponunt, hypothesi utuntur nondum demonstrata (469.).

Nec magis satisfaciunt, qui unice a solidis vivi corporis per virus in singulares insolitosque motus stimulis omnem hanc efficacitatem repetunt; quasi parum constaret, posse etiam effluvia, odores, fermenta, stupendas subito inducere mutationes liquoribus, in quos continentium nulla est vasorum actio. Ecquis autem credat priorem clarius intelligi, quam posteriorem agendi modum, inque corpore, cujus & partium & virium tanta est conspiratio, mixtioni nihil, oscillationibus omnia deberi in permu-
tanda humorum crasi?

Fermenta quoque, latiore Chemicorum sensu accepta; quanquam propriam sibi habent assimilandi virtutem, quae ab actione contagiorum minus abluere videatur; minime tamen hanc rem conficiunt; ut quorum idea haud universe quadrat,

drat, nec ratio minus, atque stimulorum, inexplicabilis est.

Quare credibile potius, non uno eodemque modo omnia & singula sese multiplicare & vero forsitan propiorem fore, qui diversarum sententiarum nulli seorsim addictus omnes in unum colligat. Nihilominus cum ne sic quidem certa hujus materiae explicatio tradi queat, inutile fuerit vaga incertaque ratiocinatione multa moliri, quae opinionem modo, nec scientiam, parere valeant.

Errores in motu animali.

501. MOTUS muscularis, quem homo pro arbitrio exercet, ita cum reliquis corporis vivi motibus cohaeret, ut excessu defectuve paulo majore peccare nequeat, quin ocysus, ferius, oeconomia conturbetur. Ex iis igitur, quae alternantes musculorum actiones comitari ac consequi in corpore observantur, mutationibus sponte innotescunt, quos motio aut quies modum excedens inducit, effectus morbofi.

502. Musculus vi sua sese contrahens brevior fit, crassior, durior, turget, figuram suam situmque ratione partium vicinarum mutat, movet sese & tota sua mole, & quavis fibra sua, movet & partes, ad quas pertinet, quasque contingit, & si quem habet antagonistam, & quae huic contiguae sunt, partes. Quum vero deinde contentionem suam remittit, & ipse in statum pristinum redit, & restituntur, quaecunque dimota fuerant. Itaque ab initio contractionis ad ἀκμὴν usque, & inde ad plenam usque relaxationem, omnes illae partes in continuo motu sunt eoque multum variante.

503. Nec constat voluntariam musculi contractionem ita a motibus vitalibus pendere, ut, quae accrescit musculo, velocitas de summa illorum decedat. Imo vero novus veluti hic motus illis superadditur. Universa ergo motus atque adeo attritus quantitas in corpore tum augetur pro numero ac vi agentium reciproce musculorum.

504. Quocirca multiplex sub exerci-
tio

tio musculari infertur vicinis canalibus, oculis, receptaculis, pressio, remissio, distractio, arctatio, agitatio, quae cum inde in contenta transeunt, his quoque motus superpondium conciliatur, quo fit, ut stagnantia moveantur, fluentia promoveantur, mutua solidorum fluidorumque inter se actio, & quae hinc consequuntur, intendantur.

505. Ita quilibet musculus, alterne contrahens sese & remittens, suo systematis vasorum tractui novam applicat vim, quae humores urget pellitque fortius, quo circulationis legibus determinantur. Eorumdem motus ergo accelerari debet.

506. Eadem causa sanguis venarum, copia ac impetu majore, protrusus infususque cordi irritamentum fit, quo hujus contractionum numerus ac vis intenditur. Inde consensu expedito & respiratio incitatur, & arteriarum properantur motus per universum corpus.

507. Continuata igitur musculorum actione vires vitales, quibus humores

circumducuntur, quaquaversum animantur, novisque (503, 505.) jugiter augentur. Crescit adeo circulationis vigor, attritus, calor, quaeque ex his pendunt, cum conditiones corporis, tum functiones intenduntur.

508. Magnum praesertim, nec uno nomine, adjumentum nascitur officinis instrumentisque, quibus alimenti coctio, defaecatio, distributio, assimilatio perficitur; ut adeo nutritionis opus feliciter procedat. Atque haec sunt publica exercitationis modicae emolumenta.

509. Unde constat, quasnam immodica noxas inferat oeconomiae humanae. Quippe, quo ipsa excedit gradu, eodem velocitatem circumeuntium humorum auget (409): quocirca, quae inde oriuntur, mala in genere reduci queunt

I. Ad caloris nativi augmentum enorme, quo agitati attenuatique succi, dissipata parte subtiliore, spissantur, serum ac fibra sanguinis diathesin inflammatoriam (367.) induunt, sales dein ac olea continuato attritu acuuntur, solvuntur,

volatilia, acria, putrida, rancida, foetida, ambusta redduntur (424. n. 7.), circuitui vitali ineptissima.

2. Ad partium continentium laesiones valde periculosas. Etenim rarefacti magnoque impetu propulsi humores sua vasa ultra modum dilatant, irritant, deterrunt, rumpunt, destruunt: unde errores loci (397 ad 406.), dolor, inflammatio, febris acuta, suppuratio, gangraena, haemorrhagia, aut vitalibus visceribus sanguine accumulato obrutis suffocatio ac mors subitanea.

3. Ad succorum, qui sub moderata circulatione restagnant, commotionem, ut suis excussi sedibus evagentur.

4. Ad multivarias denique secretionum excretionumque turbas, quarum vi omne genus vitiorum qualitatis, quantitatis, motus, loci, in materias, quae secerni & excerni debent, invehitur.

510. Mobilior itaque & volatilior fluidorum, quam solidorum, natura facit, ut exercitio immoderatiore jactura inaequalis inferatur, hinc mole illorum

decreſcente ſolida praevaleant, exſucca corpora areſcant, rigeſcant. Aqua & ſpiritu, parte humorum tenuiore, difflatis, craſſamentum ſuperest (284.) iners, tenax, immeabile per vaſcula minora: unde horum ac parenchymatis exſiccatio, contractio, concretio, univerſae adeo compaginis rigiditas major (164, 166.). Pingue, qua ſtagnat in ſuis loculis, commotum, eliquatum, ſanguini redditum, attritu & calore ex blando in acre, rancidum, degenerans (375.), per emunctoria expellitur: hinc celeris emaciatio (395.). Gelatina nutriens (379), ſolidorum fibris undique interfuſa, deteritur, exprimitur, acrior per motum facta excernitur, parte tenuiore expreſſa ſolideſcit: inde defectus nutritionis, augmentum rigiditatis. Bilis quoque nimium commota, aduſta, in ſummam acuitur acrimoniam, qua & primas vias infeſtat, & ſuos egreſſa cancellos in reliquum etiam corpus ſua malignitate graſſatur.

§ 11. Ex dictis (509, 510.) liquet, ſolum motus animalis exceſſum ſolida

fluidaque corporis tam vehementer a statu sano alienare posse, ut vel venenatis etiam viribus (486.) agere videatur: & cum in univ[er]sum fere semper & cuivis noceat, ac raro profit, nocere tamen maxime, inter sanos, aetati tenerae, sexui sequiori, temperamento bilioso, sicco, calido; tum vero plethoricis, valde obefis; cacochymicis, in haemorrhagias, aut abortus proclivibus, & quibus viscus aliquod totumve corpus contabescit, & qui spiritus laborant difficultate, & calculosis, iisque, quorum circulationi pertinaces obstant canalium obstructions, tumores, humorum congestiones, &c. His ubi & insuetudo accedit, aut ingens aëris aestus, aut ex cibi potusque defectu inanitas, aut subitus a statu quietis ad vehementem motum transitus, tanto pejores inferri noxas necessum est.

512. Minoris momenti sunt, quae ipsis musculis nimium exercitatis eveniunt, mala; lassitudo, debilitas, tremor, dolor, spasmus, impotentia ad
mo-

motum. His tamen quies fere pro remedio est. Siccitas autem, rigiditas, tendineae naturae multiplicatio, quas labor excedens carnibus musculorum inducit, haud aequae facile tolluntur.

513. Haud laetior est illorum sanitas, qui in opposito errore versantur. Nimia quies & potentias motrices, & quae movendae sunt, partes in torporem conjicit. Vis musculosa desuetudine contractionis, congesto pingui, languore influxus vitalis, minuitur, suffocatur; articuli, rigescentibus per otium ligamentis, axungia coeunte (222.), aptitudinem ad motum amittunt; antagonistae magis renitentur. Ita neglectus animalis motus demum impotentiam parit.

514. Plus tamen damni & humorum circuitus ob hanc causam patitur; ut qui solis commissus vitae viribus, extraneis destitutus suppetiis (507.), per vascula minora primum, dein per universum systema languescit: unde humorum stagnatio, accumulatio, inviscatio, caloris nativi imminutio, secretionum ac excre-

tionum impedimenta, & quae ex his oriuntur, mala quamplurima. Ex hoc fonte igitur polychymia (385.), plethora (387.), obesitas (394.), profluunt, quae farcinis corpus gravant firmarum partium mole ac vi majoribus. Plenitudini cito succedit cacochymia iners, glutinosa (283.), aquosa (287.), frigida, universum corpus inundans; qua laxum, molle, flexile (160, 162.), solidis inducitur, vis vitalis torpet (196, 198.), vigor nerveus perit, colluvies serosa, leucophlegmatia, hydrops varius, pigritia ad motus, sensuum hebetatio, ἀναίσθησία, omnium functionum suffocatio tandem nascitur.

515. Prae ceteris pessime afficiuntur, quae abdomine continentur, organa primae digestionis; maxime si etiam prono corpore sedenti comprimantur, atque alimenti copia & qualitas haud respondeat vitae desidi. Namque respiratione vegeta, motu externo, succussione, non adjuta in opere suo tardant, alimentum imperfecte coquunt, lente propellunt,
mora

mora longiore corrumpi finunt, utile haud satis emulgent, nec depurant, faeces accumulunt: unde omne genus vitiorum chyli (323 ad 232.), ructus, flatus, spasmus, anxietas, alvus tarda & tumens, anorexia, universae officinae infirmatio, menstruorum inertia, degeneratio varia, mesenterii vasculorum obstructio, aliaque innumera mala nascuntur. Ingens praeterea succorum multitudo, quâ viscera illa perfunduntur, solis eorum viribus, extranea ope destitutis, haud satis promoveri potest: languet ergo circuitus; fit humorum congestio, stagnatio; sanguis tarde redux, rarius pulmonum aëre animatus, nec vigore cordis incitatus, in vappam abit, infarcit venae portarum systema, splenem, hepar, cetera. Nec mirum adeo bilem denique vitari (372.), cacochymiam, scorbutum, cachexiam, icterum, hydropem, malum hypochondriacum, & alios id genus morbos inde produci.

Damna ex posituris & motibus singularibus.

516. QUAM in plerisque rebus suis affectat amatque Natura, variatio & mediocritas in partium corporis motione ac positu quoque conducit. Nocet, quidquid hic justo violentius est aut nimis diuturnum sine remissione; nec in aegris tantum evitari debet, sed vel in sanis etiam causa morborum fieri potest.

517. Status, ultra modum protractus, artus inferiores humoribus tarde ad cor redeuntibus gravat: unde infarctus, oedema, varices, ulcera. Lumborum quoque, renum, coxarum, passiones hoc situ contrahuntur: ut & genitalium vitia ex humorum congestione, & herniae inguinales (233.), crurales (234.), in feminis fluxus uterinus, fluor albus, abortus, uteri vaginaeque procidentiae (250 ad 254.); maxime sicubi & nixus subinde accedens pressionem auxerit ac partes gravitate deorsum vergentes etiam protruserit. Sanguine autem difficilius &

versus cor remeante, & inde ad caput ascendente, cum homo diu stat immobilis, haud mirum, magis, quam aliis exercitiis, lassari & vel animo linqui.

518. Sessio quieta, immodica, ut minus fatiget, nihilo tamen salubrior est, praesertim corpore pronato multumque flexis genibus. Similia hinc mala artubus inferioribus, lumbis, renibus, coxis, fiunt (517.): tum & curvitas dorfi, obliquitas spinae, crurum stupor, ischias, claudicatio: ex impedimento denique abdominis viscerum vitia modo (515.) enumerata.

519. Decubitus excedens, systemati uropoeo nocivus, renes comprimit, obstruit, inflammat, secretioni, propulsioni, excretioni lotii obstat: unde mucus, sabulum, calculus, horumque sequelae. Officit & situs horizontalis caput humoribus replendo: unde cephalalgia, ophthalmia, haemorrhagia, sensuum hebetudo, vertigo, sopor, &c.

520. Multos praeprimis ac graves affectus producit subita, violenta muscu-

lorum contractio , diu continuata , absque remissione , accedente etiam , quae nixus intendatur , spiritus inhibitione. Etenim vehemens tractio , pressio , distentio , arctatio , propulsio , vim infert partibus , mutuam inter continentia & contenta rationem omni modo variat , motum ac directionem humorum valde opere mutat ; maxime cum , anima etiam compressa , sanguinis per pulmonem trajectus suspenditur. Inde musculorum tendinumque de suis sedibus excussio (243.) , armillarum , vinculorum , ipsorumque tendinum relaxatio , ruptura , articulorum distorsio , subluxatio , luxatio (226, 227.) , ossium fractura (217.) aliaque nexus situsve vitia (224, 229.) , herniae (230.) , prolapsus (248. & seq.) , meatum ac receptaculorum dilatatio , anastomosis , diapedesis , diaeresis (203.) , aneurysma , varix , fluidorum aberratio omnivaria (397 ad 405.) , haemorrhagia , haemoptoe , mictus cruentus , sugillatio , emphysema , tumores varii , & quae ex his oriuntur , mala innumera.

521. Haec si quis ad varias corporis partes, ut suis singulae musculis mobiles sunt, aut, ob viciniam consensumve qualemcunque, illis agentibus diversimode affici debent, applicat, is facile intelligit, quot qualesque noxas inferre tussis, cachinnatio, sternutatio, oscitatio, pandiculatio, declamatio, vociferatio, cantus, tubarum inflatus, saltus, lucta, caespitatio, bajulatio, aliaeque id genus motiones, sicubi enormes fuerint, queant.

Exercitationes Mentis immodicae.

522. ATTENTIOR contemplatio eorum, quae quisque in semet ipso facile experitur, affatim docet, mentis actionibus haud minus, quam corporis exercitiis, vires dissipari, alternamque requiem illis aequae, ac his, interponendam esse, ut sanitas persistet.

523. Mens nimirum corpori suo, dum vita viget, intime implicata est: ut difficulter concipere liceat tam exquisitam ejus operationem, quae prorsus nihil corporeae mutationis quoquo modo sibi innex-

innexum habeat. Praeterquam enim, quod multas cogitationes determinati sequantur motus corporis, sensoria quoque cum externa, tum interna, materiem occasionesque cogitandi vix absque aliqua motionis suorum staminum specie subministrare posse videntur. Oportet itaque, cum mens in sua officina actiosa est, hujus organa plus minus cieri, tendi, laxari, oscillare, inter sese agitari, quomodocunque saltem aliter se habere, quam ubi ab opere feriatur.

524. Praeterea verosimillimum est, systema nervosum, qua sensui praeest, vi quadam motrice animari, vitali muscularive virtuti (170, 502.) forsitan aequiparanda, qua agente stamina ejus tendi, rigescere, turgere, concipiendis ad irritamenta oscillationibus aptari queant, vicissimque remitti ac flaccescere, cum otatur. Nec refert, utrum a spiritu, quem vocant, animali, per nervos diffuso, eandem repetas, an quoquo alio modo ab ortu putes inditam, mecumve in re obscura opinando nihil augureris. Agnoscent-

scendum tamen videtur, aliquod menti in eam concessum esse imperium, quo excitare silentem pro lubitu possit ad agendum tam in universo corpore, quam in singulari parte: perinde ut muscoli etiam arbitrio parent.

525. Constat autem sentiendi illam vim (524.) cum vi vitali communicare; ut altera alteri pro irritamento esse possit (179.). Quin & mutuum forte inter eandem & muscularem vim commercium viget, quo fit, ut nervorum interventu jussa mentis ad musculos deferantur: nisi mavelis idem utrobique motus principium dari, at quod pro differente partium, quas animat, conformatione diversimode agat. Utraque certe & nervorum & musculorum virtus non inexhausta est; nec continentem fert laborem; nec fatigari altera sine alterius detrimento potest.

526. Quanquam igitur, quae in sensoriiis cientur, agitationes motibus musculorum longe minus manifestae sunt; facit tamen summa medullae nerveae teneritudo, ut haec vel gravius etiam, certe ni-

hilo levius, ab immodica exercitatione affici mutarique debeat, quam muscoli ab excessu motus animalis (512.), nec dispares inde contrahere laesiones. Mollissima nimirum stamina quovis demum modo (523.) frequentius, diutius, vehementius commota, inter sese attrita, lassantur, tonum amittunt, tremores irregulares, injussos, concipiunt concitantque praeter ordinem in vicinis, spasmo velut obrigescent, aut flaccida resolvuntur; vis ipsa nervea (524, 525.) elanguescit, dissipatur. Ex quibus, nisi tempestitiva requie leventur, sensuum externorum internorumque hebetudo, impotentia, idearum confusio, somni turbulenti, pervigilium, imaginatio depravata, delirium, fatuitas. An & quae musculis assiduo labore evenit (512.), siccitas, rigiditas, in his quoque organis nasci potest, qua senile vitium in facultates mentis ante tempus invehatur?

527. Ingravescunt autem haec mala, novisque augentur, quum sensorii communis agitatio etiam apparatus encephali

phali vasculosum in motus enormes ciet, ac majore sanguinis copia caput opplet. Unde partium distensio, dolor, calor, inflammatio, atque ex his nascens actio- num mentis multiplex perturbatio. Quin & consensio mutua principiorum motus (525.) facit, ut viribus nerveis (524.) ni- mium intensis, lassatis, dissipatis, reliquo- rum systematum vires similia patiantur, hinc corpus absque labore suo fatigetur, omniumque ejus functionum consequatur laesio.

528. Accedunt vitia ex motu animali neglecto (513 ad 515.), vitaque sedenta- ria aut stataria (517, 518.), literarum stu- diosis familiari, quae uti ex se sat gravia sunt, ita magis etiam properantur ac in- valescunt, ubi robur corporis inquieta cogitatione minuitur.

529. Excessus tamen cum varietate studiorum tolerabilior est: at vehemens cogitationum in eandem rem intentio, non interrupta, rari sunt, quibus non magnopere noceat. Etenim pars illa sen- sorii communis, quae sola tum in actione
est,

est, & in quam tota veluti mens omni sua vi incumbit, violentiam patitur haud minorem, quam muscoli singulares fortiter diuque contracti (520, 526.). Itaque aut stamina ejus tam pertinaciter arriguntur, ut remitti dein nequeant, aut oscillandi finem non faciunt acrius commota, aut nimium distracta tenorem denique amittunt. Unde omne genus mentis perturbationum, melancholia, ἔκστασις, mania, catalepsis, fatuitas, sensuum impotentia, virtutis nerveae resolutio, & similia nascuntur.

530. Neglecta mentis cultura organis quidem sensoriis torporem inducit, vim nerveam hebetat ac exstinguit, facultates animi aut omnes, aut singulas, labefactat, ut vel universae, vel aliquae, inertes otiantur. Ceterum tamen, nisi & motus animalis intermissio accesserit, reliquis functionibus haud adeo obest, ut non ignavos videas stupidosque crebrius fere, quam ingeniosos, ad ultimam usque senectutem firma corporis valetudine perfrui.

531. Ex his (508. ad 530.) inter se collatis manifestum est, exercitationes mentis, quam corporis, suo excessu longe magis infirmare sanitatem. Patet etiam, cuinam aetati, sexui, temperamento, acriora studia & lucubrationes minime convenient? Cur profunda meditatio magis fatiget, quam motus muscularis? Quare iis, qui gravi morbo exhausti revalescunt, tam perniciofa plerumque animi intentio, saluberrima autem corporis moderata exercitatio?

Vis noxia Animi perturbationum.

532. INEST in animo impetus, quo fertur in ea, quae, quod vel bona, vel mala, vel insolita sint, saltem talia videntur, placent, displicent aut percellunt. Is sicubi commotionem in homine excitat majorem, quam quae rectae rationi conveniat, haec animi perturbatio dicitur.

533. Comitatur adeo hanc (532.) & prodit actionum illarum, quae ex mutua animi corporisque conjunctione fluunt, major minorve a justo tenore alienatio.

Unde consequitur, ut in eo statu organa quoque, sensibus motibusque voluntariis dicata, turbis agitentur, viresque, quibus animantur (502, 524.), in vitiosos motus aberrent.

534. Quin docet etiam observatio, cordis arteriarumque motus, calorem, colorem, habitudinem corporis, una tum alterari; universum ideo circulationis ambitum, & quibus haec nititur, vires vitales (170.), quasque sub se habet, quarumvis partium actiones praeter ordinem affici.

535. Quae si quis, prout latissime patent, recte perpendit, ei dubium videbitur, utrum animi ea magis, quam corporis, perturbatio dicenda sit; quando totius oeconomiae humanae functionum nulla est, quae ab hoc impetu immunis perverti nequeat.

536. Quocumque autem modo isthaec (532. ad 535.) in homine fieri concipias; five mente imperante; five caeco instinctu; seu incitante quadam vi, menti indita, a reliquis ejus facultatibus distincta:
illud

illud certum, deberi ea quidem mirabili, quod inter bina hominis principia viget, commercio: at hoc ipsum tamen leges limitesque, quibus in statu tranquillo adstringitur, tum adeo excedere, ut, qui eduntur, effectus prorsus insoliti, ejusque viribus longe superiores videantur; saltem, quo minus data occasione nascantur, impediri, aut nati supprimi pro arbitrio vix possint.

537. Nimirum, quae homini data sunt, bina actionum systemata, alterum menti cum corpore commune, alterum si non mere corporeum, certe a conscientia semotum; etsi diversis legibus reguntur; contubernalia tamen in uno corpore sunt, ac mirabili commixtione per singulas partes diffusa, instrumentis inter se contiguis, connexis, aut & communibus gaudent, viribusque animantur aut iisdem, aut inter se se consentientibus (525.). Quocirca, quaecunque in alterutro ciuntur, insigniores commotiones quo minus in alterum quoque transferantur, fieri haud potest.

538. Quae quidem Medice confiderata docent, in animi motibus impetuosas dari agitationes, quae in principio cogitante, hujusque adeo officina, primum natae, inde in reliquum corpus protrusae, exque hoc vicissim eo, unde venerere, revolutae, celerrimo itu redituque tam vehementer augescunt; ut, quidquid est virium facultatumque in toto homine, conturbare, atque hinc universae oeconomiae humanae fundamenta concutere queant.

539. Quanquam igitur in moderatis, qui ratione diriguntur, sua inest eximia utilitas, haud minus physica, quam moralis; magnopere tamen vitae ac sanitati nocere etiam possunt valde violenti; maxime sicubi & subito erumpunt, aut pertinaci duratione inolefcunt, aut intus faevientes nequicquam comprimuntur, aut alii aliis celerrime superveniunt sive affines, sive inter sese oppositi.

540. Inde sensuum, motuum, circulationis, respirationis, secretionis, excretionis, coctionis, nutritionis, generationis,

nis,

nis, &c. innumera ex hoc fonte vitia profluere quotidianum est, quae alias quidem Naturae viribus sponte rursus superantur, nec raro tamen in omne etiam morborum genus, & in subitaneas lentasve mortes abeunt.

541. Uti vero affectionum mentis quaeque pro sua diversitate diversas externis corporis partibus actibusque mutationes inducit, quibus, tanquam propriis characteribus, foris expictae sese dignoscendas produnt; ita suo etiam singulae modo peculiari internas vitae sanitatisque conditiones convellunt, vires corporis motrices opprimendo, exagitando, perturbando. Atque hinc praecipue multifaria illa nasci videntur motus humorum vitia (406. ad 413.), quae in pathematis, prout aut laeta, aut tristia, fuerint, alia atque alia etiam ex pulsu sese manifestant.

542. Principia videlicet atque instrumenta motus consensione accurata sese accommodant propensionibus & averfationibus mentis emotae, hujusque ideo

statui diverso respondentes quoque in corpore mutationes excitantur. Inde gaudii comes auctior, expeditior, circulatio, secretio, excretio; sed & insomnia, insania, virium resolutio, quin mors apoplectica, ubi nimium est & improvifum. In amore non abfimilia infunt; protractum autem rei amatae defiderium, & aegritudo de perdenda, aut non obtinenda, inquietem, languorem, anorexiam, chlorofin, tabem, noftalgiam, melancholiam, erotomaniam &c. inducit. Ira impetu efferrato nervos, mufculos, fanguinem, bilem, exagitat; hinc furorem, inflammationes, febres ardentes, vifcerum primae digestionis turbas enormes, errores fluidorum omnivarios (397. & feq.), & vel veneniferam quoque vim creat. Odium ac livor perfeverans pervigilio, febre lenta, appetitu protrato, inedia, pallorem, torporem, maciem, cachexiam infert. Moerore vis nervea languet, tonus partium fatifcit, motus vitales immi nuuntur; unde pulfus tardus, contractus, circulatio lenta, invifcatio humorum,

fan-

sanguinis coagulum, coctionis ac nutritionis defectus, diarrhoeae, obstructiones, scirrhi, melancholia, icterus, hydrops, somni diuturni, lethargus, catalepsis, &c. Metu vis muscularis infirmatur, tremunt membra, sphincteres resolvuntur; minuto cordis vigore ambitus circulationis contrahitur, repressis intro humoribus pallor fit, siccitas, perspirationis suppressio, attractio major, anxietas, viscerum vitalium oppilatio, Naturae ad munia sua impotentia. Terror, praeter ceteris perniciosus, systema nerveum violentissime quassando, spasmos, convulsiones, epilepsiam, stuporem, imaginationem depravatam, inducit; contractis subito vasculis minoribus humores versus vasa majora cogit, cor in palpitationem, pulmones in angorem conjicit, pallorem, frigus, congestiones, abortum, parit, evacuationes supprimit, subito necat.

543. Quocirca manifestum est, animi motus violentia, frequentia, duratione enormes, multo, quam corporis, gra-

vius oeconomiam humanam affligere: nocere autem praeprimis, sicubi & immodicas mentis exercitationes comitantur (522.): posse tamen & plurimum prodesse, quum aegris accidunt; hinc medicamento non minus, quam veneni, vim exferere: difficillimum denique esse, quos creant foventve, morbos sanare, nisi animo in tranquillitatem restituto, hosque propterea heteroclitos aut malignos quandoque videri, cum, quae subest, compressa mentis perturbatio latet; physiognomoniam igitur Medico tum maxime conducere, ne frustra laboret.

Excessus somni ac vigiliarum.

544. VIGILANTI quae per functionum exercitationem de corporis cum materia, tum viribus, decedunt, non ita cibi potusque usu reparari queunt, ut non interposita etiam quiete opus sit. Inde naturalis somni necessitas & consentaneus sanitati modus.

545. Tametsi igitur & somni & vigiliarum, in longissimum tempus, sine interruptio-

ruptione, protractarum exempla prostant; uterque tamen excessus praeter naturam est, nec impune tolerabilis. Non durabilis vita est, quae alterna requie caret; nec nisi umbra vitae perpetuus somnus.

546. Facit nihilominus aetas, sexus, temperamentum, vitae genus, clima, tempestas, consuetudo, &c. multiplicem in his rebus inter homines discrepantiam; ut difficile sit, suam cuique mensuram per certa tempora definire. Oportet ideo, quae de excessuum noxis dicam, non nisi congrua limitatione ad singulos homines applicare.

547. In vigiliis nonnulla semper datur sensuum externorum, internorum, motuumque voluntariorum exercitatio, minor, major; expedita certe virium organorumque, quae his functionibus dicata sunt, ad agendum alacritas adest. Universa ergo mentis officina aut agit, aut saltem agere gestit. Contra somni tempore, quies horum omnium, relaxatio instrumentorum, virium torpor.

548. Quum vero post aliquanti tem-

poris vigilias sano hebescant sensus, membra graventur, musculorum vis labascet, ipsa mens langueat, mutuique cum corpore commercii pertaesa somnum appetat; liquet, istud hominis systema non ita comparatum esse, ut perpetim vigere possit.

549. Vigilanti praeterea, ob continentes emporii animalis agitationes, reliquae etiam corporis partes stimulantur (179.), vires motrices quaecunque excitantur (507, 508, 525, 527, 537.). Unde circuitus sanguinis, attritus, calor, attenuatio humorum, mutatio, secretio, excretio, intenduntur, quae hoc incitamento destituta in dormiente imminuuntur.

550. Intelligitur inde, pervigilio noxas inferri organis sensoriiis motoriisque, vires horum exhauriri, stamina atteri, vibrationes in his cieri inordinatas, a mente non regundas: unde series cogitationum male cohaerens, phantasia luxurians, impressio idearum non delenda, delirium, vertigo, cephalaea, agrypnia.

551. Auctiore insuper humorum mo-

tu (549.) subtilia dissipari, crassa cogi, sales & olea asperari, bilem acui, solida deteri, pingue consumi, adeoque corpus exficari, emaciari, bilem atram generari, haemorrhoides, febres, delirium melancholicum, inquietudinem perpetuam, somni fugam induci. Haec vero prioribus (550.) juncta quam vehementer universam oeconomiam turbare possint, quisque videt.

552. Et magis quidem isthaec omnia (550, 551.) properantur augenturque, sicubi non interrupta facultatum mentis contentio, studia non variata, aut violentus animi motus, vigiliis accesserint. Laborem corporis nata ex lassitudine somnolentia tempestive satis utplurimum abrumpit.

553. Contraria igitur mala nimium dormientibus accidere debent. Universae functionum animalium officinae torpor, in hujus organis viribusque, quin & in ipsa mente, agendi defuetudo, ineptitudo; hinc omnium sensuum hebetatio, motuum inertia, ἀναίσθησία. Ex lentore
vero

vero circulationis incremente obesitas, polychymia, spissitudo humorum frigida, leucophlegmatia, capitis oppletio, effeminata carniū mollitudo, secretionum ac excretionum suspensio, excrementi accumulatio, defectus coctionis, depurationis, nutritionis, vigoris denique vitalis in universo corpore extinctio ac sopor lethalis.

554. Ex quibus (550. ad 553.) inter se collatis patet, praecipua, quae ex hoc fonte profluunt, mala ad exercitationes corporis animique nimias aut intermissas (501. ad 530.) pertinere, hinc pro varia similibus vel dissimilibus potentiarum combinatione plurimum intendi minuique posse. Tum cui aetati, sexui, temperamento, vitae generi, alteruter excessus magis aut minus noceat? Quodsi vero inter duo tantum extrema eligendi optio daretur, quodnam praefereendum?

Excretio ac retentio inordinata.

555. UT suus corpori vigor constet, egestorum non minus, quam ingestorum,

rum,

rum, certa quaedam ratio & modus esse debet, nec excerni retinenda, nec retineri excernenda. Utrumvis enim acciderit, id nocumento est.

556. Magna tamen pars eorum, quae hoc titulo comprehenduntur, naturam potius morbi aut symptomatis (34, 41, 86.) referunt. Quare hoc loco de illis duntaxat dicemus, quae causarum nomine venire possunt.

557. Salivae, uti secundum naturam jugiter in os confluit, exspuitio sano homini coctionem alimenti infirmit, exhauriendo una omnes liquores salivae similes, quos Natura in primas vias convehit, ut has humectent inque ciborum digestionem adjuvent. Unde sitis, siccitas, chyli spissitudo, difficilior a fece separatio, absorptio minus prompta. Excipit haec defectus nutritionis, emaciatio, debilitas. Sanguis autem sua lymphâ orbatus, concretus, atrabilarius, obstructions, melancholiam, hujusque sequelas parit.

558. Alvi suppressione diuturna ster-
cus

cus accumulatum, exsuccum, durefcit, aegre dein promovendum: intestinis hinc distentis, ἔμφοραξι imperviis, fibris eorum infirmatis, vasis compressis, tumet venter, molestia nascitur hypochondriaca, pertinax alvi constipatio, haemorrhoides, capitis gravitas, dolor, vertigo, angina, ophthalmia, vomitus, ileus, putror fecis, aestus, febris, spasmus, inflammatio intestinorum, &c. Haec quidem in naturis debilioribus, quae plurimum excrementi generant. Robustis pauca, quam quotidie ex alimentis parant, sex etiam per multos dies retenta non nocet.

559. Qui urgens lotium reprimunt, nisi invitis tandem effluit, vesica his ultra modum turgens hypogastrium ac lumbos tumore, dolore, angit; cavitas vesicae immanis fit, fibrarum ejus atonia, sphincteris spasmus invincibilis, ischuria tarde aut nunquam sananda, ῥήξις quandoque (203, 4.), aut κυσικήλη (238.), aut ex stagnantis urinae acrimonia inflammatio vesicae & gangraena. Haec mala

mala topica. Accedunt ex impedita simul lotii secretione feri urinofi in sanguine retentio, putrefactio, lymphae, & qui ex hac fecernuntur, liquorum corruptio similis (313.): unde anxietas, sitis, nausea; vomitus, saliva, perspirabile, sudor, urinosa; tremor, vertigo, delirium, convulsio, lethargus, mors.

560. Perspiratio ultra, quam par est, aucta vires prostermit, animi deliquium, mortem subitaneam (427,4.) infert. Suppressa eadem siccat integumenta ac rificat, vascula obstruit, humorum molem auget, gravitatem ad stateram & ad sensum, lassitudinem, anxietatem, animi torporem, congestiones in partibus, tumores, dolores, inflammationes creat; nisi mature benignum aliarum excretionum augmentum consequatur. Accedens autem retenti excrementi acrimonia etiam febres, erysipelas, rheumatismum, arthritidem, inducit.

561. Sudatio nimia exsiccat corpus, debilitat, subducta aqua humores cogit (282.), diathesin inflammatoriam (367.),

atrabilariam (284, 365.), sanguini conciliat, cohaerentiam inter lympham & crassamentum infirmit, (319.), alia excrementa inspissat, minuit, immeabilia reddit, poris nimium patulis periculosam ad frigus sensilitatem parit. Haec quantum noxae inferre queant, ex locis citatis intelligitur. Sudor admissio frigore subito cohibitus similiter, ut suppressa perspiratio (560.), nocet. Sudandi autem consuetudo tempore in naturam conversa, si sponte aut arte abrumpitur, difficillima saepe mala producit.

562. Immoderata feminis profusio non solum utilissimi humoris iactura, sed ipso etiam motu convulsivo, quo emittitur, frequentius repetito inprimis laedit. Etenim summam voluptatem universalis excipit virium resolutio, quae crebro ferri nequit, quin enervet. Colatoria autem corporis quo magis emulgentur, eo plus humorum aliunde ad se trahunt, succisque sic ad genitalia derivatis reliquae partes depauperantur. Inde ex nimia venere lassitudo, debilitas, immobilitas, in-

ces-

cessus delumbis, encephali dolores, calores, convulsiones, sensuum omnium, maxime visus, hebetudo, caecitas, fatuitas, circulatio febrilis, exsiccatio, macies, tabes & pulmonica & dorsalis, effeminatio. Augentur haec mala atque insanabilia fiunt ob perpetuum in venerem pruritus, quem mens non minus, quam corpus, tandem contrahit, quoque efficitur, ut & dormientes obscena phantasmata exercent, & in tentiginem pronae partes quavis occasione impetum concipiant, onerique & stimulo sit quamlibet exigua reparati spermatis copia, levissimo conatu, & vel sine hoc, de relaxatis oculis elapsura. Quocirca liquet, quare adolescentiae florem adeo pessumdet iste excessus? Cur senibus tam pernicialis? Discrepant tamen hoc virium genere homines etiam ejusdem aetatis inter sese plurimum; aliis vel modica venere languentibus; aliis immoderatissima vix exhauriendis.

563. Abstinentia nimia rarius quidem obest; obesse tamen visa hominibus na-

tura falacibus, *πολυσπέρμοις*, pollutione debilitante, gonorrhœa, oppletione, tumore, dolore, inflammatione partium feminiferarum, stagnantis feminis inspissatione, corruptione, satyriasi, spasmiss, melancholia, mania venerea. Sexui sequiori ex hoc fonte quandoque languor virium, fluor albus, chlorosis, malum hystericum, furor uterinus. Cohibita autem succi feminalis ad exitum concitati ejaculatio *σπερματοκήλην*, *κισσοκήλην*, scirrhum, cancrum testium, inducit.

564. Lactis excretio, nutricis viribus major, subducto corpori nutrimento, debilitatem, pallorem, maciem, circuitum vacillantem, febrim hecticam, tabem, sudores profusos, utero gravido abortum creat: frequentiore insuper uberum succu etiam vis nervea labascit, irritabilitas (190.), animi dejectio, deliquium, cordis palpitatio, vertigo, sensuum, maxime visus, teneritudo, hebetudo, spasmi hystericis, nascuntur. Parati autem lactis suppressionem mammaram sequitur distensio, tumor, dolor, febris, inflammatio,

tio,

tio, suppuratio, scirrhus, aut impetu aliorum verso dolores rheumatici, humorum in partibus aliis congestiones, harumque sequelae; nisi mature salutaris per transpirationem, sudorem, urinas, alvum, lochia, menstrua, evacuatio supervenerit.

—365. Nimiae sanguinis jacturae, per quascunque vias factae, consecutiones sunt inopia liquidi vitalis (393.), virium defectus, circulationis languor, caloris nativi extinctio, pallor, omnium actionum infirmitas, crudi, aquosi, pallidi, mucosi, in humoribus accumulatio (283, 287, 354, 360, 363, 366.), solidorum debilitas (157.), cachexia, leucophlegmatia, hydrops. Contra haud minus periculosum est, sanguinis effluvium aut naturale, aut cui natura dudum adsuevit, supprimi. Etenim plerisque sanitatibus ad colligendum aliquod humorum superpondium inest pronitas, qua cum necessariae, tum tolerabiles, redduntur evacuationes, & quod per has amissum est, continuo reparatur. Ita vel praeter ne-

cessitatem institutae sanguinis detractio-
nes etiam in consuetudinem abeunt, nec
intermitti impune possunt (484.). Ple-
thora inde multiplex (387 ad 392.), uni-
versalis, particularis; vasorum distensio,
circuitus suffocatio; varia naturae ad ex-
cernendum molimina, motus irregula-
res, spasmi, enormis humorum in partes
singulares congestio (411.), inflammatio,
error fluentium (399.), impactorum
(400.), excretorum (401.), effusorum
(402, 403.), secretorum (405.); praeci-
pue autem mirabiles per insolita loca hae-
morrhagiae.

De Calculi origine & nocumentis.

566. RETENTORUM classi haud in-
congrue calculum annumerare licet; ta-
meti nec male aliorum referri soleat.
Habet enim pro basi terram, cujus uti
plurimum in fluidis firmisque partibus
corporis humani (137), inque alimentis
(148.), quibus vescimur, inest; ita, quod
superfluum est, lege sanitatis tempestive
foras ejici una cum ceteris excrementis

debet. Terra igitur retenta, stagnans, si, secessione ab aliis principiis facta (320.), suas moleculas adunaverit, in calculum concrefcere potest.

567. Medica quidem historia docet, vix ullam corporis partem dari, quae non aliquando huic concretioni obnoxia fiat; maxime tamen primas, quas vocant, vias, & quae tum bili, tum lotio, destinatae sunt, officinas, cum primis viis proxime communicantes. Dixeris ideo, humores, qui crudorum permixtioni prae reliquis patent, praecipue lithiasin contrahere.

568. Terrestres ingestorum particulae, acido praeprimis infixio stipticae, in ventriculo aut intestinis retentae, solidum aliquod corpusculum ibidem pro basi natae, cui adhaerescere queant, succis eo confluentibus glutinatae, volutatione jugi addensatae, calculum in his partibus formant augentque aegre excutiendum, homini tamen, quam brutis, minus familiarum. Documento sunt aegagropilae & lapides Bezoar.

569. Lotium coctum sanissimum, lim-

pidum, etiam per bibulam colatum, in vase quiescens, ad contiguam hujus superficiem adfigit minima granula, quibus dum ex recente lotio, subinde infuso, alia atque alia accedunt, crusta tandem nascitur ex veris calculi elementis composita.

570. Corpus solidum, insolubile, cavo vesicae urinariae vivi hominis, aut animalis, detentum, cito obducitur crusta simili, quae indies augetur; etiam si vitio careat urina. Crescit eodem modo semel in viis urinae natus calculus, restitansque immeabilis redditur.

571. Inde & quivis fere calculus in centro nucleum monstrat, primae crustae basin, quam orbis alii aliis appositi, externi internis majores, ambiunt, incrementi paulatim facti indices.

572. Analyfi Chemica tamen constat, non meram terram esse, quae sic coit; sed aquae etiam, salis ac phlogistae aliquid, & materiae elasticae plurimum accedere, mixtione simili, qualis in firma corporis compage obtinet (132, 133, 146.). Accuratiores autem calculi recentis contem-
pla-

platio quoque detegit, crustas ex micis componi, quae salium crystallos referunt. Extimae certe superficiei quandoque distinctae ac grandiores id genus massulae insident.

573. Ex quibus (569 ad 573.) colligere est, elementa calculi, ut sales in aqua, vere soluta in lotio sano fluctuare, inde per modum crystallisationis Chemicæ excuti, mutua attractione in granula majora, & haec porro inter sese, concretere, obviisque corporibus sese adfigere, sic repetito saepius eodem opere crustas calculumque urinae formari, tam intra, quam extra hominem. Illustrat hanc lithogenesin confirmatque generatio tartari ex vino, stalactitae ac topi ex aquis.

574. Nec contra facit, quod materies, prius aqua soluta, post excussionem aqua insolubilis sit, nec, pro natura salium, sapida. Historia naturalis & Chémia id genus exemplis abundant.

575. Quocirca & ratio reddi potest, cur vita sedentaria, diuturnus in dorsum

decubitus, temperamentum frigidius, immanis aqualiculi pinguitudo, varia systematis urinarii vitia, obstructio, inflammatio, ulcus, scirrhus, callus, occurfus corporum heterogeneorum in viis urophoris, adeo faveant calculi generationi? Ponunt haec omnia conditiones, quibus excussio salium quorumvis ex suis muris promovetur.

576. Nequaquam igitur hic opus est fermentatione, putrefactione, spiritu Gorgoneo, clavulis ferreis, mucu glutinante, aut spiculis alcalinis, volatilibus, quae terram ferruminent. Fingi haec facilius, quam demonstrari, queunt.

577. Agnoscenda tamen insuper est dispositio quaedam singularis, interna, haereditaria, connata, aut post nativitatem acquisita, qua, ceteris paribus, alius prae alio magis in lithiasin propendeat. Solida quidem systematis urinarii sic comparata, ut lotium nimis morentur, aut adhaesionem justo facilius admittant, eo conferre possunt. Maxime vero incusandum videtur illud urinae vitium, quo terreae

reae ejus particulae ultra modum abundant, aut citius, quam par est, etiamnum intra corpus secessionem moliuntur (371). Inde minguntur arenulae, aut majore numero, citiusque a mictione, excutiuntur; nisi intus adhaerendi opportunitatem nactae in calculum concrecant.

578. Quum igitur observatio doceat, pueros, senes, quiescentes, frigidos, acidis aut acescentibus cibis, vinis austerris utentes, acido laborantes, hypochondriacos, hystericas, arthriticos, prae aliis frequentius calculo infestari; credibile est materiae acido-terreae in urinis exsuperantiam eo disponere. Nec sane refragatur huic sententiae natura lithontripticorum; nec, quae de acidis in terram absorptis Chemia demonstrat.

579. Calculi fellei, etsi diversum paulo ingenium est, origo tamen haud absimilis censeatur. Ponit fere certam bilis a naturali sua indole degenerationem; ut quae sana nequaquam, lotii instar (569.), terram excutiat. Inde differentia multiplex colorum, flavi, viridis, lividi,

atri, albi, cinerei (372.), & vis ardendi non omnibus eadem, & diversa gravitas. Solvuntur & alii aqua calida pro magna parte, alii non item. Nec satis constat, utrum ab ipsa bile semper atque unice materiem suam habeant; licet in hujus officina inveniantur. Alimento ceterum ficciori ac vitae defidi concretio ista praecipue debetur; quum crassamentum fellic, quod alvo excerni fas est, retinetur.

580. Quae porro in aliis succis partibusque corporis nascuntur, varii generis concrementa lapidea (567.), ex his (568 ad 579) rite applicatis haud difficulter intelligi & exponi possunt.

581. Quaecunque autem corporis parte haereant, facultas nociva, qua laedunt, mere mechanica est, effectusque producit admodum manifestos. Moles nimirum, pondus, durities, premit vicina, gravat, comprimit, canales obstruit: unde humorum transitus intercipitur, circulatio, secretio, excretio turbatur, impeditur. Motus, allisio, frictio, atterit, irritat tenera solida, allicit humores,

res, lacerat vasa: sic dolor, calor, inflammatio, suppuratio, gangraena, callus, nascuntur. Continuum vero calculi, dum in corpore manet, incrementum etiam haec mala adauget. Quae quidem si ad singulas partes, harumque functiones, & mutuos consensus adplicantur, plurimarum sanè magni momenti affectionum originem promunt.

Potentiae morbificae animatae.

582. ANIMALIS vitae plena omnia. Aër, aqua, tellus, communia Naturae habitacula, animantibus undique scatent. Stupendus praesertim minutiorum animalculorum numerus est, & vis sese multiplicandi fere tanto major, quanto minoribus sunt corpusculis. Accedit eorundem summa voracitas ac mirabilis, cum in pabulo conquirendo, tum in nidulando, sagacitas & industria. Unde fit, ut non in omne modo vegetantium genus grassentur, sed vel majora quoque animalia in escam nidosque convertant, horumque adversus robur sua se parvitate ac numero tueantur.

583. Multifaria igitur occasio est, qua & homini ab istis hostibus inferri injuria possit; nisi forte admissi in tempore suffocentur, rejiciantur. Patet extima superficies, cui se adfigant, porisque cutis, aut inflictis vulnusculis, se suave ovula insinuent. Nec desunt meatus externi, quos subeundo in interiora deveniant. Aëris potissimum, cibi, potus, vehiculo in primae digestionis officinam facile invadunt.

584. Practicorum ideo observatis & compertum est, multiplex animantum genus quandoque in homine & extra & intus nidulari, neque ullam corporis partem, externam aut internam, plane ab isto onere immunem esse; ita tamen, ut quarum facilior est a foris aditus, praeter ceteris frequentius obsideantur.

585. De illis quidem animalculis, quae extra hominem etiam obvia sunt, sicubi in homine reperiuntur, vix cuiquam dubium est, quin extrinsecus eo devenerint, sive jamjam evoluta, sive in semine suo etiamnum latentia, quod, congruas intus condiciones nactum, sui gene-

generis animal demum excluderit.

586. An autem lumbricorum intestinalium, teretis, plani, ascaridis, alia quaeri debet origo? Quia proprii velut & domestici sunt animalium, ac praecipue hominum, intestinis, raroque, aut nunquam, alibi inveniuntur. An aequivo-
cam ex putredine nativitatem habent? An spiritus mundi arbitrariae facultati debentur? An potius humano generi inde a primo ortu congeniti per traducem veluti in eodem propagantur? Utrum vero ex femine quidem nascuntur, at non suo, aut ex insectis alienigenis, quae intra corpus humanum recepta, ob pabuli aliarumque conditionum diversitatem, in aliam speciem degenerant? Nimis haec omnia repugnant communibus generationis legibus, quas observatio fidelis in minimis aequae ac maximis animalibus detexit, quam ut admitti queant.

587. Quum itaque suum & genus & speciem tueantur isti vermes; primasque modo vias (583.) obsideant; & pro aetate, sexu, temperie, vitae genere, aëre, cibo,

cibo, potu, regione, anni tempore, &c. diversis, alios prae aliis magis, minus, aut & nunquam infestent; neque tamen & singulos iidem, sed hos teres, illos ascaris, alios iterum taenia: suadet profecto analogia, eosdem quoque a foris in hominem deferri (583.), & consimilem prioribus (585.) ortum habere, seseque in eodem more ceterorum animalium multiplicare; nisi validis naturae viribus superentur. Quanquam vero & haec sententia suis vexatur dubiis, quae expediri aegre queant; non sunt tamen ista tanti momenti, ut non sperare liceat, ulteriore scrutinio tandem ad liquidum perductum iri. Quod ipsa Natura dictavit, systema non ilico turbandum, si qua forsitan parte ob cognitionis humanae angustiam hiat.

588. Sanitas quidem id contubernium saepe haud aegre fert. Nec raro tamen multimodis inde laeditur; maxime ubi interiora occupantur. Primis hinc viis a mole, numero, conglomeratione vermium, gravitas, infarctus, obstructio, ileus: a motu, reptatu, suctu, irritamenta ner-

vorum, nausea, vomitus, singultus, anxietas, motus ventriculi & intestinorum inordinati, spasmi, ructus, flatus, borborygmi, dolores ventris varii, tumores, alimenti coctio perturbata, chyli absorptio impedita, alvus irregularis, alias stricta, alias laxa: quandoque & rosio accedens excoriat, inflammat, exulcerat, perforat: ex consumptione chyli esuries, bulimus: ovula vermium, recrementa, cadavera, mucum naturalem inviscant, accumulunt, menstrua primae digestionis inspissant, corrumpunt, ac fecem fece acervando putrorem late diffundunt. Haec quidem topica sunt mala.

589. Facit autem multiplex hujus officinae cum universo corpore consensus, ut & reliquae partes una afficiantur. Etenim subtractio nutrimenti maciem, pallorem, debilitatem, atrophiam creat: chyli nec rite cocti, nec defecati, alienis etiam intermistis corrupti, vitium, in secundas vias delatum, in cacochymiam & cachexiam degenerat. Irritatio denique, per instrumenta motus ac sensus, horumque vires,

vires, quaquaversum sese extendens, omne genus affectionum spasmodicarum inferre potest. Hinc circuitus humorum turbatus, cordis palpitatio, pulsus exilis, deficiens, intermittens, animi deliquium, horripulatio, febris, dolores varii, vertigo, caecitas, aurium tinnitus, insomnia turbulenta, terrores, deliria, aphonia, paralyfis, catalepsis, apoplexia, tetanus, motus convulsivi praesertim, atque insultus epileptici omni modo mirabiles.

590. Ex his (588, 589.) porro sponte innotescit, quaenam nasci mala possint, quum in aliis corporis vivi partibus, externis vel internis (584.), aliquod animantium genus nidulatur.

De ceteris, quae forinsecus admota obsunt.

591. MULTA insuper casu, vel consilio, corpori externe admoventur, aut in illud incurfant, quae, prioribus titulis non comprehensa, praeteriri tamen nequaquam debent; quia in producendis morbis plurimum valent.

592. Vestimenta, quae consuetudo magis, quam Natura, homini necessaria fecit, mole, pondere, adstrictione, quas ambiunt, partes premunt, vasa arctant, appulsis humoribus resistunt, contentos repellunt, solidorum fibras inter se compingunt. Quae quidem si moderata fuerint, sanum robur, vigorem circuitus vitalis, mutuam continentium & contentorum actionem, attritum, calorem nativum, augent (433, 434.), tegumenta, nervos, fibras, musculos, fultura juvant, debilibus hinc saluberrima. Excedens autem pressio, ut vario est gradu, mala plurima ac diversissima inducit. Humoribus inde diathesis inflammatoria (367.), putredo (313.); reditus per venas, influxus per arterias impeditus; virtutis nerveae interceptio; nutrimenti, hinc nutritionis ac incrementi aequabilis defectus; materiae solidorum degeneratio; coalitus eorumdem multiplex (209, 6.). Haec dum pressioni expositae partes patiuntur, contraria in reliquis eveniunt; humorum affluxus, accumulatio, impetus major, canalium

nalium distensio, ἀνασώμωσις, διαπήδησις, διαίρεσις (203.), omnifariae fluidorum aberrationes (397 & seq.), incrementum nimium (261.), tumores varii, proportionis ac aequilibrii inter partes, vires, actiones, destructio, &c. Inde anxietas, dolor, oedema, inflammatio, gangraena, stupor, paralyfis, apoplexia, haemoptoe, mictus cruentus, abortus, varia conformationis, situs, nexus, vitia, in teneris praesertim ac debilibus corporibus nascuntur.

593. Eadem, atmosphaeram inter & cutim media, hujus calore fota, illius frigus arcent, calorem extremi corporis augent, molliunt partes calefactas, humores eo trahunt, ab aliis partibus abstrahunt. Quo nomine ut saepe multum juvant, ita alias & vehementer nocent (424, 425.). Interest tamen, utrum linea, xyli-
lina, coriacea, serica, lanea, plumea, pilosa materies sit, ex qua constant: neque enim in omnibus par caloris tenacitas datur.

594. Combibunt etiam humidum retinentque plus, minus; magis quidem, si

de animali parata sunt, quam de vegetabili materie. Ita diversimode in vascula cutanea agunt, suctuque aut repulsu excretionem ac absorptionem cutaneam multimodis, nec semper innocue, variant, augent, impediunt. Eo quoque haud parum frequentior aut intermissa vestium mutatio facit.

595. Ex his (592 ad 594.) collatis ad (428. 445.) intelligere est, cur intemptiva hyberni aut aestivi vestitus mutatio, subitave partium tectarum denudatio, aut neglecta tegumenti ad aëris vicissitudines accommodatio, tot & tam gravia saepe mala, insuetis praesertim, inducant? Et quid efficere stragula, culcitrae, fasciae, ligationes, &c. possint.

596. Epithemata liquida, mollia, solida, quae corporis partibus multoties, non sine fructu, superdantur, quandoque tamen & nocent frigore, calore, pressione, humiditate, siccitate, singulari materiae suae virtute, penetrabilitate, applicandi modo ac tempore, partiumque, quibus imponuntur, diversa constitutio-

ne. Balneorum vires agendi pari ratione eruuntur.

597. Pinguia autem vario nomine forissecus admota, aut illita, obesse insuper possunt emolliendo, transpirationem occlusis poris supprimendo, tum, sicubi acria simul fuerint, irritando humoresque alliciendo. Unde dolor, febris, inflammatio, erysipelas, pustulae, &c. Nec obstat lentor, quo minus absorpta introeant, stimuloque late diffuso proprias sibi vires per uniuersum corpus, aut in partibus longe diffitis, effectu multum variante exferant, aegrius denuo extergenda.

598. Quaecunque porro impetu acta a foris in corpus incurfant, huiusve motui rudius resistunt, actione mechanica cohaesionem, situm, nexum partium turbando, morbos creare solent, maxime instrumentarios (212.), fracturas (217.), vulnera (218.), luxationes (226.), hernias (230.), prolapsus (248.), vitia numeri (258.), conformationis (259.), magnitudinis (260.), multiplicesque istorum consecutiones. Moles itaque adacti cor-

poris, pondus, figura, celeritas, directio, comparata cum partis affectae cohaesione, fabrica, positione, &c. modum gradumque laesionis determinant.

599. Huc etiam referri possunt injuriae, quas impedimenta in partu, imprudens obstetricatio, nutricis custodisve ruditas ac negligentia, premendo, trahendo, distorquendo, quassando, faucian- do, infanti inferunt, eo deteriores, quo tenellum corpusculum minus est resisten- do. Nec foetus etiam uterinus ab id ge- nus violentiis plane immunis est.

600. Neque tamen hinc intellexeris, quae gravidarum phantasiae vulgo tribui solet, multipotentem in corpore foetus mutando efficacitatem: uti nec, quae de incantamentis perhibetur, vim morbife- ram. An igitur utriusque eadem est ra- tio? An & aequa fides?

601. Ignis quum vi majore, quam quae ferri queat, in partem corporis a- git, motu vehementiore, expansione, effusione, dissipatione, exsiccatione hu- morum, fibrarum vasculorumque cris-

patione, ruptura, omnium in escharam informem colliquatione, singulos inflammationis gradus ad saevissimum usque sphacelum celerrime producere potest.

602. Subeunt quandoque & res alienae, solidae, ad interiora corporis, quae cum nec digeri a natura possint, nec commode rursus ejici, occlusus, ferius, nocivae redduntur. Hujusmodi sunt ossa, lapilli, acus, festucae, clavi, glandes, fragmenta metallica, vitrea, pili, & similia, quae alias per meatus naturales, foris patientes, alias per vulnera, intro deveniunt.

603. Laedunt haec mole sua, pondere, duritie, figura, motu, obstruendo, gravitando, comprimendo, irritando, atterendo, vulnerando. Quodsi vero ejus naturae sunt, ut, quibus alluuntur, humoribus solvi possint, latius etiam sese diffundere ac vi singulari nocere solent. Nec rarum est terrea, mucosa, amurcosa, coagula, iis adhaerescere, sic varil generis concrementa nasci (568, 570, 571.).

604. Pro partium igitur, quas occupant,

pant, diverfitate omnivarios effectus producere debent. In adipem per vulnus demerfa, per annos faepe innocua, varie mutata fede, aut foras demum protruduntur, aut irritando inflammant, exulcerant, aut improvifo haemorrhagias intus, convulfiones, paralyfes, fubitam mortem inferunt. Laryngi impacta, altiusve in tracheam detrufa, repente fuffocant, aut violenta tuffi, inflammatione, exulceratione, tabe, paullatim necant. Deglutita, dum in oefophago, ftomacho, pyloro, intestinis, haerent, obftructione, inflammatione, perforatione, ulcere, calculi generatione (568.), diverfimode hanc officinam turbant. Utrum & ex primis viis nonnunquam in veficam urinariam deferuntur, & qua via? Quaecunque alicubi detenta lotio alluuntur, cruftas calculofas mora contrahunt (570.). Nec obfcurum eft, quid mali in nares, oculos, aures, immiffa creare debeant.

605. Et hae quidem praecipuae funt, inter quas corpus humanum verfatur, potentiae nocentes. Uti vero multae

laedendi facultate inter sese conspirant, multae contra pugnant; ita, quas inducere valent, noxas pro varia similibum vel dissimilibum concursione intendi aut mitigari ac destrui necessum est.

De Seminiis morborum (75.).

606. SEMINIA morborum non minus, quam potentias nocentes, multifariam inter se discrepare, docet, quae has inter & illa requiritur, mutua affinitas (75, 78.), magnusque numerus morborum, quos vi unita producant (120 ad 418.). Merentur ideo speciatim hoc loco etiam considerari (79.).

607. Insunt in homine secundum naturam quam plurimae affectiones, ipsis vitae ac sanitatis principiis necessario innexae, quibus fit, ut corpus humanum non quarumvis potentiarum impressioni resistere, eoque nomine etiam naturaliter ad morbos dispositum dici queat. Haec igitur naturalia vocabo morborum seminia.

608. Quorum quidem alia ubique &
sem-

semper in omni homine obtinent, ideoque universo generi humano communia ac perpetua sunt; alia vero propria, quae in singulis tantum inveniuntur, nec in iisdem omni tempore, aut eodem constanter modo.

Semina morborum naturalia, communia.

609. COMMUNIUM praecipua haec sunt. Firmarum C. H. partium cohaesio nexusque haud insuperabilis; succorum multitudo & crasis facile mutabilis; canalium numerus, subtilitas, implicatio; superficies meatibus undique patens; principium vitae valde sensile (171), fugax (187.); functionum omnium ac singularum generale fundamentum in motibus harmonicis positum; mirabilis universae tum compagis, tum oeconomiae, consensus ac conspiratio; mutui denique mentem inter & corpus commercii leges statatae, nec pro lubitu variandae.

610. Naturam hominis ita comparatam qui confert multiplicibus potentiarum, quibus per vitae munia exponitur, viri-

bus (419 ad 605.), is facile videt, non imparem modo esse quibusvis noxis repellendis, sed pronam quoque in nonnullas ruere.

Semina morborum naturalia, propria.

611. LATITUDO sanitatis uti multam admittit differentiam; ita, quod quisque sanus sibi ex naturae instituto privum habet, quo fit, ut magis, quam alii, ad aliquos morbos proclivis sit, horumque idcirco occasionibus minus resistere queat, inter semina haud inepte referre licebit (75.).

612. Quae vitae humanae periodum variant, aetates hujus loci sunt. Nascitur, crescit, perstat, decrescit, moritur homo ex lege naturae. Cuique horum statuum sua quidem propria est sanitas: at partium, facultatum propensionumque cum animi, tum corporis, magna in singulis discrepantia. Ex hac igitur & diatheses profluere debent, quae quamlibet aetatem in alios atque alios morbos proclivem reddant.

613. In sexu haud minor dissimilitudo est; sive, quas privas sibi & mas & femina habent, partes spectes, seu reliqui etiam corporis habitudinem, aut univrsam œconomiam. Inde uti alia est maris, alia feminae sanitas, ita & cuique sui sunt, in quos per sexum magis inclinatur, morbi, masculini, feminini. Posteriorum praecipue tanto major numerus est, quo plura sexui sequiori munia incumbunt; ut merito uterus sexcentarum in muliere aerumnarum autor dicatur.

614. Temperamentum ponit singularem C. H. sani in solidis succisque suis diathesin ac proportionem, viriumque motricium gradum, unde singularis profluit functionum tenor, qui dum sanitatis modum non excedit, in diversimode temperatis tamen longe diversus est. Multiplex haec discrepantia uti totidem deflexiones ab una sanitate, perfectissima, indicat, ita haud pauciores ad statum morbosum appropinquationes. Ex quo consequitur, ut quaeque temperies in illud morbi genus, quod proxime contingit, pro-

propendeat, hujusque idcirco feminium continere haud immerito dici possit.

615. Eadem ratio est *ιδιοσυγκράσιας* ac privatae partium singularum habitudinis, qua hae ab generali corporis sui temperatura abluunt, discrimine ut plurimum vix, nisi per effectus quosdam, observabili, nec & œconomiam in ceteris admodum turbante. Mirabilis hinc saepe oritur sensibilitas, qua potestates rerum, quas alii facile ferunt, e millibus uni fiunt nocentissimae.

616. Istorum vero seminiorum (611 ad 615.) pars praecipua sedem videtur habere in principio vitali (170.), quod, cum per universum corpus late diffusum sit (175.), amploque polleat consensu (178, 179.), & multum de quaque functione sibi vindicet (180.), si quo gradu, in homine ceterum sano, agilius aut torpidius fuerit, potentias nocentes in morborum generatione plurimum adjuvare posse indubium est (195. 199.). Atqui sanitas multifariam admittit virtutis vitalis tam in corpore toto, quam in singulis par-

partibus discrepantiam (176, 177.).

Morborum Semina, quae sunt praeter naturam.

617. **INGENS** praeterea numerus est eorum, quae sive congenita, seu post natiuitatem contracta, praeter naturam corpori ita insident, ut, quum ipsa morbosa sunt, etiam per potentias nocentes concitata alios insuper excludere morbos queant, merito hinc seminiis annumeranda.

618. Primum quidem huc referantur affectiones occultae, quæ, etsi nihil admodum vitiosi in ulla corporis parte aut facultate prodant; neque etiam ad naturalia semina, communia (609.), aut propria (611 ad 616.), pertineant; nihilominus, data occasione, in manifestos erumpendo morbos, vires suas noxias declarant. Istiusmodi videntur diatheses haereditariae, tum & in utero materno aut ex nutricis lacte prognatae, quae, feminum similes, per annos saepe, absque sensibili labe aut functionum laesione, sopitae latent

tent; at suo demum tempore, faventes
 naetae conditiones, in analogam sibi
 morborum speciem efflorescunt. Morbo-
 sae igitur habendae sunt; quum generali-
 bus sanitatis differentiis (611.) non
 comprehendantur: quanquam cujus gene-
 ris alienatio a statu naturali singulis subsit,
 haud satis constat. Morborum, qui per ac-
 cessiones & intermissiones circuitum fa-
 ciunt, eadem forte ratio est.

619. Alterum genus est affectionum
 mediarum, quae reapse quidem praeter
 naturam sunt, talesque se per sua signa
 produnt; nec tamen ita graves, ut vulgo
 pro morbis habeantur (123.); quum fun-
 ctiones haud turbent (38.). Quandoque
 igitur diu absque noxa feruntur, ac tan-
 tisper a Pathologis ad morborum cau-
 sas potius relegantur (58, 123, 124.);
 dum proprio incremento auctae, aut ac-
 cessione aliorum vel seminiorem, vel po-
 tentiarum, adjunctae, veros demum ac pa-
 lam agnitos morbos pariant.

620. Morbi itaque simpliciores, su-
 pra enumerati (125 & seq.), ad hunc

locum pertinent omnes & singuli, quotquot aut propriis viribus, aut complicatione cum aliis, nondum eo magnitudinis creverunt, ut sanitatis munia manifeste perturbent: at qui proclivem modo ad aegrotandum reddunt hominem. Cujusmodi sunt solidorum debilitas & rigiditas (157, 164.), irritabilitas & torpor (190, 196.), nonnulli cavorum morbi (202.), ut & instrumentarii (213.); potissimum vero vitia fluidorum, cum absoluta (269 ad 302.), tum relativa (383 ad 412.). Totidem haec semina sunt, quae ocyus, ferius, data occasione, sui generis morbos excludere valet: prout locis citatis est videre. Nec sane plethora & cacochymia hunc fontem penitus exhauriunt.

621. Tertium genus est vitiorum manifestorum, quae uti morbofis effectibus palam sese declarant, ita vel sponte, vel aliarum potestatum concursione, in morbos alios, specie diversos, degenerare queunt, nequaquam cum symptomatibus confundendos (97, 105.). Eo
igi-

igitur nomine feminiis omnino annumerari debent, quod proclivitatem ad sui generis affectus ponant; tametsi ipsa nec immerito inter morbos referuntur. Naturae simpliciorum morborum, ante (150 ad 412.) expositae, id per effectus suos abunde ostendunt; quum ex plerisque sibi permissis alii atque alii scaturire soleant. Intelliguntur hinc morborum metaschematismi, exitusque in alios morbos. Nec sane minima haec pars est eorum, quae ad diagnosin ac prognosin in praxi rite instruendam requiruntur.

622. Quocirca patet, seminiis multa, quae praeter naturam sunt, in hominem invehi actione potentiarum nocentium, adeoque ut harum effectus, supra (419 ad 605.), ordine jam enumerata esse, eandemque rem, ut diversimode spectatur, potentiae nocentis, seminiis, aut morbi loco haberi posse.

De differenti causarum morbificarum constitutione.

623. ITA demum perspicere datur, quam

quam multiplici modo verae morborum causae (62.) constituentur. Tametsi enim hoc commune omnibus est, nasci exponentiis nocentibus & feminiis inter se concurrentibus (77.); haec ipsa tamen principia multum diversae sunt originis, nec eadem semper ratione alia aliis sese adjungunt.

624. Primum quidem potentiarum nocentium multae sunt tanta vi praeditae, ut non nisi feminio naturali, communi (609), aut proprio (611.), opus habeant ad causam morbi constituendam, hinc vel sanissimos ceterum statim in morbum conjiciant. Mechanicae potestates (598.), ignis (601.), venena (486.) & plura alia hujus loci sunt.

625. Quodsi feminia, quae praeter naturam sunt (617.), intus alit homo, res non naturales, etiam innoxiae, cum his in morbi causam concrefcere valent; ut adeo tum praecipua morbi pars feminio potius, quam potentiae nocenti, adtribuenda videatur.

626. Quum vero potentiae nocentes

etiam feminia morbosa creare soleant (622.), quae nata, dein cum illis rursus concurrente, in morbos tandem abeant; manifestum est, easdem solas, continuata diu actione, quidquid ad morbum constituendum requiritur, inducere posse, nullo licet feminali vitio praegresso. Incongruus rerum non naturalium usus vel perfectissimas sanitates ita haud raro pessumdat.

627. Quandoque feminiis morbofis accedere debet naturale feminium, proprium (611.), quo maturescant veluti, atque apta reddantur ad generandum morbum, si potentia nocens supervenerit. Docent feminia haereditaria, quae una cum homine ad certam usque aetatem adolescunt, priusquam sese explicent.

628. Morborum, qui ex aliis morbis, tanquam ex feminiis suis (621.), nascuntur, multiplex origo est. Etenim alias morbus primarius, sibi permissus, vi sua in aliud genus sese convertit, singulari hominis, partisve, quam occupat, constitutione adjutus. Alias Naturae hoc opus est

est, cujus dum motus (98 & seq.) morbo superveniunt, hunc mutari oportet. Nonnunquam congrua vel incongrua medicatio, rerumve non naturalium casu aut consilio accedens potestas mutationem inducit. Morbi quoque materies, bene vel male e sede sua in alias delata partes, pro harum diversitate morbum variare potest. Quandoque symptomata sunt potentiae nocentes, quae morbum morbo aggravant (97, 105, 109.). Nec raro quod de morbo utcunque sanato reliquum est, seu materies fuerit, seu vitium solidis fluidisve illatum, seu virium motricium labes aliqua, feminium ponit, quod neglectum levi occasione denuo in morbum prorumpat. Consensus etiam atque conspiratio (609.) facit, ut, malo in alias atque alias partes diffuso, ex morbis morbi orientur.

629. Pro multitudine autem feminiorum, quae in homine insunt, crescit & numerus potentiarum nocentium, & morborum possibilium occasiones multiplicantur, augeturque adeo proclivi-

tas ad aegrotandum. Quum igitur a feminiis naturalibus, tum communibus (609.), tum propriis (611.), nemo immunis sit; natura illi quidem ad morbos pronissimi prae ceteris esse debent, qui & priorum multa ac gravia habent, & morbosus insuper cujusvis generis (617 ad 621.) laborant. Unde patet, quaeenam sit constitutio debilis, quae robusta, qui status valetudinarius, quaeenam debilitas partis singularis? Cur debiles, exacto rerum non naturalium regimini addicti, saepe minus aegrotent, diutiusque sani vivant, quam robusti excessibus quotidianis impliciti? Dissolutam juventutem haud raro senectus manet miserabilis; & contra.

630. Liquet porro, quam utilis haec doctrina sit Medico, rationalem artem profitenti, ad ea, quae morbum praesentem faciunt, recte cognoscenda. Qualiscunque ille fuerit, simplex, an compositus; origo certe ac natura ejus vix rite intelligitur, nisi constiterit, ex quibusnam tum potentiis, tum feminiis, inter
fe

se conjunctis profluxerit. Et quanquam feminiorem consideratio non in omnibus aequae momentosa videri possit, est tamen in plurimis; eoque magis, quum non diatheses adeo mere passivae, quae potentiarum actionem modo excipiant, huc referantur; sed vel maxime activae, quarum vires, a potentiis nocentibus tantum excitatae, his ipsis saepe longe validiores, totum quandoque morbum, aut potiore certe ejus partem, sibi solis vindicant (51, 99, 102.). Quin minus etiam a Practicis praeteriri debent, ut qui inter morbos singularium hominum versantur.

631. Medicum igitur aegri examen, quo vera causae morbi cognitio nititur (72.), non classes modo singulas rerum non naturalium, vitaeque ante actae rationem, complecti debet; sed & universam hominis constitutionem, quaeque in hac cum communia, tum propria, & quae secundum aut praeter naturam, insunt. Ita nimirum utrumque genus principiorum, quibus morbus efficitur (630.),

fese demum manifestat. Quodsi vero alterutrum forte ex se lateat, detegi id tamen quandoque potest alterius noti principii comparatione ad morbum, per suos effectus cognitum (45, 117.), facta. Potentia nocens saepe feminium, aut hoc vicissim illam, sic prodit.

632. Atque hac demum methodo etiam felicissime invenitur eorum, quae Practico agenda sunt, ratio modusque, cum in prophylaxi sanorum, tum in aegrotantium curationibus. Intuta sanitas est, cui non cavetur, ne aut succrescant feminia, aut nata sese explicent. Nec morbus plane tollitur, nisi sublata universa complexione conditionum, quibus fovetur: quod cum in morbis multum complicatis, aut inveteratis, rarissime simul obtineri possit, aliarum post alias correctio suscipi debet; ut minutatim deteratur, quae uno impetu ejici nequit, causa mali. Si quae porro morbosa feminia supersunt, quae tollere nefas, sopire tamen & haec averfis nocentibus potentiis (59, 77.) licet.

Vires Naturae medicatrices.

633. IN tanta rerum nocivarum multitudine cum rari sint homines, qui satis circumspecte vivant, pronum est credere, longe frequentiores fore morbos, quam observatio doceat, nec cuiquam diu incolumem perstare sanitatem posse. Conferre quidem potest, neque sufficit tamen ad avertendos morbos, requiri seminii ac potentiae nocentis analogae concursione, ut nascantur (75 ad 78.): quando concurrendi occasiones adeo multiplices sunt. Oportet itaque alias subesse causas, quas operae pretium est considerare.

634. Quemadmodum Natura humana morbos mortemque averfatur & horret (2.); ita suis quoque viribus instructa est armisque, quibus sese ab illis tueatur, quaeque non minus in corpore, quam in mente, insunt, & quanquam diversae, in eundem tamen finem omnes conspirant (18, 51, 99.).

635. Continuis vitae actionibus expo-
X 4
situm

fitum corpus, proprio suarum partium motu attrituque, cito destruitur. At facultate etiam nutriente gaudet, qua materiem extraneam sibi appropriando jacturam jugiter reparat, inque perpetuo suae materiae fluxu ac mutatione idem tamen atque incolume sese conservat. Sic inevitabili morborum mortisque causae certissimum opponitur remedium.

636. Ejusdem quoque ordinis est facultas admirabilis, quae solidae compagis vulnera, fracturas, ulcera, vexata, mutilationes, artificio inimitabili, consolidat, redintegrat, refarcit. Ea quamvis majori gradu nonnullis animantibus indita sit, quam homini; huic tamen & tam eximia inest, ut merito universae Chirurgiae fundamentum habeatur.

637. Praeterea uti corpus suis viribus alimenta coquit sibi que assimilat; ita non minus facultatem nactum est morbosa, & quae praeter naturam sunt, subigendi atque contemperandi. Hic ille tam salubris *πεπαισμός*, quo conditiones noxiae eorum, quae morbum intentant aut faciunt,

ita mitescunt, ut vel innocuae fiant, vel ad commodam ejectionem expeditae. Quidquid in crisibus salutare est, hac potissimum virtute nititur.

638. Inter praecipuos hujus facultatis (637.) effectus memorari meretur suppuratio, solius Naturae opus, arte quavis superius, praestantissimum adversus cruda, acria, obstructa, inflammata, vulnerata, ulcerosa, emortua, quae aliter sanari nequeunt, remedium.

639. Emunctoriorum insuper summa hic est utilitas (299.); ut quorum beneficio nocentia, aut nocitura, sive a foris ingesta fuerint, sive intus nata, mature ejici possint. Nec ordinaria tantum usu veniunt, quando materies morbosa expelli debet; sed inconsuetas etiam vias modosque adhibet Natura: uti haemorrhagiae, vomitus, cholera, diarrhoea, sudatio &c. docent.

640. Multifariae autem, quibus corpus vivum pollet, vires motrices, quum rebus nocivis irritatae semet exserunt, praecipuum praestant vitae ac sanitati

praesidium. His certe nituntur facultates modo allegatae (635 ad 640.). Inde profluunt motus automatici, irregulares quidem multimodis, at saepe beneficentissimi, certaue determinatione ad salutarem finem tendentes; etiamsi mente nec imperante, nec conscia, & vel invita quoque, fiant, hujusque adeo consilio nequaquam tribui possint (51, 99, ad 105.). His si careret homo, nulla vel sanitati constantia, vel morbo medela foret.

641. Id genus motibus praesertim febris annumeranda est. Licet enim commotio ista, perturbato circulationis systemate, gravibusque symptomatis molesta, haud raro perniciem inferat, hinc merito morbus appelletur; saepe tamen & mirifice adeo salutaris est, ut certius aliud potentiusve cum ad sanandos, tum ad praecavendos morbos auxilium Natura, vel ars, vix agnoscat. Inde vel intemperantia quoque Medicorum in laudanda febre, qui nonnunquam ejus faciendae magis, quam abigendae,

potestatem sibi negatam dolent.

642. Accedit partium facultatumque consensus ac conspiratio (99.), qua tuam sibi opem ferunt, aliae aliarum vice funguntur, sanaeque pro afflictis in motus medicatos ruunt; ut horum iunctis viribus tanto minus resistere imminens praesensve morbus possit.

643. Nec menti humanae sua defunt conamina, quibus periclitantem sanitatem tuetur. Etenim molesta perceptio minantis mali, aut olim tolerati memoria, non modo impellit eam ad quaerendum praesidium, sive id evitatio causae cognitae dederit, seu usus auxilii experimento, ratione, aut conjectura inventi: sed suos etiam animus, formidine periculi inquietus, concipit impetus, motusque in systemate suarum functionum concitat, qui, licet ex instinctu potius, quam ex consilio, profluere videantur, certissimum tamen tutaminis, aut levamenti, adferendi scopum atque efficacitatem manifeste declarant. Hujusmodi sane sunt musculorum, qui voluntati

parent, motus spontanei, cogitationem praevententes, nec pro arbitrio retundendi: praecipue autem, quae praeter rationem toties sese efferunt, determinata rerum noxiarum fastidia, aut medicatarum appetentiae, quibus obsequendo imminentes morbi saepissime avertuntur, refractarii etiam sanantur.

644. Postremo memorabilis quoque est facultas adsuescendi, qua utrumque hominis principium gaudet. Hac si careret Natura humana, paucissimis profecto sanis esse contingeret. Duramur nimirum consuetudine ad innoxie ferendum innumera, quae minus adsuetis ob sunt. Uti vero universim in quarumvis actionum exercitatione multum juvamus consuetudine; ita haec ipsa quoque medicatrices cum mentis, tum corporis, vires (633 ad 644.) quascunque in facilitatem agendi disponit, qua potentiis nocentibus sese opponere, noxas ab his illatas corrigere, partes affectas in integrum restituere promptius, commodius, feliciter, queant. Ita vel morbi eti-

am adfuetudine magis & tolerabiles & tractabiles redduntur, ipsaque venena mitescunt. Quocirca patet, cur ex vetustissima observatione, quae a multo tempore in consuetudine sunt, etiamsi deteriora, insuetis minus turbare soleant? Cur consueti morbi mitiores? Cur valetudinarii saepe praeter expectationem longaeui?

645. Haec summa est remediorum naturalium, quae data homini sunt, ut se adversus plurimas morborum causas tueri incolumem queat. Horum virtute efficitur, ut morbo longe frequentior sit sanitas; ut multi perraro morbis affligantur; nonnulli etiam in sanitate nunquam interrupta consenescant; magnus denique aegrotantium numerus sponte, absque Medici ope, convalescat.

646. Merentur autem ideo quoque accuratius perpendi, quando indubium est, artem medendi non prima solum inde cepisse initia; sed & his ipsis Naturae viribus ita inniti (18, 19.), ut sine illis exquisitissima ceterum Medicorum omnium

omnium industria ne unum quidem servare sanum, aegrumve sanare possit. Iisdem qui prudentissime uti novit, artis fastigium attigit.

647. Atque ista cum perpetuae observationis sint, a nemine quidem in controversiam vocantur. Verum de illo disceptatur acriter, ex quonam hominis principio ea omnia profluant: utrum pars corpori, pars menti, ane huic soli debeantur universa? Utraque sententia suos habet patronos, claros viros, qui magnae contentionis disputationibus inter sese litigando nec vincere tamen, nec vinci, potuerunt. Unde constat, rationes utrinque afferri non improbabilis quidem, at quae nec liquido demonstrent; litemque adeo, quae intra meras opinionationes consistat, haud posse dirimi. Nec ferme spes est unquam prorsus diremtum iri, quando nimis ignorantur vires ac fabricatio corporis, mentis natura & facultates, mutuique, quod inter sese alunt, commercii fundamentum ac leges.

648. Dixeris sane potiora esse illorum argumenta, qui utrique hominis principio suam inesse agendi vim contendunt; si cogites, multos in nobis fieri motus (640.), non inscia solum, sed & refragante anima, quosque contra vellet anxie, non fieri; alios, quacunque causa suppressos, ejus imperio nequaquam resuscitari posse, at stimulo corporeo facile: ex superstite autem in partibus de corpore vivo resectis vi vitali (169, 181.) liquere, dari in corpore vires motrices, quae non a mente pendeant: neque porro intelligentem a stulto, aut adultum ab infante, hac re vel minimum differre: quin & in brutis animantibus id genus motuum instinctuumque dari; nec vel vegetantia iis carere: neque tamen eosdem semper adeo rationales esse, ut non & plurimum saepe noceant (104.): denique in illis ipsis etiam moliminibus, quae indubie ad mentem attinent (643.), sciendis hanc non magis sui compotem esse, quam in animi perturbationibus (532 & seq.); appetitusque ejus ac fastidia

stidia non modo praeter omnem deliberationem nasci, sed vel invitae quoque abs corpore male affecto veluti obtrudi, pro lege sensibus praescripta, qua ad certas corporis mutationes definitae in anima cogitationes, constanter eaedem, exoriuntur.

649. Haec tamen cuncta (648.), multaque alia, quum aliter sentientes non sint convincendo, neque etiam solide ab his refutari queant; superest, ut quisque, quae maxime placeat, sententiam amplectatur, aut, quod forsitan consultius, universa quaestio in medio relinquatur, Pathologos saltem aut Practicos non amplius exercitura, donec a Physiologis ad liquidum perducta fuerit. Utrum tanti interest, an Naturae cum HIPPOCRATE morborum medicatrices appellentur, an vero cum aliis Anima, aut Archeus? Quando, qui diversa de his sentiunt, ad eandem tamen sanitatem homines perducunt, & vel medendi methodo etiam convenire possunt.

De Symptomatibus Singulatim.

650. SYMPTOMATA quum partem status morborum efficiant, cum aegro, tum Medico, manifestissimam (88.); videri possit, nullo ad ea cognoscenda opus esse negotio; ut quae sponte in sensus incurrant. Neque profecto opus foret, si sufficeret nosse, quaenam adsint, nec penitior eorumdem requireretur inspectio.

651. Praecipuum nempe fontem continent, unde, quae ad detegendam morbi naturam, diagnosin, & prognosin faciunt, depromuntur (45, 111, 117, 118.). Oportet itaque Medicum, qui iisdem legitime uti velit, singulorum causas, sedes, variasque ad morbum relationes, rite intelligere.

652. Adde, quod morbi compositi, cum in symptomatibus suis, quorum diversa concursione constant, spectantur (417.), distinctam horumce notitiam exigant, ut ex vero enodari possint.

653. Pathologia igitur rationalis ordinatam primo tradere expositionem debet

omnium & singulorum alicujus momenti symptomatum, in qua inveniri, cum opus est, queat, quaenam cujusvis sit natura, quam diversa origo, & quae aut partes, aut vires, in quoque afficiantur. Nec sane prius multiformes eorumdem complicationes, etiamsi curatissime digestas, recte aut proponere, aut cognoscere licet.

654. Ingens autem numerus, ut molestiam creët in ordinando, satis tamen commode, recepta dudum divisione tripartita, ad actiones laesas, vitia excretorum, ac qualitates sensibiles alienatas, refertur (119.). Ulteriorem singularum classium digestionem major minorve simplicitas, mutuusque aliorum cum aliis nexus, haud difficulter determinare potest. Idcirco vitiositates qualitatum sensibilium praemitemus.

Qualitates sensibiles alienatae.

655. **QUIDQUID**, praeter actiones & excreta, in corpore aegroti, vi morbi a statu naturali mutatum, ope sensuum a Medico percipitur, id ad hunc titulum referri

ferri debet. Cujusmodi plurima sunt, quae, etsi quandoque parum aut nihil incommodant, notari tamen atque intelligi debent; ut latentes intus causae morbique, ex quibus profluunt, inde cognoscantur. Praecipua tantum attingemus.

656. Color superficiei corporis, quae visui patet, ex permixtis integumentorum & , qui proxime subsunt, translucentium succorum, aut & solidorum, coloribus constans, uti multa etiam in sanis varietate ludit, ita pluribus causis modisque vitari potest. Interceptus, aut nimius humorum influxus; eorumdem fluentium (399.), impactorum (400.), effusorum (402.), secretorum (405.), nutritientium (404.) errores varii; cacochymia multiplex; crasis per *πεπασμὸν* (637.), admixtionem, separationem, coagulum, attenuationem, corruptionem, mutata; vitium ipsius substantiae integumentorum aut, quae subjacent, partium, maxime eo faciunt. Inde omne genus morbosae decolorationis in pallidum, rubrum, flavum, virescens, lividum, purpureum,

pureum, fuscum, nigrum, sive univ-
ersum, seu in singulari modo parte obti-
neat, explicari potest.

657. Foetor acidus, putridus, ranci-
dus, fracidus, animam, perspirabile, su-
dorem, sputum, alia excrementa, humo-
res, partesve, praeter naturam inficiens,
quam multiplici materie causaque nasca-
tur, ex supradictis (307, 310, 312, 313,
314, 325, 327, 328, 375) elucescit.

658. Calor sani corporis nativus, cir-
cuitus vitalis comes, excessu supra calo-
rem atmosphaerae mensurandus, sicubi
in morbis ad enormem gradum intendi-
tur, ponit impetum humorum vehemen-
tem, magnam vasorum resistantiam, san-
guinem copiosum, valde densum, dia-
thesin hujus inflammatoriam (355, 367.),
aut nimis oleosam (356, 364.), cacochy-
miam acrem, putredinem, rancorem,
motum vitalem auctum (170.), hinc irri-
tamenta a foris ingesta, applicata, aut in-
tus concitata (171.). Augescit etiam ma-
gis, cum calor externus, aut prohibita
ventilatio, accesserit. Potest adeo pro

conditionum concurrentium numero, intensitate, duratione, sede, magis aut minus excedere, totumque corpus, aut partem modo, occupare. Unde patet non infrequens id symptoma esse, nec paucos morbos comitari. Effectus autem, quos producit, ex (424, 425, 466, 467, 509, 1.) perspiciuntur.

659. Sponte hinc fluunt, quaecunque ad caloris imminuti intellectum pertinent. Nec latent causae atque consecutiones caloris ac frigoris alternantis, aut in diversis corporis partibus eodem tempore inaequalis.

660. Utrum morbosa affectio etiam in homine ignem ciere electricum potest, qui fulgurante ictu sese manifestet, cum corpora aliena contactum minantur? Symptomatis inauditi suspicionem novissimum exemplum importat. An huc referri quoque debent spontanea hominum incendia, & vel ad cinerem usque conflagrationes, quae in historia Medica memorantur?

661. Duritia partium morbosa nascitur

tur ex rigiditate (164.); intemperie sicca (386.); contractione (209, 5.); errore nutrimenti (404.); distensione ab humoribus multis (385, 387, 394.), valde motis (409.), spissis (282, 284, 367.), congestis, impactis (209, 1.), errantibus (400, 402.), concretis; emunctoriorum obstructione; luxatione (226.); hernia (230.); fractura (217.); tumore vario, &c. His autem contraria mollitudinem inducunt. Renixus justo major aut minor, qui auctam minutamve elasticitatem (160, 165.), ut symptoma, comitatur, inde quoque intelligitur. Nec obscura est ratio humiditatis & siccitatis nimiae, quam morbi aliquando inducunt.

662. Superficies partium laevitate vitiosa peccat, cum in callum durefcunt integumenta, aut contentis ultra modum distenduntur, aut, quae plenitudine protuberant, vascula, ob influxus vitalis defectum collapsa, subsidunt. Inaequalitatem contra efficiunt succorum distendentium subductio; vasculorum turgor ab humoribus nimia copia appulsis, aut

ob

ob constricta oscula elabi impeditis; erosio ab acri; substantiae degeneratio; eruptiones multivariae, &c.

663. Magnitudo corporis partisve praeter naturam aucta vel imminuta; quanquam supra (260.) inter morbos instrumentarios memorari debuit; frequentius tamen symptoma est, quam morbus; locumque ideo inter qualitatum sensibilibus vitia meretur (262, 263.).

664. Excessus, omnis generis tumorum (262.), qui aut universam corporis superficiem, aut partem singularem, occupant, comes, ponit vel volumen materiae auctum, vel exsuperantem ejus quantitatem, nititurque contentorum ad continentia ratione ultra modum aucta, atque ex doctrina de morbis solidorum continentium (200 ad 211.) rite applicata intelligitur. Adjungit sese fractis (217.), luxatis (226.), herniis (230.), prolapsis (248.), aberrantibus (256.), male conformatis (259.), luxuriantibus in exostosi, condylomate, sarcomate, fungo. Est & consecutio distensionis a

rarefactis, ab obstructis (209. 1.), ab humorum abundantia (385 & seq.), a multiplici cacochymia, ab errore fluentium (399.), impactorum (400.), effusorum (402. 403.), nutrimenti (404.), ab affluxu in partem nimio (411.), stagnatione (410.), refluxu impedito, &c.

665. Minuta quantitas a contrariis conditionibus pendet. Succorum inopia (393, 395, 396.), deficiens influxio (411.), solidorum collapsus, contractio (209. 4. 5.), erosio, maxime huc faciunt. Unde evacuationes enormes, marasmm, tabem, ἀτροφίαν, totius aut partis, comitatur. Memorabilis praecipue est, quae subito in morbis sese prodit, subsidencia, vel habitus universi, vel partium singularium, quae tumuerant. Spasmus humores intro compellens, κενεαγγεία, circulatio elanguida aut cessans, vis vitae defetiscens, metastasis, gangraena, tum ferre in causa esse solent.

Excretorum vitia.

666. MULTIMODIS quidem vitari ex-
cre-

cretiones possunt, sive actum excernendi spectes, sive partem, unde excernitur, seu materiem denique, quae foras prodit. Horum tamen quamplurima non adeo propria sunt huic titulo, ut non rectius alio referantur. Haud pauca sane morbi nomen merentur, supra (401.) inter errores humorum jam exposita. Plura ad causas morborum pertinent, suo quoque loco (555 & seq.) ante tradita. Alia; etsi symptomatum rationem habent; potiori tamen jure actionibus laesis annumerantur; quia non id, quod excernitur, sed ipsa excretio, peccat. De retentorum vitiis, quae hoc quoque loco ab Auctoribus commemorari solent, eadem valent. Quum igitur & quantitas materiae excretae, deficiens, aut excedens, commode inter excretionum laesiones tractari possit; supersunt modo, quae in qualitatibus excretorum a statu naturali mutata sese produnt, hic exhibenda. Atqui horum multa variis locis (401, 555, 566, 582, 602.) jam tradita sunt: omnia vero & singula, cum praecipuam habeant in do-

Strina signorum utilitatem, specialior eorumdem expositio, ad Semioticam Pathologicam (16, 11.) potius ableganda, cum maxime morari nos non debet.

Actiones laesae.

667. **SYMPTOMATUM**, quae in morbis sese manifestant, haud alia majoris momenti sunt, magisque aut aegros, aut Medicum, urgent, quam quae functionum exercitationem perturbant. Unde accuratam singula, prout suis ex causis profluunt, expositionem merentur.

668. Difficile tamen est in tanta rerum multitudine, tamque arcto nexu, ordinem invenire, qui justae methodi legibus examissim respondeat. Quae molestia, gravis Physiologis, Pathologis etiam gravior, nec prorsus superanda, dissensionem inter Systematicos haud minus tolerabilem, quam inevitabilem, reddit. Ordinem itaque a vitiis illarum facultatum, quae per universum corpus diffusae, aut multis partibus communes sunt; ut quae deinde sequentur, singularium actionum

laesiones clarius intelligi queant.

Sensationes molestae ex morbo.

669. SENTIRE mentem dicimus, cum ex corporis sui affectione ideas concipit. Id qua ratione fiat, explicare non est Medici (65.). Aptitudo autem ad ciendas sensationes, latissime, per corpus diffusa est: uti & permagna datur rerum, quae sentiuntur, varietas. Organa nacti sumus sensoria, singulari quaeque apparatu, suis disposita locis, quorum interuentu qualitates sensibiles rerum extranearum nobis, suo quaelibet modo, exhibentur. Inest praeterea in multis partibus sensibilitas quaedam, quae de naturae necessitatibus monet, cumque opus est, ad satisfaciendum iisdem compellit. Denique & sensus aliquis universo corpori communis datur, cum prioribus nequaquam confundendus, morborum praecipue comes, quo fit, ut mens doleat, angatur, agitetur, quum injuria partibus quibusvis infertur. Is igitur; etsi peculiare organum nullum habet; prae ceteris

tamen primo loco considerari meretur, tum ob frequentiam symptomatum, quibus obnoxius est, tum quia & reliquis sensationibus sese immiscet.

Dolor.

670. **DOLOR**, qui ad Medicum pertinet, est tristis sensatio sui generis, quam ita percipit mens, ut semper ad aliquam sui corporis partem, tanquam quae vim patiatur, referat. Dolet itaque, quia corpori suo male est, hocque restituto praeteriti doloris sine dolore reminiscitur. Immodicum vero, quod in ea sensatione est, facit, ut mens non minus inde, quam corpus, aegre habeat, malletque non tam vehementer affici.

671. Quum igitur dolor ponat sensationem nimis intensam; patet eum niti mutuo inter mentem & corpus commercio; sedemque habere non magis, quam sentiendi facultatem, limitatam, quae per universum hujus systema, perque omnes & singulas corporis partes sensiles diffusa sit; &, quae ad sentiendum

in utroque hominis principio generatim requiruntur, conditiones ad dolendum quoque requiri. Has ideo, quousque a Physiologis legitime exponuntur, tironi notas hoc loco postulare licet (27).

672. Corporeum vero, quod in quavis sensatione concipi potest, reducitur solummodo ad certas partium sensilium mutationes, cursu non interrupto, per continentes nervos, in commune sensorium ordinate perlatas. Unde consequens est, ut affectio, qua dolemus, sita sit in mutatione partium sensilium nimis violenta, quae cohaesionem, tenorem, vires earumdem, in periculum adducat, injuriamve continuis nervorum fibrillis, vel & ipsi, unde hae oriuntur, medullae inferat, aut saltem intentet. Oportet sane mentem contristari, ubi horum aliquid evenit in illo systemate, cujus integritas Naturae humanae tam utilis ac necessaria est (532.). Potentiae dolorificae, consecutiones gradusque varii dolorum, id ipsum quoque confirmant.

673. Quippe dolor nascitur, cum par-
tes

tes sensibiles, vi externa interneque, ultra quam commode ferre queant, distrahuntur, aut percutiendo, contundendo, comprimendo, stringendo, contorquendo, vulnerando (218.), laeduntur, aut denique acri vario stimulantur, roduntur, uruntur. Quocirca innumeris morbis, ut symptoma, & quod prae ceteris potissimum urgeat, supervenit. Morbi cavitationum excedentium (203.), deficientium (209.), fracturae (217.), vulnera (218.), luxationes (226.), herniae (230.), procidentiae (248.), tumores (262, 664.), cacochymiae acres (289), plethora (387.), errores fluidorum varii (398.), vitiiati humorum motus (406.), dolorem plerumque comitem habent.

674. Est tamen, ubi sola etiam sensorii communis mutatio, aliunde nata, haud aliter dolere facit, quam si pars aliqua corporis injuriam pateretur, nulla interim potentia dolorifica (673.) extra sensorium ibidem praesente. Cujusmodi fallaciam in alias quoque sensationes cadere posse, insomnia atque deliria manifeste docent.

675. Efficit dolor, si vehemens est, in mente inquietudinem, laborem, angorem, pervigilium, impotentiam, delirium, vitae desperationem: in parte affecta vis vitalis irritamentum, vibrationes tremulas, tensiones, spasmos (195.), auctum humorum affluxum, congestionem, transitum impeditum, frigus, calorem, inflammationem, gangraenam, insensibilitatem, torporem (196.), resolutionem. Mutua autem consensione etiam in aliis partibus dolores, spasmi, convulsiones, imbecillitas, paralysis, circuitus humorum universalis perturbatio, febris, motuum vitalium languor, syncope &c. creantur. Tot malorum autor simul tamen vitae custos est, qui & de praesente noxa, ejusque consecutionibus, mature monet, & compellit ad medellam quoquo modo quaerendam.

676. Inde magnitudini injuriae, periculive, plerumque respondet doloris gradus, qui tanto fere vehementior est, quanto potentiae dolorificae actio intensior proximam minatur destructionem.

Addit

Augmentum quoque addit partis affectae fibrarum gracilitas (161. I.), tensio naturalis major, irritabilitas (190.), sensus tener; quibus si jungitur temperies corporis sicca, animusque impatiens, dolor in immanem excrescit. Summus ideo brevis, nec corpori nec menti diu tolerabilis, cito aut solvit aut solvitur.

677. Praeterea, quoniam sensationi tristi, quae in quibuslibet doloribus inest, sese insuper in singulis fere adungere solet idea modi, quo vis dolorifica in partem agit, praecipuae sic dolorum differentiae, ac totidem veluti species constituuntur: uti sunt distendens, gravans, stringens, contundens, pulsans, scindens, pungens, terebrans, rodens, mordax, urens, &c. Nimirum ob perceptionum similitudinem comparamus, quas dolentes in corpore patimur, injurias cum laesionibus, quas vires Mechanicae, Physicae, Chemicæ, foris admotæ, nobis inferunt. Nec improbabile est, similes sensationes similibus cieri fibrarum sensilium mutationibus, atque ideo abdita

ex manifestis posse explicari. An vero & recte hinc inferas, cujusvis doloris causam nunquam non potentiae, quae continui solutionem inferre partibus minetur, deberi; aut saltem in solidorum potius violenta affectione, quam in fluidi per nervos impedito motu, ponendam esse?

678. Ἀνωδυνία igitur, qua aegri, in quos vis dolorifica agit, non dolent tamen, inter morborum symptomata non minus, quam dolor, referenda est. Etenim aut pars affecta sensu caret, pressis, stupefactis, destructis nervis ob tumorem, luxationem, fracturam, contusionem, vulnus, sphacelum, &c: aut sensorio communi impedito universa vis sentiendi labascit in apoplexia, sopore, epilepsia, convulsione, catalepsi: aut eodem perturbato mens alienata est in deliriis: aut denique languente vi vitali, ac vigore circulationis, sensibilitas partium collapsarum una torpet in extrema debilitate, animi deliquio, syncope. Ex tranquilla tamen doloris patientia haud satis tutum videtur concludere, partibus irri-

Z

tatis

tatis sensum vel negasse Naturam, vel morbum abstulisse.

679. Pruritus, sensatio dolori proxima, voluptas ex mutato corpore nimis intensa, hinc doloris initium, ponit irritationem sensu quidem non tristi, sed inquietante tamen, molestant, qua fit, ut partem affectam scalpere, fricare, aut quovis alio modo agitare, veluti cogamur. Uti igitur leves motus mechanici, tactio, reptatio, frictio, vellicatio, partibus, quae, quia tangi non consueverunt, delicati sensus sunt, titillationem inferunt: ita pleraeque potentiae dolorificae (673.), cum mitius agunt, partemve minus teneram afficiunt, pruritus creant. Acre praesertim multiplex, leni rosione morsive in cutim agens, saepissime hunc sensum movet. Unde in scabie, impetigine, herpete, erysipelate, variis exanthematibus, pernione, phtheiriasi, aliisque vitiis cutaneis, tum & in variis cacochymiae acris speciebus, frequens haec molestia. Est etiam in hac affectione locus consensui, quo fit, ut irritamenta, quae

quae in alias partes agunt, in aliis pruritus
 cieant. Docent vermes intestinales &
 vesicae calculus.

680. Quando autem plerisque naturae
 necessitatibus sua quoque indita est pru-
 ritus species, qua nos admoneant invi-
 tentque ad motus sibi competentes; pa-
 tet istam sensationem non solum esse su-
 perficiei, sed ad internas etiam partes per-
 tinere, inque his ex morbo incitari vehe-
 mentius posse, ut tempore graduque in-
 congruis urgeat. Referre igitur huc li-
 cebit multifarios illos stimulos, qui ex
 causa morboſa oriundi, aegrotantes ad
 tussim, sternutationem, oscitationem,
 pandiculationem, excretionem varias alvi,
 urinae, &c. compellunt.

681. Est & interior quidam pruritus,
 absque frictione, aut motu animali, intole-
 rabilis, quem in hysteris & hypochon-
 driacis quandoque membra singularia in-
 tus concipiunt, nullo licet stimulantis a-
 crimoniae indicio. Irritabilitati (190.)
 hunc attribuas, qua fibrae partis, in oscil-
 lationes immoderatas actae, facultatem

sentiendi inquietant. Is aliquamdiu durans sponte tandem, more spasmodum, solvitur; at nonnunquam periodicus statis intervallis denuo accedit.

Anxietas.

682. **UTI** praesente malo dolemus; ita imminentis, quod averti aut superari nequeat, idea meticulosos sollicitat angitque, eo quidem vehementius, quo malum gravius, minusque aut evitabile, aut eluctabile videtur. *Anxietas* idcirco tristis quidem pariter, ac dolor, sensatio est, at cum hoc minime confundenda, longe terribilior, ipsa quandoque morte intolerabilior.

683. Quodsi igitur anxia mens redditur ex corpore suo affecto, credibile omnino est, causam subesse corpoream, quae commune sensorium ita mutet, ut ideae excitentur, quas mens nec absque horrore percipere ac contemplari, nec tamen & a se depellere possit.

684. Perinde autem fuerit, utrum sensorii communis illa (683.) mutatio debeat respondeatque statui corporis re-

vera periculoso, cujus perceptione animus merito angatur; an conditioni minoris momenti, quae panicum modo terrorem incutiat (674.). Anxietatis gradus utrobique idem esse potest; quamvis consecutiones multum diversae sint. Ita mutui inter mentem & corpus commercii leges ferunt. Inde vero notabilis oritur anxietatum differentia.

685. Quum delirantes, idearum confusione, tristitia quaeque & calamitosa sibi fingunt impendentia, mens in extremum saepe angorem conjicitur, corpore licet non, nisi ex turbis sensorii communis, laborante. Hinc & plerumque mala a foris potius, quam ex morbo, sibi imminencia imaginario metu prospiciunt. Haec species in phrenitide & melancholia frequens, dolori imaginario (674.) similis, molestior, quam periculosior (684.).

686. Verior ex corpore nascitur anxietas, sicubi obstaculum quoddam conatibus, quibus Natura utitur ad expellendum aliquid, quod sibi intus incommodat, magnopere resistit; ut metus sit,

ne non sufficient. Anguntur ideo, quibus, cum materies excernenda praesto est atque urget, excretio tamen alvi, lotii, perspirabilis, sudoris, sputi, sanguinis, &c. impeditur. Inde & molimina ad haemorrhagias, vomitum, partum, evacuationes criticas, metastases, exanthemata, aut ad calculum, venenum, aliave heterogenea noxiaque eliminanda, nec non ad flatus conclusos, & subito, ante tempus, suppressas excretiones, vel intro repulsas eruptiones, angor comitatur.

687. Porro frequentissimam anxietatis causam ponunt impedimenta respirationis, quae cum & sanguinis per pulmones trajectui obstant, ancipiti vitam periculo premunt. Multiplex itaque vitium pulmonis varia materie infarcti, spasmocincti, tumore, tuberculis, vomica, ulcere obsessi, aut aëre, aqua, sanguine, pure, tumore, aliove thoracis affectu extrinsecus compressi; fistulae item aëriferae fauciumque, qua spiritus meare debet; tum diaphragmatis ac ceterorum, qui respirationem adjuvant, musculorum;

rum; aëris denique frigore, calore, levitate, humiditate, elateris defectu, situ, inquinamento, peccantis multivaria labe (422 ad 445.) huc faciunt.

688. Paris efficaciae sunt, quaecunque cordis actionem, atque adeo circuitum vitalem vehementer turbant; sive vitium subsit cordis, spasmō, inflammatione, erysipelate, ulcere, polypo, aneurysmatae, hydrope, tumore quovis, concretione, affecti, alienave materia obsessi; sive aliunde nata obstacula impediunt, ne cor moderata contractione sanguinem satis libere cavis suis expellere queat. Imminens hinc circulationis suffocatio Naturam urget, ut motibus duplicatis, non sine summa anxietate, contra insurgat.

689. Quocirca & spasmi, repletiones, distensiones, obstructions, compressiones viscerum, quae abdomine continentur; sicubi humorum per vasa motum valde impediendo resistantiam cordi augent; eo quidem certius in angores conjiciunt, quo magis una & diaphrag-

maticis motui obstant, & proximum cor
laceffunt. Huc igitur anxietates hypo-
chondriacae referuntur.

690. Postremo quoque angimur,
cum, ob vim vitae quacunque causa de-
fetiscentem (170.), motuum vitalium ac
circuitus humorum extinctio intentatur.
Docent violentae nervorum affectiones,
cordis debilitas, ingruens animi deliqui-
um, sphacelus vitalia invadens, &c.

691. Ex quibus (685 ad 691.) rite
consideratis perspicitur, plurimis ac val-
de diversis morbis istud symptoma sese
comes adungere; &, quamquam haud
aeque semper periculosum est, nunquam
tamen a prudenti Medico negligendum
esse. Systemati vitali datus hic monitor
magis etiam, quam dolor (675.), attendi
meretur; quum saepe aut periclitari vi-
tam annunciet, aut hac quoque mortem
reddat praestabiliorem.

Exercitationes sensuum laesae.

692. OFFENSIS sensus communis,
proximum est, subjungere, quae ad sen-
sus

sus singulares, quos externos internosque vocant, pertinent, symptomata. Verius haec, quam priora, ad actiones laesas referuntur; quum vitio organorum sensatio non, ut decet, perficiatur. Uti vero officina sensoria pro diversitate qualitatatum sensibilibum, quas aliis atque aliis partibus excipere debet, multum discrepante apparatu est instructa; ita multiplex hic a statu sano alienatio, nec ubique eadem, accidere potest. De singulis igitur seorsim agendum. Istud tamen omnibus commune est, ut, instar ceterarum actionum, sanitatem suam in mediocritatis quodam ambitu, congruoque tenore, positam habeant; a quo cum ultra citraue deflectunt, in vitio esse recte dicuntur. Laesiones adeo in universon ad defectum, excessum ac depravationem commode reducere licet.

Tactus Symptomata.

693. TACTUS, in suo genere prae reliquis sensibus latissime diffusus, aut valde imminuitur in stupore, aut plane

aboletur, idque vel in parte singulari, vel in multis simul, totove undique corpore. Utrumque vitium causis fere iisdem, at gradu diversis, debetur. Epidermis, tactus organum contegens, callo, elephantiasi, lepra, corticosa, squamea, cornea degeneratione indurata, incrassata, aut in sugillatione, bullis, pustulis, interposito sanguine, sero, pure &c. a subjecta cute distans, in culpa esse potest. Alias cutis varia labe nimiae rigiditatis, laxitatis, collapsus suorum vasculorum, contractionis, infarctus aquosi, mucosi, laborans, aut constrictione, contusione, gelu, igne, gangraena, emortua, organum una adficiendo, sensum obtundit aut delet. Nervi denique in originibus, progressu, aut extremis suis, pressione, vulnere, contusione, rosione, exsiccatione, emollitione, extenuatione, vis vitalis defectu, humoris boni inopia, materiae morbosae depositione, usu narcoticorum, aliisque noxis inhabiles redditi, huc quam maxime faciunt. Quo & referri debet, quae morbos sen-

forii communis, apoplexiam, lethargum, epilepsiam, catalepsin, &c. comitatur, insensibilitas universalis. Tum vero & virtutis motricis vitiositas accedit, qua tamen correcta sensus impedimentum quandoque perstat, aut hoc ablato illa superest.

694. Acuitur etiam tactus ultra modum, magno incommodo; quum attritatio modica in dolorem vertitur, ut eam quoque refugiant partes. Id fit, ubi organum tegmine suo caret, aut hoc nimis tenui vestitur, aut ipsum justo tenerius, mobilius, plusve justo tensum est. In tertrigine, vulnere, ulcere, inflammatione, erysipelate, abscessu, contusione, dolore hysterico, podagrico, vario, spasmo, affectis hinc accidit. In morbis spasmodicis quandoque universa fere corporis superficies ita tenerescit; ut vel intentatus modo attactus etiam formidinem incutiat.

695. Depravati tactus speciem tum imminutio ejus (693.), tum nimium acumen (694.), in se habet: in utroque enim casu organi minor majorve affectio facillime

lime qualitatum perceptionem confundit. Alia erroris species est, cum sensatio ad perversam partem refertur (674.).

Gustus Symptomata.

696. TACTUI proxime affinis gustus similia patitur ex similibus causis. Id tamen privum linguae, principi hujus sensus instrumento, creberrime in morbis, etiam non suis, fordes, mucum, crustam, contrahere, obsideri aphthis, &c. Saliva quoque, quae plurimum ad gustatum facit, permultis obnoxia est cum quantitatis, tum qualitatis, vitiis. Adde, quod appetentia, quae saporum gratiam mire augere potest, raro in aegris vigeat, fastidium contra & nausea saepe subnasca-
tur. Inde frequens origo multiplicis laesionis hujus sensus intelligitur.

670. Prae ceteris notabilis est gustus alienatio; quum aegri conqueruntur de sensu saporis falsi, amari, urinosi, acidi, aeruginosi, dulcis, rancidi, cadaverosi, quo sibi videantur imbuta esse, quaecunque ingerunt. Causa plerumque in saliva
haeret

haeret vitiosa materie infecta, sive hanc ex lymphâ sanguinis attulerit, sive ori infusa demum contraxerit ex quacunque partium, quas alluit, aut vicinarum, labe. Inde, quae serum maxime affectant, cacochymiae acidae, biliosae, putridae, rancidae, falsae, aliaeve acres; tum fordes, crustae, ulcera, oris, linguae, dentium, gingivarum, palati, narium, faucium, oesophagi, ventriculi, trachaeae, pulmonum, &c. hoc symptoma producant. Organi quoque gustatus & papillarum varius tensionis aut laxitatis status, vel superstes a priore sapore affectio, quin & sensorii communis perturbatio eo conferre possunt. Liquet adeo, cur alienus sapor saepissime quidem ex morbo, quandoque tamen & bono omine ex perfecta materiae morbosae correctione profluat.

Olfactus Symptomata.

698. OLFACTUS nonnunquam ex causa morbosa nimium acuitur, ut vix odora etiam percipiantur, odorata au-

tem & ad majorem distantiam, & longe fortius, hinc sternutationem, convulsiones, animi deliquia, aliquando inducant. Membranae narium, ob mucii defectum, nuditas, siccitas, nimia tensio, papillarum olfactus excedens mobilitas, delicata aut nervulorum hujus sensus proprie, aut universi systematis sensorii, teneritudo, in acutis & chronicis malis id efficere valent. Inde in hysteriis, hypochondriacis, phreniticis, ex morfu rabidi canis hydrophobis, maxime occurrit.

699. Frequentior est olfactus obtusio ac abolitio, qui *ἀνοσμός*. Obstructio membranae narium in gravedine; humiditas nimia in coryza; mucii abundantia, crassitudo; heterogenea intro admissa, lapis, gypsum, vermis, &c. tumores quicunque, polypus, scirrhus, cancer, exostosis, vulnus, contusio, ulcera depascentia, caries; callus, alarum nasi concretio; vitia conformationis &c. variis modis istas laesiones inferunt. Quaecunque porro aëris per nares transitum inhibent, impedimenta multivaria: ut & odoratus nervu-

nervulorum, qua in papillas abeunt, aut altius, compressio, induratio, resolutio, emollitio, destructio: quo referri etiam potest, quae ex perpetuo saniei cancrofae halitu contrahitur, sentiendi impotentia. Denique, quae ceteros etiam sensus opprimunt, sensorii communis mala, apoplexia, epilepsia, catalepsis, morbi soporosi, &c. huc faciunt.

700. Depravatio ponit vel alienum eorum, quae odorata sunt, odorem, vel odoris in atmosphaera inodora perceptionem. Nascitur ergo, quum organum olfactus a materie olente, quae in corpore haeret, ita afficitur, ut odor a foris afflari videatur. Mucus, saliva, pus, ichor, tabus, sordes, corrupta, putrida, ranci-da, in cavernis narium, ore, dentibus, gingivis, lingua, faucibus, oesophago, trachaea, pulmonibus, stabulantia; aut olidi vapores e ventriculo ascendentes, istam fallaciam inducere valent. Facit & longior mora inter res valde odoratas impressionem permanentem, quae tarde demum eliditur. Turbis sensorii com-

munis hoc vitium quoque nonnunquam deberi analogia docet (674.): tum vero rarius in solum olfactum cadit.

Auditus Symptomata.

701. **LAEDITUR** auditus quadrifariam, augmento puta, abolitione, hebetatione ac depravatione. Unde *ὄζυηκολα*; *κωφωσις*, surditas; *βαρυηκολα*, gravis auditus; tinnitus, bombus, echo, susurrus, sibilus. Quae symptomata tanto quidem majoris momenti censenda sunt, quo & sensum disciplinae nobiliorem infestant, & causas sedesque magis abstrusas habent, & minus ad sanandum facilia se se praebent.

702. *Ὀζυηκολα* dicitur auditus summa sensilitas, quae vel leves quoque sonos vix ferre queat, quin aegritudo, dolor, convulsio, delirium, aut deliquium oritur. Debetur nimiae tensioni, siccitati, mobilitati organi acustici, cerebri, nervorum, membranarum. Supervenit ideo morbis istarum partium acutissimis, inflammatoriis, spasmodicis, dolorosis,

otal-

otalgiae, phrenitidi, cephalalgiae &c. Comitatur & deliria febris expertia, maniam, melancholiam. Hysteriis ceterum, hypochondriacis, puerperis, ex gravi morbo etiamnum teneris, in pervigilium pronis, summatim, irritabilibus (190), familiare malum.

703. Causarum, quae auditum obtundunt, longe major & numerus est & diversitas, nec minus multiplex sedes. Plurimae nimirum partes sunt, & plures etiam singularum conditiones, quae cum ad integritatem hujus sensus faciant, vitari nequeunt, quin functio impediatur. Physiologia igitur hic potissimum prae-lucere Pathologiae atque ordinem dicendorum monstrare debet.

704. Organi maximopere compositi, quae huc referri merentur, vitia fere haec sunt. Auriculae defectus; meatus auditorii angustia, ab aliena materie repletio, obturatio, concretio; membrana tympani relaxata, callo rigens, in os durata, sordibus obfessa, luxuriante carne crassescens, rupta, adesa, aut quoquo modo

deficiens ; auditus ossiculorum luxatio, anchylosis, caries, dissolutio, absentia ; cavea tympani sero, pituita, cruore, pure, ichore repleta, forde inquinata ; vestibuli, cochleae, labyrinthi, infarctus, conformatio perversa ; membranarum, quae hic expansae sunt, laxitas, siccitas, induratio, degeneratio, destructio ; vasculorum a congestis humoribus tumor, obstructio ; musculorum internorum paralysis, spasmus ; tubae Eustachianae constrictio, στενωχώρα, obstructio, concretio, exesio. Horum singula seorsim, plurave complicata, quum obstant, ne tremores sonori, ut decet, excipiantur, colligantur, reflectantur, transmittantur, imprimantur, vibrationes harmonicas cicant, modis sane gradibusque diversis auditum hebetare aut & omnino abolere possunt.

705. Organo tamen inviolato, apparatus etiam nerveus, huic sensui datus, inde ab organo ad sensorium usque commune, toto itinere, pressus, destructus, marcidus, rigidus, stupidus ; aut ipsum cere-

cerebrum labe universali, apoplectica, epileptica, &c. oppressum, relaxatum, exhaustum, aut quovis modo inhabile redditum, quandoque in culpa sunt.

706. Liquet autem ex usu partium, alia quidem istorum vitiorum (704, 705.) gravem modo auditum inducere; alia aut hunc, aut surditatem ipsam, ut varia fuerint intensitate, complicatione, duratione; alia ocys, serius, certo tamen, surditatem. Huic porro, nisi natura vel arte mature tollatur, loquelae ignorantia, aut desuetudine oblivio fere accedere solet.

707. Depravate audiunt, quibus, cum nihil sonat, aures tamen tinniunt, susurrant, strepunt, aut, instar echûs, sonos repetunt. Fugax symptoma etiam sanis saepe numero accidit, levibus ex causis oriundum. Perseverans diutius, sive solitarium fuerit, sive morbis aliis adjunctum, majoris momenti, variique ominis est. Nascitur autem, quando tremores, sonoris similes, in meatu auditorio, membrana tympani, hujus cavea, parietibus atque aëre interno, officulis, membranis,

ceterisque interioris organi partibus, cidentur a vasculis hic distributis, ob plenitudinem, pressionem externam, obstructionem, inflammationem, solito fortius pulsantibus. Unde plethoram, morbos febriles, acutos, inflammatorios, maxime qui caput infestant, catarrhos, evacuationes suppressas, decubitus humorum in has partes vicinasve, eorundem impetum sursum versum, hinc delirium, sanguinis ex naribus profluvium, parotides, &c. imminet, saepe comitatur. Musculorum quoque, ac fibrarum motricium in his locis spasmi, tremores convulsivi, in hystericis, hypochondriacis, epilepticis, &c. idem efficiunt. Quocirca aut relaxatio, aut tensio, immodica partium hujus organi, qua nimis facile agitantur, aut motae diutius, quam par est, contremiscunt, huc quoque confert; nec non tubae Eustachianae varia vitia (677.), quae justum aëris intra caveam tympani moderamen pervertunt. Denique & multiplex affectio partis nervae, quae ad auditum pertinet, inde

inde ab organo usque ad origines suas; tum & encephali, pressione, irritatione, commotione, aut primario, aut ob mutuam cum aliis partibus consensionem, laesi; ut saepenumero haec etiam causa subsit, quare capitis morbis inflammatoriis, soporosis, catarrhosis, spasmodicis, nec non ventriculi vitiis, &c. istud symptoma sese adjungat.

708. Ceterum vix alia functio datur, cujus vitiatae naturam, causas, partesque affectas difficilius sit cognoscere, certasve curationes determinare. Nec mirum: quando tam parum est, quod de organi abditissimi statu sano, partiumque ejus singularum usu, intelligimus.

Visus Symptomata.

709. INTER sensoria compositissimus oculus etsi quam plurimas patitur vitiositates; symptomata tamen, quae ad functionem ejus attinent, itidem ad quatuor genera, aucti, imminuti, aboliti ac depravati visus referre licet. Nec alio sane nomine hujus sunt loci. Unde hunc quoque

ordinem in eorumdem expositione sequemur.

710. Visu nimis acuto laborant, quorum tam sensiles oculi sunt, ut lucem re-fugiant, & vel modicam aegre ferant, hinc debiliore quidem videant, fortiore perstricti caligent. Φωτοφοβίαν vocaveris. Nonnulli ἡμεράλωπας appellant, qui facultate videndi noctu, quam interdiu, magis valent. Hos tamen contra alii potius νυκτάλωπας dicendos esse censent.

711. Causae hujus vitii intelliguntur ex iis, quae de simili auditus ceterorum-que sensuum laesione supra (694, 698, 702.) tradidimus; modo ad organum visus applicentur. Inde frequens occurrit in similibus (702.) oculorum, capitis, nervorum, affectionibus cum acutis, tum chronicis, assiduus praesertim ophthalmiae comes. Desuetudo lucis hanc teneritudinem sanis etiam oculis infert. Maxime tamen huc quoque facit imbecillitas aut impedimentum potentiae, qua pupillam in luce majore constringimus; ut ideo haec perpetuo dilatata sit, μυδρίασι la-
bo-

borans, aut saltem ad constrictionem non satis parata. Quum enim pupillae moderamine lucis appulsae quantitati sese accommodet oculus, patientior introitus clarioris lucis intolerantiam creare debet. Unde patet, cur magno virium dispendio accedens nimia sensibilitas istud symptoma tantopere intendat. Quod cataracta minor, ad margines tenuior, in medio spissior, producit, vespertini visus genus imminutam potius, quam intensiorem, ponit aciem, nec adeo hujus est loci.

712. Caecitatis causae cum & numero plurimae sint, & natura ac sede multum diversae, distinctam merentur expositionem. Aliae quidem haerent in partibus, quae ante oculi globum sitae sunt, aliae in hoc ipso, iterumque aliae pone eundem, inde ad encephalon usque.

713. Priores nec facultatem videndi, nec organum, afficiunt, sed conditiones modo, sine quibus exerceri visus nequit. Sunt igitur externa tantum impedimenta, quae oculum lumini inaccessum reddunt, nec adeo, nisi notham pariunt caecita-

citatem. Huc referuntur vitia palpebra-
 rum: tumor ab humorum confluxu, in-
 flammatione, erysipelate, oedemate,
 emphysemate, grandinibus, tegumen-
 torum exuperantia, carne luxuriante, tu-
 moribus cysticis, &c. diductioni obstans;
 cohaerentia a pituita, gramiis, pure, sa-
 nie ulcerosa, porriginosa, venerea, in-
 terpositis; concretio congenita, aut ex
 inflammatione, ambustione, excoriatio-
 ne, vulnere, ulcere, nata, quod ἀγκυλο-
 βλέφαρον (223.); constrictio ab orbicula-
 ribus musculis spasmō affectis; πτώσις de-
 nique palpebrae superioris ob resolutum
 aut transverse dissectum ejus levatorem.
 Caruncula quoque lacrymalis, &, quae
 juxta hanc est, laxioris adnatae lunula,
 quum congestis humoribus, inflamma-
 tione, abscessu, turgent, aut degenerare
 augmento suae materiae in panniculum,
 pterygium, &c. abeunt, ita supra corne-
 am sese quandoque expandunt, ut lumen
 intercipere possint. Alias & vicinarum
 partium tumores, qui oculo superimmi-
 nent, simile obstaculum creant.

714. Quae caecitatem inferunt, globi oculi vitiositates pro multitudine ac diversitate partium, ex quibus componitur, perquam numerosae sunt. Cornea ex inflammatione, ambustione, pustulis, abscessu, sarcosi, cicatrice, humorum coagulo, &c. varii nominis, coloris, crassitiei, sedis, extensionis, maculis obscurata, luci impervia: humoris aquei defectus; ejusdem sanguine, pure, fordibus mixti, aut in spissamentum mucosum, membraneumve, cataractas spurias recentiorum, coacti opacitas: pupillae ob varia uveae, congestis humoribus turgidae, luxuriantis, flaccidae, convulsae, prolapsae (255), vitia, obstipatio, *συνίλησις*, *σύμφουσις*, constrictio: lentis crystallinae aut in corpore suo, aut in velamento, opacatae, arefactae, suppuratae, colliquefactae, suffusio multiplex; ejusdem tumor, una cum obscuratione glauca, vicina pressa sensu motuque privans: humoris vitrei similia vitia, cum praegressa aut pedissequa lentis affectione conjuncta: retina tandem compressa, callosa, infarcta,

marcida, resoluta, aut quavis demum affectione, sive propria, sive aliarum partium, insensibilis. Etenim horum singula seorsim, aut plura inter se complicata, multiplices caecitatis species, cataractas, glaucomata, ἀμαύρωσιν, diversis quidem modis atque phaenomenis, producere posse cuique facile liquet, qui physiologiam hujus sensationis rite intellexerit.

715. Ad tertium genus (712.) pertinent, quaecunque simili ratione, ac mox de retina dictum (714.), afficiunt nervum opticum, huicque impotentiam inferunt: uti & cerebri laesiones multivariae, sive universales, apoplecticae, epilepticae, catalepticae, &c. seu magis singulares, quae videndi facultatem praecipue opprimunt, liberum sensorii communis cum externis sensoriis commercium intercipiendo. Inde, organo licet nulla conspicua labe vitiatum, caecitas tamen consequitur, quum ex vulnere, fractura, contusione, obstructione, congestione, effusione, corruptione, humorum, tumore vario, abscessu, liquidi vitalis defectu,

virium languore, spasmō, compressio, destructio, inundatio, exesio, extenuatio, collapsus, marcor, constrictio, istis partibus accidit. Qui affectus ἀμαύρωσις audit, cum ex causa stabili oriundus permanet; σκότωμα, scotomia, ubi, postquam aliquamdiu afflixit, cito sponte remittit.

716. Visus hebetudo, ἀμβλυωπία, uti gradu tantum a caecitate distat, inque hanc saepe numero, ocyus, serius, transit, ita consimilibus causis, sed levioribus, nascitur, variosque & ipsa admittit gradus: prout vel sanis quoque non eadem singulis semperque acies obtigit. Ex supra (712 ad 716.) dictis ergo intelligitur.

717. Depravatio visus dicitur, cum imagines cernuntur rerum, quasi ob oculos versantium, quae tamen nullae sunt, aut aliter, quam revera sunt, aut recte quidem, sed non ad justam distantiam, perverfove cum obtutu oculorum. Multiplex itaque vitium, diversissimis e causis oriundum, morborum plurimorum symptoma, vel visionem ipsam ponit a-

lienatam, vel videndi modum.

718. Quodsi causae internae retinam in similes agant tremores, uti lux solet ab externis objectis reflexa, pro statim sensationum legibus, ideas similes nasci oportet, & ad objecta externa, quasi ab his oriuntur, referri. Unde prima visus fallacia, imaginatio dicta, quae floccos, scintillas, *μαρμαρυγὰς*, imagines varias, vel adductis etiam palpebris profert. Vascula retinae aut huic vicinarum partium, humoribus turgida, ultra modum micantia, quum proximam ejus medullam agitant, plerumque hoc symptoma pariunt, frequens ideo in oculorum contusione, inflammatione; tum & in plethora, & morbis acutis, febrilibus, inflammatoriis, catarrhosis, spasmodicis, qui nimio humorum affluxu caput affectant; saepe imminens desipientiae aut haemorrhagiae prodromus. Comitatur & *φωτοφοβία* (710.), sicubi tenerior oculus nimia luce percellitur. Alias & pone oculum in nervo optico, ipsove cerebro, sedem habet ex vitiis supra (707.) memoratis nascens.

719. Retinae aliqua puncta obstructio-
 ne, ecchymosi, callo, compressione, re-
 laxatione, insensilia; massulae opacae per
 humorem aqueum, vitreum, lentem,
 sparsae; cornea maculis obsessa, imagi-
 nem objecti punctis, striis, floccis, nu-
 beculis, cancellis nigricantibus interstin-
 guunt, infuscant, iisque oculo immoto
 aut stabilibus, aut fluctuantibus, pro va-
 ria vitii sede. Quae altera est fallaciae spe-
 cies. Bullulae aëriae, aut guttulae striae-
 ve oleosae, pellucidae, seorsim in humo-
 re aqueo fluitantes, refractione radio-
 rum dispari, imaginem alienis notis du-
 ctibusque mobilibus, etsi non opacis, va-
 riare etiam possunt. Oculi quoque madi-
 di, aut palpebrarum tarsi extumidi, re-
 flexa luce in pupillam admissa, imagini
 objectorum alienam radiationem affin-
 gendo visum itidem confundunt.

720. Alias & colore non suo cernun-
 tur res, quum corneam, humoresve o-
 culi, integra pelluciditate, alienus color
 inficit. Quandoque & vehemens nervei
 systematis affectio hoc vitium parit.

721. Vertigo, $\delta\upsilon\text{ν}\text{ῶ}\text{σ}\text{ι}\text{s}$, hujus etiam loci est, qua objecta, etsi stabilia, in gyrum agi, titubare, contremiscere, subverti videntur; ut homo quoque, stare nescius, membris vacillet aut prosternatur. Sicubi & visus una obnubilatur, $\sigma\text{i}\text{o}\text{t}\text{o}\delta\text{i}\text{n}\text{o}\varsigma$, vertigo caliginosa, audit. Causae sunt quaecunque compressione, succussione, agitatione, infirmatione, fibrillarum cerebri, nervi optici, retinae, motus regulares interturbant; sive proxime in istas partes agant, sive per consensionem. Cujusmodi habentur innumera: uti capitis, aut oculorum, ictus, contusiones, fracturae, tumores interni, morbi inflammatorii, suppuratorii, erysipelatosi, febri- les, spasmodici, catarrhosi, soporosi, dolorosi; plethora; cacochymia multiplex; humorum rarefactio, impetus, congestio ad encephalon; hujus inundatio ab effusis, stagnantibus; retentio excernendorum; metastasis materiae morbosae, variae; evacuationes nimiae; dissipatio virium per inedia, vigiliis, curas, studia intensiora, morbos vehementes; ventri- culi,

culi, intestinorum, vasorum viscerumque hypochondriacorum, uteri, affectiones; irritationes ab aliis partibus sursum propagatae, &c. Unde permultos morbos praecedere, comitari aut consequi solet. Quum vero & intuitus rerum, quae circumaguntur, aut alias celeriter ante oculos moventur, & capitis corporisque universi in gyrum agitatio, & meticulosus praecipitii prospectus, insuetis vertiginem inferant; credibile est, causas quoque internas haud dispari ratione agere.

722. Quae imagines objectorum multiplicat, dividit, mutilat aut alias pervertit, alucinatio quamplurimis diversarum oculi partium vitiis, quae situm, motum, figuram, substantiam, depravant, debetur. Mala praesertim spasmodica, paralytica, musculos oculorum, retinam, nervos opticos, cerebrum, afficientia, id genus fallacias perquam mirabiles saepe producunt.

723. Facultas, qua oculum diversis objectorum distantis aptamus, multimo-

dis vitiatur, in *μυωπία*, *πρροσβυωπία*, *υπερ-
πρροσβυωπία*.

724. Myops oculus, ad objecta remotiora inhabilis, etiam nimis propinqua exigit, ut distincte videat. Excessu igitur laborat ejus virtutis, qua lucem admissam refringendo cogimus: ita enim fit, ut e longinquo venientes radii, pene paralleli, intra oculum justo citius in focos coeant, indeque rursus dispersi demum in retinam incidant. Causae sunt major oculi longitudo, cornea convexior, lens magis gibba, a retina remotior, mediorum, per quae radii intus decurrunt, major densitas. Myopia spuria, quam angustior pupilla, minor corneae humorumque pelluciditas, minor iridis ac retinae sensilitas, inducit, ad visum hebetem (716.) potius referatur.

725. Πρεσβυωπία, vitium priori (724.) contrarium, senibus familiare, contrariis etiam conditionibus debetur: quo & lentis defectus referri potest.

726. Ὑπερπρεσβυτία, quae lentem adeo propinquam retinae ponit, ut cujuscunque distantiae objectorum radii post retinam suos projiciant focos, neque hinc
vel

vel propiora, vel remotiora, distincte cernantur, sicubi detur, enormis dicatur visus senilis (725.) gradus, imminuti visus (716.) speciebus annumerandus.

727. Mala nervorum spasmodica, paralytica, quandoque & visum ita figunt, ut ne vel minimum quidem aptae distantiae augmentum feratur, quin objectum plane dispareat. Depravationis genus oppido rarum & singulare.

728. Concretio oculi cum vicinis partibus, pressio a tumoribus, situs alienus; musculorum ejus spasmus, paralyxis, distractio, aliave impedimenta, diversimode pervertere motum atque directionem in videndo possunt. Unde *ῥινοπλία*, visus lateralis, sublimis, humilis, aspectus trux, torvitas, similiaque mala.

729. Haec inter praecipue memorabilis strabismus, quo affecti oculis distortis ac inaequaliter motis vident. Distorsio varia introrsum, extrorsum, sursum, deorsum, unius vel utriusque oculi, differentias constituit. Multiplex hujus vitii sedes ac causa tribuitur visus potentiae

in utroque oculo haud fatis aequali, in alterutro multum debiliori, aut & deficienti; musculis spasmō, paralyfi, vulnere, contusione, ulcere, pressione, contractione, adhaefione, laefis, ut aequabiliter ambos dirigere oculos nequeant; adfuetudini oblique aut uno tantum oculo videndi; corneae, male conformatae, parte aliqua opacae; obliquo lentis fitui; processuum ciliarium inaequali actioni; discordi denique retinarum harmoniae.

Laesiones sensuum internorum.

730. SENSUS externi quidem materiem subministrant, in qua sese exercent virtus sentiens: at praestantissimum, quod ista functio habet, internis, quos dicunt, sensibus debetur. Tametsi vero praecipuam horum partem ipsa ad sese mens vindicare videatur; haud negandum tamen, organa corporis suam quoque symbolam eo conferre, horumque adeo diversitati ex parte tribuendum esse differentem id genus sensuum usum, qui in hominibus etiam fanis animadvertitur.

tur. Quo circa & pronum est colligere, non minus hic, quam in sensibus externis, alienationes dari, quae cum ex corporis vitiositate profluant, omnino ad forum Medicum sint referendae (36.).

731. Quae cum sic satis certa sint, abditissima tamen est, in qua hae mentis operationes perficiuntur, officina, nec vel probabili conjectura assequi datur organorum, quibus instructa est, numerum, situm, conformationem, vires, agendi modum, cetera. Quo fit, ut, in tanta status sani ignoratione, de natura ac sede vitiorum, quae hic occurrunt, nihil admodum distincti pronunciare liceat. Tantisper proinde in generali doctrina acquiescendum, donec Physiologia tenebras dispulerit.

Delirium.

732. Delirare dicitur, qui, cum vigilat, somnianti tamen similis, ideas, sibi ab internis causis natas, ad res externas refert, percipitque adeo ac existimat praesentia esse, quae absunt: tum qui i-

ideas undecunque ortas praepostere componit, disjungit, iudicium ferens a communi sensu aberrans: & qui praeter rationem, vi morbi, alienos a suis mores induit, motibusque animi abstrahitur insolitis, effrenatioribus.

733. Delirium ergo ponit facultatem iudicandi in vigilante perturbatam vitio organorum. Quamvis enim reliquarum sensationum exercitium pervertatur; nisi tamen erroneum quoque intervenerit iudicium; vix pro delirio id haberi potest.

734. Unde perspicitur multiplex huius symptomatis differentia variusque gradus; prout aut universale est aut particulare, fixum vel vagum, perpetuum aut interruptum, mite vel ferox, incipiens aut consummatum.

735. Difficillimum autem est, ob extremam huius materiae obscuritatem (731.), aut partes affectas assignare, aut diversos laesionum modos, quibus singulae deliriorum species oriuntur. Ex comparatione eorum, quae in sano statu fiunt, istud saltem affirmari posse videtur,

tur, quavis demum ratione turbari acquabiles illos, regulares, mentisque moderamini addictos, motus organorum sensoriorum, unde ordinatus pendet idearum ortus, consentanea disjunctio, combinatio, successio, atque attenta contemplatio, sine quibus sanum esse judicium nequit.

736. Sive igitur, quas causae internae excitant, ideae tam vividae sint, ut a foris profectae videantur, mentemque occupent abripiantque, nec aliis attendere sinant; sive legitimis ideis sese adjungant aliae incongruentes; seu denique affinium vel intermediarum idearum quaedam suppressae deficient, nec produci queant: quidquid horum contigerit, manifestum est, fieri non posse, ut ne facultas judicandi primum, dein & voluntas, in errorem pertrahatur, ac porro huic etiam convenientes cum animi, tum corporis, motus nascantur, fallacia alia aliam trudente.

737. Ingens potentiarum numerus, quas observatio docuit, turbarum id genus

creare, reducitur fere ad ea,

1. Quae tenorem medullae cerebri generisque nervosi infirmando virtutem sentientem labefactant. Cujusmodi sunt evacuationes nimiae, morbi graves, diu tolerati, mala hysterica, hypochondriaca, apoplectica, cataleptica, epileptica, exercitationes mentis immodicae (522.), animi motus violenti, diuturni (532.), pervigilium (550 ad 552), tum quae coluvie aquosa (287), mucosa (283.), encephali stamina inundando flaccida, inertia (160, I. 2.) reddunt.

2. Quae humorum circuitu intensiore (409.), sursum directo (411.), sanguinem in vasis encephali accumulans, hinc distensione, pulsatione, attritu, aestu, errore loci, proximam medullam praeter modum exagitant.

3. Quae siccitate, rigiditate, infarctu lento, indurante, fibras sensorias minus mobiles mutabilesque faciunt, status semel concepti nimis tenaces. Quo maxime confert atrabilaria humorum crasis, vitio quocunque rerum non naturalium,

morbove, inducta (284, 320, 355.).

4. Quae irritando motus irregulares, injustos, infrenatos, in sensorio communi cient, sive proxima in hoc ipsum actione, seu ex aliis partibus per consensionem eo propagata. Stimulorum vero, qui vim sentientem turbare queunt, par ratio est, atque irritamentorum virtutis vitalis, nec minor fere numerus ac diversitas. Unde ex dictis (171 & seq.) intelliguntur.

5. Impedimenta denique multivaria, quae partibus encephali vim inferendo, situm, nexum, fabricam earumdem pervertendo, canales obstruendo, comprimendo, quassando, lacerando, humorum circuitum turbando, consentaneis medullae staminum motibus obstant. Conformatio prava ab ortu contracta, commotio, contusio, fractura, vulnus, abscessus, ecchymosis, hydrocephalus, & similia, quae caput infestant, huc referuntur.

738. Est vero & feminiis hic locus, quae alium prae alio tum ad delirium, tum

tum ad hujus species singulares, procliviores reddunt. Temperamenta certe (614.), melancholicum praesertim aut cholericum, atque irritabilitas (190, 616.), multum valent; tum & gentilitium quid singulare, quod haereditate propagatur, ex prioribus vix plane explicandum.

739. Phantasiae alienationes, quae judicio corriguntur, leviores modo deficientiae gradus sunt, similesque causas habent. Refractorium quoque & inflexibile, quod vi morbi aliquando in voluntate nascitur, haud minus, quam indomitae animi commotiones (732.), huc pertinet.

740. Memoria vacillans, confusa, extincta; puerilitas, fatuitas; mentis distractio; ἀναίσθησία, sensuum carentia; ἀπάθεια, in qua ob vitium organorum quaecunque animi affectiones delentur, & quae id genus aliae sunt noxae, suo quaevis modo lacram ponunt officinam sensoriam, proprietate tamen laesionis vix determinanda ultra, quam occasiones aegrotandi, morbique praegressi, comi-

comites, aut pedissequi, docere possint. Aetas, temperamentum, torpor vis vitalis (196.), vitiositates organicae (737,5.), solidorum laxitas, rigiditas, vasculorum obstructio, collapsus, concretio, humorum spissitudo, inertia aquosa, inopia, abundantia, motus imminutus, mala nervorum paralytica, spasmodica, morbique ex his nati, universales, particulares, praecipue spectari merentur.

Motricis facultatis Symptomata.

741. FUNCTIONUM corporearum nulla est, quae non ad motum referri queat. Unde pro illarum multitudine & diversitate innumerabilis est motuum, qui in sanitate perficiuntur, varietas. Habet idcirco suum quoque animalis machina systema motorium, per omnes partes diffusum, suis instructum fibris, tum singularibus, tum in musculos collectis, quae tanquam motus instrumenta, virtute motrice animantur. Ita duplex motuum genus cietur, alterum spontaneorum, alterum eorum, qui voluntate

nostra reguntur. Haec vero, etsi diversis legibus adstricta sint, multumque ideo inter sese discrepare videantur, credibile tamen est, idem motus principium agnoscere, nec dissimili quoque apparatu organico absolvi. Iisdem certe vitiis obnoxia sunt. Communi igitur pertractatione utriusque symptomata proponemus.

Spasmus.

742. SPASMORUM major etiam est, quam dolorum, in aegris frequentia: nec raro morbum universum, certe praecipuam hujus partem, constituunt, ipsique, ut suis ex causis profluunt, plurimorum vicissim symptomatum causae fiunt. Tametsi itaque eorumdem energia ultra, quam par est, a nonnullis forte extenditur, fatendum tamen, vix aliam dari corporis vivi affectionem, cujus aut crebriores incidant occasiones, aut magis universalis sit sedes, aut major ad functiones omni modo turbandas potentia.

743. Spasmus dicitur violenta, invita, inordinata, fibrarum motricium actio.

Omnes adeo & singulae systematis motorii, qua late patet (741.), partes ei obnoxiae sunt. Virtus vero motrix, quae in sanitate fibras musculosque animat, eadem & in spasmo actionem edit, in qua illud modo praeter naturam est, quod iusto intensior fit, nec congruenter legibus oeconomiae fiat.

744. Quum igitur vis motrix fibrarum a principio vitali (170, 209, 5.) repetenda videatur; manifestum est, in eruendis spasmorum causis ad irritamenta (171.) potissimum attendendum esse, quae sane perquam multiplicia numerantur. Acria mechanica, chemica, noti, ignoti generis; potentiae dolorificae (673.); immodica tum repletio, tum evacuatio; turbae systematis circulatorii; affectiones systematis nervei, universales, particulares; irritamenta varia muscutorum, tendinum, membranarum. Multum praecipue hic valet mutua inter vires sentiendi movendique consensio (179, 525, 537.), qua fit, ut immodicae cuivis sensationi, colori (675.), anxietati (682.), quin & ani-

animi perturbationibus (532.), frequentissime spasmi superveniant; tanquam si horum ope avertere aut propulsare malum, de quo sensus monet (675, 691.), Natura conetur.

745. Uti vero vis vitalis non in omni homine, nec in quavis hominis parte, eodem gradu inest (175, 176.); ita pro hujus differentia major minorve ad spasmos proclivitas nascitur. Quocirca qui vitio irritabilitatis (190.) laborant, potentissimum hujus symptomatis seminium intus alunt (195.).

746. Effectuum, quos spasmi producant, ingens numerus ex dictis (195, 209.) intelligitur. Nec tamen adeo constanter nocent, ut non & saluberrima inter Naturae auxilia ad avertendos sanandosque morbos (297, 640, 641, 744.) merito haberi debeant.

747. Sponte etiam patet multiplices dari spasmorum differentias; prout vel universales sunt, vel particulares, idiopathici ~~aut~~ sympathici, repentini vel lenti, coarctantes aut inflantes, qui flatulenti dicuntur, &c.

748. Qui spasmus a convulsione distinguunt, illum vocant continuam, hanc alternantem musculorum contractionem, quam tamen alii malunt motum convulsivum appellare. Perinde fuerit, num eodem, an diversis nominibus utare. Uterque certe affectus ad idem genus pertinet, partes easdem occupat, similesque & causas, & differentias, agnoscit; quin & haud raro alius in alium transit. Intelligitur adeo recentiorum distinctio inter morbos tonicos & clonicos.

749. Inquietudo etiam utcunque huc referri potest: quamvis enim haud plane praeter voluntatem ista membrorum agitatio fiat, plerumque tamen nec suspendi pro arbitrio potest, cum ex morbo nascitur. Anxietas, dolor, pruritus, aestus, delirium fere in causa esse solent.

750. Horror, horripilatio, hujusque vehementior gradus, rigor, concussionis spasmodicae naturam clarius prae se ferunt. Accidunt febribus, suppurationi, phacelo; gravibus nervorum affectionibus; subitis, immodicis evacuationibus;

his male suppressis; laboriosis ad expellendum moliminibus, maxime ubi Natura crudo, acri, corrupto, heterogeneo, virulento, intus haerente angitur. Quum vero & animo ideis injucundis commoto, & repentino corporis aestuantis refrigerio, nascantur, sensumque frigoris intercutanei ac pallorem externum habeant comitem; credibile est spasmos subesse cutaneos, qui vasculis constrictis, repulsis intro humoribus, inaequabilem & circuitum & calorem nativum efficiant.

751. Est &, ubi muscoli, recte quidem ad voluntatis nutum in actum concitati, injussa dein agilitate atque impetu non reprimendo motus suos accelerant, mentemque invitam praecurrunt. Vitium, loquelae musculis frequens, nec his solis tamen proprium: vidi enim, qui currere, non gradi, poterat. Habet ista volubilitas aliquid spasmodici, hujusque adeo loci est. An etiam in spontaneis motibus obtinet? Credas, quum ingesta, celerissimo per intestinorum volumina trajectu, ano exturbantur, motum peristalticum ita affligi.

Paralysis.

752. PARALYSIS, Paresis, resolutio, extinctam ponit facultatem motricem, flaccidam ideo fibrarum motricium inertiam, partiumque inde, quas movere debent, immobilitatem. Affectio spasmo (743.) opposita, aequae tamen late patens, singula quaeque motus instrumenta (741.), musculos, fibras, cum sponte, tum ad arbitrium agentes, infestat. Exquisita dicitur, si sensus una cum motu deest; si superest, imperfecta; *ἀτονία*, si fibras viscerum vasorumque enervat.

753. Debetur multiplici vitio 1. Cerebri, cerebelli, medullae oblongatae, spinalis, nervorumque inde porrectorum in truncis, gangliis, ramulis suis; quo fit, ut vis nervea torpeat, deficiat, aut sublato istarum partium cum fibris motricibus commercio intercipiatur: 2. Systematis circulationis, quo influxus humorum vitalium in organa motus immittitur, sufflamatur: 3. Villorum denique muscularium labi propriae, distractione, pret-

sione, diuturna quiete, intensiore actione, relaxatione, siccatione, texturae alienatione, inductae, qua ad motum inhabiles redduntur. Horum singula seorsim, aut plura simul, sive ipsam extinguant virtutem motricem (741.), sive conditiones saltem tollant, sine quibus illa in motus consentaneos excitari nequeat; utroque modo paralyfin fieri necesse est.

754. Quocirca haud difficile est istam motus impotentiam ab aliis morbosae immobilitatis speciebus distinguere. Liquet etiam sedem ejus valde diversam esse, proque hujus diversitate paralyfin dividi in universalem & particularem, idiopathicam & sympathicam. Nec obscura est ratio innumerarum noxarum, quae ex defectu motus in omne genus functionum promanant.

755. Levior paralyfis gradus est debilitas virtutis motricis, qua fit, ut motus musculares non nisi aegre ac languide exerceri queant. Haec etsi ad animales motus potissimum referatur, haud minus tamen vitales quoque & naturales afficit,

cit, easdemque tum differentias, tum causas, ac paralyfis (753, 754.), agnoscit. Humororum inopia, copia nimia, crasis vitiata, circulationis torpor, vis nervea oppressa, exhausta, solida effoeta, hic maxime spectanda.

756. Hinc intelligitur, quae toties morbos praenunciat, lassitudo spontanea, hujusque species, tensiva, ulcerosa, inflammatoria.

757. Tremor quoque, qui, cum movere artus conamur, accidit, ad imbecillitatem facultatis motricis (755.) pertinet. Palpitatio autem, qua quiescentes etiam partes concutiuntur, vitiis spasmodicis (743.) annumeranda.

Somni affectiones.

758. PERVIGILIUM, ἀγρυπνία, cum morbi symptoma est, non minus aegris, quam ultronea pervigilatio sanis (550 ad 552.), nocet. Nascitur autem, quoties ex turbis interioribus tanta fit temporii animalis agitatio, ut nec relaxari organa sensuum motuumque voluntariorum

possint, nec vis nervea feriari, neque adeo mens a mutuo cum corpore commercio sese subtrahere. Dolor proinde (670.), pruritus (679.), anxietas (682.), delirium (732.), febris, inflammatio, suppuratio, circulatio intensior, raptus humorum versus superiora, aestus ingens, morbique hinc, in quibus istorum aliqua insunt, praecipue sicubi & irritabilitas (190.) accesserit, vigiliis inferunt.

759. Immodicae dormitionis in morbis multivariae occurrunt species, duratione, gradu, aliorum symptomatum comitatu, hinc nominibus etiam, inter se discrepantes. Causae generatim reduci queunt 1. ad languentes sentiendi movendique vires: quo faciunt animi corporisve ex quacunque causa defatigatio; evacuatio enormis; solidorum debilitas (157.); torpor (196.); circulationis tarditas (410.); humores prae abundantia aquae (287.), glutinis (283, 373.), crassamenti (334.), pinguedinis (394.), vappidi, effoeti; frigus intensum (427. 5.); usus narcoticorum, &c. 2. ad easdem

dem vires oppressas, hinc agere impeditas, ob plethoram multiplicem (387 ad 392.), obesitatem (394.), nimium sanguinis ad caput impetum (411.), reditum haud satis expeditum, vasorum encephali infarctum, inflammationem, erysipelas, evacuationes suppressas, metastases materiae morbosae ad superiora. An & hujus loci est, quem spiritus fermentati (467.) inducunt, sopor? 3. ad ea, quae liberum emporii animalis cum organis sensuum motuumque voluntariorum commercium suspendunt: cujusmodi innumera habentur, commotione, compressione, inundatione, destructione encephali nocentia; uti sunt vehemens capitis percussio, cranii depressio, fractura, exostosis, abscessus, tumores varii intus nati, cerebro imminentes, humores effusi, restagnantes, hydrocephalus; quin & quae vires opprimendo agunt, mox num. 2. memorata. 4. Forsan & mens, mutui pertaesa influxus officinae suae motus quandoque supprimit, & in se ipsam veluti contracta, animalibus orga-

nis relaxatis, lubens ab opere feriatur. Somnos Endymioneos, diuturni moeroris ut plurimum pedissequos, hac fere origine natos dixeris.

760. Prout igitur horum (759.) singula seorsim, aut plura simul, varioque gradu, in homine insunt; ita vel somnolentiam tantum, vel leves gravioresve somnos inferunt; modo actione sua systematis animalis limites haud excedant, nec adeo vitam una opprimant.

761. *Κῶμα ἀγρυπνον*, luctans somni ac vigiliarum alternatio, quae nec dormire, nec recte vigilare finit, hinc intelligitur: ponit enim causas somni (759.) urgentes quidem, at pleno effectu agere impeditas ob pervigilii causas (758) mox succedentes. Nascitur ergo in morbis, ubi dolor, anxietas, delirium, insomnia terrificata, aut quaevis alia sensorii communis agitatio intensior, insuperabili in somnum propensione superveniunt.

762. Non multum dissimilis est somni & vigiliarum permixtio, cui somnia, pavores in somno, somnambulatio, debentur.

tur. Etenim oriuntur haec, cum causae vigiliarum (758.) in dormientibus subnascentes somni statum haud plane quidem tollunt, sed plus, minus, tamen interturbant; ut ideo partem aliquam officinae sensuum internorum in quibus habeat, quae & in systema motuum voluntariorum sese nonnunquam effundat. Qui igitur considerat mechanicum illud, quo exoriri ideae, resuscitari, aliaeque aliis sociari, in vigilantibus solent, ei haud difficile est eruere, quam multiplices in aegris enasci queant somniandi occasiones; quando vel sanis etiam adeo frequentes accidunt: quin & perspicere possibilem somniorum numerum varietatemque & confusionem infinitam; etsi mutationis corporeae, quae illorum cuivis respondet, singularem naturam sedemve propriam ne conjectando quidem determinare liceat.

Symptomata motuum vitalium.

763. COMMUNE veluti ~~centrum~~, in quod vitales motus tendunt conspirantque, humorum circuitus est, princeps

oeconomiae animalis functio. Quocirca & quae motibus illis accidunt, vitia, in systemate circulatorio hujusque primariis instrumentis, suis sese effectibus potissimum manifestant, & proinde ad laesas cordis, arteriarum, pulmonumque actiones referri possunt.

Respirationis Symptomata.

764. MENTIS imperio quidem paret respiratio, ut varia, quae voluntate regantur, obire munia queat: nihilominus tamen & actionibus vitalibus recte annumeratur; quum & spontanea sit, & vitae conservandae absolute necessaria. Plurimarum itaque ejus vitiositatum praecipuae hoc loco exponi merentur; ut quae frequentes admodum sint, atque ob praestantiam signorum, quae in morbis praebent, intellectu utilissimae.

765. Pro multitudine conditionum, quae ad liberam respirationem requiruntur, noxae, quibus impeditur, perquam numerosae sunt, naturaque ac sede valde

de

de differentes. Aër calore (424, 9.), frigore (427, 5, 8.), humiditate (430, 4, 5.), gravitate (434.), levitate (435, 437.), stagnatione (438, 439.), inquinamentis (440, 442, 496, 497.) peccans; narium, oris, faucium, laryngis, tracheae, bronchiorum, partium, quas aër permeare debet, morbi angustiae (209.) multivarii, obstructio, obstipatio, compressio, spasmus, coalitus; pulmones ipsi inflammatione, erysipelate, pustulis, vomica, ulcere, tuberculis, sanguine congesto, pituita, sero, materie terrea, polyposa, podagrica, rheumatica, atrabilaria, aut quavis alia morbosâ, in apparatusu suo vasculoso, aut parenchymate, obfessi, impervii; aër, sanguis, serum, pus, tumores varii, cavitatem thoracis occupantes, ut pulmo libere explicari nequeat; mala item conformatio thoracis, vertebrarum, costarum, luxatio, fractura, ancylosis; tum & musculorum respirationi inservientium debilitas, paralyfis, spasmus, aut prae dolore inflammatione, ecchymomate, emphy-

se-

femate, vulnere, contusione, impedita actio; musculorum quoque abdominalium vitia similia; obstacula denique ex abdomine nascentia, quae diaphragmatis motum supprimunt, illudve sursum urgent, ascites, tympanites, ventriculus, intestina, cibo, potu, flatu, scybalis &c. ultra modum distenta, uterus &, quae ad eum pertinent, partes foetu, aëre, fero, aut quavis materie aliena, turgentes, tumores viscerum inflammatorii, purulenti, scirrhosi, cancrosi, steatomatati &c. Unde liquet, vix aliud symptoma dari, quod tot & tam diversi generis affectionibus sese socium adjungat.

766. In tanta vero causarum varietate haud mirum est plures etiam difficilis spiritus species gradusque animadverti: uti sunt *δυσπνοία*, *ἄσθμα*, *ὀρθοπνοία*, respiratio anhelosa, strepens, stertens, sublimis, strangulatio, &c. Quarum quidem ratio atque origo ex dictis (765.) facile eruitur; maxime si quis perpendat, ex impedita actione, vitae tam necessaria, anxietatem (687.) nasci, quae Naturam

urgeat, ut quovis virium suarum adjumento utatur, intensisque adeo ac multiplicatis motibus vitae periclitanti succurrat.

767. Ἀπνῶια, suffocatio, respiratio vere vel quasi abolita, causis nascitur iisdem (765.), sed vehementia aut duratione majoribus. Inde aut incrementem dyspnoeam ferius, ocyus, sequitur; aut subito invadens, nomine catarrhi suffocantis, mortem minatur vel infert. Comitatur alias circuitus vitalis defectionem, hinc gravioribus animi deliquiis; ut symptoma symptomatis, supervenit: alias primario suis ex causis oritur, tumque, ob interceptum sanguinis per pulmones trajectum, inhibita circulatione, vitam una supprimit. Immania aëris vitia, summa nervorum mala, paralytica, spasmodica, in organis respiratoriis, subita pulmonum oppletio a sanguine, pure, colluvie catarrhosa, eo praeprimis faciunt.

768. Tussis, depravatae ~~respirationis~~ symptoma, est violenta, convulsa, reciproca, sonora, exspiratio. Ponit ergo

410 RESPIRATIONIS SYMPTOMATA.

motus convulsivos musculorum, qui expirationem faciunt, simulque glottidem^o utcunque contractam; quibus fit, ut aër pulmonicus cum impetu & sono, de larynge elidatur, neque plenae inspirationi locus detur. Recte autem motus medicatus (640.) censetur, quo Natura, quod systemati pulmonum aëriifero, seu mole, seu acritate, incommodat, vehementi spiritus excussione everrere conatur. Hinc & voluntate cieri potest.

769. Irritamenta adeo tussis sunt, quaecunque pulmoni, bronchiis, asperae arteriae, laryngi, molestiam creant actione quavis mechanica, physica, chemica: aër vitiosus; ingesta calore, frigore, acritudine, asperitate, nocentia; aliena in laryngem recepta (604.); materiae acris in eum aut vicinas fauces destillatio; mucii has partes lubricantis abundantia, crassities, corruptio; sanguis, serum, pus, ichor, hic collecta; inflammatio, erysipelas, aphthae, exanthemata, exulceratio, tum pleraque vitia organorum spiritalium, supra (765.) enumerata, quae;

quae; etsi nihil, quod screatu ejici possit, habent; sola, quam inferunt, spirandi difficultate Naturam ad tussendum sollicitant: quo si obstaculum vincere nequeat, moliatur tamen, saltem trajetum sanguinis expediat. Procliviores autem sunt, quibus interior fistulae pulmonalis membrana ob mucii defectum, siccitatem, tensionem, aliasve causas, justo sensilior est.

770. Consensione etiam tussis oritur, cum partium aliarum labes aut stimulo, aut translata materie morbosa, systema respirationis afficit. Unde frequens est in variis primarum viarum, hepatis, splenis, pancreatis, testium, parotidum, dentium, aurium, cerebri, nervorum, cutis, &c. affectibus.

771. Quocirca liquet, quaenam tussis dicatur humida, sicca, convulsiva, idiopathica, sympathica, ferina, catarrhalis, stomachica, &c. Nec latet origo innumerarum noxarum, quas vehementior, aut diutius protracta, inducit: etenim validis crebrisque pulmonum, viscerum ab-

dominalium, ac universi corporis, concussibus, interrupta inspiratione, commoto sanguine, impedito ejusdem per pulmones transitu aequabili, musculis respiratoriis perpetuo irritatis, inordinate agitatis, oportet nasci defatigationem, coctionem alimenti vitiatam, vomitum, hernias, abortum, congestionem humorum in capite, vasculorum pulmonalium debilitatem, sanguinis eruptiones, convulsiones universales, suffocationem, & quae ex his sequuntur, mala infinita.

772. Sternutatio quoque huc referenda est, haud absimilis convulsivi motus species, quae aërem, magna prius copia inspiratum, unico expirationis fortissimae, sonorae, impetu, per narium orisque meatus expellit. Spiritus ita, vehementer illisus membranae has cavitates succingenti, superficiem hujus verrit, absterget, expresso humore irrigat, proluitque; ut, quae molesta sunt, amoveantur, expurgentur. Salutaris igitur conatus irritamentis narium, faucium, oculorum, supervenit, multisque adeo istarum

partium morbis. Nascitur & , spasmorum more (744.), ex causis magis universalibus, aut quarum a naribus remotior sedes est, praesertim in hominibus irritabilioris naturae (190, 745.). Nec ubique tamen utilis, cum amoliri stimulum nequit, inani concussu fatigans, haud minus, quam tussis (771.), vehementer nocet.

773. Risus quum convulsio sit musculorum respiratoriorum, quae spiritum cohibitum citissimis, minimis, reciprocis concussibus, veluti tremulis, in systemate aëriifero agitatur, protractaque adeo expiratione inspirationem plenam suspendit, inter symptomata aequae, ac inter potentias nocentes (521.), locum meretur. Accidit enim, & invita mente, ex stimulis corporeis, qui diaphragma, & cum hoc conspirantes abdominis musculos, ceteraque respirationis organa, & musculos faciei, proxime vel per consensum, commovet. Unde primario quidem diaphragmatis, tum & ventriculi, splenis, uteri, affectiones,

& qui sensorium commune turbant, febriles aliosque motus quandoque comitatur, hypochondriacis, hysteriis, maniacis, phreniticis, &c. familiare malum. Intelligitur hinc affinis visui fletus morbosus, cujus frequens est cum illo commutatio.

774. Suspirium, adjumento musculorum voluntariorum, profundissime ad imum usque pectus pertrahit spiritum, solitoque fortius rursus expellit. Ita magno longoque respirationis tractu Natura vitale aëris beneficium adauget, aestui suffocanti refrigerium, circuitui pulmonali incitamentum, spirandi difficultati remedium, anxietati levamen quaerit. Causae hinc sunt, quaecunque angorem inducunt (682 ad 691.).

775. Oscitatio sat similis est suspirio (774.) inspiratio, vehementior tamen, & intensiore gradu plerumque iterata, nec nisi per patentissimum oris meatum aëra trahens, junctamque ideo habet violentam illorum musculorum contractionem, qui maxillas, rictum oris, labia, didu-

diducendo, isthmum faucium glottidemque dilatando, amplissimum simul proximumque externo aëri introitum parare queant. Auxiliare igitur symptoma (98, 101.), solius Naturae actio, suspirio etiam beneficentior, uti torpentibus, ceterum sanis, salutari fine accidit, ita aegris quoque, quorum vires ob nervei systematis vitia, aut inertiam circuitus vitalis, elanguescunt; frequens propterea in febrium insultibus, affectionibus hystericis, hypochondriacis, soporosis, chronicis.

776. Comes huic (775.) saepissime pandiculatio, quae spiritu diutissime cohibito, nixuque per universos musculos diffuso, artus corporis omnes vehementer distendit, ejusdem generis est, torporis non sequela modo, sed naturale etiam remedium.

Symptomata motus Cordis.

777. PALPITATIO cordis ponit convulsivas ejus contractiones, quae vehementi ad partes vicinas illisu naturalen longe superant. Spasmodicae igitur af-

fectionis naturam habet, & ex (743. & seqq.) intelligitur. In summo autem vis vitalis, quae cordi prae ceteris indita est, gradu (175.) occasiones hujus vitii quam plurimae sunt. Magnae nervosi generis turbae in hysteriis, hypochondriacis, irritabilibus; turbae item in systemate circulationis, sive primario, seu ex prioribus, aut aliunde natae, ad cor usque deductae; fortiora quaelibet cordis irritamenta, aut & impedimenta, quae legitimae sanguinis admissioni vel expulsionem vehementer resistunt. Nascitur ideo ex violentis animi pathematibus, subito terrore, venere immodica, nimia corporis mentisque exercitatione, spasmodicis aliarum partium, doloribus, anxietate, motibus febrilibus, humorum abundantia, inopia, lentore, acritate varia, materie scorbutica, atrabilaria, arthritica, scabiosa, ulcerosa, cancerosa, virulenta, suppressis quibuscunque excrementis; tum & a multiplici respirationis difficultate (765.), qua sanguis aegre per pulmones trajicitur; a varia quo-

quoque labe viscerum abdominalium, crudis, acribus, corruptis, aëre, vermibus, heterogeneis, obstructione, inflammatione, ulcere, compressione, distensione, irritatione, male habentium; denique & ab ipso corde, auriculis, vasis ejus majoribus, pericardio, inflammatione, ulcere, aneurismate, polypo, vermibus, pilis, calculo, hydrope, ecchymosi, excrescentia, texturae degeneratione ossea, cartilaginea, angustatione quavis, praeter naturam affectis. Liquet autem facile, pleraque istorum etiam pluribus modis eo conferre, atque alia aliis frequenter sese adjungere, neque pauca esse, quae, suo quidem jure inter causas hujus symptomatis relata, saepiuscule tamen ejusdem potius sequelae sint, suaque dein accessione in causas veluti post natas mutantur. Denique & scire juvat, malum, per intervalla recurrens, iis potissimum ingravescere, quae impetu majore sanguinem versus

gunt.

778. Cordis tremor, sive levior fue-

rit palpitationis gradus, seu virium imbecillitati debeatur, ex ante dictis (757, 777.) cognoscitur. Reliquae porro motionum cordis anomaliae quum sese magis in pulsu arteriarum manifestent, aptius ad istum titulum relegantur.

Symptomata Pulsus Arteriarum.

779. PULSUS oritur, sicubi sanguis, vi cordis in arterias actus, harum parietes extrorsum urget, distendit. Ut vero apposite ad sanitatis leges fiat, requiritur cor efficax, legitima sanguinis copia & fluor, arteria contractilis, expansibilis, via circulationis libera. In horum igitur vitiositatibus quaerenda erit ratio alienationum, quae pulsui in aegris accidunt. Hae tamen cum valde multiplices sint, & subtilius etiam, quam utilius, a Veteribus interstinctae, omissis, quae exigui sunt momenti, aut intellectu faciles, praecipuas modo exponemus.

780. Crebrior pulsus, pro aetate, sexu, temperie, varioque rerum non naturalium usu aestimandus, si in univ-
sum

sum obtinet, frequentiorem ponit cordis contractionem, hujusque adeo causis debetur. Huc referantur quaecunque cordis irritamenta; sive ejusmodi fuerint, quae venosi sanguinis affluxum augeant; seu quae acritate stimulent; aut quovis modo cordis actioni obnitantur. Quae quidem omnia tanto valentiora sunt, ubi cor ipsum quoque praeter modum irritabile est. Magna insuper ejusdem cum toto corpore consensio facit, ut turbulentaetiam aliarum partium, in genere potissimum nervoso, agitationes facile eo deferantur. Hinc pleraque, quibus cor ad palpitandum cietur (777.), hic pariter locum habent, innumerosque ideo morbos, maxime tamen omne febrium genus, comitatur pulsus frequentia, saepe salutaris, activis certe symptomatibus (101.) annumeranda. An autem & topica datur in singulari systematis arteriosi parte? Dabitur, si vera febris particularis; neque a corde incitato tantum repetenda. Rarioris pulsus natura ex his facile perspicitur.

781. Arteria, ictu majore, quam dilatatione, micans, durum pulsare dicitur. Id fit, cum sanguis valida quidem & citatiore cordis contractione impingitur, nec pro ratione tamen expandere canalem potest. Subest itaque aut vitium in tunicis arteriae, ob siccitatem, rigiditatem, spasmus, minus obsequiosis; aut morbus cavitatis ultra modum distentae a sanguine copioso, rarefacto, spisso, vel ob impeditum transfluxum accumulato. Unde liquet, cur pulsus durus adeo frequens in morbis inflammatoriis? Nec latet ratio pulsus mollis.

782. Pulsus intermittit vitio multiplice, graviore, levioze, universali, particulari. Etenim cordis contractio, in modum spasmu (748.), diutius continuata; ejusdem torpor (196, 755.), aut contractio inefficax, minore tum vi, tum copia, sanguinem in arterias projiciens; influxus sanguinis venosi in cor parcius, inordinatus vel vitiosus; arteriosi fluxus inaequalis, impeditior, interruptus; arteriarum varia labe, receptioni, trajectui sanguinis,

nis, motui tunicarum systolico & dia-
stolico, resistens, huc faciunt. His autem
producendis innumera apta sunt: cordis
partiumque eo pertinentium affectiones
topicae, inflammatio, aneurisma, poly-
pus, calculus, vermes, concretio, indu-
ratio, hydrops, &c. (777.); arteriarum
similia vitia; magna respirationis impedi-
menta (765.); sanguinis abundantia, ino-
pia, cacochymia viscida, acris varia; pri-
marum viarum turbae in vomitu, chole-
ra, alvi profluviis, vermibus, spasms, do-
loribus, &c.; denique & nervosi generis
mala in viscera vitalia ac systema circula-
tionis diffusa, virtute vitali aut torpente
(196.), aut nimis irritabili (190.).

783. Imminuti & deleti pulsus varii
memorantur gradus, pro consecutionum,
quas infert, numero ac intensitate diver-
sis. "Εκλειψις dicitur defectus levior, pal-
lorem inducens, calore tamen, sensu mo-
tuque superstite. Λειποθυμία cum pallori
& motus animalis impotentia addit.
Λειποψυχία prioribus auctis etiam superad-
dit caloris nativi extinctionem. Συγκοπή,

una cum motu sensuque fere abolitis, frigus universale, sudoremque frigidum inducit. Ἀσφυξία denique, deletis omnibus vitae indiciis, accedente etiam ἀπνῶια (767.), mortis imaginem ita refert, ut merito nonnunquam dubitetur, vitamne an mortem praedicare fas sit. Quum vero universalis, qui comitatur, virium lapsus doceat, vitalem sanguinis circuitum pariter cum pulsu deficere; liquet haec vitia cordis deliquio deberi, iisque adeo causis nasci, quae hoc inducere valeant. Hujusmodi sunt vehementes animi affectus, idea rei horridae, odor infestus, in hysteriis, hypochondriacis, gravidis, puerperis, inedia, pervigilio, labore, morbo gravi, exhaustis, irritabilibus; aëris insalubritas varia, miasmata, venena, medicamenta drastica, vermes, alimenta pravi succi, cacochymia putrida, scorbutica, atrabilaria, &c. materies morbofa partes vitales, nervos, graviter afficit, inde & saevus dolor, anxietas, aestus ingens, spasmi; tum magna, subita, inanitio, nimia liquidi vitalis a corde

& encephalo derivatio, parcioreve aut interceptus ad has partes affluxus, per eas transfluxus; adeoque encephali, cordis, pulmonum, multivariae affectiones, memoratis (782) similes. His quippe potentiis aut sanguinis venosi in cordis cava influxus suspenditur, aut ipsa cordis virtus muscularis enervatur. Utraque autem noxa cor quiescere, hinc circulationem deficere oportet.

784. Quodsi arteria singularis pulsare defierit, mali minus periculosi ratio ex (779, 782, 783.) facile invenitur: uti & ceterarum pulsus alienationum, quae vel in singulis seorsim, vel in plurium consequentium serie, reapse observantur; quales sunt magnus, parvus, validus, debilis, varia ratione inaequalis, undosus, vermicularis, formicans, ferratus, dicrotus, caprizans, vacillans, myurus, intercidens, &c. Generatim quidem notari meretur, vix aliam dari potentiam, quae in perturbando pulsu praesens sit, quam spasmos (742.), magnamque ideam partem id genus vitiositatum ab his repeten-

tendam esse. Specialior tamen hujus materiae expositio, cum ad Semioticam Pathologicam (16. II.) pertineat, nostri non est instituti.

Symptomata actionum naturalium.

785. **SYSTEMA** naturale, humani corporis conservationi dicatum, etsi vitali animalique minus nobile habeatur, utilitate tamen & necessitudine haud inferius est; quando vix aut perparum est, quod non durabile est. Multitudine autem ac diversitate cum organorum, tum effectuum, quos edit, etiam fociis suis ferme antecellit. Ingens ergo numerus laesionum, quae hic fieri possunt, ordinatam exigit pertractationem.

Appetuum naturalium laesiones.

786. **UT** nutrimenti materies, cum opus est, a foris intromittatur, suos quoque ista officina nacta est sensus (669.), qui de ~~periculis~~ moneant hominem, compellantque ad victum procurandum. Inde fames & sitis naturalis, haec potum, illa cibum,

cibum, materiem firmis perinde, atque humoribus, necessariam, desiderans. Utrisque suus est in sanitate modus, sua in aegrotis vitia.

787. Edendi cupiditas, valde diversa in sanis, multifariam quoque per morbos laborat. Augetur enim praeter modum in bulimo, fame canina, lupina: imminuitur, aut plane aboletur in *δυσορεξία*, *ἀνορεξία*, *ἀποσιτία*: depravatur in *κίττα*, pica, malacia.

788. Fames aucta vel vacuitati debetur, quae repletionem, vel acriori stimulo, qui mitigationem ab ingesto alimento exspectat. Quamobrem inedia, motu animali, immodica perspiratione, sudore, alvi profluvio, aliis excretionibus, lactatione, morbis, exhaustos, vermibus obnoxios, aut quibus acre acidum, salinum, biliosum, atrabilarium, in ventriculo est, vexat; accedente praesertim animi impotentia, imaginatione mobili, sensibilitate nimia, irritabilitate, in junioribus, feminis, hystericis, hypochondriacis, epilepticis. Bulimus dicitur, cum

cum esuriem non satiatam animi deliquium sequitur: fames canina, ubi voracius ingesta cito revomuntur: si vero celeriter ano rursus expelluntur, nonnulli lupinam vocant.

789. Appetitus vario gradu proster-
nitur vitio ventriculi, pituita, saburra,
terreis, alienis, corruptis, onerati, in-
flammati, ulcerosi, scirrhusi, callosi, aph-
thosi, atonia (752), motibus inordi-
natis (743.), vel ob propriam affectio-
nem, vel per consensionem, laborantis;
menstruorum item primae digestionis,
salivae, bilis, defectu, inertia aquosa,
mucosa, degeneratione varia; labe quo-
que corporis nimio plus repleti humori-
bus bonis, pravis, ob vitam desidem,
somnia, circuitum languentem,
evacuationes suppressas; turbis nervei sy-
stematis patheticis, spasmodicis, delirio-
sis, dolorosis, soporosis, &c. sensum na-
turalem obtundentibus; Natura denique
graviori, acuto, chronico, impe-
diata, oppressa, exhausta, ut curam susci-
piendae coctionis abjiciat. Prout igitur
innu-

innumerorum morborum comes hoc symptoma est; ita liquet alias propter coctionis impedimenta nasci, alias ex eo, quod corpus non indigeat alimento, alias ob suppressam stimuli naturalis perceptionem: quae quidem rite perpensa ostendunt, ab inedia, anorexiae pedissequa, non continuo tot tantasque noxas aegris perinde, ac sanis famelicis (452, 453.), timendas esse.

790. Fastidium cibi, ἀποσιτία, easdem (789.), sed graviores, agnoscit causas. Putror, rancor, ventriculum inquinans; hujus nimia sensilitas, irritabilitas, imbecillitas, dolori, anxietati, spasmō, nauseae, vomitioni, ab ingestis obnoxia; tum & phantasiae errores, hic maxime spectentur. Cibi singularis averfatio, ex morbo nata, plerumque Naturae vox (643.) est, cui obtemperandum.

791. Malaciae, quae cum fastidio aliorum ciborum junctam ponit appetentiam vix superabilem ac voracitatem ad certum edulii genus determinatam; & fœcae, quae absurda quoque, inusitata, nec
esui

esui apta, quin horribilia, concupiscit ac avide devorat, haud absimile est ingenium. Tametsi enim & vitium imaginationis subesse possit; saepissime tamen, quae appetuntur, pro remedio sunt, quo aut corrigatur, quod intus est noxium, aut turbis ex intemperantia concitatis ejiciatur, aut succi alibilis inopia plus satis onerosae humorum copiae, ne vero alimento magis augefcat, occurratur.

792. Sitis, quam indicandae potus necessitati praefecit Natura, in morbis solito plus urget, quoties aut tractus superior primarum viarum, istius sensationis sedes, aut cum hoc etiam corpus reliquum, humectatione indiget, qua vel deficiens humor suppleatur, vel spissior diluatur, vel acrior temperetur, hinc firmis partibus mollitudo, canalibus meabilitas, transfluxuris libertas restituatur. Inde immodica humorum dissipatio, evacuatio, spissitudo, lymphae extra vias circulationis derivatio, collectio, minorum vasculorum obstructio, spasmodica constrictio, compressio, acritas mu-

riatica, ammoniacalis, alcalina, spirituo-
 ſa, aromatica, putrida, bilioſa, ranci-
 da, aduſta, virulenta, in febris, alvi
 profluviis, diabete &c. morbis inflam-
 matoriis, purulentis, putridis, bilioſis,
 catarrhoſis, exanthematicis, ſpafmo-
 dicis, hydrope, ſcorbuto, rhachiti-
 de, multisque aliis, ſitim creant;
 quæ tamen utrum ad ſuum modo ſenſo-
 rium, an vero ad univerſum corpus per-
 tineat, probe diſtinguendum.

793. Carentia igitur ſitis in morbis,
 natura ſua ſiticuloſis, etiam morboſa eſt,
 ponitque ſitis officinam (792.) tuſſi, aut
 ptyaliſmo, jugiter humectari, aut reſo-
 lutis nervis ſenſu privari, aut mentem
 alienatam eſſe.

Actiones læſæ primarum viarum.

794. MANDUCATIONIS uti plurima
 ſunt cum instrumenta, tum potentiae ac
 conditiones, ſine quibus recte perfici
 nequit; ita multis diverſisque multarum
 partium vitiis diverſimode læduntur. Hu-
 jus generis ſunt oris, labiorum, buccarum,
 linguae, vulnus, inflammatio, ulcus, ex-

coriatio, tumor, ἀγκυλόγλωσσον (223.), mutilatio, &c., dentium defectus, infirmitas, dolor; mandibularum fractura, luxatio, caries, ἀγκύλωσις; musculorum istas partes moventium spasmus, paralyfis, dolor, &c.; salivæ denique defectus.

795. Deglutitionis etiam plures sunt laesiones. Aut enim iteratis crebro nixibus incassum fatigat, aut dolet & laboriosa est, aut potionem duntaxat, non item offas, aut has modo, nec illam, transmittit, caduntve in asperam arteriam deglutienda, aut per os naresve redeunt. Multiformis vitii sedes quaerenda in lingua, palato, tonsillis, uvula, pharynge, larynge, oesophago, ventriculo, maxillis, vertebris vicinis, musculis harum partium, dolore, vulnere, inflammatione, excoriatione, ulcere, tumore, luxatione, fractura, carie, mala conformatione, spasmo, paralyfi, angustatione varia (209.), siccitate, affectis. Inde enim aut impeditur materiae deglutiendae meatum, aut legitimam potentiarum motricium actionem, directionem, deficere necessum est.

796. Singultienti videtur momentanea convulsione concuti stomachus & proximum huic diaphragma, cui juncta simul glottidis constrictio faciat, ut subito inspiratus aër sonum cieat. Singultus igitur, spasmis annumerandus, easdem quoque agnoscit causas (743 & seq.); sed quae oesophagum, ventriculum, aut diaphragma, propius, seu aliunde per compressionem, afficiant: uti sunt avida ingurgitatio ossae sicciore, asperae, haustusve grandioris, acris; immodica ventriculi repletio aut irritatio ab acri cibo, potu, medicamento, veneno, vermibus, peregrinis, materie corrupta, acida, biliosa, putrida, rancida, contagiosa, arthritica, catarrhosa, ulcerosa, cancrosa, sphacelosa, ibidem nata, aut ex aliis partibus eo delata; susceptum ad καρδίαν frigus; oesophagi, ventriculi, vulnus, inflammatio, erysipelas, exanthemata, ulcus, excoriatio, &c.; diaphragmatis inflammatio, vulnus, contusio, intercostalis fletumve agitatio; costarum inferiorum, vertebrarum vicinarum, cartilaginis

ensiformis, fractura, luxatio, distorsio; intestinorum quoque, mesenterii, hepatis, splenis, pancreatis, uteri, &c. affectus inflammatorii, dolorosi, spasmodici; turbae denique vehementes nervosi generis ob animi pathemata, evacuationes quascunque nimias, encephali laesiones, motus febriles, molimina critica, &c. Quo circa patet, alias materiem subesse, quam Natura symptomate auxiliari excutere conetur; alias nocivis motibus salubre nihil intendi. Quando autem juncta cum stomachi, tum septi transversae, convulsio hic datur, an non & levior habetur species, quae ad alterutram modo partem pertineat?

797. Vomitus est eorum, quae cavo ventriculi continentur, aut ex vicinis visceribus illuc congeruntur, violenta & fastidiosa per guttur superius expulsio. Hanc efficiunt motus spasmodici faucium, oesophagi, ventriculi, intestinorum, diaphragmatis, musculorum abdominis, in molimen laboris angorisque plenum modo mirabili conspirantes. Facit autem eximia ventriculi mobilitas

(175.), amplissimusque cum corpore universo consensus, ut irritamenta ad vomitum pene innumera sint, aliaque domestica huic visceri, alia extranea. Ad priora referre licet, quaecunque mole, pondere, tenacitate, acrimonia, impedito per pylorum trajectu, fibras ventriculi laceffunt: tum & , quae irritabilitatem (190.) inducunt, vitia ejusdem topica. Posterioris generis sunt affectiones partium quoquo modo consentientium, tam vicinarum, quam remotiorum, faucium, oesophagi, diaphragmatis, hepatis, vesiculae fellis, splenis, mesenterii, pancreatis, intestinorum, omenti, peritonaei, renum, ureterum, vesicae urinariae, uteri, encephali, sensorii communis, nervorum. Praecipua igitur inter causas singultus (796.) modo enumerata sunt, vomitusque itidem datur idiopathicus, sympathicus, cum materie & sine ea. Quum vero intensitatis gradu inter se discrepent variationes, credibile quoque est, non omnium, quae supra diximus, partium nixus spasmo-

dicos semper illuc requiri, litemque adeo dissentientium super hac re Autorum componi posse. Nausea, quae fastidiosa est ventriculi commotio, vomitum intentans, iisdem, sed lenioribus causis debetur: uti & materiae ventriculo contentae eructatio.

798. Aër, aut huic similis spiritus elasticus, cavo primarum viarum oberrans, ructibus flatibusque, qui hanc officinam maxime infestant, materiem dat; quae huic aut a foris invehitur, aut intus ex ingestis, indigenisve, effervescentia, fermentatione, putredine, calore, motu inordinato, evolvitur. Haec ubi collapsu, convolutione, compressione, spasmodica praesertim constrictione gulae, stomachi, pylori, intestinorum, coërcita aliquamdiu, novis interim copiis forte aucta, aut in majus volumen dilatata, parietes claustrum sui urgens, ab his vicissim repressa, tandem liberata, impetum concipit, quoque exitu sursum, deorsum, prorumpit, aut loco saltem mota, per tubum alimentarem vagatur, ructus, flatu-

tus,

tus, crepitus, borborygmi, nascuntur. Augere propulsionem voluntarii diaphragmatis & muscutorum abdominalium nixus quoque possunt. Inde uti pro vario impetu muta aut sonora fit explosio; ita, quod prodit, flatulentum pro diversitate materiae, quam una rapit, aut fomitis, unde oritur, siccum, humidum, acidum, putridum, rancidum, biliosum, &c. esse debet. Ingesta igitur cruda, flatulenta, ferventia, acria, titulo cibi, potus, medicamenti, veneni, vitia coctionis, putror in primis viis undecunque natus, vermes, motus inordinati, spasmodici, horum viscerum, ex animi pathemate, affectione cardialgica, iliaca, colica, hysterica, hypochondriaca, epileptica, alvi profluviis, cholera, vomitu, haemorrhagiis, vulneribus, febribus, &c. quin & impedimenta liberi trajectus ex obstructione, obstipatione, compressione, &c. huc faciunt, sive flatuosum elasticum subministrando, seu prohibendo, ne tranquille ire, redire, exhalare, absorberive queat.

799. Alvus adstricta, etsi plerumque robustam notat sanitatem, excessu tamen aegris saepissime molesta est, morbosque non minus intendit, quam creat (558.). Causas habet aut insuperabilem materiae resistantiam, aut impedimenta trajectus, aut vitium in viribus motricibus. Nascitur ergo a fece sicciore, compacta, dura, copiosa, picea; mucii lubricantis defectu aut tenacitate; intestinis obstructione, obstipatione, compressione, spasmu, concretione, intus susceptione (247.), contorsione (256.), imperviis, in motum retrogradum actis, nimia dilatatione infirmatis, resolutis, perforatis, dissectis; bilis absentia, inertia; motus animalis defectu; diaphragmatis & musculorum abdominalium actione languente, aut impedito nixu.

800. Ileus, volvulus, in quo pertinaciter occlusae alvo violenta accedit vomitio quorumcunque tubi alimentaris contentorum, etiam scybalorum, clysmatur, suppositoriorum, ano immistorum, ex (797, 799.) intelligitur. Ponit e-

nim fere obstaculum in canali intestino-
rum ab inflammatione , abscessu , scirrho,
cancro, calculo, fece dura, vermibus, her-
nia , contorsione , susceptione, compres-
sione , concretione , convulsione , na-
tum , quo transitus devolvendae mate-
riae intercipitur; simulque supervenien-
tes motus spasmodicos illarum partium,
quae ad vomitum faciunt , sursum di-
rectos.

801. Diarrhoea , ventris profluvium,
est frequens & copiosa materiae liquidae
per alvum excretio. Ingesta, magna suc-
corum , qui secundum naturam in primas
vias assidue feruntur, copia , late patens
ventris cum reliquo corpore commer-
cium , quo fit , ut ex omni parte huc de-
vehi multivarii humores queant, mate-
riem exhibent & abundantem & diversis-
simam , unde tum stupendae profusionis
ratio inveniri, tum praecipuae hujus sym-
ptomatis differentiae constitui possint.
Datae materiae expulsionem facit motus
intestinorum inordinatus & citatior, qui
& obstat, ne ora meatuum bibula liquo-

rem, ut decet, absorbeant. Irritabilitas ideo intestinorum praeprimis huc confert, & quidquid hanc aut mole distendente, aut acrimonia laedente, aut turbis aliunde invec̄tis, laceſſere poteſt: excedens cibi potusve copia; flatulenta, acria ingeſta, aut intus nata; imbec̄tus humorum major in primas vias verſus: aliarum excretionum, maxime cutaneae, ſuppreſſio; abſorptionis impedi-
 menta ob vaſcula aphthis, puſtulis, for-
 dibus, ſpaſmo, occluſa, aut meſenterii
 obſtructiones; bilis acrior, atra bilis, ſe-
 rum hydropicum, materies febrilis, in-
 flammatoria, purulenta, ichoroſa, pu-
 trida, cancroſa, catarrhalis, contagioſa,
 ſcorbutica, arthritica, undecunque huc
 delata; nervoſi generis commotio ab ani-
 mi pathemate, frigore ſuſcepto, dentiti-
 one, puerperio, affectibus hystericis, do-
 lorioſis, convulſivis, &c.

802. Dyſenteria, intestinorum diffi-
 cultas, diarrhoea dicitur vehementi do-
 lore ac torminibus moleſta. Dejiciun-
 tur liquida, acria, putrida, foetida, ſan-
 guis,

guis, pus, sanies, bilis, ferum, mucus, atrabilis, modo cum stercore liquato, interdum & cum carunculis, membranis, &c. Subest igitur aut prius ex suis causis nata, aut acritudine permeantis materiae post inducta, intestinorum inflammatio, excoriatio, exulceratio. Fontem vero acrium haud minus multiplicem esse, quam valde diversam naturam, ex (801.) facile innotescit.

803. Tenesmus, qui frequens est & implacabilis desidendi cupiditas, nixu majore, quam qui materiae excernendae molli respondeat, aliquid pituitae, cruoris, puris, saniei, bilis, stercoreis &c. exprimens, dysenteriam saepe comitatur. Fit autem, cum ima intestini recti sedes, cui sensum urgentis fecis Natura indidit, immodice irritatur. Unde acria quaevis, abstergentia, rodentia, tum quae duritie sua defricant, aut acumine laedunt, aliena quaeque, ossa, calculi, vermes, undecunque huc devoluta, in culpa esse possunt: maxime tamen affectus partis ex inflammatione, excoriatione, ery-

sipe-

si pelate, ulcere, fistula, vulnere, haemorrhoidibus, nimia sensilitas, quae si prioribus accedit, tormentum quoque intenditur. Quin & consensione id malum supervenit variis vesicae urinariae, urethrae, perinaei, intestinorum, uteri, vaginae, vitiis ac nervosi systematis turbis.

804. Lienteria, laevitas intestinorum, adest, cum ingesta tam celeriter per primas vias ad anum delata foras ejiciuntur, ut nec coctionem, nec corruptionem, expectent. Causas habet ventriculi & intestinorum inertiam ad coquendum, cum nimia irritabilitate (190.) conjunctam, pylori laxitatem, impeditam vasculorum absorbentium actionem (801.). Refectionis autem inopia aegrum aut trahit, aut praecipitat.

805. Fluor coeliacus, chylosus, levior lienteriae (804.) species, succum alimenti utilem, utcunque coctum, una cum fece, ano exturbat. Integris igitur ventriculi viribus, in solis intestinis vitium subest, quo & celerius, quam parum, contenta deorsum propellant, & ma-

teriem chylosam fugere nequeant, labe vel ad oscula vasorum absorbentium, vel altius, haerente (801.).

806. Cholera est tumultuosa primarum viarum agitatio, qua, quidquid continent, sursum deorsumque violenter eicitur. Malum stomachi atque intestinorum commune, ex vomitu ac diarrhoea compositum, similibus etiam motibus spasmodicis (797, 801.) debetur. Hos vero cient innumera: cibi potusque copia, acritate, flatulentia, fermentatione, pinguitudine, corruptione, refrigeratione, gravantes, stimulantibus; hinc saburra acida, putrida, rancida, biliosa, verminosa, diaetae erroribus contracta; medicamenta drastica, emetica, purgantia, mercurialia; venena; bilis exundans; atra bilis turgens; materies rheumatica, arthritica, febrilis, scorbutica, sudoris, perspirationis, menstruorum suppressorum, exanthematum repulsorum, huc conversa; turbae ab aestu subitisve aëris mutationibus, animi motibus, graviditate, dentitione, dolore, malo hy-

rico, hypochondriaco, concitatae.

807. Cholera, diarrhoea, dysenteria, quas siccas vocant; quia flatulentum potius, quam humidum est, quod excernitur; ex dictis (798.) intelliguntur.

808. Contingit etiam aegris insciis aut invitis stercus elabi: quae alvi incontinentia est, morbisque deliriosis, spasmodicis, paralyticis, aut singularibus sphincteris ani vitiis supervenit.

809. Quando autem fex alvina de urethra, perinaeo, vulva, aut sede quavis alia ventris pelvisve, praeter anum, excernitur, id fit vulnere, ulcere, fistula, vel prava conformatione, quae contentis intestinorum alienam viam pandant.

Vitia Mictionis.

810. LOTII, quod intra vesicam est, excretio supprimitur multiplici vesicae, aut urethrae, affectione, quae aut vim expellentem tollat, aut impedito meatu effluxioni obstat. Hujusmodi sunt innumera: vesicae, colli vesicae, inflammatio; major spasmus; fibrarum illius muscularium

ad contractionem efficacem impotentia ob immodicam a lotio retento distensionem, *ἔνθουσμα* (203. 1.), herniam (238.), rupturam, vulnus, gangraenam, nervorum ex medullae spinalis laesionibus resolutionem, membranas ulcere, pustulis, tuberculis, crusta calculosa, callo, fungo, aliove tumore obsessas; meatus urinarii inflammatio; spasmodica constrictio; obstructio a calculo, pituita, grumo, pure, verme, &c. (209. 1.); obstipatio a callo, cicatrice, fungo, tuberculo, tumore glandularum mucipararum, carunculae feminalis, varicibus, pustulis, &c. (209. 2.); collapsus (ibid. 4.); coactus (ibid. 6.); distorsio. Saepe tamen origo mali vicinis modo partibus debetur: uti cum rectum intestinum dura fecce, flatu, tumore haemorrhoidum, inflammatione, abscessu turget; uterus foetu, sanguine, sero, aëre, distenditur; aut scirrhus, cancro, osteogenia, prolapsu, laborat; aut in vulva, perinaeo, prostata, vesiculis seminalibus, musculis vicinis, cole; hujusve praep
tio,

tio, ejusmodi vitia insunt, quae collum vesicae vel urethram comprimere queant. Atque haec *ισχυρία* est, quam hodie veram vocant.

811. Est & alia, notha dicta, in qua lotium excerni nequit, quia nihil ejus intra vesicam confluit, vitio renum aut ureterum, quod vel secretionem suspendit, vel, ne ad vesicam perveniat, impedit. Igitur sanguis copia, spissitudine glutinosa, phlogistica, atrabilaria, peccans, vasa sua distendens, obstruens, vicina comprimens, aut vasis elapsus, in thrombum coactus, inflammatio, abscessus, scirrhus, tabes, spasmus ab acri huc delato, aut aliunde per consensum natus, obstructio a mucositate, pure, sabulo, calculo, verme, torpor a contusione, distractione, gangraena, nervorum resolutione, compressio a variis partium adjacentium vitiis, in culpa esse solent; modo labes eadem, aut diversa, in utrumque renem, vel ureterem, una inciderit. Facit autem proximus istarum partium nexus, ac mutua actionum, quas

quas exercent, conspiratio, ut altera alteram facile in mali communionem pertrahat.

812. Cum moleste redditur urina, nec sine magno conatu, aut & cum dolore, haec urinae difficultas, *δυσερία*, dicitur, quae uti gradus quidam est ad ischuriam (810.), ita ex similibus vitiis, at levioribus, ortum habet. Si dolor abest, causa mali debetur aut spissitudini materiae, quae expellitur, mucosae, purulentae, cruentae, aut undecunque natae meatus angustiae, aut flaccidae rigidaeve virium expellentium inertiae. Sin & una dolet mictio, acre subest lotium, acribusve alienis, vel asperis, mixtum, aut partium ex mucis defectu, inflammatione, ulcere, nimia sensilitas.

813. *Στραγγερία*, tenesmo (803.) similis, est assidua ad mejendum proritatio, & conatus, quo tamen parum modo lotii, & guttatim, plerumque cum ardoris sensu, exprimitur. Causae ex (803, 812.) intelliguntur. Primariae sunt acrimonia urinae multiplex ex cibo, potu

medicamentis, venenis, materie febrili, catarrhofa, arthritica, scorbutica, purulenta, ichorofa, aliave morbofa, in veficam undecunque depofita; calculus atterens; mucii defectus aut acritudo; veficae, urethrae, inflammatio, excoriatio, ulcus, fpasmus; confenfio denique cum intestino recto, ano, perinaeo, utero, vagina, &c. diverfimode affectis.

814. Urinae incontinenens dicitur, cui lotium in veficae cavo non moratur, fed fenfim fine fenfu & nixu, fponte, jugi ftillicidio, de urethra elabitur. Spurcum fymptoma ponit facultatem, qua retinetur urina, plane abolitam, atque adeo impotentiam fibrarum, quibus oftium veficae comprimitur. Hanc inducunt paralysis, vulnus, contufio, dilatatio, ulcus, gangraena, calculus, vis in partu illata.

815. Altera hujus vitii fpecies eft, cum fcienti quidem, at invito, lotium expellitur, nec pro neceffitate retineri, cum urget, poteft. Oritur ex urina copiofiore, valde aquofa, aut praeter modum acri; vefica ob inflammationem, herpe-

tem,

tem, ulcus, excoriationem, mucii defectum, sensibiliore, spasmò contracta, rigente, propter impedimenta externa non dilatabili, aut compressa; ostii vesicae relaxatione (814); accedente nixu diaphragmatis & musculorum abdominalium in vomitu, tussi, risu, partu, alvi egestione, tenesmo. Nec obscura ratio, cur sexui sequiori, pueris, senibus, crebrius accidat. Intelligitur etiam involuntarium illud stillicidium, quod a mictione superest, lotiique reliquias tardius excernit, senio familiare, resolutis, aut infirmatis, musculis acceleratoribus deberi.

816. Immodici urinae profluvii, qui *Διαβήτης* vocatur, plures numerantur species, aliae quidem aliis rariores, atque ob id haud aequè certo ab omnibus agnitae. Etenim vel tenuis, aquea, urina supra portionum modum mingitur; vel quod profuse excernitur, crassius est, turbidum, albidum, veluti chylosum; alias & sapore, odore, colore, melleo: quin perhibent, interdum, more lienteriae (804.), potum, prae siti, avide magnaue copia haustum.

celerrimo per corpus, tanquam per siphonem, transitu, crudum, qualis sumptus est, ad vesicam deferri expellique. Inde distinctio in verum & spurium diabetem, inque varios gradus. Origo quoque multum diversa. Aquosa humorum tenuitas (287, 354, 359.); spissitudo inflammatoria, atrabilaria (282, 284, 355, 361, 367.), mixtionem stabilem cum aquosis aegre admittens; crassamenti cum portione aquea justo laxior cohaesio (319.); acrimonia attenuans, dissolvens, colliquefaciens (288 ad 317.), multiplex; aquosa forte bilis inundatio (372.), mixtionisque hinc ac virtutis saponaceae destructio; pinguedinis & gelatinae nutritis (376, 379) in laticem aquosum degeneratio; magna laxitas vasculorum renalium; impetus humorum versus renes vehementior ob abusum diureticorum, veneris, suppressam excretionem cutaneam, habitum corporis externum strictiorem, obstructions aliorum viscerum, aut irritationem quamcunque attractentem, praecipue huc faciunt. An etiam

etiam humor ex atmosphaera attractus stupendae urinarum copiae materiem quandoque suppeditat ?

Vitia Excretionis Cutanae.

817. SUDORIS magna profusio, quam nec intensior corporis exercitatio, aut animi motus, nec calor externus, aut quae ingesta sunt vel foris admota, creant, causas agnoscit spiraculorum cutis laxitatem, circuitum sanguinis acceleratum, auctum versus superficiem impetum, aquosae materiae in humoribus abundantiam (287, 354, 359.), aut nimis facilem a crassamento secessionem (318, 319.). Unde patet, quibusnam morbis, & quam diverso omine, supervenire soleat.

818. Singularium quoque sudorum, qui de aliqua modo parte corporis prodeunt, tum & calidi, frigidi, tenuis, viscosi, diversimode colorati, sanguinei, foetidi, &c. ratio ex (817, 657, 658, 659, 401.) aliisque locis haud difficulter eruitur.

Symptomata functionum Sexus.

819. NATURA, quae singulis hominibus suam in conservanda vita & sanitate operam praestat, erga humanum genus quoque benefica, in propagationem speciei haud minore cura incumbit. Inde condita sexus diversitas, partiumque, quae ad hunc pertinent, ac functionum, quibus suo quaelibet modo ad procudendam prolem concurrunt. Videri quidem possit facultatem istam a ceteris ita sejunctam esse, ut vix in morbis considerari mereatur, quando nec vigor ejus in omnem aetatem cadit, nec languor adeo constanter reliquam œconomiam turbat. At dantur tamen in hoc etiam systemate vitia, quae aut in semet ipsis, ob actionis, quam laedunt, dignitatem, momentosa censentur, aut quia aliorum morborum consecutiones sunt, noxaeve aliis quoque functionibus inferunt, nequaquam praetermitti debent.

Sexus Virilis Actiones Laesae.

820. CUM vir ad arrigendum languidus aut impotens est, id fit vel facultatis, qua nervus intenditur, torpore, vel feminis, quod pro stimulo est, inopia, vappidave inertia. Utrumque vitium aut proprium modo est genitalibus, aut his aliunde per consensionem infertur, plurimisque & diversissimis nascitur causis, quae facile ex (196, 198, 752 ad 755.) eruuntur, additis praesertim, quae huc etiam facere queunt, tum instrumentariis, tum humorum, affectionibus ante expositis. Quum vero & imaginatio, & animi perturbationes, tantum hic valeant, nec quivis virium gradus ad hanc actionem sufficiat (819.); mirum non est, id symptoma permultis sese morbis adjungere.

821. Incidit & coles in oppositum violentae tentiginis affectum, qui ubi citra veneris appetentiam est, priapismus dicitur; satyriasis, si cum inexplebili salacitate: huic voluptas, illi dolor.

comes. Spasms (743, 747.) annumerandum vitium, ut hi, aut idiopathicum est, aut sympathicum, causisque similibus (744.) nascitur. Praecipuae sunt liquoris feminalis abundantia, acritudo, virulentia; genitalium inflammatio, exulceratio, irritatio a vicinis partibus, maxime vesica urinaria, ac intestino recto, inflammatis, distentis, rosis, calculo attritis, acri transiente stimulis; dolor podagrae, lumbaginis; morbi convulsivi; deliria lasciva.

822. Impotentia ad semen ejaculandum debetur aut hujus defectui, aut impedimento meatuum, aut virtutis motricis imbecillitati. Fit igitur multiplici vitio organico testium, epididymidum, vasorum spermaticorum, deferentium, vesicularum feminalium, prostatae, urethrae, penis, scroti, inguinum: hisve integris, nervus languidior (820.), aut paralysis musculorum acceleratorum, cremasterum, sphaencteris ani, ceterorumque, qui huc forte faciunt, in culpa esse potest.

823. Incontinentia feminis laborant, quibus

quibus ad primam surgentis membri rigiditatem, aut per nocturnas ex imaginibus pollutiones, ejicitur, aut citra voluptatem effluit continuo stillicidio, miti, acri, virulento, in gonorrhœis. Semen copiosum, turgescens, tenuius, acre; genitalium major irritabilitas, nimiaque ductuum laxitas, immoderatae veneris, praecipue juvenilis, consecutiones (562.); abstinentia nimia (563.); abusus aphrodisiacorum, diureticorum; virus venereum, id mali inducere solent.

Sexus Foeminei Symptomata.

824. MENSTRUA sanguinis per uterum evacuatio uti sexui sequiori, certa aetate, secundum naturam accidit, ita cum non satis mature provenit, aut citra graviditatem vel lactationem, ante tempus, supprimitur, id praeter naturam est, ac multimodis saepe nocet (565.). Consequitur autem sanguinis ex praegressis evacuationibus, inedia, morbis gravioribus, inopiam, crassitudinem, inertiam aquosam, impuritatem scorbuticam, ca-

cheeticam, quin & plethoram; solidae compagis debilitatem aut rigiditatem nimiam; circuitum languidiorem, intensiorem, aut aliorsum male directum; vasorum viscerumque abdominalium ex cacochylia, cacochymia, infarctum; vasorum uterinorum torporem, obstructionem, rigiditatem, coalitum, constrictionem a spasms, frigore suscepto, adstringentium abusu, compressionem ab externis, internis; impedimenta denique effluxionis multivaria ab ore uteri, vaginae meatu introituve, constrictis, obstipatis, compressis, coalitis, imperforatis. Imminutio aut tardatio mensium haud absimiles causas agnoscit.

825. Immoderata contra profusio, suis quoque noxis haud raro in junioribus, vetulis, nuptis, innuptis, infesta, variis debetur cum sanguinis, tum canalium uterinorum, vitiis: uti sunt sanguinis abundantia, orgasmus, tenuitas, acritudo, motus incitator, ad genitalia maxime directus, reditus per venas ob spasmos, obstructiones, constrictiones

strictiones, impeditior, vasorum debilitas, irritatio, erosio, ruptio, ex fotu suppedaneorum, veneris abusu, crebra praegnatione, abortu, partu laborioso, contusione, ulcere, heterogeneis utero contentis, stimulis externis, &c nata. Inde & quae haemorrhagiam uterinam pariunt, intelligere licet.

826. Quae suppressa menstrua quandoque consequi, horumque vicaria esse solet, errans sanguinis per aliena loca evacuatio (401.) ex perversa motus humorum directione ac incongrua resistentiarum ratione nascitur, collatisque adeo (203, 2, 411. 824.) facile explicatur.

827. Mensium decoloratio, leucorrhoea, fluor albus, gonorrhoea in foeminis, vel cacochymiam consequuntur universalem, vel affectiones topicas genitalium, feri in his colluviem, contextum flaccidum, vasa debilia, inertia, mensium vitia, acre catarrhosum, scorbuticum, purulentum, saniosum, virulentum, aliunde advectum, aut hic contractum, veneris abusum, salacitatem cohibi-

bitam, irritamenta quaevis interna, externa, quae affluxum ad has partes intendunt, aut & impedimenta, quae refluxui obstant.

828. Sterilitatem morbosam haec inferre apta: pudendorum, vulvae, vaginae, uteri, morbi angustiae & vitia organica, ob quae vir admitti nequit: uteri, tubarum, ovarii, ovulorum, compressio, obstructio, concretio, hydrops, ulcus, scirrhus, marcor, exsiccatio, induratio, relaxatio, inviscatio, conformatio perversa, defectus, & similia, quibus fit, ut semen masculinum rite recipi, subire, retineri, quo decet, permeare, suamque vim exserere, aut foemina, quod suum est, conferre haud possit: inde & menstruorum vitiositates fluoresque incruenti (824 ad 827.), venus immoderata, intemperies frigidior, torpor (196.), irritabilitas enormis (190.), cacochymia aquosa, glutinosa, acida (283, 287, 307.), cachexia, obesitas (394.), humorum inopia (393.), firmior corporis constitutio in viraginibus, & multa alia huc faciunt.

829. Praegnans occasione multivaria abortum patitur; uti quamplurima sunt, sine quibus foetus ad maturitatem usque utero geri nequit. Horum inter praecipua merito habetur legitimum foetus cum materno utero per placentam commercium; ut quo sublato Natura plerumque, ocyus, ferius, sarcinam ad frugem haud perventuram elidit. Quaecunque igitur sive matris, sive foetus, vitia placentam ante tempus ab utero separant, inter causas abortionis numerare licet. In matre quidem eo confert plethora; impetuosior humorum ad uterum affluentia; congestio immodica; aut & deficiens commeatus, nutrimentique obinediam, evacuationes, motumve alio directum, detractio; cacochymia; turbae ingentes nervosi generis ex animi pathematis, leipothymia, spasmis, febribus, morbis gravioribus; vehemens corporis concussio, maxime ad uterum determinata, in saltatione, cursu, exercitatione, vectione, lapsu, tussi, vomitu, risu, sternutatione, singultu, vociferatione,

tione, coitu immoderato, petulantiore, &c.; nixus violenti in elevatione ponderis, extensione artuum, excretionem alvi, urinae, tenesmo; uteri compressio a constricto ventre, vicinisve partibus male affectis, contusio, vulnus, inflammatio, erysipelas, convulsio, laxitas, angustia rigida, humiditas mucosa, contenta heterogenea, morbi alii. Foetus in culpa esse potest, cum justo grandior fuerit, aut numerosior, hydrope tumens, motu violento molestus, male situs, morbo inquietus aut languens, mortuus, ejusve placenta marcore, obstructione, degeneratione in hydatides &c. affecta. Debilibus vero, irritabilibus, partum difficilem, saepius praesertim abortum passis, malum familiare. Partus praecocis, quo foetus quidem vitalis, sed ante consuetum tempus, excluditur, causae hinc intelliguntur.

830. Praegnatio ultra naturae modum protracta, si reapse obtinet, gracilem, imbecillum, extenuatum foetum, utrumve torpidiorem, videtur ponere: per-

petua autem visa foetu a morte arefacto, indurato, crusta gypsea obducto.

831. Quae partum laboriosum, δυσκολον, inferunt, vitia innumera aut ad parturientem pertinent, aut ad foetum hujusve secundinas. Priorum praecipua sunt, cum praegnans justo junior, annosior, primipara, delicatior, debilior, animo fracta, impatiens, irritabilitate aut torpore laborans, obesior, plethorica, humoribus exhausta, vitio organico, aut quovis alio morbo, affecta, conamina ad partum nulla, spuria, languidiora, nimis violenta experitur: uteri dein affectiones variae ex debilitate, contractione spasmodica, compressione a vicinis partibus illata, ruptione, situ obliquo, hysteroccele (238.), orificio angustiore, indurato, calloso, contracto, distorto, tumore occluso, compresso, nimis sensili: vaginae quoque angustia, obturatio, concretio, excoriatio, siccitas & similia, quae viam transitus impediunt: pelvis denique arctior, male conformata. Foetus in causa est, si habitior fuerit, ventriosus, ca-

pite

pite enormi, humerosus, deformis, languens, mortuus, situ perverso, extrauterinus. Alias placenta incongruae uteri sedi adhaerens, aut foetum praevergens, praematura aquae puerperii exruptis secundis effusio, umbilicus propendens, aut foetum implicans, &c. obstaculo esse possunt. Nec infrequens est, cujusvis generis plura concurrere, tantoque magis difficultatem pariendi ex eo augeri.

832. Lochia puerperae immoderata, decoloria, parcius fluentia, aut plane suppressa, quas causas habeant, ex illis, quae de catameniis vitiatis diximus (824 ad 827.), innotescit.

833. Cum lac deficit, aut mammae suctionem non admittunt, foemina ad lactandum impotens redditur. Humorisanopia ex inedia, vitiata concoctione, evacuatione quavis immodica, vires a morbo graviore, acuto, chronico, exhaustae, uterus gravidus succum alibi lem ad se trahens, mammaram inflammatio, obstructio, scirrhus, cancer, exulce-

ulceratio, marcor, rigiditas, defectus, aut materiae subtractione, aut vitio organorum, lactis secretioni officiunt. Suctioni autem obstat ductuum galactophororum a lacte in grumos spissato obstructio, coalitus, papillae deficientes, nimis subsiduae, aut ob fissuras, vulnera, rhagades, inflammationem, ulcuscula, justo teneriores; quin & universi corporis major sensilitas.

De ordinandis Morborum Differentiis.

834. ATQUE haec haec hactenus de singulis symptomatibus. Quae si quis recte animo comprehensa, pro multivaria concursione ac successione, quam alia atque alia inter sese admittunt, & pro partium, in quas incidere queunt, diversitate, diligenter perpenderit, ei quam plurimae occurrere debent formae, differentes, plus minus compositae, quae totidem distinctos morbos exprimunt.

835. Habet nimirum sua morbus quilibet symptomata, sibi propria, necessaria (87, 112.), semper eadem, quae &

praesentem declarant, & cum ex natura ejus profluant, inque diversis ideo diversa sint, ab omni alio distinguunt. Neque profecto existimandum est, illud, quo homines ab hominibus in statu sano discrepant, morborum naturas pervertere, aut turbas, quae in morbosis affectionibus se produnt, mutuam causarum effectuumque relationem posse abolere.

836. Tametsi igitur natura morbi forte lateat, aut variantes inter Medicorum opiniones ambigua sit (416.); ex syndrome tamen symptomatum, quibus stipatur, haud minus certo eundem internoscere, suumque ad titulum referre licet: nec enim post cognititas demum naturas denominati plerique morbi sunt, sed post imposita nomina quaesitae naturae.

837. Atqui symptomata partem morborum status evidentissimam efficiunt (88.). Prae ceteris ergo rebus, quae ad morbum pertinent, aptissima merito censentur, ex quibus characteres stabiles, iidemque manifesti, differentium quorumvis morbo-

borum constitui queant (417.): dummodo diligenti observatione, acrique iudicio, quae necessaria sunt, sive perpetua, sive temporaria (112 ad 117.), exquisitè colligantur, ab adventitiis, non necessariis (114.), accurate segregentur, & quo sese offerunt, modo, concursu, ordine, sede, considerate digerantur.

838. Quum vero & diversa morborum genera (837.) haud ita prorsus inter se discrepent, ut non & mutua detur aliorum cum aliis affinitas; licebit ideo ex illis etiam, quae multis generibus communia sunt, pari ratione (837.), per characteres rite limitatos, summa condere genera, seu classes numero pauciores, ad quas, utilissimo compendio, affinia quaeque genera referantur.

839. Quin & ulteriori in species distributioni hic locus erit; sicubi, quod in quovis genere (837.) diversum esse solet, ratione partium, in quas incidere potest, aut potentiarum evidentium, unde nascitur, vel & symptomatum accessoriorum, aliarumve conditionum, seorsim spectetur.

840. Ex quibus (834 ad 839.) apparet, non esse, cur desperent Medici, fore aliquando, ut ingens morborum humanorum numerus, exemplo ab historiae naturalis scriptoribus petito, in ordinem systematicum redigatur, qui ab omni hypothese sectarumque commentis liber, sola nixus fideli observatione, classes, genera, species exhibeat, suis singula characteris, certis, manifestis, plenius, interstincta. Specimina jam nunc a Recentioribus edita potius in spem erigunt, tentaminibus multiplicatis haud defuturos successus, remque tanti momenti, ac Bonis ideo omnibus exoptatissimam, sicut tandem feliciter perfectum iri, ut non in nominibus duntaxat morborum inveniendis sese utilem praestet, sed praecipue facilem ad eruendas curationes viam expediat.

Differentiae Morborum Accidentales.

841. NUNC tandem de morborum differentiis, quas vocant accidentales (121, 418.), dicendi tempus locusque est.
 Possunt

Possunt hae quidem parum fortassis momentosae videri, ut quae ad naturas morborum non pertineant: at eximia tamen in praxi utilitatis esse, ipsa earum pertractatio docebit. Nec certe in systemate condendo (840.) praeteriri quoque debent. Praecipuas igitur in capita quaedam distributas exponemus, missis, quae subtilitate magis, quam usu, sese commendant.

Differentiae Morborum ab Origine.

842. PRO diversitate originis morbi dividuntur in haereditarios, congenitos & acquisitos vel adventitios.

843. Haereditarius dicitur, qui a parentibus simili morbo, hujusve semine, affectis, geniturae vitio in sobolem propagatur, gentilitia labe per plurimas quandoque generationes ad seros usque nepotes transeunte. Paternus ille aut maternus est, multiplex, alias mox a nativitate manifestus, alias postea, ferius, ocysus, statim saepe vitae tempore, prorumpens. In tanta autem modi, quo

gignimur, ignoratione, vix satis tutum fuerit, de ratione hujus traducis aliquid asseveranter statuere, nedum communem perpetuamque ejus sedem aut in firmis partibus tantum, aut in humoribus, aut in viribus motricibus, ponere; quando vel similitudo innocens, quam liberi cum parentibus habent, incomprehensibilis est.

844. Quum foetui morbus in utero adnascitur, qui nec manifestus, nec in seminio latens, parentum alterutri, ante conceptionem, inhaeserat, neque adeo ab haereditate (843.) repeti queat, is congenitus vocatur. Ejus hinc differentia ab haereditario liquet. Praeter cetera, naevi materni potissimum, vitiositates organicae, monstra huc referuntur, quorum origo phantasiae matris (600.), injuriis foetui intra uterum illatis (599.), genitalis denique materiae labi primordiali (380.) tribuitur.

845. Adventitiis morbis, qui homini nato ex quibusvis potentiis accidunt, annumerandi, quos infans ex nutrice, cujus

cujus ubera fugit, contrahit, haereditariis connatisque (843, 844.) simile quid habent, altiusque radicati monstrant, ista affectionum genera etiam per humorum vitia communicari posse (843.).

846. Memorabilis praecipue est distinctio inter morbos primarios, *πρωτοπάθειαν*, & secundarios, *δευτεροπάθειαν*, quae obtinet, cum morbus, ex sua causa natus, aut perdurans, aut desinens, alius generis morbum ex se producit. Secundarius tamen cum symptomate non confundendus (97, 105, 109.); licet ceterum parem habeat rationem, nec minus multiplices saepe, quam symptoma symptomatis (95, 96.), successiones. Inde ejusdem morbi, prout vel primario nascitur, vel ex diversis aliis, variae exsurgunt species, quas inter sese distinguere, tum in praxi, tum in historia morborum condenda (839.) apprime necessarium est. Huc etiam pertinent, quae de morbo a causa externa, vel interna, producto (58.) perhibere Practici solent, & quae de feminiis prae-

ter naturam supra (617 ad 622.) proposuimus.

847. Pandemii porro dicuntur, qui ex communi causa oriundi per populum aliquem grassantur. Sunt autem vel endemii, singulari regioni addicti, vernaculi, plus minus perpetui; vel epidemii, ἐπιχώριοι, qui, cum ex communi quidem, at inconsueta, causa profluant, non nisi ad tempus sese exferunt. Constat igitur, istis generibus subesse vitia earum rerum, quae in communi vitae usu sunt, aëris potissimum, aquarum, victus, &c. manifesta, occulta, familiaria, insolita, inquieta, exotica; novos sic morbos inauditosque nonnunquam sese efferre, cognitorum alias mutari ingenium moresque, nec tamen adeo indiscriminatim iis affici quoscunque, ut non quandoque in certae conditionis homines duntaxat saeviant. His oppositi morbi dispersi, quos sporadicos vocant, non ex communi quadam causa, sed ex uniuscujusque proprio vitio & errore nati, diversorum generum sunt.

848. Quae diversis anni temporibus accidunt, aëris, cibi, potus, vitae generis, mutationes totidem quoque potentiae sunt aliis aliisque morbis excludendis aptae. Horum inde divisio in vernales, aestivos, autumnales, hyemales; qui tamen & ipsi multum variant, ut suo quaevis tempori vicissitudo congrua aut incongrua fuerit. Epidemiorum (847.) praecipue notabilis est differentia, quae binis debetur anni periodis solstitialibus; cum hae inde a meta quaeque sua, hiberna aut aestiva, aliquousque protractae nocivas vires exserunt, sibi que proprias creant morborum populariter grassantium constitutiones, longe diversas saepe, quin & inter se pugnantes, suo singulas aequinoctio maxime vigentes. Unde in vernales modo & autumnales recte distinguuntur.

849. Nec contemnenda est, quae a temperamentorum diversitate petitur, morborum differentia. Conducit certe plurimum ad regundas singularium hominum sanitates. Et quanquam de sede

470 DIFFERENTIAE MORBORUM

ac ratione temperierum magna est inter Autores dissensio, non diffitentur tamen eas dari, & feminiorem vim habere (614, 615.), propriaque idcirco esse affectionum genera, in quae quis ob istam corporis sui conditionem magis propendeat (78.).

850. Huc quoque referuntur variorum vitae generum morbi, illi maxime, quos artificum vocant. Momentosa, nec pro dignitate adhuc evoluta classis originem debet partim materiae, quam quis quotidie tractat, qua inquinatur, quae infectum aëra spirat, aut sibi perpetuo circumfusum habet; partim posituris, motibus, contentionibus, quibus in opere suo utitur. Hi fontes sunt, unde, quae ad hoc thema pertinent, depromere licet. Videantur (440, 441, 442, 486, 501 ad 531.).

851. Aetatum morbi audiunt, qui ex eo, quod cuique aetati proprium est, quoque alia ab alia differt, oriuntur. Hos igitur declarat series mutationum in partibus firmis, humoribus, viribusque mo-
tri-

tricibus, quas duratio hominis inde ab ortu ad obitum usque ex Naturae instituto subit (612.).

852. Ante nativitatem quidem morbi obtinent feminis ac foetus uterini, qui, haereditariis (843.) aut congenitis (844.) annumerandi, inde quoque intelliguntur.

853. Recens natus quum maximas subito mutationes a partu subeat, corpore prius perpetuo calore humido foto, mollissimo, valde irritabili, organis atmosphaerae, respirationi, circuitui mutato, egestioni, nondum adsuetis, systemate pulmonali, primis viis, muco, meconio, obsessis, ventre minus a foris fulto, umbilico resecto, multivariis patet affectionibus, a quibus paulo provectior deinceps fere immunis est.

854. Infantiae, ob corporis laxitatem ac teneritudinem (853.), sceleti praepri-
 mis ac articulorum infirmitatem, primae digestionis instrumenta debiliora, voracitatem, usitatum alimenti genus, vitam otiosam, humorum abundantiam, dentitionem, sui quoque morbi nascuntur.

tur. Inde & , qui puëritiam ad pubertatem usque infestant , intelligere licet : debentur enim ex vario victu natis cruditatibus , cacochyliae , vermibus , cacochymiae , suppressis excretionibus , calculo , sensilitati magnae , circuitui incitato , incremento ac evolutioni partium.

855. Juvenes ex sanguinis copia impetuque majore , ac aucta quidem , nec satis tamen roborata corporis compage , quin & ex maturescente genitalium organorum vigore , aegrotant.

856. Aetati constanti vis vitae valida , solidorum robur , sanguis densus , polychymia , obesitas , morbos pariunt.

857. In corpore senili solida siccescunt , tubuli concallent , nervi marcent , vis vitae ac movendi sentiendique facultas elanguescit , circulatio torpet , calor nativus defervet , excretiones tardescunt , humores mucosa , salina , terrea fece impuri , subtilioris materiae defectu vapidi , vitiantur. Ex his plurimorum malorum , quae senectutem comitantur , origo facile perspicitur.

858. Ceterum nec inutile est notare, morbos, qui ex congestione humorum nascuntur, maximeque Naturae molimina, quibus, quod superfluum noxiumve in humoribus succrevit, foras expellit, aut ex systemate circulationis ejectum in parte quadam singulari deponit, pro aetatum diversitate in diversas corporis regiones cum plurimum incidere; ut videas in junioribus partes superiores fere impeti, in adultis, quae in thorace & proxime sub hoc sitae sunt, in senescentibus ima ventris viscera ac artus. Neque tamen adeo vel constans, vel benefica semper haec lex est, ut prudenti animae consilio potius, quam conditionibus mere corporeis attribuenda videatur.

859. Cum sexus etiam ad feminia (613.) pertineat, pro hujus differentia morbi dividuntur in masculinos & femininos, hique porro in morbos virginum, gravidarum, parturientium, puerperarum, lactantium ac vetularum, pro varietate conditionum, quibus Natura sexum sequiorem subjecit. Lucem his affun-

fundunt, quae supra (820 ad 833.), habentur.

860. Denique & huc referre licet morbos congruos & incongruos; legitimos & spurios; tum qui materiales dicuntur, aut sine materie.

Differentiae Morborum a Sede.

861. NATURÂ idem morbus, prout diversas partes obsidet, symptomatibus, duratione, eventu, discrepare potest; hinc & diagnosi, prognosi, methodo medendi. Quare Medici interest sedes morborum curate distinguere; nec sua caret utilitate, quae ab hac conditione petitur, differentia.

862. Hujus classis sunt morbi externi, interni; fixi, qui in una sede morantur; vagi, qui ex parte in partem migrant; retrogradi, qui, cum aliquamdiu partes extremas obsederunt, his derelictis, introrsum recurrunt.

863. Prae ceteris tamen idiopathici & sympathici notandi veniunt. Prioris generis sunt, quorum causa in eadem parte
resi-

residet, in qua symptomata sese manifestant. Posterioris, quum diversa est causae ac symptomatum sedes, nec propria, sed aliena labe, per consensionem, pars aut functio laborat. Sympathicae igitur affectiones, more symptomatum (86.), haud ultra vitium, unde pendent, perdurant, eoque differunt a morbis secundariis (846.), quorum naturam demum consequuntur, cum sympathia in idiopathiam transit.

864. Consensus iste quidem inter oeconomicae humanae systemata, functiones, partesque omnes universalis est: at propiorem tamen magisque peculiarem aliorum cum aliis insuper dari certa observationum fide constat; etsi rationem ejus legesque haud satis liquido perspiciamus. Credibile, non una modo, sed pluribus niti conditionibus, harumque principem in genere nervoso sitam esse; deinde in systemate circulationis; porro in continuitate membranarum; tum in vasorum communitate; forte & in fabricae aut humorum, quos partes fecer-

nunt accipiuntve, similitudine. Quin & huc facere potest vicinia partium, & collocatio declivior, aut ex diametro opposita, actionumve aliqua cognatio. Prout igitur plura aut pauciora horum una concurrunt, ita varii sympathiae gradus nasci videntur. Nec praetereunda vis vitalis (170.), quae cum & latissime per universum corpus diffusa sit, nec aequaliter tamen aut in singulis partibus, aut in quibusvis hominibus, vigeat (175, 176.), & amplissimo simul polleat consensu (178, 179.), quamplurimum sane hic valere debet. Elucescit inde, cur tam multivaria privatarum id genus consensionum differentia inter homines occurrat, aliique prae aliis magis, neque omnes eodem modo, sympathice afficiantur.

865. Qui universum corpus obsident morbi, universales dicuntur; qui singularem modo partem; particulares. Illorum tamen duplex genus distingui potest; proprium nempe, cujus causa aut materies quoquoversus diffusa est; im-

pro-

proprium vero, quod sede quidem privata continetur, at turbis suis totam oeconomiam infestat. Quod igitur in hoc genere universale dicitur, alias ad affectus sympathicos (863.), alias ad morbos secundarios (846.) referri debet. Est etiam ubi morbus universalis in particularem, aut hic in illum, omine vario, transit.

Differentiae Morborum a Cursu.

866. MORBUS quilibet, sua ex causa natus, determinatas quoque ab hac acquirit vires, quibus & agat, & in agendo perseverans cursum suum conficiat. Hunc igitur, pro differente morborum natura, & ipsum differre necesse est, nec duratione, celeritate, tenore, eundem singulis contingere. Ex quo differentiae perquam notabiles habentur.

867. Qui celeriter decurrunt, brevisque adeo durationis sunt, breves dicuntur, si mites una fuerint; sin vehementes & periculosi, acuti. Hi por-

ro pro celeritatis gradu distinguuntur in acutissimos, qui ultra quatrimum non excurrunt; peracutos, qui septem diebus terminantur; acutos, qui tertia hebdomade; subacutos denique, aut acutos deciduos, qui ad XL. etiam dies sese extendunt. Forte his addere quoque licet acutos recidivos, qui sexagesimo demum die, aut & serius, plane desinunt. Qui ultra hunc terminum protrahuntur, etiamsi ex acutis forte nati, longi vel chronici audiunt. Et multa quidem sunt, quibus velocitas ista, discriminis plena, acutorum debetur: natura mali, sedes affecta, functionis laesae dignitas, sympathia, corporis intemperies, &c. maxime tamen turbæ febriles in circuitu humorum. Unde, quos febris continua comitatur, morbi præ ceteris proprie huc referuntur.

868. Rursus morborum alii tenore jugi a prima invasione ad finem usque decurrunt, continuique ideo audiunt: aliorum mitior natura, diviso impetu, per repetitos quidem infestat inful-

sultus, at mediis cessationibus interruptos; ut morbus ac sanitas veluti alternent. Hi intermittentes. Hos inter & illos ambigunt continui remittentes dicti, vel exacerbantes, qui continue quidem, sed per intervalla remissius, afficiunt.

869. Utriusque autem generis recursuum intervalla, multiplici varietate, alia aliis breviora aut longiora sunt. Ex quo novae iterum differentiae. Circuitus quoque ut regulares sunt, in tempora aequalia, vel inter sese analogia, partiti, aut irregulares, ordine incerto, morbi dicuntur periodici regulares, aut anomali; typici, aut erratici, vagi.

870. Inter periodicos (869) febres quidem variaeque generis nervosi affectiones prae ceteris eminent. Quum igitur natura peridorum (70.) causam fere ponat non simplicem, sed ex pluribus conditionibus compositam (69.), quarum aliae perseverent, aliae temporariae adesse aut abesse possint; cre-

dibile omnino videtur, diathesin hic dari permanentem, quae feminii loco (75.) haberi queat, hujusque sedem esse in systemate nerveo, certe sensibilitatis aut mobilitatis nimiae speciem argui posse, quae tamen sola aut nihil, aut mitius, agat; dari hinc etiam potentias nocentes (76.), illam quae quovis demum modo excitent, nec vero perpetuae sint, sed paroxysmo ipso mitigentur, tollantur, postliminio reversurae. Nihilominus difficile fuerit, cum naturam feminii, ut in diversis id genus morbis variat, determinare, tum potentias nocivas omnes singulasque, & qua quaeque ratione oriantur ac concurrant, exponere. Quin & dubitare licet, an non seminium semet ipsum propria vi aliquando excitare possit, absque novae potentiae accessione, saltem absque manifestae; maxime si quadam occasione semel motum conceperit, qui deinceps modo iterandus sit. Complicatio autem plurium diversi generis periodorum, uniusque generis in aliud

transmutatio, quæ toties observatur, istam materiem vel magis quoque involvit. Nec hypothesium, quæ excogitatae sunt, ulla adhuc satisfacit.

Differentiæ Morborum a Gradu.

871. PLANTARUM animaliumque vitæ æquiparanda morborum duratio suas, ut illa, ætates habet differentes, quos gradus vocare liceat. Etenim a doritur, crescit, perstat, decrescit tandemque desinit morbus; nec æquabili semper tenore, sed variato virium gradu per ista tempora procedit. Inde stadii morbofi divisio in principium, augmentum, statum, declinationem ac finem, quæ quidem non adeo morbum a morbo, sed partes ejusdem morbi inter sese distinguunt.

872. Principium, pro morbi diversitate, brevius aut longius, neque hinc ad punctum temporis, quo quis aegrotare coepit, modo restringendum, inde a prima invasione usque ad notabile symptomatum incrementum aestimatur.

Augmentum fit, cum morbus, numero ac magnitudine symptomatum crescente, oeconomiae turbas manifeste aggravat ac multiplicat. Status, *ἀκμῆ*, tempus morbi vehementissimum est, quo summam virium consecutus nec crescit porro, neque tamen & minuitur. In declinatione, detritis morbi viribus, impetu defervescente, symptomata mitescunt, finisque instat.

873. Plerisque omnibus quidem morbis haec tempora (872.) competunt, modo cujusvis naturae consentaneo; maxime tamen illis, qui solutione salutari defunguntur. Tum vel symmetria quaedam inter diversos gradus saepe animadvertitur praedictioni certae aptissima. Contra fatalis morborum exitus, crises, metastases, mutatio in aliud genus, complicatio variorum, recta aut perversa curatio, ordinem istum non raro abrumpunt, alienant, obscurant. Acuti ac breves (867.) prae chronicis, febriles prae ceteris, sua tempora manifestius distinguunt. Periodici (869.)

autem & duo gênera habent; universalia, quae ad morbi curriculum pertinent; particularia, quae ad singulos paroxysmos.

Differentiae Morborum ab Indole.

874. MORBI indoles potissimum ex fatellitio symptomatum, quibus stipatur, sese prodit. Inde magnus dicitur, qui multis magnisque symptomatibus oeconomiam turbat, sive una subsit periculum, sive absit: parvus contra ac levis, qui parum molestiae infert.

875. Benignus, etsi forsitan magnus (874.), apta tamen medicatione tractabilis, nec funestis, nec insolitis symptomatibus terret.

876. Quae de morbis praedicatur malignitas; quanquam haud raro ignorantiae asylum, erroribusque Medentium operculum praestat; cum tamen reapse detur, omnino attendi debet. Proprio ea sensu morbum notat, qui insidiosè mitis, sub phaenomenis non ominosis, aggressus, ex improviseo, gra-

vissimis symptomatibus Naturae vires opprimit. Alias & talem, qui praeter morem suum inusitata symptomata turbasque vehementiores, quam quae naturae ejus convenire videantur, excitat. Denique & refractarii, qui expertorum quoque remediorum vires eludunt, ac curatione vel magis exacerbantur, huc referri solent.

877. Cadit autem ista feritas (876.) in morbos quidem acutos potissimum; sed tamen ad chronicos quoque pertinet, ortumque debet potentiis virulentis (486.), miasmatis (496.), contagiis (498.), noxis epidemiis (847.), vitio humorum multiplici, irritabilitati (190.), torpori (196.), plurium morborum confluxioni, pravo aegrorum regimini, aut perversae curationi. Unde liquet malignos quidem recte dividi in virulentos, pestilentes & contagiosos; sed divisione non completa: neque enim potentiae nocentes modo spectandae, sed seminia quoque & accessoria.

878. Quum morbus, phaenomenis sibi

sibi consuetis stipatus, modo naturae suae conveniente, sua tempora (871.) percurrit, is regularis, exquisitus, dicitur: anomalus contra, qui symptomatibus insolitis, typoque ac decursu alienis, sese effert. Anomalia autem refractarium quid fere fovet, causasque agnoscit cum malignitate communes (876.), nec hujus ipsa plerumque expers est. Morborum, qui genuini, aut corrupti audiunt, eadem est ratio.

879. Hujus etiam loci censetur, quam recentiores haud temere superaddiderunt, morborum divisio in passivos & activos. Hi sunt, quorum partem, nec raro praecipuam, symptomata activa (101.) constituunt. In illis Naturae isti motus absunt, vitali quippe principio languente, aut per potentias nocentes oppresso. Conf. (98. ad 105. 630. 633. ad 649.).

Differentiae Morborum ab Eventu.

880. INTEREST Medici praescire, an morbus sanari possit, nec ne; an in totum, an ex parte modo; an vi Natu-

rae, an artis auxiliis. Inde generalis morborum divisio in sanabiles & insanabiles, variosque utriusque classis gradus. Sunt, qui Naturae & artis potestatem superant, absolute insanabiles; sunt, qui artis tantum, non Naturae, aut hujus, non illius; sunt, qui sanationem quidem admittunt, nec tamen integram, sed parte quadam reliqua, aliove morbo substituto. Quando autem Naturae virium modus in diversis hominibus variat, nec ad ultimos artis fines adhuc perventum est; liquet, multum hic ambiguitatis superesse, neque omnes & singulos morbos, qui ad unamquamque classem pertineant, exquisite posse enumerari.

881. Qui morbus, postquam in speciem sanatus aliquamdiu emanfit, de novo adoritur, recidivus vocatur, cum periodico (869.) nequaquam confundendus. Ponit tamen & imperfectam sanationem, partemque adeo causae suae residuam (69, 70.), qua quovis demum modo aucta vel resuscitata revertatur. (870.). Inde materies morbi haud prorsus

sus devicta vel expulsa; debilitas, irritabilitas, torpor, a priore morbo relicta, una cum evitatione potentiarum nocentium neglecta, recidivas parere solent.

882. Morbi salutare a ceteris benefica indole distinguuntur. Tametsi enim molestias inferunt; tantum tamen abest, ut vitae ac sanitati noceant, ut etiam profint, liberentque a gravioribus malis, corpusque sanius dimittant, quam aggressi sunt. Huc referenda melior pars morborum activorum (879.), in quibus Natura medicatrices suas vires (633. & seq.) pro oeconomiae suae salute explicat intenditque. His quippe motus excitantur, inordinati quidem, ast illuc directi, ut, quae in corpore insunt quoquo modo noxia, corrigantur, assimilentur, expellantur, aut saltem a partibus nobilioribus avertantur. Major autem hujus classis morborum frequentia ut saluti generis humani magnopere prospicit, ita Medentibus haud parum commodi praestat.

883. His (882.) oppositi sunt detri-
men-

mentosi, qui, vario nocumenti gradu vitae infensi, alias cito vel tarde, certo tamen, absque ulla sanationis spe, perimunt, absolute lethales dicti; alias natura quidem sua lethales, at vero prompta rectaque curatione superabiles sunt; ancipites alii, non sine periculo, modo in sanitatem, modo in mortem, terminantur; aliorum accidentaria est lethalitas, ad conditiones externas internasve singularium hominum magis adstricta; sunt denique, qui etsi vitam non adimunt, pedissequas tamen noxas post se trahunt sanitati inimicas, saepe immedicabiles. Liquet autem hujus distinctionis magnam esse cum in praedictionibus, tum in medicina forensi, utilitatem.

884. Generatim igitur morbi quidem, ratione eventus, quadrifariam modo inter sese differunt: sanescunt enim, aut occidunt; transeunt in alios morbos, aut immutati perdurant & ad mortem usque aliunde conscitam inhaerent. Verum tamen, quod animadversione dignissimum, uniuscujusque horum exituum ratio modusque multiplex est. 885

885. Perseverantium sedes ac naturalis est, ut, quae ad vitam faciunt, functiones haud perturbent. Sunt autem vel insanabiles (880.), vel quos sanare nefas; quia salutare (882.), longave consuetudine familiares, aut curatione irritati etiam exacerbantur.

886. Morborum, in alios morbos transeuntium, ingens & numerus & diversitas est. Duplex autem hic obtinet genus, alterum accessionis, alterum successione, prout vel permanet prior morbus, vel desinit, quum alius nascitur. Utriusque species differentes ex (621, 628, 846, 863, 864.) intelligi queunt. Quin & liquet, in his non minus, quam in primariis morbis, differentes exitus (884.) locum habere.

887. Qui Naturae viribus, artisve auxilio, sanescunt, morbi vel correcto, quod subest, vitio, assimilata materie, motu in ordinem redacto, restituto circuitu, functionibus redintegratis, placide solvuntur; vel salutari nocentis materiae excretionem desinunt; vel mutata spe-

specie in alium abeunt morbum (886.), mitiorem, qui suo dein modo ad sanitatem tendit.

888. Nec minus diversa sunt mortis genera, quae morbi lethales inferunt. Senectus, morbus naturalis, solidorum siccitate, rigiditate, feculenta humorum inertia, vi vitae fatifcente, mortem naturalem necessario inducit. Veri morbi alias tetra humorum corruptione, viscerum nobilium labe, prostrato nervorum vigore, respiratione impedita, oppressis exhaustisque viribus, circuitu sufflaminato, cito tardeve interimunt; alias immoderata atque incongrua evacuatione, aut & prolapsu in morbum deterio-rem (883.), vitam pessumdant.

889. Prae ceteris autem sedulo animadverti merentur repentini ac perturbationis pleni morborum acutorum (867.) eventus, quae κρίσεις, judicationes, a veteribus appellantur; quum salutem mortemve aegrotantis decernant, excretionem quadam, aut translatione materiae nocentis, post praegressas turbas, sese

sefe subito manifestante, quam insignis morbi in melius aut deterius mutatio proxime consequatur. Inde crises excretoriae, κατ' ἐκκρίσιν, translatoriae, κατὰ μετάσταςιν, bonae, malae, perfectae, imperfectae, simplices, compositae, repetitae, perturbatio critica, materies critica, &c. praedicantur. Dierum quoque, in quos haec magis vel minus, diversoque successu, incidunt, varia potestas distinguitur: unde alii critici primarii, alii indices, alii subincidentes, alii vacui, dicuntur.

890. Quae (889.) si quis cogitet propria modo esse morbis activis (879.); ei apparere debet, aliquam hic dari similitudinem mutui inter Naturam & materiem morbosam conflictus (51, 99.), crisisque decerni, utra pugnantium pars victura aut succubitura sit. Si vero & addas, non nisi febribus, morbisve, quos febris comitatur (867.), haec evenire; credas profecto, intestinam tunc subesse humorum, aut in toto corpore, aut in singulari parte, commotionem, mo-

tu vitali ac calore auctis excitatam, quae, conturbata ad tempus mixtione, vel in salutarem despumationem, vel in corruptionem perniciosam exeat.

891. Quocunque tamen modo ista fieri opineris; de re ipsa per fidelissimas cum veterum, tum recentiorum, observationes tam certo constat, ut nullus videatur dubitationi locus relinqui: quamquam negari nequit, rariora hodie inter nos crifium exempla proftare: quod quidem coelo frigidiori ac intemperantiae in victu non solum, sed vel magis etiam anticipanti turbantive medendi rationi & nimis a plerisque Medicorum neglecto observantiae studio tribuendum.

892. Utrum vero & diebus criticis (889.) tuta fides? An Naturae judiciis debentur? An potius superstitionis Pythagoricae commentis? Judex non esto, nisi qui viderit, seriem criticorum dierum, a veteribus traditam, haud usquequaque hebdomadi congruere; didicerit porro ex periodis (867 ad 870.) temporibus-

que (871 ad 873.) morborum, perperam hos pro confusis inconditisque Naturae male se tuentis & de statu suo dejectae effectis haberi; ex phaenomenis autem vulnerum, inflammationum, suppurationum, exanthematum, collatis ad ea, quae fermentatio, putrefactio, fructuum maturatio, incubatus, incrementa animalium, &c. exhibent, succorum permutationes suis ubique defini-ri gradibus ac stadiis; agnoverit denique, regulas generales exceptionibus non tolli, nec adeo ordinarias Naturae in sanis aegrisve leges fortuita quavis aberratione infirmari!

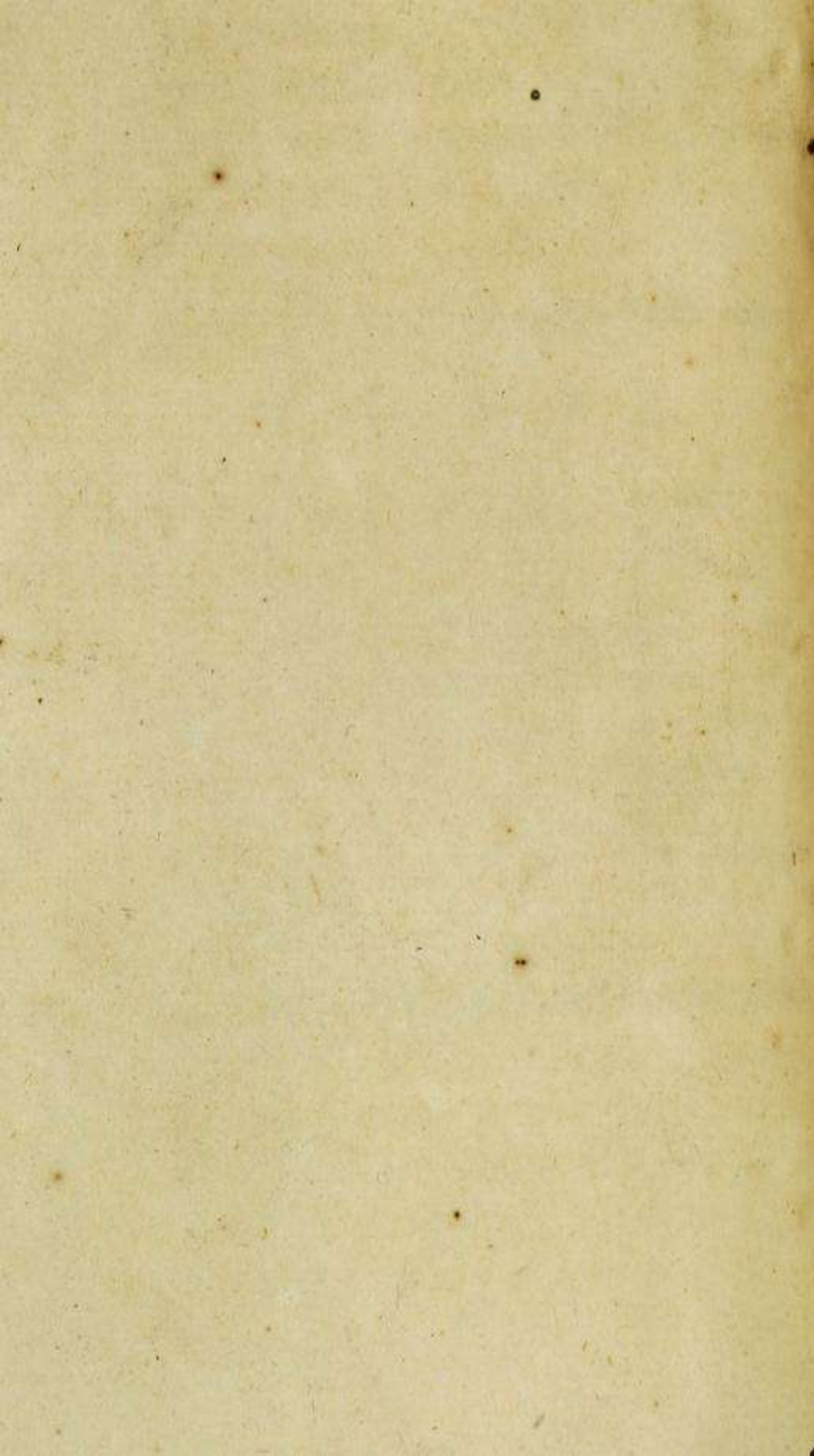
893. Dum igitur lis sub iudice est, jubet profecto rei dignitas veros quoscunque artis magistros, junctis viribus, eo conniti, ut, semotis tantisper rationum argutiis, exquisitarum observationum exemplorumque pondere solide tandem dirimatur. Fallor, ni sua constiterit HIPPOCRATI auctoritas, GALENO fides, NATURAE virtus & ordo.

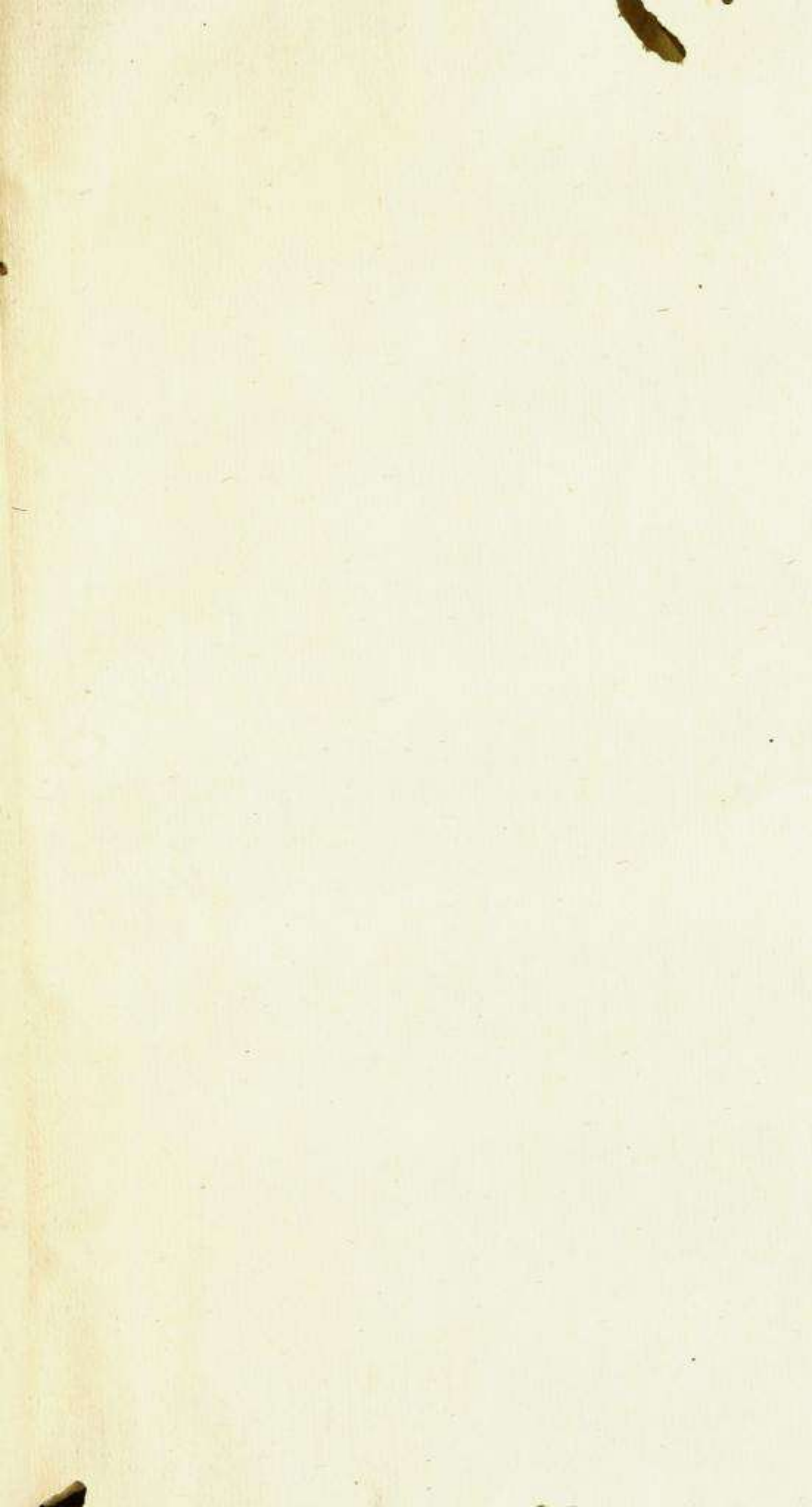
F I N I S.

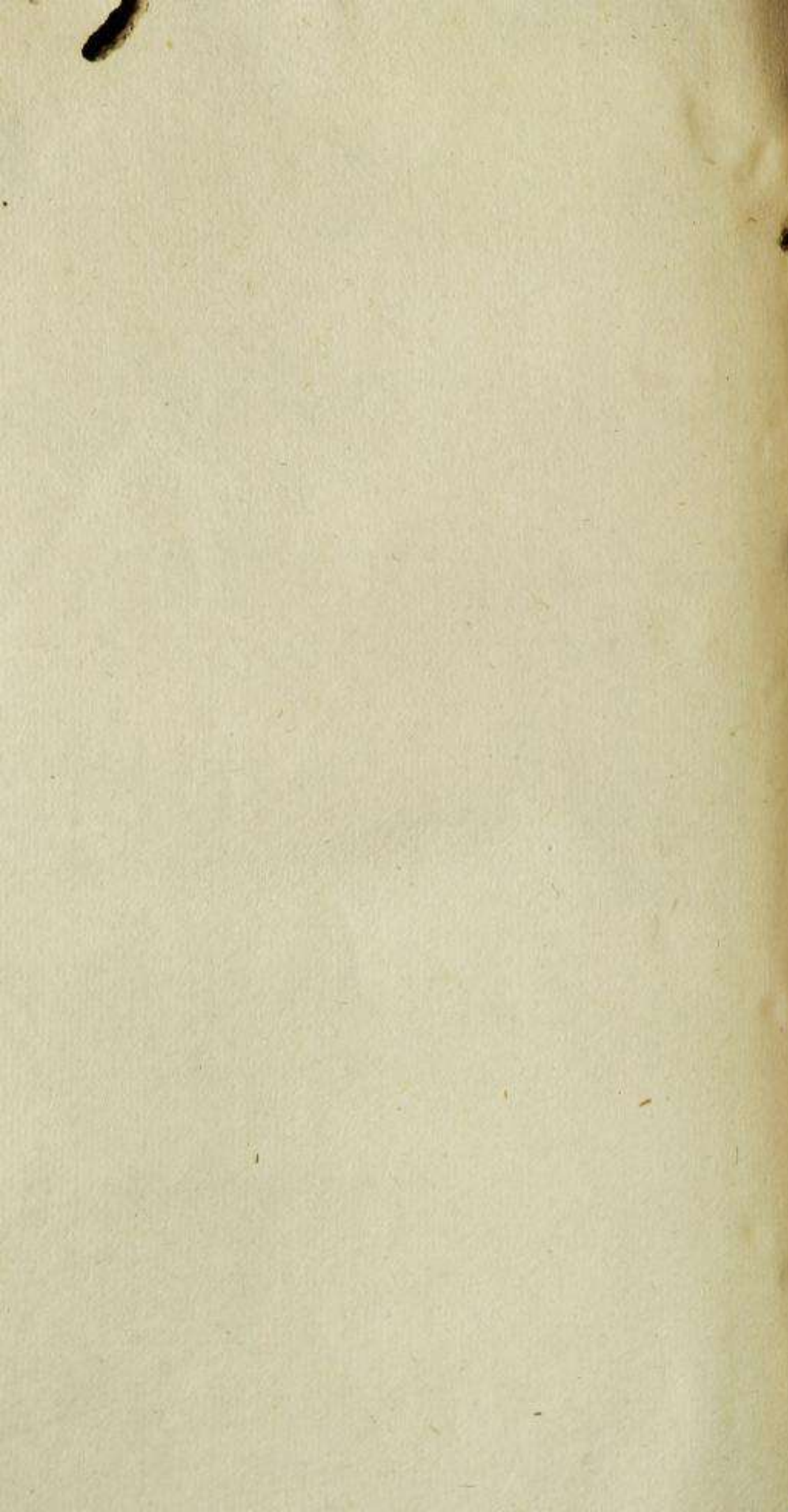
E R R A T A.

<i>Pag.</i>	93.	<i>lin.</i>	15.	<i>lege</i>	futurae
	123.	<i>lin.</i>	9.	<i>lege</i>	usum
	144.	<i>lin.</i>	7.	<i>lege</i>	309.
	156.	<i>lin.</i>	16.	<i>lege</i>	levo
	211.	<i>lin.</i>	<i>ult.</i>	<i>lege</i>	431.
	327.	<i>lin.</i>	21.	<i>lege</i>	diversa
	—	<i>lin.</i>	22.	<i>lege</i>	omnia
	358.	<i>lin.</i>	10.	<i>dele</i>	ad
	359.	<i>lin.</i>	10.	<i>lege</i>	aneuryfmate
	364.	<i>lin.</i>	19.	<i>lege</i>	697.

UNIVERSIDAD DE CADIZ

3741491693

